

עיקרי השולחן

סדרת
ספרי
הלכה

לימוד ושינון
השולחן ערוך ונושאי כליו
עם מקורותיהם בש"ס ובראשונים
בשיטה יחודית מאירת עיניים
המקלה על הזיכרון

הלכות
ביקור חולים ואבלות
יורה דעה סי' שלה-תג

מפעל
עיקרי
השולחן

כל השונה הלכות
ה"ל שאחר שונה
הסוגיא דרך מחקר
ומשא ומתן מעלה
בידו הראוי לברור דרך
פסק וקובען לעצמו
הלכות הלכות
מובטח לו שהוא
בן העולם הבא
שעל ידי כן מתיישר
בהוראה יפה יפה
ונמצא מזכה את
הבריות בהוראותיו
(המאירי סוף מסכת נדה)

עיקרי השולחן

ג
הלכות
ביקור חולים
ואבלות

יורה דעה
סי' שלה-תג

מפעל
עיקרי
השולחן

יצירת פאר ללומדי "יורה יורה" ולרבנים

לימוד ושינון
השולחן ערוך ונושאי כליו
עם מקורותיהם בש"ס ובראשונים
בשיטה יחודית מאירת עיניים המקלה על הזיכרון
שזכתה להסכמת גדולי הדור ולברכתם

סדרת ספרי הלכה עיקרי השולחן

המעלות שבספרים:

- א. סיכום בהיר ותמציתי
- ב. סֵדֵר שיטתי
- ג. הבאת לשון השו"ע והרמ"א
- ד. הגדרת הנושאים העיקריים והמשניים שבכל סעיף
- ה. השתלשלות ההלכה - מהמקור בגמ' עד לפסיקתה
- ו. שינון מהיר
- ז. זכירת הלימוד
- ח. נוטריקונים - לזכירת הדינים
- ט. תוספת סימונים:
 - 📖 סימון למחמיר
 - 👉 סימון למקל
 - 🕒 סימון לשיטה שאינה מחמירה ואינה מקלה
- י. הכנה מצוינת לבחינות הסמכה ל"יורה יורה"

סדרת ספרי מפעל "עיקרי השולחן":

- עיקרי השולחן - הלכות מליחה ובשר בחלב
- עיקרי השולחן - הלכות נדה
- עיקרי השולחן - הלכות ביקו"ח ואבלות
- עיקרי השולחן - הלכות חופה וקידושין
- תלמודו בידו - הלכות מליחה ובשר בחלב
- תלמודו בידו - הלכות נדה
- תלמודו בידו - הלכות ביקו"ח ואבלות
- תלמודו בידו - הלכות חופה וקידושין

רח' בן ציון 24/8 א', ירושלים, 9542337, טל': 02-65-14-196, דוא"ל: ikarei613@gmail.com

To buy: Tel. 02-65-14-196 לרכישה: טל'

To order: E-mail: be2591@012.net.il, דוא"ל: 03-67-65-382, Tel. הפצה ומשלוחים: טל'

עיקרי השולחן

לימוד ושינון
השולחן ערוך ונושאי כליו
עם מקורותיהם בש"ס ובראשונים
בשיטת לימוד מאירת עיניים
המקלה על הזיכרון

הלכות ביקו"ח ואבלות
יורה דעה סימנים שלה-תג

ובו ד' חלקים:

א. מבואות לטור ולבית יוסף

ובו מראי מקומות לכל סימן,
כהכנה ללימוד הטור והבית יוסף

ב. עיקרי השולחן

ובו יבוארו פסקי השו"ע והרמ"א עם מקורותיהם
בש"ס ובראשונים, ודברי נושאי הכלים,
ופעמים שיש גם מפוסקי דורנו

ג. ושנתם

ובו נושאי הסימנים, והנושאים העיקריים
והמשניים שבכל סעיף ודינים,
לשינון וחזרה בעל פה, שיהיו מחודדים בפיהך

ד. עיקרי מבחן השולחן

ובו שאלות לחזרה [ומראי מקומות לתשובות]
לפי סדר הסימנים והסעיפים,
שיועילו מאוד לנבחני "יורה יורה"

חובר בס"ד ע"י
משה ב"ר שלמה כהן
וצוות תלמידי חכמים
במפעל "עיקרי השולחן"
עיה"ק ירושלים תובב"א

הבהרה לציבור הלומדים:

אין תחליף ללימוד ההלכה
באותה דרך שלמדו רבותינו מדורי דורות:
מתוך עיון בגמרא, בראשונים, טור, בית
יוסף, שולחן ערוך, רמ"א ונושאי כליהם עד
לפוסקי הדורות האחרונים.

עם זאת לומדים המעוניינים בכלי עזר
שיסייע לסדר את לימודם, יוכלו להיעזר
בספר זה, בכדי ללמוד כל הלכה בצורה
יסודית ולחזור על הנלמד.

ו ז א ת ל מ ו ד ע י :

ספר זה נועד לסיכום וסידור השיטות השונות של רבותינו ולא על מנת להורות הלכה למעשה.
בשאלת הלכה למעשה יש לעיין במקור הדין ולפנות למורה הוראה מוסמך.
במידה וטעינו או נפלה טעות דפוס, אנא כתבו לנו בכדי שנוכל לתקן במהדורה הבאה.

מהדורה ראשונה - אייר התשע"ד
מהדורה שניה - כסלו התשע"ח

מען למכתבים, הנצחות והקדשות:

מפעל "עיקרי השולחן"

ללימוד פסקי השו"ע והרמ"א
עם מקורותיהם בש"ס ובראשונים
ודברי הנו"כ על השו"ע

בשיטה מאירת עיניים המקלה על הזיכרון

רח' בן ציון 24/8, ירושלים, מיקוד: 9542337

טל': 02-65-141-96

דוא"ל: ikarei613@gmail.com

כל הזכויות שמורות

היות ובספר זה הושקע הון רב ויגיעה של שנים רבות,
לכן על פי דין תורה ולהבדיל על פי הזכויות הבינלאומיות, אנו
אוסרים בכל תוקף כל הדפסה, צילום והעתקה מספר זה
בכל אמצעי שהוא, בלא לקבל בכתב את רשותו של
הרב משה כהן, בעל הזכויות.

עיצוב כריכה ושערים: נ' ויסקופף

דפוס דורות בע"מ

עיקרי השולחן

שיטת לימוד מאירת עיניים המקלה על הזיכרון
שזכתה להסכמת גדולי הדור ולברכתם

מבנה העמוד

תנב 452 עיקרי ה' נדה סימן קצט - החפיה, ההכנות לטבילה השולחן

סעיף ד
חל טבילתה במוצאי שבת, שאי אפשר לחוף מבעוד יום - תחוף בליל טבילתה. ואם: ומכל מקום מנהג יפה הוא שתחוף בליל טבילה בלילה, ובמקום שבת תחזור ותחוף והסוק מעט וטור.

(נושא הסעיף): טבילה במוצאי שבת.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>נדה סח"א - ... שלח רבין באגרתיה אשה לא תחוף בערב שבת ותטבול במוצ"ש... דאפשר הא דלא אפשר. (ראה לעיל בהקדמה. כפי ג. את המשך לשון הגמ' ואת מחלוקת רש"י והשאלות).</p> <p>(העולה הוא שמי שטבילתה חלה במוצ"ש, יש מחלוקת מתי עליה לחמוף):</p> <p>א לשו"ע - כשהטבילה חלה במוצ"ש תחמוף במוצ"ש, וזה לשיטתו בב"י. שזה בין לשאלות ובין לרש"י.</p> <p>(שהיו לשאלות) - עיקר התקנה היא שתחמוף בלילה בסמוך לטבילתה. ואף רש"י - שסובר שעיקר התקנה היא לחמוף ביום, מודה שאם אינה יכולה לחוף ביום כגון שטבילתה חלה במוצ"ש, אף למחמוף די בכך שתחמוף במוצ"ש בלילה (כנסת רות' ע"ש). שלא כסדר הרמ"א שכתבו את המנהג שתחוף גם בערב שבת וגם במוצ"ש (הסבר הבי"י).</p> <p>ב הרמ"א (נסת) - מנהג יפה שבערב שבת - תחוף היטב, ובמוצ"ש - תחזור ותחוף ותסרוק מעט.</p> <p>(הטעם לשיטת הסור והרמ"א הוא, שטבילתה חלה במוצ"ש, מה שרש"י היא יכולה לחמוף במוצ"ש בלילה הוא מחמת החמוף, ולכן זה מנהג יפה שאפילו בשעת דחק כו', יש לתקן את כל מה שאפשר לתקן [בערב שבת ביום], ולא לסמוך על חמיפת לילה בלבד (הסבר הבי"י לעיל).</p> <p>(ג) - ביאר דאף השאלות שפסק עיקר החפיה צריכה להיות לכתוביה בלילה, ויודע למה זה שאם עיקר החפיה הייתה בערב שבת ביום, וחזרה וחפפה מעט במוצ"ש בלילה, די בכך בעצט מחב"ג - פסק הרמ"א (והסוף שכתבו של מוצ"ש יש להתמיר לסרוק היטב, ובק"י שיש זיעה, יש לחוף הרבה גם במוצ"ש).</p> <p>ד לשו"ע (נ. ט) - הדין הוא: שבערב שבת - תרחץ ותחמוף היטב, ובמוצ"ש - גם תרחץ ותחמוף.</p> <p>ה פשוט לכו"ע - צריכה לעינו ולבדוק את כל גופה ושערה שאין בהם חציצה בסמוך לטבילתה (כפי א ופס"י ט).</p>	<p>מתי תחמוף כשטבילתה חלה במוצ"ש?</p> <p>שו"ע - די שתחמוף במוצ"ש.</p> <p>רמ"א (נסת) - מנהג יפה: שבערב שבת - תחמוף היטב, ובמוצ"ש - תחזור ותחמוף ותסרוק מעט.</p> <p>הדין הוא: שבערב שבת - תרחץ ותחמוף היטב, ובמוצ"ש - גם תרחץ ותחמוף.</p>

לשון השו"ע והרמ"א

נושא הסעיף

עיקר הסעיף
עיקר פסקי השו"ע והרמ"א בקצרה

הרחבה לסעיף
השתלשלות ההלכה מהמקור בגמרא (מסומן ברקע אפור) דרך שיטות הראשונים והאחרונים עד לפסקי השו"ע, הרמ"א ונושאי כליהם

סימונים

- סימון למקל
- סימון למחמיר
- סימון לשיטה שאינה מקלה ואינה מחמירה

בעזרת סימונים אלה הלומד מזהה מיד מי מחמיר ומי מקל וזוכר את מסקנתה של כל שיטה.

<p></p> <p>הרב אשר זעליג זייס רב קהלת טשכנוב רמות אב"ד וראש ישיבת חתם סופר</p>	<p></p> <p>הרב יצחק טובי' הייס גאב"ד בד"צ העדה החרדית</p>	<p></p> <p>הרב חיים פנחס שיינברג ראש ישיבת "תורה אור" ומורה הוראה דקדוה מטרסדורף</p>	<p></p> <p>הרב עובדיה יוסף הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה</p>
<p></p> <p>הרב שמואל אליעזר שטרן דומ"צ בבד"צ של מוה"ר הגר"ש ואזנר ראש ישיבת חוה חת"ס ורב מערב בני ברק</p>	<p></p> <p>הרב משה שטרנבוך ראב"ד בד"צ העדה החרדית</p>	<p></p> <p>הרב מנשה [קליין] קאטן אבדק"ק אונגוואר ור"מ דשיבת "בית שערים"</p>	<p></p> <p>הרב מרדכי אליהו הראשון לציון והרב הראשי לישראל לשעבר</p>
<p></p> <p>הרב שמואל קהת הכהן גראס מו"צ דקהל מחזיקי הדת דחסידי בעלזא בא"י</p>	<p></p> <p>הרב משה אלעזר שטרן חבר בד"צ העדה החרדית</p>	<p></p> <p>הרב משה אלעזר קאטן הרב הראשי לישראל</p>	<p></p> <p>הרב מיכל יהודה ליפקוביץ זכרון מאיר, בני ברק</p>
<p></p> <p>הרב שמואל אלעזר שטרן הרב שריאל רוזנברג רב שכונת רמת דוד, בני ברק דומ"צ בבד"צ של הגר"נ קרליץ</p>	<p></p> <p>הרב יצחק זילברשטיין רב שכונת רמת אלחנן, בני ברק</p>	<p></p> <p>הרב שלמה משה עימאר הראשון לציון הרב הראשי לישראל נשיא בית הדין הרבני הגדול</p>	<p></p> <p>הרב עזריאל אויערבאך רב בית הכנסת "חניכי הישיבות", בית וגן, ירושלים</p>

* הסכמות נוספות שניתנו בעבר, הובאו במהדורה הראשונה של ספרינו על ה' מליחה ובשר בחלב

הרבנים שהשתתפו בספר זה:

ראש מפעל "עיקרי השולחן" ועורך ראשי

הרב משה כהן

עורכים

הרב יהודה רזאל, הרב חנוך חלמיש, הרב דורון חביב

מבואות לטור ולבית יוסף	הרה"ג יעקב ורהפטיג
עיקרי מבחן השולחן	רוב השאלות משו"ת היכל שלמה להרה"ג שמואל אליקים קדר, מ"מ לתשובות - הרב אליעזר דוד גָּקֶר, הרב אלעד ממון
יעוץ וביקורת	הרה"ג בניהו דיין, הרה"ג יעקב קרויזר, הרה"ג אברהם חורי, הרב אביאל סליי, הרב יעקב קרנר הכהן, הרב יקותיאל אוהב ציון
הגהה	הרב אברהם בן שלום, הרב שמעון בן ציון, הרב אמיר בניאן, הרב יניב חסן, הרב מאיר פנחסי, הרב אופיר קרספיל
הגהה לשונית	הרב יצחק סוּאָד, הרב ירון איתן
איורים	הרב דניאל צ'סטר
מפתח אלפביתי	הרה"ג ברוך כהנא
עימוד מפתח אלפביתי	הרב משה קפלן

פירוני מפעל "עיקרי השולחן"

אשר התעטרו בכתרה של תורה
וצדקתם עומדת לעד

תלמודו בידו

הלכות מליחה ובשר בחלב

עיקרי השולחן

הלכות מליחה ובשר בחלב

ה"ה

יצחק לייב ורות רעננערט
ומשפחתם הי"ו

תלמודו בידו

הלכות נדה

עיקרי השולחן

הלכות נדה

ר' שלמה ז"ל
ותבלט"א ה"ה מלכה לחמי הי"ו

תלמודו בידו

הלכות ביקור חולים ואבלות

עיקרי השולחן

הלכות ביקור חולים ואבלות

הרה"ג
רבי משה ויעל סעדון
ומשפחתם שליט"א

מפתח מפורט לנושאי הסעיפים לפי סדר הסימנים ט

הקדמה [הסדר והמעלות שבספר, דגשים חשובים, שיטת הלימוד, דוגמאות להצלחה, הסכמות]. טו

עיקרי הדינים כו

חלק א' מבואות לטור ולבית יוסף - ובו מראי מקומות לכל סימן, כהכנה ללימוד 1

מאמר בדבר חובת לימוד המקורות 2

חלק ב' עיקרי השולחן - פסקי השו"ע והרמ"א עם מקורותיהם בש"ס והראשונים, ודברי נושאי הכלים: 21.

הל' טומאת כהן	
190	על איזה טומאה הכהן מזהר.
193	מי הוא החשוב כמות אע"פ שעודנו חי
195	דין אהל היאך מביא הטומאה
207	היתר טומאה במקום מצווה ודין קברי גויים
211	איזה כהן מזהר על הטומאה ולאיזה מתים ועד מתי מטמא
	טומאת כהן למת מצווה לנשיא ולרבו (סע' א-ג) ועל איזה מת
221	מתאבלין (סע' ד-יא).
הל' אבלות [המתחילה אחר הקבורה]	
232	אימתי מתחיל האבלות ולמי שמפנין מקבר לקבר
244	מנהג המנחמים ודין מת שאין לו מנחמים
252	דין עבדים ושפחות ומנודה שיש להם אבלות
253	דיני סעודת הבראה לאיש ולאשה
262	דין ברכת המזון בבית האבל
266	דברים שהאבל אסור בהם, איסור מלאכה
286	איסור רחיצה וסיכה לאבל
294	איסור נעילת הסנדל לאבל
297	איסור תשמיש המיטה לאבל
299	האבל אסור בתלמוד תורה.
306	דין שאלת שלום באבל
310	עטיפת הראש באבל
312	דין כפיית המטה [וישיבה ע"ג קרקע]
315	אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין
318	אבל אסור בכביסת כסתות ודין גיהוץ.
329	דין גלוח וסריקה באבל
339	אבל אסור בכל מיני שמחה
346	אבל אסור כל ל' יום לישא אשה
353	מתי האבל יכול לצאת מביתו
360	שלא להתקשות על המת יותר מדאי.
363	מקצת יום השבעה והשלשים ככולו
369	דין אבל שלא נהג אבלותו כל שבעה
374	דיני עדות לנהוג אבלות על פיהם
378	אבלות יום ראשון דאורייתא [וי"א מדרבנן]
379	דיני אבלות ברגל בראש השנה וי"ט שני של גליות
396	דיני אבלות בשבת
400	דברים הנהוגים בחול המועד
406	דיני שמועה קרובה ורחוקה
417	דיני המלקט עצמות

הל' ביקו"ח ורפואה	
22	מתי מבקרין החולה ואיזה חולים מבקרין וכיצד מתפללין עליו
28	דיני הרופא
31	חולה שמת לו מת
32	וידיי החולה וכיצד אומרים לו [התוודה]
34	דיני הגוסס ואמירת צידוק הדין [ומה הסימנים היפים למת]
הל' משעת המיתה עד הקבורה	
41	ענין הקריעה שיעורה ומקומה ועל מי קורעין ובאיזה זמן קורעין
87	מי שמתו מוטל לפניו בשבת או ב"ט ודיני האונן
	מי שהכין צרכי חופתו ומת לו מת שחייב עליו אבלות [האם
98	יקדימו את החופה וימי משתה או יקדימו את ימי האבל?].
103	מצוות הלויית המת
105	חיוב ההספד וגודל שכרו וכיצד ועל מי מספידין
119	דין המאבד עצמו לדעת ומנודה והרוגי ב"ד והפורשין מן הצבור
128	מי שקרובו צלוב בעיר לא ידור בה
129	שלא לעורר על מתו שלשים יום לפני הרגל
132	דין שרפה על המת והאומר אל תקברוני
134	איסור הנאה במת ותכריכיו
138	דברים העשויים למת ואין בו משום דרכי האמורי
139	דין כלאים וציצית למת
142	באילו בגדים קוברין ואין האיש מלביש את האשה
145	היאך מוציאים מת גדול או קטן ובאיזו מיטה
149	עיר שיש בה שני מתים איזה קודם
150	דברים שמשנים באשה יותר מבאיש
151	גבו לצורך המת והותירו
152	איסור הלנת המת ומתי מותר להלינו
155	נושאי המטה פטורים מקריאת שמע ומתפלה
158	מקום יציאת המת והאבלים
159	מת וכלה ו[ברית] מילה, איזה [מהם] קודם.
160	הלויית המת ובטול ת"ת להלויתו
164	לקבור בקרקע ואם קוברין שני מתים יחד
167	איסור פנוי המת והעצמות ממקומן
172	איסור הנאה של קבר והאבן והבנין
181	החופר קבר פטור מק"ש וכמה מרחיקין הקברות מהעיר
182	דין המוכר קבר ואשה שירשה קבר ממשפחתה
184	קוברים מתי גויים ושלא יהלך בביה"ק בתפילין וציצית.
187	שלא לנהוג קלות ראש בביה"ק

סיכום דיני אבלות. 422

מתי אומרים הלכה כדברי המקל באבל 425

חלק ג' ושנתם - ובו הנושאים העיקריים והמשניים שבכל סעיף ודינם, לשינון וחזרה בעל פה. 429

רמזים לשולחן - ובו נוטריקונים לסימני השו"ע ומקורותיהם, לשינון וחזרה בעל פה. 472

חלק ד' עיקרי מבחן השולחן - ובו שאלות לחזרה לפי סדר הסימנים והסעיפים [חשיבות הכתיבה ועצות לנבחנים]. 475

מפתח עניינים אלפביתי לחלק "עיקרי השולחן" 503

פענוח ראשי תיבות וקיצורים, ספרים שהוזכרו בספר זה © כל הזכויות שמורות למפעל "עיקרי השולחן", טל': 02-65-14-196, אי"מל: ikareï613@gmail.com 523

- ט. כמה בגדים קורע, ומה שיעור הקריעה? 52.
- י. אפקרסותו, איזה בגד אינו קורע על אביו ואמו? 53.
- יא. קריעת אשה. 55.
- יב. קריעת שפת הבגד. 56.
- יג. מקום הקריעה - בפנים או בחוץ? [היכן עומד והיכן אחוז בשעת הקריעה?]. 57.
- יד. 1. קריעה ביד. 2. המחליף בגדיו תוך ז' ימי האבל. 3. מהו להחזיר קרעו לאחוריו [בתוך ז']. 58.
- טו. מתי מותר לשלול ולאחות את הקרע? 59.
- טז. חליצת כתף. 60.
- יז. אביו ואמו, נשיא, רבו מובהק וחכם שמתו - אלו דברים נוהג בהם? 61
- יח. עד מתי קורע? [כששמע על המיתה לאחר זמן, או מי שלא היה לו חלוק], [וכן בסי' שצו סע' א, ובסי' תב סע' ד]. 62.
- יט. קרע שאסור באיחוי - איסור הפיכתו ומכירתו. 63.
- כ. הקורע [במקום שהיה קרוע ונתפר] רק כשקרע מאיחוי אלכסנדרי - יצא. 64.
- כא. בגד שקרע בו על מת אחד - כיצד ממשיך לקרוע בו על מת נוסף [שאינו אביו] ("ע"ע בסע' ג). 65.
- כב-כג. מתו אביו ובנו, האם יכול באותו קרע להוסיף ולקרוע על המת השני, או שצריך לקרוע קרע בנפרד על אביו וקרע בנפרד על בנו? 67
- כד. קרע על אביו ואח"כ נודע לו שאביו חי ובנו הוא המת - האם יצא ידי קריעה? [וכן להפך]. 69.
- כה. קרע על חולה שרק אח"כ מת - האם צריך לקרוע שנית? 70.
- כו. קרע ונהג קצת ימי אבלות, ואח"כ הטעו אותו בדבר תאריך המיתה. 70
- כז. קריעה לקטן. 71.
- כח. הקורע בשבת - יצא. 72.
- כט. הקורע בחלוק גזול - לא יצא. 72.
- ל. על איזה קטן/תינוק לא קורעים? 73.
- לא. האם קורעים ביו"ט וחול המועד? ("ע"ע בסי' תא סע' ב). 74.
- לב. קורע על שמועה קרובה בחול המועד ("ע"ע בסי' תא סע' ג). 75.
- לג. המראה את עצמו כאילו קרע. 75.
- לד. בגד שאול - האם מותר לקרוע בו? 76.
- לה. המשאיל חלוק לחברו - מתי יכול לחזור ולקבלו? 77.
- לו. קורעים על שמועות רעות. 78.
- לז. 1. השומע ברכת ה'. 2. הרואה ס"ת שנשרף. 80.
- לח. קריעה על ערי יהודה/ירושלים בחורבן. 82.
- לט. אלו הקרעים (הנ"ל בסע' לו-לח) - אסור לאחותם לעולם, ומתי מותר לשוללן וכדו'? 83.
- סימן שמא - מי שמתו מוטל לפניו בשבת או ב"ט ודיני האונן**
- א. דיני אונן (לענין אכילה ופטור מהמצוות): א. ביום חול. 87.
- ב. בשבת ויו"ט. 87.
- ב. מי [שקרובו מת בשבת] שהיה אונן במוצ"ש, ומתו נקבר ביום א' - אלו מצוות עליו להשלים? 92.
- ג. מת שמסרוהו לכתפים. 94.

הל' ביקו"ח ורפואה

סימן שלה - מתי מבקרין החולה ואיזה חולים מבקרין וכיצד מתפללין עליו

- א. מצוות ביקור חולים. 22.
- ב. להרבות בביקור חולים, ובלבד שלא יטריח לו. 23.
- ג. לא ישב במקום גבוה מהחולה. 23.
- ד. באיזה שעות אין מבקרין את החולה? [מטרת הביקור - לבקש רחמים על החולה]. 24.
- ה. באיזה לשון מבקש רחמים על החולה? 24.
- ו. מהו נוסח התפילה על החולה? 25.
- ז. אומרים לו שיתן דעתו על ענייניו [יעשה צוואה]. 26.
- ח. חולים שאין מבקרין אותם [סימנך רע"מ]. 26.
- ט. מבקרין חולי עכו"ם. 26.
- י. 1. חולי מעיים, 2. ילך לחכם, 3. ניהום קודם לביקו"ח. 27.

סימן שלו - דיני הרופא

- א. רשות לרפא. 28.
- ב. שכר הרופא - האם הרופא רשאי לקבל שכר? 29.
- ג. רופא שהתנה לקבל שכר גבוה - האם תנאו קיים? 30.

סימן שלז - חולה שמת לו מת

סימן שלה - וידוי החולה וכיצד אומרים לו [התוודה]

- א. וידוי - חולה שנטה למות, אומרים לו התוודה. 32.
- ב. סדר וידוי שכיב מרע. 33.

סימן שלט - דיני הגוסס ואמירת צידוק הדין [ומה הם הסימנים היפים למת]

- א. דין הגוסס. 34.
- ב. מי שהיה גוסס ג' ימים - מתאבלים עליו. 37.
- ג. צידוק הדין וקריעה ("ע"ע בסי' תא סע' ו). 38.
- ד. לא להניח לבד את הנוטה למות. 38.
- ה. שפיכת המים שבשכונת המת. 39.

הל' משעת המיתה עד הקבורה

סימן שמו - ענין הקריעה שיעורה ומקומה ועל מי קורעין ובאיזה זמן קורעין

- א. חובת הקריעה. 41.
- ב. מקום הקריעה. 43.
- ג. שיעור הקריעה ("ע"ע סע' כא). 44.
- ד. קריעה על מת שמת לקרובו ("ע"ע בסי' שעד סע' ו-ז). 45.
- ה. 1. העומד בשעת יציאת נשמה - קורע. 2. האם מתאבלים [וקורעים] על מומר? (רמ"א) 46.
- ו. אדם כשר - האם קורעים עליו? 48.
- ז. קריעה על חכם ות"ח. 49.
- ח. קריעה על רבו. 50.

- ד. כשלא ניתן להתעסק בקבורת המת - אין דין אונן. 95.
ה. האם האונן אסור בדברים שהאבל אסור בהם? [דברים נוספים
שהאונן אסור בהם פרט לסע' א]. 96.
ו. המשמר את המת (ע"ע סי' שסה סע' א, סי' תג סע' ט). 97.

סימן שמב - מי שהכין צרכי חופתו ומת לו מת שחייב עליו אבלות

[האם יקדימו את החופה וימי משתה או יקדימו את ימי האבל?] . . . 98

סימן שמג - מצוות הלוויית המת

- א. איסור עשיית מלאכה - כשיש מת בעיר (וע"ע בסי' שסא סע' א-ב). . . 103
ב. באיזה מקום - יש איסור בשאלת שלום כשיש שם מת? 104

סימן שדמ - חיוב ההספד וגודל שכרו וכיצד ועל מי מספידין

- א. חיוב הספד. 105
ב. הספד לנשים (ע"ע בסע' יט). 106
ג. חיוב הוצאות ההספד על הבעל. 106
ד. קטן שמת: 1. מאיזה גיל מספידים אותו? 2. מאיזה גיל אומרים עליו צידוק הדין וקדיש? 107
ה. הספד בני עשירים ובני חכמים. 107
ו. הספד תינוק. 108
ז. הספד כלה. 108
ח. את מי לא מספידין ולא מלווים? 108
ט. ההספד הוא לכבוד המת. 109
י. איסור תלישת שיער ושריטה על המת. 110
יב, יג. דין ק"ש ותפילה לגבי העוסקים בהספד. 111
יד, טו. הספד בעיר שיש בה שני מתים. 112
טז. מה מותר לומר בפני המת? 114
יז. דרשה לכבוד המת בתוך ד' אמותיו. 115
יח. כשמת: חכם, אב בית דין, נשיא - [במשך השבעה]: איזה בית מדרש בטל? והאם בית הכנסת בטל? 116
יט. את מי מספידים בבית הכנסת ובבית המדרש? 117
כ. הספד לחכם ואלוף וגאון שמת [הכוונה לחכם מופלג מאוד], הימים שעולים לקבר, השכבה. 118

סימן שמה - דין המאבד עצמו לדעת ומנודה והרוגי ב"ד והפורשין

מן הצבור

- א. דין המאבד עצמו לדעת [=מאעל"ד - כיצד נוהגים קרובין]. 119
ב. הגדרת מאעל"ד [כלומר מתי נקרא מאעל"ד]. 121
ג. קטן או גדול אנוס - אין להם דין מאעל"ד. 123
ד. מנודה על אפקירותא שמת - דינו כמאעל"ד (וע"ע בס' שעז סע' ג). . . 124
ה. הפורשים מדרכי ציבור (וע"ע לעיל ברמ"א סי' שמ סע' ה). 125
ו. קטן שנשתמד עם אחד מהוריו. 126
ז. מי שטבע בים או שאכלתו חיה. 126
ח. ארון העובר ממקום למקום (ע"ע בס' שסא סע' ה). 127

סימן שמו - מי שקרובו צלוב בעיר לא ידור בה

. 128

סימן שמז - שלא לעורר על מתו שלשים יום לפני הרגל

- א. מהו להספיד בתוך 30 יום הסמוכים לרגל? 129
ב-ג. מקרים שמותר להספיד בתוך 30 יום הסמוכים לרגל. 131

סימן שמח - דין שרפה על המת והאומר אל תקברוני

- א. שרפה - כלי תשמישו של איזה מת שורפים? 132
ב. האומר אל תקברוהו מנכסיו. 132
ג. חובה לקבור אף את מי שלא רוצה בכך. 133

סימן שמט - איסור הנאה במת ותכריכיו

- א. מת ותכריכיו - אסורים בהנאה. 134
ב. האם מותר ליהנות מנווי המת ומשערו? 135
ג. כלים [דהיינו בגדים] שזרקן על המת. 136
ד. לא להרבות בזריקת כלים על המת. 136

סימן שנו - דברים העשויים למת [משום עוגמת נפש] ואין בו משום

דרכי האמורי 138

סימן שנא - דין כלאים וציצית למת

- א. תכריכים מכלאים. 139
ב. האם קוברים את המת עם ציצית? 140

סימן שנב - באילו בגדים קוברין ואין האיש מלביש את האשה

- א. אין לקבור בתכריכים יקרים. 142
ב. תכריכים לבנים. 143
ג. מי רשאי לכרוך את התכריכים? 143
ד. טהרת המת. 144

סימן שנג - היאך מוציאים מת גדול או קטן ובאיזו מיטה

- א. כיסוי פני המת. 145
ב. אין מניחין ס"ת על מטתו של חכם. 145
ג. כבודו של חכם. 145
ד-ה. 1. דין תינוק שמת. 2. איסור יחוד בקבורה. 3. על איזה מת מצהיבים [=מרגישים ומצטערים] ומתעסקים עמו? 146
ו. תינוק שמת קודם שנימוול. 148
ז. אין מוציאים מת במטה, א"כ היה ראשו ורובו קיים. 148

סימן שנד - עיר שיש בה שני מתים איזה קודם

. 149

סימן שנה - דברים שמשנים באשה יותר מבאיש

. 150

סימן שנו - גבו לצורך המת והותירו

. 151

סימן שנו - איסור הלנת המת ומתי מותר להלינו

. 152

סימן שנה - נושאי המטה פטורים מקריאת שמע ומתפלה

. 155

- סימן שסו - דין המוכר קבר ואשה שירשה קבר ממשפחה**
- א. המוכר קברו. 182
 - ב. אשה שירשה קבר ממשפחה. 182
 - ג. ליד מי האשה נקברת [כשאביה ובעלה כל אחד רוצה שתקבר אצלן] 183
 - ד. ליד מי האשה נקברת [כשאביה ובעלה כל אחד אינו רוצה שתקבר אצלן]. 183

סימן שסז - קוברים מתי עכו"ם ושלא יהלך בבית הקברות בתפילין וציצית

- א. קוברים מתי עכו"ם ומנחמים אבליהם, מפני דרכי שלום. 184
- ב-ה דברים שאסור לעשות תוך ד' אמות של המת/הקבר. 185
- ו. מותר לקרוא ולהתפלל - חוץ לד' אמות של המת/הקבר. 186

סימן שסח - שלא לנהוג קלות ראש בביה"ק

- א. שלא לנהוג קלות ראש בבית הקברות. 187
- ב. דין פירות האילנות שבבית הקברות. 189
- ג. דברים המותרים בקבר חדש ואסורים בקבר ישן. 189

הל' טומאת כהן

סימן שסט - על איזה טומאה הכהן מוזהר

סימן שע - מי הוא החשוב כמת אע"פ שעודנו חי

סימן שעא - דין אהל היאך מביא הטומאה

- א. איסור טומאת אוהל. 195
- ב. ארובה שבין בית לעליה. 197
- ג. סוף טומאה לצאת. 198
- ד. חצר המוקפת זיזין ואכסדראות וטומאה באחד מן הבתים - מה דין הבתים, ומתחת לזיזין? 199
- ה. כמה צריך הכהן להרחיק מהמת/מהקבר? 205
- ו. טומאת היסט. 206

סימן שעב - היתר טומאה במקום מצווה ודין קברי גויים

- א. מקרים שהתירו לכהן להיטמא בטומאה דרבנן: א. לצורך דבר מצווה. 207
- ב. להצלת ממון [מגויים]. ג. משום כבוד הבריות. 210
- ב. קברי גויים. 210

סימן שעג - איזה כהן מוזהר על הטומאה ולאיזה מתים מטמא ועד מתי מטמא

- א. אזהרה שלא לטמא את הקטנים. 211
- ב. איזה כהן מוזהר על הטומאה? 212
- ג. כהן וכהנת - מצויים להיטמא לקרובם. 212
- ד. מי הם שבעת הקרובים שהכהן מיטמא להם? 214
- ה. האם מותר לכהן להיטמא לקרוביו [קודם שנסתם הגולל] - אף שלא לצורך? 215
- ו. הכהן מטמא לקרוביו, רק עד שיסתם הגולל. 216

- ב. אין להוציא את המת סמוך לק"ש. 156
- ג. 1. נעילת הסנדל, 2. סדר הוצאת המת לקבורה, 3. העמדת המת, קודם הקבורה. 157

סימן שנט - מקום יציאת המת והאבלים

- א. היכן נשים הולכות בשעת ההלוויה? 158
- ב. יש למנוע מנשים מלצאת לבית הקברות. 158

סימן שס - מת וכלה ו[ברית] מילה, איזה [מהם] קודם

סימן שסא - הלזית המת ובטול ת"ת להלויתו

- א. מבטלים ת"ת להלווית המת, ועד כמה צריך לבטל? 160
- ב. מה ההבדל בין ת"ת לשאר מלאכות - שצריך לבטל לצורך המת? . 162
- ג. הרואה את המת - צריך ללוותו. 163
- ד. צריך לעמוד מפני מלווי המת. 163
- ה. ארון העובר ממקום למקום. 163

סימן שסב - לקבור בקרקע ואם קוברין שני מתים יחד

- א. החובה לקבור בקרקע. 164
- ב. קבורה על הגב. 164
- ג. אין לקבור שני מתים זה לצד זה. 165
- ד. קבורה זה על גבי זה. 165
- ה. אין קוברין רשע אצל צדיק. 166
- ו. שניים שהיו שונאים זה לזה - אין לקבורם יחד. 166

סימן שסג - איסור פנוי המת והעצמות ממקומן

- א. 1. איסור פינוי מת. 2. מקרים שמותר לפנות מת. 167
- ב. 1. הולכת המת מעיר לעיר. 2. נתינת סיד על המת. 169
- ג. אין מלקטין עצמות - לקבור שם מת אחר, או לצורך המקום. . . 170
- ד. מי שנקבר באופן זמני - מותר לפנותו. 170
- ה. ארון שפינוהו - אסור בהנאה. 170
- ו. המוצא נסרים בביה"ק - לא יזיזם ממקומם. 171
- ז. איסור פתיחת קבר. 171

סימן שסד - איסור הנאה של קבר והאבן והבנין

- א. איזה קבר נאסר בהנאה [ומהו ליהנות מעפר המכסה את המת, וממצבת הקבר]? 172
- ב. קבר הנמצא וקבר הידוע. 175
- ג. מת מצווה. 176
- ד. הרוג - נקבר עם בגדיו ונעליו. 177
- ה. קבר המזיק את הרבים. 178
- ו. קבר שפינוהו - לא יעשה בו דברים שהם גנאי למת. 178
- ז. החוצב קבר לאביו. 179

סימן שסה - החופר קבר פטור מק"ש וכמה מרחיקין הקברות מהעיר

- א. החופר קבר למת - פטור מכל המצוות. 181
- ב. הרחקת הקברות מהעיר. 181

סימן שעז - דין עבדים ושפחות ומנודה שיש להם אבלות

- א. עבדים ושפחות [כנענים] שמתו. 252
- ב. אבל מנודה. 252
- ג. מנודה שמתו. 252

סימן שעח - דיני סעודת הבראה לאיש ולאשה

- א. אבל אסור לאכול משלו בסעודה הראשונה. 253
- ב. הבראה לאשה. 254
- ג. אבל שרוצה לצום או שלא הברוהו. 255
- ד. צום ביום מיתת חכם. 256
- ה. מי שנקבר בערב שבת סמוך לחשכה. 256
- ו. אין מברין על נפל. 257
- ז. הנהגות בבית האבל. 257
- ח. [אחר הקבורה] מותר לאכול בשר ולשתות יין. 258
- ט. במה מברים? 258
- י. אין להרבות באנשים האוכלים עם האבל. 259
- יא. האם מברים כשהאבלות נדחתה [מחמת יו"ט או שבת]? 260
- יב. אין מברין על שמועה רחוקה. 260
- יג. מי בוצע על הלחם בבית האבל? 261

סימן שעט - דין ברכת המזון בבית האבל

- א. נוסח הברכה הרביעית בברהמ"ז בבית האבל. 262
- ב. נוסח הברכה השלישית בבהמ"ז בבית האבל. 263
- ג. נוסח הזימון בבית האבל. 264
- ד. ביום שבת - האם מברך ברכת אבליים? 264
- ה. אָבֵל מצטרף לתפלה ולזימון. 265

סימן שפ - דברים שהאבל אסור בהם, איסור מלאכה

- א. דברים שהאבל אסור בהם - וסימנך: תישמ"ע כ"י מ"ת נאסרת, וב-30 אשל"ג. 266
- ב. מלאכה - מתי ואיזה אבל מותר בעשיית מלאכה? 268
- ג. איסור האבל במשא ומתן וסחורה. 269
- ד. האבל וכל מי שמעשה ידיו שלו [כגון בניו ועבדיו] - אסורים במלאכה ואפילו בדבר האבד. 269
- ה. דבר האבד - מותר לאבל לעשות ע"י אחרים. 270
- ו. 1. פרקמטיא בדבר האבד. 2. דין שיירות [הזדמנות לא מצויה]. 272
- ז. הלוות לגוי בריבית. 273
- ח. האם גביית חובות מותרת? 273
- ט. מתי מותר לתבוע לדין? 273
- י. דברים שהתירו במועד, אולם אסורים באבל. 273
- יא. אבל ששדהו בידי אחרים באריסות/חכירות/קבלנות. 274
- יב. אריס שהוא אבל. 274
- יג. שכיר יום בשדה האבל. 275
- יד. חמור וספינה [מטלטלים] של אבל שהיו מוכרים/מושכרים בידי אדם אחר. 275

- ז. האם בעת שהכהן מיטמא לקרוביו, מותר לו להיטמא לאחרים? 217
- ח. למי מהקרובים, הכהן אינו מטמא? (סימנך: פ"ה סמ"ן) 218
- ט. אין הכהן מטמא לאבר מן החי של קרובו, ולא למת חסר. 219

סימן שעד - טומאת כהן למת מצווה לנשיא ולרבו (סע' א-ג) ועל איזה מת מתאבלין (סע' ד-יא)

- א. מצווה להיטמא למת מצווה. 221
- ב. נקרא מת מצווה - רק משימצא ראשו ורובו. 221
- ג. הגדרת מת מצווה. 222
- ד. על איזה קרובים מתאבלין? 223
- ה. משפחה שנתגיירה [או עבד שנשתחרר עם אמו] - האם מתאבליים זה על זה? 224
- ו. האם מתאבליים עם קרובו [שמת לו מת]? 225
- ז. מה שמתאבליים עם קרובו, זה רק בקרבה של שאר. 227
- ח. תינוק - מתאבליים על תינוק רק כשיצא מכלל נפל. 228
- ט. תאומים שמת אחד מהם תוך 30 יום. 230
- י. אנינות ואבלות על רבו. 230
- יא. על נשיא - אין מתאבליים, בכור/בן ראשון שמת, שעת דְבָרָה. 231

הל' אבלות [המתחילה אחר הקבורה]

סימן שעו - אימתי מתחיל האבלות ולמי שמפנין מקבר לקבר

- א. מתי מתחילה האבלות? 232
- ב. כשהמת נשלח לקבורה בעיר אחרת - מתי מתחילים להתאבל ולמנות את הז'?. 233
- ג. מת שמפנינים אותו מקבר לקבר - מתי מתחילים להתאבל עליו? 235
- ד. מת שלא ניתן לקבורו - ממתי מתחילה האבלות? 235
- ה. הרוגי מלכות - שלא מניחים לקבורם. 236
- ו. מי שהתחיל להתאבל לפני הזמן. 236
- ז. מי שטבע או שהרגוהו ליסטים או שגררתו חיה, או מצאוהו אברים אברים. 237
- ח. קרוב שבא באמצע השבעה מצטרף לאבליים למנין ז' ו-30, דוקא בקיום 5 תנאים. 240
- ט. קרוב שבא באמצע השבעה - מתי הוא מונה עמהם? (המשך סע' ח). 241
- י. אָבֵל שבתוך ז' מת לו מת נוסף. 243
- יא. מי שהתפלל ערבית ועדיין הוא יום ושמע שמת לו מת. 243

סימן שעז - מנהג המנחמים ודין מת שאין לו מנחמים

- א. הנהגות בניחום אבליים. 244
- ב. דברים שאין לומר אותם. 245
- ג. מת שאין לו אבליים להתנחם. 246
- ד. מה נוהגים לעשות לאחר הקבורה, דין הקדיש, יארציט (וע"ע בס"י תב סע' יב). 247

מפתח מפורט לנושאי הסעיפים

- ג. שאלת שלום בשבת, מהו לשלוח מנות [ממתנות] לאבל? 309
- סימן שפו - עטיפת הראש באבל [האם נוהגת בימינו?]** 310
- סימן שפז - דין כפיית המטה**
- א. חיוב כפיית המיטה, ודין ישיבה ע"ג הקרקע. 312
- ב. עכשיו לא נהגו בכפיית המטה. 314
- סימן שפח - אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין**
- א. איסור הנחת תפילין ביום הראשון לאבלות. 315
- ב. לא יסיח דעתו מהתפילין. 317
- סימן שפט - אבל אסור בכביסת כסותו ודין גיהוץ**
- א. כמה ימים האבל אסור בכיבוס? 318
- ב. כיבוס בגדי קטנים. 321
- ג. לבוש - בגדים שאסור לאבל ללבושם [תוך ז', תוך ד' שבועות, תוך י"ב חודש]. 322
- ד. מהו לכבס ולהניח? 323
- ה. בגד מגוהץ, עד מתי אסור ללבושו? 324
- ו. מה נקרא גיהוץ? 326
- ז. גיהוץ אחר שבעה. 326
- ח. י"א שכעת אין איסור גיהוץ לאחר השבעה. 327
- סימן שצ - דין גלוח וסריקה באבל**
- א. איסור גלוח ותספורת. 329
- ב. כשבאמצע התספורת נודע לו שנהיה אבל. 331
- ג. ג' דרגות באיסור תספורת. 331
- ד. מתי האבל מותר בתספורת? 332
- ה. איסור תספורת באשה. 334
- ו. סירוק. 335
- ז. נטילת ציפורנים. 336
- סימן שצא - אבל אסור בכל מיני שמחה**
- א. לא יקח האבל תינוק בחיקו. 339
- ב. מתי מותר להיכנס לבית המשתה או לסעודה? 340
- ג. מהו להיכנס לחופה? 343
- סימן שצב - אבל אסור כל' יום לישא אשה**
- א. אבל [שלא על אשתו] - מתי מותר לישא אשה? 346
- ב. מתה אשתו - מתי מותר לישא אחרת? 348
- ג. מתי התירו לאשה אבלה להתחתן אף תוך 30 יום? 351
- סימן שצג - מתי האבל יכול לצאת מביתו**
- א. האם מותר לאבל לצאת מביתו לצורך מת אחר [שא"צ להתאבל עליו]? 353
- ב. כיצד נוהג האבל ב-4 שבועות הראשונים? 354
- ג. האם מותר לאבל לצאת לבית כנסת? [ודין יציאה לדבר מצוה] 357
- ד. האם האבל משנה מקומו בשבת? 358
- טו. חמור וספינה [מטלטלים] של אבל שהיו באריסות בידי אחר. 276
- טז. אבל שהיה מושכה. 276
- יז. אבל שמלאכת אחרים הייתה בידו. 277
- יח. דבר תלוש של האבל - שהיה בקבלנות בידי אחרים. 278
- יט. בנין של אבל שהיה ביד אחר בקבלנות. 279
- כ. שדה של אבל שהייתה בידי אחר בקבלנות - האם מותר לקבלן לחרוש ולזרוע בימי האבל של בעל השדה [כשכל הפירות מגיעים לאבל]? 280
- כא. שותפים שאירע אבל לאחד מהם. 281
- כב. טיפול בצרכי הבית בזמן האבלות, דברים שמותר לאבל לעשות - ואין בהם משום מלאכה. 283
- כג. ההולך ממקום למקום לסחורה. [המשך לסע' ג דמיירי באיסור סחורה, וכשאין דבר האבד]. 283
- כד. על מי צריך למעט בעסקו? [המשך לסע' ה-ו דמיירי בדבר האבד]. 284
- כה. אסור לצאת בשיירא לסחורה. 284
- סימן שפא - איסור רחיצה וסיכה לאבל**
- א. איסור רחיצה. 286
- ב. איזו סיכה אסורה? 288
- ג. מקרים שרחיצה מותרת: יולדת, ערבוביא [=לכלוך] בראשו, איסטניס. 289
- ד. מי שתכפוהו אבליהו. 290
- ה. טבילה. 291
- ו. מתי אשה אבלה מותרת בכיחול ופירקוס? 292
- סימן שפב - איסור נעילת הסנדל לאבל**
- א. איסור נעילת סנדל עור. 294
- ב. יולדת. 294
- ג. סכנת עקרב. 294
- ד. הולכי דרכים. 295
- ה. חליצת הנעל לאחר הקבורה. 296
- סימן שפג - איסור תשמיש המיטה לאבל**
- א. איזו קירבה אסורה בין הבעל לאשתו, בימי האבל? 297
- ב. חתן או כלה - שאירע להם אבל, מתי אסורים ביחוד? 298
- סימן שפד - האבל אסור בתלמוד תורה**
- א. איסור אבל בתלמוד תורה. 299
- ב. כהן אבל, אסור לו לעלות לקרוא בתורה. 301
- ג. שליח ציבור. 302
- ד. אבל מותר ללמוד בדברים הרעים [כלומר העצובים - שיש בהם צער]. 303
- ה. בנים קטנים - אין לבטלם מת"ת. 304
- סימן שפה - דין שאלת שלום באבל**
- א. דין שאלת שלום באבל. 306
- ב. עד מתי מנחמים את האבל? 308

יד. מי שבערב הרגל מסר מתו לקבורה ונהג אבלות - בטלה ממנו גזרת ז' אע"פ שנקבר ביו"ט. 395

סימן ת - דיני אבלות בשבת

א. איזה אבלות נוהג בשבת? 396
 ב. מי שנתיימש בשבת מלקבור את מתו - שבת עולה למניין ז'. 399

סימן תא - דברים הנוהגים בחול המועד

א. מהו להניח את מיטת המת בחוה"מ ברחוב? 400
 ב. על מי קורעים בחוה"מ? 400
 ג. קורע בחוה"מ על שמועה קרובה. 401
 ד. חליצת כתף, סעודת הבראה - מתי מותר? 401
 ה. חוה"מ, חנוכה, פורים, ראש חודש - מתי מותר לנשים להיות מענות, מטפחות, מקוננות? 402
 ו. מתי לא אומרים צידוק הדין? 403
 ז. דין פורים - כשבת. 404

סימן תב - דיני שמועה קרובה ורחוקה

א. הגדרת שמועה קרובה ושמועה רחוקה. 406
 ב. השומע שמועה רחוקה. 407
 ג. הבראה - על שמועה קרובה. 407
 ד. קריעה - האם קורע על שמועה רחוקה? 408
 ה. השומע שמועה קרובה בשבת/ברגל - ולמוצ"ש/מוצאי רגל נעשית רחוקה. 409
 ו. השומע שמועה רחוקה בשבת/ברגל. 409
 ז. השומע שמועה קרובה בשבת. 410
 ח. 10 ימים אחר שמיני עצרת - שמע שקרובו מת בערב חג סוכות. 411
 ט. השומע שתי שמועות. 412
 י. שמע שמועה קרובה בשבת בערב הרגל. 412
 יא. מי שהתפלל ערבית ועדיין יום הוא ושמע שמועה קרובה. 413
 יב. א. אין חובה לספר לקרובים שקרובם מת. ב. תענית ביום היארצייט. ג. שלא לאכול בסעודה בליל היארצייט. 414

סימן תג - דיני המלקט עצמות

א. דין אבלות בליקוט עצמות. 417
 ב. דין קריעה. 418
 ג. דברים שאין עושים בליקוט עצמות. 418
 ד. במועד [דהיינו חול המועד] - אין מלקטין עצמות. 418
 ה. האם מתאבל על שמועה של ליקוט עצמות קרוביו? 419
 ו. העצמות והגידים. 419
 ז. ממתי מותר ללקט עצמות המת? 419
 ח. ליקוט עצמות שני מתים. 420
 ט. המלקט עצמות - פטור מן המצוות. 420
 י. המטלטל עצמות - לא ינהג בהם מנהג בזיון. 421

סימן שצד - שלא להתקשות על המת יותר מדאי

א. אין להתקשות על מת יותר מדאי. 360
 ב. על ת"ח שמת - כמה לבכי ולהספד? 360
 ג. האם בודקים אם הקבור חי? 361
 ד. כיצד צריך האבל להרגיש בימי אבלו? 361
 ה. אחד מהחבורה שמת. 362
 ו. מטרת האבל - לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה. 362

סימן שצה - מקצת יום השבעה והשלשים ככולו

א. דין מקצת היום ככולו. 363
 ב. שמועה רחוקה. 366
 ג. ביום האחרון של הי"ב חודש - לא אומרים מקצת היום ככולו. 367

סימן שצו - דין אבל שלא נהג אבלותו כל שבעה

א. מי שלא התאבל או לא קרע בשבעה - עד מתי משלים את האבלות והקריעה? 369
 ב. מי צריך להשלים את אבלותו? 370
 ג. קטן שהגדיל תוך ז' או תוך 30 - האם חייב באבלות? 372

סימן שצז - דיני עדות לנהוג אבלות על פיהם

א. מתאבלים אפילו על סמך עדות קלה. 374
 ב. כשיש ספק אם קרובו מת. 375

סימן שצח - אבלות יום ראשון דאורייתא [וי"א מדרבנן]

סימן שצט - דיני אבלות ברגל בראש השנה וי"ט שני של גלויות

א. הקובר מתו קודם הרגל: 1. אם נהג אבלות קודם הרגל. 2. אם לא נהג אבלות קודם הרגל. 3. ימי הרגל עולים למניין ה-30. 379
 ב. הקובר מתו ברגל: 1. כיצד נוהג עד סוף הרגל? 2. כיצד נוהג אחר הרגל? 3. במקום שעושים שני ימים טובים - יו"ט שני עולה למניין הז'. 382
 ג. מתי הרגל מבטל גזרת 30? 384
 ד. הרגל [מבטל את גזרת 30, אך] אינו מבטל דין התלוי בגערה. 385
 ה. אם חל אחד מימי השבעה [חוץ מהיום השביעי] בערב הרגל [שבטלים ממנו דיני השבעה] - מתי מותר לכבס ולרחוץ? 386
 ו. ראש השנה ויוה"כ חשובים כרגלים. 388
 ז. נהג אבלות לפני פסח - כיצד מונה את ה-30 יום? 389
 ח. נהג אבלות לפני עצרת [=חג שבועות] - כיצד מונה את ה-30 יום? 389
 ט. נהג אבלות לפני ראש השנה - יוה"כ מבטל ממנו גזרת 30. 391
 י. נהג אבלות לפני יוה"כ - חג סוכות מבטל ממנו גזרת 30. 391
 יא. נהג אבלות לפני חג סוכות - מונה ח' ימים לאחר יו"ט שני של שמיני עצרת, ובכך משלים את 30 ימי האבלות. 392
 יב. הקובר מתו קודם הרגל - מיד לאחר הרגל מותר לשבת במקומו בביהכ"ס. 393
 יג. [בחול"ל] אם קרובו מת ונקבר ביו"ט שני האחרון של גלויות - האם נוהג בו אבלות? 394

עיקרי השולחן

הקדמה

"עֲזָרִי מֵעַם ה' עֲשֵׂה שְׁמִימִים וְאֶרְצִי" (תהלים קכא), "ה' שִׁפְתֵי תִפְתַּח וְפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ" (תהלים נא).

בראשית עלינו להודות לה' על שזיכנו לשבת באוהלה של תורה, ולראות ברכה רבה בעמלנו לאחר הוצאת ג' הספרים הראשונים של עיקרי השולחן על הלכות מליחה, בשר בחלב, ונדה. נוסף להודות על כך שנתן לנו את הכוח גם הפעם לדבוק במשימה הקדושה של כתיבת הספר על הלכות ביקו"ח ואבלות במשך כ-6 שנים, שהתפרסו על פני אלפי שעות.

כשאנו נשאלים מניין אנו שואבים את הכוחות להתמיד במשימה זו?

עומדים לנגד עינינו דברי ה'חפץ חיים' זי"ע שעמל קרוב ל-25 שנה בכתיבת המשנה ברורה, וכשנשאל הרב "האם אנשים ידעו להעריך את כל ההשקעה הרבה והעבודה הרבה?"

ענה ה'חפץ חיים': אנו משולים לסוללי מסילת רכבת, אשר בתחילה עובדים קשה וסוללים את הדרך ויגיעים להניח פסי ברזל, בכדי שאלפי הנוסעים יוכלו לנסוע ברכבת, כך אנו עמלים בהכנת המשנה ברורה, בכדי לסייע לאלפי הלומדים שיבואו אחרינו.

אף אנו הקטנים, כשעמלנו על הספר עיקרי השולחן, תחושת השליחות היא שליוותה אותנו בשנים בהן ישבו מספר תלמידי חכמים ללמוד, לנתח ולבאר את הסוגיות הסבוכות שבכל הלכה והלכה, בין לספרדים הנוהגים כשו"ע ובין לאשכנזים הנוהגים כרמ"א, וב"ה זכינו להעלות זאת על הכתב בשיטה מאירת עיניים וברורה! המקלה על הזיכרון. תחושת שליחות זו קיבלה משנה דחה ע"י העידוד שקיבלנו מגדולי הדור שראו את החשיבות והתועלת ונתנו את הסכמתם וברכתם לספרים אלו.

המניעים לכתיבת הספר:

התרומה לדורי דורות – כתב הרמב"ם (בפתיחה לספר מורה נבוכים): הכותב ספר, הרי הוא כאילו דרשו לאלפים, עכ"ד. משנוכחנו לראות את התועלת העצומה² שיש בספרי עיקרי השולחן לרבים שנעזרו בכך, התמסרנו לכך מכיון שיש כאן תרומה לדורי דורות.

ידועים דברי המהרש"א על הגמ' (ב"ב א) – "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", כי עיקר הלימוד שנעשה בו רושם [לדורות], הוא הלימוד הבא מכתבי יד, אשר על כן נקראו החכמים "סופרים" עכ"ד. והוסיף ע"ז הגאון יעב"ץ בספר מגדל עוז (בית המדות, עילת הכתיבה, ע"ב אות ב, דף קטו ע"ב), שהכותב חידושי תורה ומוסרם לרבים, אין קץ לשכרו, וצדקתו עומדת לעד, שאין לך הרבצת תורה גדולה מזו, שע"י כך הוא מעמיד תלמידים רבה, שכל הלומד בחיבורו נעשה בזה כתלמידו, וזכות הרבים תלוי בו, שע"י זה ישוטטו הרבים ותרבה הדעת את ה'. והוסיף עוד הגאון יעב"ץ בהגהותיו לסנהדרין (א/טז): הכותב ומבאר את דברי התורה למען התלמידים שיעמדו על האמת ויוסיפו לקח טוב, אין לימוד גדול מזה, ואין לך כבוד לתורה גדול מזה, ע"ש. [וע"ע בפלא יועץ ערך אסופה - בטובה שעשו לנו בעלי האסופות בחיבור הספרים, וכן בספר כתר ראש לגר"ח מוולאז'ין (סימן נו) - שזה נקרא חידושי תורה, בין שהוא מחדש או אחר רק שיצא הדבר לאור (עולם)].

תגובות חמות מלומדים רבים - בס"ד אחר הופעת הספרים הקודמים, זכינו לקבל תגובות חמות מלומדים רבים בארץ ובעולם. עובדה זו נתנה לנו את הכוחות לאזור כוח ולהתמסר לכתיבת ספר זה, וב"ה עוד היד נטויה.

כבספרים הקודמים גם הפעם, ניצבה מולנו מטרה אחת מרכזית והיא טובתו של הלומד. מטרה זו דרשה השקעה של מחשבה רבה בכדי שהשיטה הייחודית של הספר תישמר לכל אורכו. במקרים רבים הצלחנו לסכם כל סעיף מהשו"ע בעמוד נפרד, בכדי שהלומד "יצלם" בראשו ויזכור את עיקרי הדינים שבכל סעיף בשו"ע, עם שימת דגש על עריכה יסודית ותמציתית, בשפה ברורה המאפשרת להתמצא בצורה קלה יחסית גם בהלכות סבוכות ומורכבות, וזאת בשל הִסְדָּר והמעלות שבספר זה כדלהלן.

מטרות הספר:

- לסייע ללומדים לחזור על לימודם בשיטה מאירת עיניים המקלה על הזיכרון, ולהבחין עליו לקראת הוראה.
- לסייע למלמדי הלכה וראשי כוללים, ללמד הלכות מורכבות וסבוכות בצורה מאירת עיניים.
- לסייע לרבנים ומורי הוראה שרוצים לחזור על השיטות השונות שבהלכה.
- לפתוח את שערי ההלכה היהודית לעומקה בפני הציבור הרחב, שכן לימוד הלכה ביסודיות דורש השקעה עצומה ומונע רבים מלהגיע אליו, על כן התעוררנו להתמסר לעניין, ולהגיש בפני הלומדים ספר מסודר שיהיה כשולחן ערוך ויעיל לחזרה.

1. וכ"כ הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצוק"ל: "עיקרי השולחן... הכל ערוך בצורה מסודרת ומאירת עינים, בלשון מסוכמת וברורה...
2. וכ"כ הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א: "...עיקרי השולחן' על הלי' אבילות... דבר מתוקן נאה ויאה, והכל אצלו בלשון קל וצח ערוך כשו"ע... נראה בעליל שהספר יביא לתועלת מרובה ולכן אני מצטרף לרבנים הגאונים שסמכו ידם והסכימו לספר, ונתגלגל לידו זכות להקל ללמוד הלכות אלו". וכ"כ הרה"ג שריאל רוזנברג שליט"א: "...עיקרי השולחן' נכתב ביחד עם צוות תלמידי חכמים... יהיה לתועלת גדולה... תחילת מעשהו בשו"ע הנזקק לת"ח הלומדים הוראה למעשה, והרבה תלמידים לא עלה בידם יפה לימוד זה מכיון שלא הלכו בדרך זו של לימוד ההלכות וטעמיהם ממקור הדין...".

הסדר והמעלות שבספר זה

- א. **סדר** - עריכת כל סעיף בסדר מיוחד³.
- ב. **נושא** - הגדרת הנושאים העיקריים והמשניים שבכל סעיף.
- ג. **עיקר הסעיף** - מופיע בצד הימני שבכל עמוד, וכולל את עיקר פסק השו"ע והרמ"א בקצרה, כך שבחזרות המהירות ניתן ללמוד רק את צדו הימני של העמוד.
- ד. **הרחבה לסעיף** - מופיע בצד השמאלי שבכל עמוד, ומובאת בו ההרחבה במקביל לפסקים שבצד ימין, כך שניתן למצוא מיד את ההרחבה וההסבר לכל פסק.
- ה. **השתלשלות ההלכה** - מהמקור בגמרא, שיטות הראשונים והאחרונים, שו"ע, רמ"א, נו"כ ופעמים שהבאנו גם מפוסקי דורנו.
- ו. **סימון למחמיר וסימון למקל** - כשיש מחלוקת בין כמה שיטות, חלקן מחמירות וחלקן מקלות, הובא ליד כל שיטה סימון מיוחד: סימון למחמיר. סימון למקל.
- סימון לשיטה שאינה מחמירה ואינה מקלה.
- המעלות שבסימונים אלה הן: 1. הלומד מזהה מיד מי מקל ומי מחמיר בסוגיא. 2. סימונים אלה מסייעים ללומד לזכור את מסקנתה של כל שיטה.
- ז. **סימנך** - יש מקומות שכתוב "וסימנך...", ובו מילת קיצור למספר דינים, לסייע לזכירתם (כבערובין נג-נד ועוד).
- ח. **שינון מהיר** - אפשרות לחזרה ושינון מהיר של הלימוד.
- ט. **זכירת הלימוד** - שיטה מיוחדת שמסייעת לזכירת הלימוד.
- י. **הכנה לבחינות "יורה יורה"** - לימוד ביסודיות וקידום הלומדים עד כדי הצטיינות בלימודם. דוגמאות להצלחה בזכות החזרות ב"עיקרי השולחן" - ראה לקמן.

דגשים חשובים:

- א. "עיקרי השולחן" - אינו מהווה אנציקלופדיה ומאסף לכל המחנות מכיון ש"תפסת מרובה לא תפסת". המטרה העיקרית היא להציג את עיקרי השיטות: בגמרא, ראשונים, טור, בית יוסף, שו"ע, רמ"א, ט"ז, ש"ך ופת"ש. פעמים שהבאנו דברי נו"כ נוספים כמו: הגר"א, באר הגולה, שלחן גבוה, וכן מפוסקי דורנו, אך אין כאן סיכום מקיף של כל דבריהם, **לכן אין להורות הלכה למעשה מספר זה** - אלא לעיין במקור הדין ולשאול מורה הוראה מוסמך.
- ב. כשיש מחלוקת בין דעות שמצדדות כשיטה אחת ומאידך דעות שמצדדות כשיטה אחרת - לא הובאו שמותם של כל הדעות אלא את עיקרי השיטות, ואידך זיל גמור.
- ג. כשיש הבדל בין "עיקרי השולחן" לדברינו ב"ושננתם", או ב"תלמודו בידו" [שיפורסם בעז"ה בנפרד] - העיקר הוא לפי מה שהובא ב"עיקרי השולחן", כי בשאר המקומות מטרטנו לקצר יותר.
- ד. כותרות הסימונים שבראש כל עמוד - מטרטן להדגיש את הנושא העיקרי באותו סימן, ופעמים שהן קצרות ושונות מהכותרות שהודפסו בשו"ע המצוי לפנינו.

3. חז"ל למדונו שהצלחת הלומד בלימודו תלויה מאוד בסידור נכון של כל הפרטים שלמד, כמובא בגמ' תענית ח/א "ריש לקיש אמר: אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל, בשביל משנתו שאינה סדורה עליו... מאי תקנתיה? ירבה בישיבה", ופרש"י שייסדו בני הישיבה משנתם. ועוד בגמרא (קדושין ל/א): "ושננתם, שיהו דברי תורה מחודדים בפיו, שאם ישאל לך אדם אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד".

שיטת הלימוד של החלק "עיקרי השולחן"

לא מעט מהלומדים חשים אכזבה הנובעת משכחת הלימוד. נראה שהמפתח להצלחה בלימוד הוא בקיומם של ד' תנאים לפחות:
א. לימוד לפי הסדר [מהגמ' ועד לפסיקת ההלכה, ועיי' לקמן בעמ' 2 בחשיבות לימוד המקורות]. ב. סיכום מסודר בכתב, ולא רק בעל פה (ועיי' לקמן בעמ' 477).
ג. התמקדות בעיקר⁴. ד. חזרות על לימודו⁵ בחברותא ובקול (עירובין נג/ב, נד/א), ולצורך כך כדאי להיעזר ב"עיקרי השולחן" וב"ושננתם".

הניסיון הוכיח שהלומד במתכונת זו⁶ – ובפרט הנעזר ב"עיקרי השולחן" וב"ושננתם", יוכל לשנן היטב, לזכור ולהבחין, ולזכות להצלחה גדולה, ובע"ה יקוימו בו דברי חז"ל: "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו" (ב"ב ז/ב).

ברם חשוב שצורת החזרה תהיה לפי המתכונת המובאת בעיקרי השולחן:

א. מהו נושא הסעיף העיקרי ומהם הנושאים המשניים בשו"ע והרמ"א.

ב. מהו המקור בגמרא.

ג. כמי פסק השו"ע וכמי פסק הרמ"א (כאיזה תנא, אמורא, או ראשון).

ד. מהן הנקודות העיקריות שנוספו בדברי נושאי הכלים.

בשלב ראשון – יש להתמקד בנושא הסעיף, וב"עיקר הסעיף"⁷ שבצדו הימני של העמוד, לחזור על כך שלש פעמים בכדי לקבל תמונה כללית ול"צלם" את מבנה הסעיף בראש.

בשלב שני – ללמוד את ה"הרחבה לסעיף" שבצדו השמאלי של העמוד.

השיטה לחזרה ולשינון בעל פה

א. לשנן בעל פה את "ושננתם" – המובא לקמן בסוף הספר, ולחזור על עיקרי הדברים שהובאו ב"עיקרי השולחן" ב"הרחבה לסעיף" [מומלץ להיעזר גם ב"תלמודו בידו" (שיפורסם בנפרד) – ובו קיצור של "עיקרי השולחן", שיועיל לחזרות בעל פה].

ב. על סיכום זה כדאי לחזור בעל פה, כל יום, לפחות בשבועיים הסמוכים ללימוד הראשון. אין חזרה זו צריכה לעכב את ההתקדמות בלימוד, מכיוון שחזרה זו צריכה לקחת עד רבע שעה.

ג. רצוי שהחזרות יעשו בקול ובחברותא.

ד. רצוי לקבוע תוכנית ללימוד ותוכנית לחזרות.

דוגמאות להצלחה בזכות החזרות בעיקרי השולחן

א. שינון בע"פ של נושאי הסעיפים בהל' איסור והיתר [מליחה, בב"ח, תערובות] – ב-10 דקות.

ב. שינון בע"פ של הל' מליחה [במתכונת של "ושננתם"] – בשעה ורבע.

ג. חזרה על הל' נדה [במתכונת המפורטת ב"עיקרי השולחן"] ב-14 שעות – הכוונה לאחד מהלומדים אשר הכין תוכנית חזרות על לימודו והגיע לרמה טובה שאפשרה לו להספיק 30 עמ' תוך שעה, ותוך 14 שעות הקיף 420 עמודים [מ"עיקרי השולחן" הל' נדה] ונבחן על כל לימודו.

ד. חזרה על הל' נדה [במתכונת של "ושננתם"] – ב-20 דקות בלבד.

4. להתמקד בעיקר בבחינת מה שאמרו חז"ל (חולין סג/ב): "לעולם ישנה אדם לתלמידו [ב]דרך קצרה", דהיינו התמקדות בעיקר. כמליצה על הפסוק "ויאמר בועז לקוצרים ה' עמכם", לאמור מי שיודע לקצר ולהתמקד בעיקר – ה' עמו.

5. חזרה על לימודו, שכן אינו דומה מי שחוזר על לימודו 100 פעם למי שחוזר על לימודו 101 פעם, וזוכיר שהשו"ע כתב בהקדמתו לאו"ח שמטרת חיבורו, כדי שיחזור על השו"ע כל 30 יום.

6. נהדגש הוא ללמוד במתכונת של ד' התנאים הנ"ל ולא ללמוד קיצורים בלבד – בניגוד לאותם מקצרי דרכים, שרוצים ללמוד את כל התורה על רגל אחת, ונמנעים מלימוד המקורות בגמרא ובראשונים וכו' ועושים את הטפל לעיקר, ומסתפקים בלימוד ספרי הקיצורים. כבר התריעו והזהירו על כך רבותינו כפי שנרחיב על כך לקמן בעמ' מספר 2. יתכן שהלימוד בקיצורים בלבד יסייע לו להבחין על לימודו, אך סופו שישכח את לימודו, כיון שאינו יודע את שורשם של הדברים (גר"א משלי יד).

7. שים לב שבשלב החזרה על הלימוד, נקודת המוצא בסיכום, היא דבריהם של השו"ע והרמ"א שבעיקר הסעיף, ורק אחרי שברור מהו עיקר הסעיף עוברים להרחיב לסעיף שבה מובאים הגמרא, הראשונים, האחרונים ונושאי הכלים על השו"ע והרמ"א. הפתיח בדברי השו"ע והרמ"א נעשה במתכוון, מפני שיש לומדים שזוכרים את הגמרא והשיטות השונות אך אינם זוכרים את פסקי השו"ע והרמ"א.

חשיבות לימוד הלכות אבלות

ידוע שיש שנמנעים מללמוד הלכות אבלות מחשש שימות אחד מקרוביהם ח"ו, כמו שחשש החת"ס⁸, ולכן ראינו לנכון להביא את דברי רבותינו בדבר חשיבות לימוד הלכות אלו. ובפרט דכל מאן דלא קפיד, לא קפדי בהדיה [כמובא בפסחים ק/ב, ובחתי"ס בסוף הערה⁸].

כתב בספר חסידים (סי' רסא) ז"ל – "אהוב לך את המצוה הדומה למת מצוה שאין לה עוסקים, כגון שתראה מצוה בזויה, או תורה שאין לה עוסקים, כגון שתראה שבני עירך לומדים [סדר] מועד וסדר נשים, תלמוד [אתה] סדר קדשים, ואם תראה שאין חוששים ללמוד [מסכת] מועד קטן ופרק מי שמתו, אתה תלמדם ותקבל שכר גדול כנגד כולם, כי הם דוגמת מת מצוה [שאין לו קוברים]. אהוב אותן מסכתות ואותן הלכות שבני אדם אין רגילים [ללמוד] בהם, שזה דומה לאחד שהיו לו בנות ותבעום בני אדם והשיאן להם, ונשארה בת אחת שלא תבעוה להינשא, אמרה לאביה: אחיותי יודעות אומנות נקייה, מעשה אורג, מעשה רוקם, לכך קפצו עליהם הכל והיו לאנשים, אבל למה נתת לי אומנות שהכל מרחיקים ממנה? לארוג בגדי אבל ותכריכי מתים, אילו היתה אומנתי בבגדי שמחה, הייתי [נישאת] לאיש כאחת מאחיותי. אמר לה אביה: אני משבח אותך שהכל ילכו אצלך, כך אמרה [מסכת] מועד קטן והדומה לה, רבוננו של עולם למה אין עוסקין בי כשאר מסכתות? והקב"ה השיב לה: טוב, הרי כבר נאמר (קהלת ז', ב) "טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית מושקתה בראשון הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו". ועתה למה אומרים שהיא סכנה? לפי שכתוב (משלי ג', יא) "ואל תקיץ בתוכחתו", הוא [=הוה] ממהר ולא ידקדק כמו [שלומד] בשאר מסכתות, ועוד לפי שכל דבר שתופסין אותו בחזקת סכנה - אפילו אינו מקום מסוכן, מזיק לפי שלשון בני אדם ועינים מזקת, אלא כך יעשה הרוצה ללמוד אותה, יתפלל להקב"ה שלא יארע דבר רע, וגם ילמדו הרב בחשאי, לא יפרסם, ולא יזיק ולא ינזק... וכתוב (שה"ש ז', ב) "חמוקי ירכיך כמו חלאים" (עין מו"ק ט/א), תחלואי מיתות כמו [פרק] מי שמתו ו[מסכת] מו"ק - יהא בסתר ולא ינזק, שנא' "חבי כמעט דגע עד יעבור זעם" (ישעי' כו, ס), וגם שמעתי בב' דברים מלאך המות קרוב לשמוע, מי שדורש מעשה מרכבה ובמועד קטן, לכן נענה מלאך המות... [לא יכוין להיפרע ממנו], לכן יעסוק בכל לבו, לישר בלא קלות ראש בה...". עכ"ל. (ועי' בס' קה, וס' תתריב).

וכ"כ השיירי כנסת הגדולה (י"ד סי' רמה אות ג) [בשם ספר חסידים] – דאסור להניח מללמוד מסכת מו"ק ובפרק מי שמתו מפני שהם דברים של מיתה. ומיהו ימהר ולא ידקדק בה כמו בשאר מסכתות... ויראה דאין נמנעים בכל אלו, אלא ללמד עם חברים בישיבה, אבל לעצמו כל אחד ואחד צריך ללמוד, ועי"ש.

וכתב בספר יוסף אומץ [לרבי יוסף יוסף האן נירלינגן, רב דפרנקפורט] (עמ' 270) ז"ל – "כתיב מוסר ה' בני אל תמאס, לכן יש ליזהר שלא לדלג בלימוד הלכות אבלות וחורבן וכיוצא, רק שראיתי רבותי מקפידין שכשלמדו אלו הענינים קרא בכל פעם אחר סיום שיעורם שורה אחת מענין אחר [טוב], שלא לסיים בדבר רע, שכן מצינו בגמ' בשם נביאים הראשונים, ועל כן נהגו לכפול פסוקי יתק"ק [ישעיה, תרי עשה, קינות, קהלת], כדי לסיים בדבר טוב". ועי"ש דמשמע מדבריו דקודם תחילת לימוד מסכת מו"ק בישיבה, יש לגזור תענית, כדי שלא יקטרג המשטין על תלמידי חכמים העוסקים בעניני מיתה.

והובא בספר מאיר עיני ישראל (ח"ב עמ' רלט) – שפעם אחת בעיירה ראדין נפטרו כמה אנשים בזה אחר זה תוך תקופה קצרה, וקרא החפץ חיים עצרת לבני הישיבה להתבונן על מה עשה ה' ככה ומה דורשים מהם, ועמד ואמר שמסכת מועד קטן באה לתבוע עלבונה היות ובני הישיבות אינם לומדים מסכת זו, והרי אבלים לומדים מסכת מו"ק, ולכן נפטרו כמה אנשים כדי שילמדו מסכת מו"ק עכ"ל. הרי מבואר שהלימוד בדינים אלו מרחיק את הסכנה, כי התורה אגוני מגנא ואצולי מצלא.

8. כ"כ החת"ס (י"ד סי' שמו) לחמיו הגרעק"א - "יקרת קדושתו הגיעני ובקראי בו ב' קושיית בהלכות שמחות נרתעתי לאחורי כי גברא קפדנא אנא ואמרת העבר חרפתי אשר יגורת כי משפטיך טובים ואמנם שגגה יצאה מלפני השליט הגדול קדוש מו"ח הגאון נ' ונעשיתי אבל אם קודר שחתי ובאה אלי שמועה מאמי הצדקת זצ"ל תנצב"ה הריני כפרת משכבה, ובהתגולל בעפר קרני שבוע העברה, עיינתי בדברי קדשו ותמול קמתי נתעוררתי היום להשיב ולצרף אלו כל מה שעיינתי בימים האלו ומו"ח הגאון דלא קפיד ולא קפדי בהדיה, יעבור עיונו עליו בשבוע שמחות או יניח הדברים עד ט' באב, וכו'". 9. וראה לקמן בשיירי כנה"ג – שהקפידא היא רק כשלומד בישיבה, אך כשלומד בפני עצמו – אין קפידא כלל.

חשוב לציין שהדברים אמורים לכלל הלומדים, ובפרט למתעתדים להיות מורי הוראה בישראל, דמחובתם ללמוד מראש את הדינים, כדי שידעו להשיב לשואליהם תיכף ומיד, בפרט שזה נושא שהרבה נשאלים בו, כמש"כ הילקוט יוסף בהקדמה לספרו כי ביום שהגר"ע יוסף נבחר לרבה הראשי של ת"א, הוא נשאל 10 שאלות ומתוכם 9 בהלכות אבלות, ל"ע עכ"ד.

אנו התמקדנו בעיקרי הדינים שהוזכרו בשו"ע, רמ"א ונו"כ, ופעמים שהוספנו דינים מפוסקי דורינו, בין האשכנזים ובין הספרדים, עד אשר ידינו יד כהה מגעת, אולם לא פרטנו את חילוקי המנהגים הרבים שיש בין העדות השונות, ובפרט בהלכות אבלות, כדי שלא להאריך יתר על המידה. לכן מי שאירע לו אב"ל ל"ע, ודאי שחייב ללמוד הלכות אלו, ולשאל מורה הוראה את מנהגי עדתו, בכדי שלא יכשל בהלכה למעשה.

יהי רצון שנזכה שיקוימו בימינו בקרוב ממש דברי הנביאים: "בְּלַע הַמָּוֶת לְנֶצַח וּמָחָה ה' אֱלֹקִים דְּמָעָה מֵעַל כָּל פְּנִים" (ישעיה כה, ח). "הִקְיָצוּ וְרָנְנוּ שְׂכָנֵי עֵפֶר, כִּי טַל אֹרֶת טַלְכָּךְ" (ישעיה כו, יט), "וְנִבְּיִים מִיְשָׁנֵי אֶדְמַת עֵפֶר יִקְיָצוּ" (דניאל יב, ב), אכ"ר.

שלמי תודה

טרם צאתי מהקודש אפרוס כפי ו"אוֹדָה ה' מֵאֵד בְּפִי וּבְתוֹךְ רַבִּים אֶהְלָאֲנִי" (תהלים קט, ל). על כך שגלגל לידנו את הזכות, לזכות את הרבים בספרים אלו, ולראות במו עינינו ברכה רבה בעמלנו. למרנן ורבנן מאורי הדור שליט"א – שנתנו את הסכמתם וברכתם למפעל חשוב זה, ה' הטוב יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים.

נברשתא דדהבא לרבנים שסייעו בהכנת הספר והוזכרו בראש הספר, ובפרט לרבנים שזכיתי ללמוד עמם ב"דיבוק חברים" וללבן את הסוגיות שבספר זה: הרב יהודה רזאל שליט"א, הרב חנוך חלמיש שליט"א, הרב דורון חביב שליט"א. להרה"ג יעקב ורהפטיג שליט"א, ראש כולל משכן דוד/הארי פישל – על עזרתו בהכנת החלק "מבואות לטור והב"י". יזכר לטוב המנוח הרה"ג שמואל קדר זצ"ל, על כך שקיבלנו את השאלות שבספרו שו"ת היכל שלמה, ע"מ להכניסם ל"עיקרי מבחן השולחן", והרב אליעזר דוד בָּקָר שליט"א והרב אלעד ממון שליט"א, שהכינו את מראי המקומות לתשובות לחלק זה. לצוות ההגהה: ידידי וחביבי הרב יצחק סוּאָד שליט"א אשר עמל רבות למען נוציא דבר מתוקן מתחת ידינו, וכן הרב ירון איתן שליט"א. לעורך המפתח האלפביתי - הרה"ג ברוך כהנא שליט"א. להרה"ג רבי שלום חזן שליט"א, ראש כולל משכן מאיר להוראה ודיינות, שם זכיתי להכין חלק נכבד מחיבור זה, ולמסור שיעורים כסדרם על ה' אבלות, לאברכים שהשתתפו בחבורת הלימוד: הרב עזרי אוהב ציון הי"ו, הרב שרון גראלה הי"ו, הרב ישראל דסטה הי"ו, הרב פנחס כהן הי"ו, הרב משה נתניאן הי"ו, הרב שלמה עמר הי"ו. לאכסניא של תורה שאני חוסה בצילה, בית המדרש לרבנים ודיינים "דרכי הוראה" מיסודו של מרן הגאון הגדול הראשל"צ רבי מרדכי אליהו זצוק"ל, אשר המרצני למלאכת קודש זו והוסיף שהספר "עיקרי השולחן" הוא בגדר "הטוב והמטיב", וכן לבנו ראש הכולל הרה"ג רבי יוסף אליהו שליט"א, אשר זכו להקים בית מדרש לאברכים בני עלייה, שם זכיתי ללבן סוגיות רבות, ולהתייעץ עם הרה"ג רבי בניהו דיין שליט"א (מח"ס שו"ת דברי בניהו כ' חלקים), ולברר את דבר ה', זו הלכה, ולהשלים את הכנת הספר, ולר' שמעון אליהו זוהר הי"ו על הסיוע בהפקת הספר, יברכם ה' בכל מילי דמיטב, אמן.

ברכות מאלופות לאנשי החסד תמכין דאורייתא שראו את הברכה שיש במפעל זה וסייעו לנו¹⁰, ה' הטוב ישלם שכרם הטוב.

ביקר ובכבוד אשא עיני אל ההורים היקרים על כל הטוב שגמלוני - אאמו"ר ר' שלמה ומרת אמי יפה כהן הי"ו, אשר הניחו את העושר שהיה להם בגלות, ועלו לארץ ישראל, וחיו בה בדוחק רב, מתוך מסירות רבה, בזכות זאת זכיתי ללמוד בהיכלי התורה שבארץ קודשנו. וכן להורי רעייתי ה"ה ר' דב ורחל נחמני (קלופפר) הי"ו, על דאגתם ועזרתם התמידית וטוב לבם לכל יוצ"ח, יהי רצון שיזכו לבריאות איתנה ונהורא מעליא ונחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם עד עולם.

ההוד וההדר לנוות ביתי החשובה, אשת חיל עטרת בעלה, רעייתי מנב"ת תרצה תחי', שרק בזכות מסירותה לילדינו הי"ו ולצרכי הבית, הגעתי עד הלום, וזכיתי לברך על המוגמר, אשר "שלי שלה הוא", ובדין הוא שתטול שכרה, לרוות יחד חיי נחת דקדושה מכל יוצ"ח עד עולם. יהי רצון שנזכה שתקוים בנו הברכה: והערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפנינו ובפיפיות עמך בית ישראל, ונהיה אנחנו וצאצאינו, וצאצאי צאצאינו, וצאצאי עמך בית ישראל, כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, אכי"ר.

בברכת התורה ולומדיה

משה ב"ר שלמה כהן הי"ו

ראש מפעל "עיקרי השולחן"

ערב ר"ה תשע"ד – תהא שנת עלייה דרבנן

10. וגודל הזכות של המסייע בהוצאת ספרים - ראה בהקדמה לספר סמיכה לחיים לרבי חיים פלאג'י, ובהקדמה לספר כל בו ליארצייט ח"ב לרבי אהרן לעווין.

הסכמות
ומכתבי ברכה

עובדיה יוסף

הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה
ב"ה, ירושלים, יד תשרי התשנ"ז

הסכמה

הובאו לפני גליונות הספר "עיקרי השולחן" על הלכות איסור והיתר ונדה, מעשה ידי אומן נטע נאמן, יראת ה' היא אוצרו ועליו יצין נזרו, כש"ת הרב משה כהן שליט"א. וערך אותם הכהן בצורה תמציתית כדי להקל על הלומד, ע"י הקדמת מבוא לדברי הבית יוסף, וסיכום דעות הפוסקים בצורת טבלאות, כדי שיוכל הלומד לחזור על עיקרי הדברים בזמן מועט, וע"י כך הסוגיא הנלמדת תחרט בזיכרון. ולפעלא טבא אמינא איישר חיליה לאורייתא.

ויהי רצון שחפץ ה' בידו יצלח ועוד יעלה מעלה מעלה לגאון ולתפארת "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו, ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח".

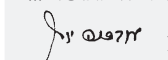

עובדיה יוסף

ובי"ז אב תשס"ג, כתב הרב:

הסכמה

הובאו לפני מגליונות הספר "עיקרי השולחן" על הלכות שמחות, אשר נערך בטוב טעם ע"י צוות ת"ח בראשותו של הרה"ג רבי משה כהן שליט"א, והוא סיכום דעות ופוסקים וקיצור תמציתי של השו"ע והחוננים עליו, בעזרת טבלאות. וע"י זה יוכל הלומד לחזור על לימודו, בזמן מועט, איישר חילם לאורייתא.

מצוה לסייע בידם כי ההוצאות רבות, מלבד הוצאות הדפוס, וכל המסייעים ישאו ברכה מאת ה', "כי עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר"...

עובדיה יוסף

הרב חיים פנחס שיינברג

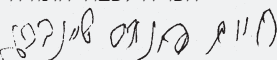
ראש ישיבת "תורה אור"
ומורה הוראה דקריית מטרסדורף
בס"ד, חודש כסלו תשס"ד

מכתב ברכה

הנה הביאו לפני ספר חשוב ונכבד, אשר בשם "עיקרי השולחן" יכונה, אשר ערכו הרה"ג רבי משה כהן שליט"א, והוא ליקוט ערוך ומבואר על שולחן ערוך יו"ד, הלכות איסור והיתר, נדה, והלכות שמחות, והמיוחד שבו שהינו ליקוט נרחב עם מקורות ההלכה מהש"ס והראשונים, ועד נו"כ על השו"ע, בצורה מבוארת ומתומצתת בכדי שלומד דינים אלו יהיה לו אפשרות נפלאה לשינון וחזרה על מה שלמד ותלמודו יתקיים בידו והכל ערוך בצורה מסודרת ומאירת עיניים, בלשון מסוכמת וברורה, עם סיכום ההלכה היוצא מכל נושאי כלי השו"ע, בצירוף טבלאות מבוארות, ובודאי שיש בחיבור זה תועלת גדולה ללומדי ענינים אלו, לסיכום וחזרה ושינון ההלכה.

ואף שזה זמן רב שאיני יוצא בהסכמות לספרים, מטעם שעמדתי, ובפרט לספרים הנוגעים בענייני הלכה, וגם קשה עלי העיון מפאת טרדות הישיבה כי רבו עלי, מ"מ לא אמנע טוב מבעליו, ועל כן אברך את הרב המחבר שיזכה ויעלה ספרו זה על שולחנם של מלכים, מאן מלכי רבנן, ויתקבל באהבה ובשמחה לפני הלומדים, ויזכה לחבר עוד חיבורים נפלאים כאלו בתורה הקדושה, ולשבת באהלה של תורה כל ימי חייו מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת.

הכו"ח לכבוד התורה

חיים פנחס שיינברג

מרדכי אליהו

הראשון לציון והרב הראשי לישראל לשעבר
בס"ד, ז' אלול התשנ"ו

הסכמה

ראה ראיתי את הספר "עיקרי השולחן" על הלכות מליחה, בשר וחלב וכן על הלכות נדה אשר ערכו וחיברו בטוב טעם ודעת הרה"ג משה כהן שליט"א.

בספר זה הביא מקורות מש"ס, בית יוסף, ראשונים ואחרונים בצורה נאה ומסודרת ובשפה ברורה ובנעימה, וכדברי חז"ל "לעולם ישנה אדם לתלמידו בלשון קצרה".

ידוע מה שכתב מרן בעל השולחן ערוך שלא לפסוק הלכה מתוך ספרו השו"ע אם לא למדו את מקורו בבית יוסף, כל הלכה שאין אדם יודע את מקורה הוא איננו יכול ללמוד ממנה לדין אחר, לפיכך כל לימוד בעיקר לימוד הלכה צריך שיהיה מהמקור מהמסד עם הטפחות, וזאת מעשה המחבר הנ"ל.

ספר זה יהיה לעזר ללומדים לקראת הבחינות, וכן לאדם שכבר למד ישמש ספר זה כסיוע לשנן את הדברים בצורה תמציתית. ומאחר שכבר פעמים רבות כתב הרב המחבר הנ"ל אין לפסוק הלכה למעשה מספר זה עם כל זה יש בו הרבה מראה מקומות שאם יעיין בהם הקורא יוכל לפסוק הלכה למעשה.

יה"ר שחפץ ה' בידו יצלח, וימשיך הלאה להגדיל תורה ולאדירה, וכל מן דין כתבו לנא. ובכל אשר יורנו ישכיל ויצליח ויהי ה' עימו, ויתברך בכל מידי דמיטב, אכ"ר.

מרדכי אליהו

הראשון לציון

והרב הראשי לישראל לשעבר

מנשה קליין [קליין] הקטן

אבדק"ק אונגוואר, ור"מ דישיבת "בית שערים",
[מח"ס "משנה הלכות"], ברוקלין, ניו יורק

בס"ד

בראותי דברי מורנו הגאון הצדיק מוה"ר חיים פנחס שיינברג שליט"א

הנני מצטרף לדבריו והשי"ת יעזור למחבר לגמור על השו"ע.

החותם בלב ונפש

מנשה הקטן

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים
מח"ס מועדים זמנים וש"ת תשובות והנהגות
רב בית הכנסת הגר"א, ור"מ במרכז התורה הר-נוף
סגן נשיא העדה החרדית
בעיה"ק ירושלים ת"ו

בעזה"י ח' אלול תשס"ד

הובא לפני ספר "עיקרי השולחן" על הלכות אבילות מהרה"ג וכו' ה"ה הרב משה כהן שליט"א, והלכות אלו מצויין בעו"ה, והרב המחבר טרח עמל ויגע להוציא מתחת ידו דבר מתוקן נאה ויאה, והכל אצלו בלשון קל וצה ערוך כשולחן ערוך, עם טעם ומקור לכל הלכה ודעת גדולי הפוסקים, ויש כאן חכמה ומלאכה וטעם לשבח.

ומרוב טרדות לא יכולתי לעיין בו כראוי, אבל נראה בעליל שהספר יביא לתועלת מרובה ולכן אני מצטרף לרבנים הגאונים שסמכו ידם והסכימו לספר, ונתגלגל לידו זכות להקל ללמוד הלכות אלו.

ואבינו שבשמים ימהר לקיים הבטחתו ו"בְּלַע הַפְּנוֹת לְנֶצַח" (ישעיה כה, ח), ונראה אור ה' וביאת משיח צדקנו במהרה בימינו בקרוב.

והנני מצפה בכיליון לישועת ה' ורחמי שמים מרובים.

משה שטרנבוך

תוספת העורך: בשנת תשס"ז נכנסתי לקודש לפני הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר שליט"א רב אב"ד ור"מ זכרון מאיר בבני ברק, בכדי להראות לו את הספר והפסקים שהבאנו בשמו מהספר שבט הלוי, סיפרנו שתלמידו הגר"מ הלבברשטאם זצוק"ל כתב לנו מכתב ברכה, והגר"ש ואזנר שליט"א ענה שהוא סומך על מה שכתב לנו הגר"מ הלבברשטאם זצוק"ל.

משה הלבברשטאם

חבר הבד"צ העדה החרדית
ראש ישיבת "דברי חיים" טשאקאווע
מח"ס שו"ת "דברי משה"
פעיה"ק ירושלים תובב"א

והצטרף אליו

הגאון רבי יצחק טובי' ווייס שליט"א

גאב"ד בד"צ העדה החרדית
רב ואב"ד לכל מקהלות האשכנזים
בעיה"ק ירושלים תובב"א

בס"ד

ראיתי גליגות הספר הנכבד "עיקרי השולחן" על נו"כ הלכתא גבורתא בסדר השולחן ערוך אשר יהא לתועלת עצומה ובפרט לצעירי צאן קדושי, דהאינדא הרגילים בשיטת לימוד כזאת, ולשינון וחזרה למען תהי' תורת ה' זו הלכה ברורה שגור"ה ומשוגר"ת ומחודדת בפ"ה כדרז"ל.

ע"כ בואו ונחזיק טובה למע"כ הרה"ג מוה"ר משה כהן שדעתו יפה שליט"א מש"ה ספרא רבא אשר העביד את חילו וכוחו לאורייתא כדרכה של תורה, וניכרים דברי אמת שהרבה מאד עמל וטרח בזה. ואמירה נעימה כתיבה יהיבא ליה מינאי ותחזקנה ידו להו"ל פרי עמלו לזכות את הרבים.

ויאמצהו השי"ת כהנה וכהנה ללמוד וללמד ולהפיץ מעיינותיו חוצה, מתוך שפע רב מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותרשו לאוישט"א.

ובעה"ח לכבודה של תורה והלכה בישראל, ביום ערש"ק לסדר ואת יהודה שלח לפניו להורו"ת.

שנת אליכם אישים אקרא לפ"ק.

משה הלבברשטאם
חבר הבד"צ העדה החרדית
פעיה"ק ירושלים תובב"א

הריני מצטרף לדבר הגה"צ זצוק"ל שהוא ספר עזר ללומדי הלכות אלה ולא בא לפסוק הלכות רק לסכם ולסדר את הלימוד ולהקל על החזרה והריני מברך את הרב המחבר שליט"א שזיכה להרביץ תורה מתוך הצלחה ונחת.

יצחק טובי' ווייס
גאב"ד בד"צ העדה החרדית בעיה"ק ירושלים תובב"א

גם אני מצטרף לדברי הגאון שליט"א

יצחק זילברשטיין
רב שכונת רמת אלחנן בני ברק ת"ו

מיכל יהודה ליפקוביץ

זכרון מאיר, בני ברק

ד' ניסן תשס"ט

ראיתי שהצוות עשו דבר חשוב לחזור בקיצור על מה שלמדו בכדי שלא ישכחו ודבר מצוה רב שיעזרו להם בכל מה שאפשר.

מיכל יהודה ליפקוביץ

אליהו בקשי דורון

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

ב"ה, טו תמוז התשנ"ו

מכתב ברכה

מִרְן הַבַּיִת יוֹסֵף הַגָּדִיר אֶת סִפְרוֹ "שׁוֹלְחַן עֵרוֹךְ" עַל יְסוֹד דְּבָרֵי חֲז"ל עַל הַכְּתוּב "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׂמֵם לִפְנֵיהֶם" (שְׁמוֹת כ"א)... וְהִנֵּה בְּעוֹד מִרְן הַב"י עֵרַךְ הַהֲלָכוֹת כְּשׁוֹלְחַן עֵרוֹךְ, הֵרִי הַהֲלָכוֹת הַנְלוּוֹת שֶׁל נוֹשְׂאֵי הַכְּלִים וְגִדּוּלֵי הַפּוֹסְקִים נִכְתְּבוּ בִּסְפָרִים בְּהֶעֱרֹת, בְּאוֹפֵן שֶׁקָּשָׁה עַל הַמַּעֲיִין לְמַצּוֹא אֶת מְבוֹקְשׁוֹ. עַל כֵּן דָּבָר בְּעֵתוֹ מָה טוֹב עָשָׂה הַרְבֵּ מֹשֶׁה כֹּהֵן שְׁלִיט"א בִּסְפָרוֹ "עֵיקָרֵי הַשׁוֹלְחָן" שֶׁעֵרַךְ וְסִידַר אֶת כָּל פְּסָקֵי הַהֲלָכוֹת הַנְלוּוֹת לְשׁוֹ"ע, בְּסִדְר מוֹפְתֵי בְרִישִׁמוֹת וּבִטְבֵּלְאוֹת שֶׁיְהִי הַשׁוֹלְחָן עֵרוֹךְ וּמוֹכֵן לְאֲכִילָה, הַמֵּאֲפָשִׂים שִׁינוֹן זִכִּירָה. וַיֵּשׁ לְדִיִּיק בְּדַבְרֵי חֲז"ל שֶׁהִבְאִנוּ לְעֵיל שֶׁהִסְדֵּר הַטוֹב וְהֶעֱרִיכָה הַנְכֻנָּה יֵשׁ בְּהֵם לֹא רַק לְהַקְל עַל הַלּוֹמֵד, לְשַׁנֵּן וּלְזַכּוֹר הַדְּבָרִים, אֲלֵא גַם לְהַעֲמִיק בְּהֵם וּלְהַבִּין בְּטַעֲמִים, כְּכַתּוּב "אֵינִי מִטְרִיחַ עֲצָמֵי לְהַבִּינֵם טַעֲמֵי הַדָּבָר וּפִירוּשׁוֹ, לְכַךְ נֹאמַר אֲשֶׁר תִּשְׂמֵם לִפְנֵיהֶם, כְּשׁוֹלְחַן עֵרוֹךְ", הַא לְמַדַּת שֶׁהִסְדֵּר הַנְכּוֹן וְנִיתּוּחַ הַדְּבָרִים יֵשׁ בּוֹ בְּכַדִּי לְהַבִּין טַעֲמֵי הַדָּבָר וּפִירוּשׁוֹ...

(נוסח המכתב המלא ראה בספרנו על הל' מליחה).

אליהו בקשי דורון

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

הרב עזריאל אויערבאך

רב בית הכנסת "חניכי הישיבות", בית וגן רח' הפסגה 53, בית וגן, ירושלים

ראיתי את ספרו היקר של הרה"ג ר' משה כהן שליט"א הנקרא "עיקרי השולחן" ערוך ומסודר על הלכות נדה דבר דבור על אופניו בטוש"ע ומפרשי השו"ע גדולי הפוסקים המיועדים לאלו שלמדו את השו"ע לשנן לעצמם בדרך קצרה הלכות הנ"ל בפרטיהם ודקדוקיהם למען ידיעת ההלכה למעשה על בוריה אשר נערך ע"י הרב הנ"ל בצוותא עם חבר לומדים למען זיכוי הרבים ולתועלת הלומדים. חפץ ד' בידם יצליח להרבות כהנה וכהנה בזיכוי הרבים לדעת דבר ה' זו הלכה מתוך שמחת התורה ומנוחת הנפש.

עזריאל אויערבאך

שמואל אליעזר שטרן

דומ"צ בביד"צ של מרן הגר"ש ואזנר שליט"א ראש ישיבת חוג חת"ס ורב מערב בני ברק רח' הרב קוק 1, בני ברק 51273

בס"ד, יום כ"ח ניסן תשס"ז

מפעל גדול וחשוב כוננו ידיו הטהורות של מעלת כבוד הגאון המופלג והמפואר, דיין וגמיר, רבי משה כהן שליט"א, ואתו עמו צוות תלמידי חכמים מופלגים אשר הגה לבם הטהור לערוך ספר נכבד ונעלה נקוב בשם "עיקרי השולחן", ובו ערוכות ומסודרות הדק היטב פסקי השו"ע ונושאי הכלים עם המקורות וכל המסתעף, בכדי להקל ולסייע ללומדים בפרט לצעירי הצאן למיחת לעומקה של הלכה בבהירות והבנה זכה וע"י זה יהיה תלמודם מתקיים בידם, למען יעמדו ימים רבים, חפץ ה' בידיהם יצליח להנחות את הלומדים במסילה העולה בית קל.

שמואל אליעזר שטרן

אשר זעליג וייס

רב קהלת טשכנוב רמות
אב"ד לממונות ירושלים
ראש ישיבת חתם סופר

ב"ה, כ"ז כסלו תשס"ד

הן ראיתי את הספר החשוב "עיקרי השולחן" על כמה מקצועות חשובים ביורה דעה (או"ה, נדה והל' שמחות), ראיתי ושמח ליבי כי מכל דף ודף בספר ניכר עמל התורה שהשקיע המחבר היקר הרה"ג ר' משה כהן שליט"א וחבר ת"ח מופלגים שעמו אתו עמלו בעומק הלכות אלו וברוחבן.

חשיבותו של ספר זה גם כספר הכנה להבנת הבית יוסף, וגם לסיכום דברי השו"ע ונושאי כליו, וגם לשינון פסקי האחרונים להלכה ולמעשה, ואף שלא היה בידי לעבור על כל הספר או רובו, אך מהמעט שראיתי בו, ראיתי שהולך מישרים הוא, בהבנה, בבהירות, ובסדר נכון. בטוחני שספר זה יהיה לתועלת גדולה לכל העוסקים בהלכות חמורות אלה, וברכתי למחבר היקר שליט"א שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה ודבריו יתקבלו לרצון בין עמלי תורה והוגי תושיה.

ק"ל י"א י"א

הרב אשר זייס

שלמה משה עמאר

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול
בס"ד, י"ז אייר, תשס"ט

אגרת ברכה

הובאו לפני גליונות מהספר "עיקרי השולחן" על הלכות איסור והיתר ונדה שערך וחיבר הרה"ג משה כהן שליט"א וערך אותם בצורה קלה ונוחה, וכן הביא מקורות מהש"ס ומהראשונים ועשה טבלאות כדי שהלומד יוכל לחזור בצורה קלה והדברים יהיו חרוטים על לוח ליבו.

ויהי רצון שישלים מלאכתו מתוך בריאות ורוב נחת ויהיו כל מעשיו לשם ה' ברוך הוא, ויתקבלו דבריו בחן וחסד על רבנן ועל תלמידהון.

ובזכות עמלה של תורה נזכה לראות עין בעין בשוב ה' שבות עמו ונחלתו בישועה וברחמים בב"א.

המצפה לישועת ה' ברחמים

כברכה,
שלמה משה עמאר

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

הרב שמאי קהת הכהן גראס

[מח"ס שו"ת שבט הקהתי]

מו"צ דקהל מחזיקי הדת דחסידי בעלזא בא"י
רח' דברי חיים 7, קרית בעלזא עיה"ק ירושלים תובב"א

בס"ד, כ' טבת תשס"ז

לה"ו

באתי להמליץ ולחזק ידי הרה"ג המופלא והמופלג סדרן ודייקן ה"ה ר' משה כהן שליט"א שכבר אתמחי גברא בכמה ספרים שכבר הו"ל הנקרא "עיקרי השולחן" על או"ה, שמחות וכעת הו"ל על כל הלי נדה בעזרת חבורה של ת"ח מופלגים יראי שמים. והמטרה של ספרי המחבר אינה להורות הלכה למעשה אלא להקל על הלומדים ולהיות כלי עזר שיהא משנת הלומד ברורה ושגורה ומובנת יקל לחזרה ולזכור.

וניכר היטב יגיעתו ועמלו של הרה"ג המחבר שליט"א והשקיע הרבה כוחו ואונו כדי שיצא דבר מתוקן ליהנות מהפירות של השולחן ערוך שחברו מרן השולחן ערוך ומרן הרמ"א ויש חכמה ומלאכה וטעם לשבח.

וע"כ הנני מאחל להרה"ג המחבר שליט"א ולכל הצוות העוזר לו בהכנת החיבור שיזכו לחבר עוד ספרים לזכות בני"ו ויזכו ללמוד מתוך הרחבת הדעת.

תמו"ח לכב' עמלי תוה"ק

הק' שמאי קהת גראס

שריאל רוזנברג

רב שכונת רמת דוד (פרדס ברמן)
רחוב חזון איש 66 (קרית משה)
בני ברק

[דיין בבד"צ של הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א]

בס"ד, א' אייר תשס"ז

ראה ראיתי עלים לדוגמא מהחיבור הנקרא "עיקרי השולחן", אשר נכתב ע"י הרה"ג ר' משה כהן שליט"א ביחד עם צוות ת"ח, ומהות הספר הוא לסכם דברי השו"ע והנו"כ ומקורותיהם בצורה של טבלאות ובצורה של ציונים וסימנים לחדד הזכרון, וכבר שבחוהו רבנן שהוא יהי לתועלת גדולה ובפרט לצעירי הצאן קדושים דהאידינא הרגילים בשיטת לימוד זאת. וכידוע לימוד פרטי ההלכות מבלי לדעת ולהבין שורש כל דבר ודבר, הרי הוא מקשה מאוד על הזיכרון. ותחילת מעשהו בשו"ע יו"ד, הנזקק לת"ח הלומדים הוראה למעשה, והרבה תלמידים לא עלה בידם יפה לימוד זה, מכיון שלא הלכו בדרך זו של לימוד ההלכות וטעמיהם ממקור הדיון.

וגם אני מצטרף לברכת הרבנים המסכימים, המברכים את הרה"ג הנ"ל והת"ח שעמו שיזכו לברך על המוגמר, ויהא חיבורם לעזר לתלמידים הבאים בשערי היורה דעה, וכל המסייע בידם סיוע שיש בו ממש, הרי הוא שותף להרצת תורה זו.

אשר זעליג וייס

שריאל רוזנברג

שריאל רוזנברג

בס"ד, כ"א תמוז תש"פ, 4-1413/פ'

דברי ברכה

הובאו לפני גליגונות הספרים "עיקרי השלחן" סיכומים על הלכות חופה וקידושין, מקורות דינים בתלמוד ובראשונים, הרמב"ם וש"ע, בתוספת הארות והערות, שכתבו וערכו תלמידי חכמים חשובים, בראשם הרב היקר והנעלה, שוקד באהלה של תורה, משנתו ערוכה וברורה, מזכה הרבים, תהלתו בקהל חסידים, יראת ה' היא אוצרו, חכו ממותקים וכולו מחמדנים, שמן תורק שמו, כבוד שם תפארתו, הרב הגאון מעוז ומגדול מזכה הרבים רבי משה כהן שליט"א, ראש מפעל "עיקרי השולחן".

הרה"ג רבי משה כהן שליט"א שוקד באהלה של תורה מזה עשרות שנים וכוחו גדול מאוד בלימוד ובסיכום ההלכה בשיטה מאירת עיניים, המפורסמת לטובה בקרב עולם התורה, בכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מיליהם, ומאות אלפי אברכים נעזרו במפעלו החשוב הזה.

כמעשיהם בראשונה בסדרת הספרים שהוציאו לאור על הלכות מליחה ובשר בחלב, הלכות נדה, והל' אבלות, אשר נתקבלו בעונג ושמחה בהיכלי התורה, ובקרב לומדי ההלכה והציבור הרחב בארץ ובעולם, דבר נאה ויאה עשו, והדבר יועיל לחזרה ולשינון, סיכומי ההלכות מקורות הדינים בש"ס, סיכום בהיר ותמציתי וסדר שיטתי, הגדרות הנושאים מפורטים עם דעות הפוסקים הראשונים, ודברי מרן הש"ע, ודעות האחרונים, והכל עשו בעיון ישר ונבון, בבהירות, בסדר נאה ונכון, בטוב טעם ודעת, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף.

וניכר העמל הרב שהשקיע בכתיבת הספר, ומבין הדברים ניכר כח התמדתו ועינוונו בחומר זה, ובלי ספק שרבים יתנו מהספר לזכירת הלימוד, ובפרט ת"ח המתכוננים למבחן בהלכות "יורה יורה", ויוכלו להיעזר בספר לידע ההלכה למעשה, ובפרט שהוסיף פסקים מרבני דורנו שליט"א, וממה שנתבאר בילקוט יוסף, ובס"ד התקבל בארץ ובעולם, ולפעלא טבא אמינא, איישר חילם לאורייתא.

וכמובן ספר זה נועד רק לאותם שכבר למדו את הבית יוסף ש"ע ונו"כ, ואכן אברכים צריכים ללמוד בשקידה את הב"י מיד לאחר הנישואין, אחר שלמדו בישיבות הקדושות ללמוד בעיון והבנה, ויש להם יד ורגל בידיעת חלקים מהש"ס והראשונים, ולא להסתפק בלימוד הש"ע עם באר היטב בלבד. וגם צריכים לדעת, שכל גמ' שמציין אליה הב"י מן הראוי לפתוח את הגמ' לעיין בה היטב עם רש"י ותוס', ולחזור לב"י ואז תהיה לו הבנה נכונה בדברי הב"י.

וכ"כ הסמ"ע בהקדמתו לחו"מ, שכוונת הש"ע היתה שלא יפסקו דין מהש"ע מבלי ללמוד תחלה מקור הדין וטעמו ונימוקו בטור ובב"י, ובזמנינו רבים חושבים עצמם כאילו הם מדור דעה ומצפצפים ופוסקים מתוך דברי הש"ע, והם מחריבי עמנו, הפרו ברית עזבו חק, וגורמים רעה לנפשם. ע"כ. והובא ביד מלאכי (כללי השלחן ערוך אות א').

וז"ל המהרש"א סוטה (כב.): ובדורות הללו אותם שמורים הלכה מתוך הש"ע, והרי הם אינם יודעים טעם הענין של כל דבר, אם לא ידקדקו מתחלה בדבר מתוך התלמוד [והראשונים], שהוא שימוש תלמידי חכמים, טעות נופלת בהוראותיהם, והרי הן בכלל מבלי עולם, ויש לגעור בהם. ע"כ. אלא צריכים לדקדק בידיעת מקורות ההלכה בתלמוד ובפוסקים, שהוא שימוש תלמידי חכמים.

ומאחר ויש בספר זה משום תועלת ללומדים, יש לברך על יוזמה זו, שיש בה משום הגדלת לימוד ההלכה במקורותיה, לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, כי אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה.

וברכתי לרבנים ולראש המכון שליט"א שיהי רצון ויפוצו מעינותיהם חוצה, וחפץ ה' בידם יצלח לברך על המוגמר בסדרת הספרים שרוצים להוציא לאור, להגדיל תורה ולהאדירה.

בברכת התורה,

יצחק יוסף
הראשון לציון
הרב הראשי לישראל

עיקרי הדינים

[פרטי הדינים ומקרים שהקלו - ראה בסימן המתאים]

אונן (סי' שמא)

משנודע לו על מות אחד מז' קרוביו¹ עד לאחר הקבורה [או עד שנמסר לכתפים (סעי' ג ע"ש)] - נקרא אונן. האונן אינו מיסב ואוכל, ואסור באכילת בשר ושתיית יין, [ובאכילת לחם - נוטל ידיו בלא ברכה], ואינו מברך ברכת המוציא ולא ברכת המזון, ופטור מק"ש, מתפילה, מתפילין ומכל מצוות עשה, ואפילו רוצה להחמיר על עצמו ולקיים מצוות ולברך או לענות אמן, אינו רשאי (סעי' א). ואסור לישב [ע"ג כסא] או לישן ע"ג מיטה [אפילו כפויה] - אלא יושב וישן על גבי הקרקע (סעי' ה)⁴. וי"א שהאונן אסור גם בדברים שהאבל אסור בהם בשבעה (רמ"א סעי' ה, ולפת"ש (כג) - זו גם דעת השו"ע, וכ"פ השלחן גבוה ס"ק לא, וחזו"ע ח"א עמ' קנג). אולם האונן מותר לצאת מביתו וכן מותר בנעילת הסנדל [ואינו חייב בעטיפת הראש וכפיית המטה (סעי' ה)], לפי שהוא טרוד בעסקי המת (רמב"ן).

בשבת ויו"ט - אין אנינות ומותר בבשר ויין ומברך וחייב בכל המצוות, אולם אסור בתשמיש המיטה [ולדעת פוסקים רבים אסור אף בכל דברים שבצינעא (דב"ס ס"ק לא)], כדין אבל. אולם יש אנינות בשבת/יו"ט, באחד מהמקרים הבאים: משהתחיל ללכת להחשיך על התחום כדי להתעסק בצרכי המת, או כשרוצה לקבור מתו ביו"ט [ראשון - ע"י עממים, ביו"ט שני - יכול לקבור בעצמו] (סעי' א).

הספד (סי' שדמ)

מצוה גדולה להספיד על המת כראוי - ולומר עליו דברים המשברים את הלב, כדי להרבות בכיה ולהזכיר שבחו, ואסור להפליג בשבחו יותר מדא.

הלווית המת (סי' שסא)

מצוה ללוות את המת ולהתעסק בכל צרכי הקבורה [לשאת על הכתף, לילך לפניו, לספוד, לחפור ולקבור, ואלו הן גמ"ח שבגופו שאין להם שיעור (רמב"ם פ"ד הל' א)] - ואף מבטלים תורה כדי ללוותו [בהתאם לשיעור גדולתו בתורה של הנפטה, עיין בשו"ע סעי' א]. ומנהג ירושלים שבניו ובנותיו ויוצאי חלוצי - אינם הולכים אחר מיטת אביהם [הקנים]⁵ אולם הולכים אחר מיטת אמם⁶ (חזו"ע ח"א עמ' דש). ברם חתניו וכלותיו - מלוין אותו כמו אחיו ושאר קרובים (גשה"ח ח"א פ"ב סעי' א). וכל הרואה את המת ואינו מלווהו, עובר משום לועג לרש, ובר נידוי הוא, ולפחות ילוונו ד' אמות (שו"ע סעי' א).

(ולרמ"א כל 30 יום), ועל אביו ואמו - 30 יום, והאשה - שוללת לאלתר משום כבודה. אסור לאחות את הקרע [היינו תפירה שוהה]: על שאר קרובים - 30 יום, ועל אביו ואמו - לעולם (סי' שמ סעי' טו).

- אולם עתה יש שנהגו להקל בכך לאונן, כיון שירדה חולשה לעולם (חזו"ע ח"א עמ' קנה, פני ברוך הל' אנינות סעי' ז, וע"ע בצרור החיים פ"ב סעי' ח).
- והטעם לכך ראה לקמן בס"י שסא בסוף ההרחבה לסעי' א.
- אולם מנהג חב"ד - "דבעת הלוייה, אין הבנים, בנות, נכדים ונכדות הולכים אחרי המיטה, הן לאב והן לאם" (ספר המנהגים חב"ד עמ' 77).

דיני ביקור"ח ורפואה, והנוטה למות (סי' שלה-שלט)

מצוה לבקר חולים - וכל המוסיף הרי זה משובח, ובלבד שלא יטריח לו (סי' שלה סעי' א-ב). ויבקש עליו רחמים (סעי' ה), ויש חולים שאין מבקרים אותם והם חולי: ראש, עין, מעיים [וסימני: רע"מ], וכן כל חולה שהדיבור קשה לו [או שחלה במחלה מדבקת (חזו"ע ח"א עמ' יד)] - אין מבקרים אותו בפניו אלא נכנסים בבית החיצון ושואלים ודורשים בו (סי' שלה סעי' ח וע"ש).

ומצוה לרופא שירפא - ובכלל פיקוח נפש הוא, ואם מונע עצמו הרי זה שופך דמים (סי' שלו סי' א).

וידוי - חולה שנטה למות אומרים לו התוודה... [וסדר הוידוי הוא: "חטאתי, עויתי, פשעתי" וכו' (סי' שלה סעי' ב)] וכל המתוודה יש לו חלק לעוה"ב. אולם אין אומרים דברים אלו בפני עם הארץ, נשים, וקטנים, שמא יבכו וישברו לבו של החולה (שם סעי' א).

הגוסס - חשוב כחי לכל דבר, ואסור לעשות לו את מה שרגילים לעשות למת [כגון סיכתו, הדחתו, ועצימת עיניו], ואף אין שומטין את הכר מתחתיו, כי ע"י כך מקרב את מותו, והרי זה שופך דמים... [וכן אסור לגרום לו שימות מזהרה (רמ"א)] (סי' שלט סעי' א).

הנוטה למות - אין רשאי לפרד ממונו [שישאר לבדו], כדי שלא תצא נפשו והוא יחידי, ומצוה לעמוד על האדם בשעת יציאת נשמה (שם סעי' ד).

יציאת נשמה

אחר יציאת נשמה - ז' הקרובים¹: אומרים צידוק הדין, וקורעים ב"דיין האמת" (סי' שלט סעי' ג), [והיום יש שנהגו לומר צידוק הדין לאחר הקבורה, והמנהג לגבי הקריעה - ראה לקמן]. והעומדים בשעת יציאת נשמה [אף שאינם מז' הקרובים] - חייבים לקרוע (סי' שמ סעי' ה), [אולם היום לא נהגו שאר אנשים לקרוע בשעת יציאת נשמה, שמא לא ימצא מי שיסכים לעמוד שם, מחשש שיצטרך לקרוע בגדיו, ונמצא האדם מת יחידי בעגמת נפש (שלחן גבוה סי' שמ ס"ק טו, גשה"ח ח"א פ"ד ס"ק ט)].

קריעה (סי' שמו)

אם לא קרע בשעת יציאת נשמה (סי' שלט סעי' ג) - קרוע אח"כ קודם שיסתום פני המת בקבר (סי' שמ סעי' א וע"ש)².

ומנהג האשכנזים - לקרוע קודם הוצאת המת לקבורה [מהם לפני ההספד ומהם אחר ההספד (בדה"ש ז)]. ולספרדים - היותר נכון שכל האבלים יקרעו מיד אחר יציאת נשמה, או אחר ששמעו על הפטירה, אבל המנהג לקרוע אחר הקבורה קודם סעודת ההבראה, ויש להם על מה שיסמוכו (חזו"ע ח"א עמ' רכו).

איסור שלילת הקרע ואיחוי - ראה בהע' 3.

- ז' הקרובים הם: אביו, אמו, אחותו, בנו, בתו, אשתו/בעלה (סי' שעד סעי' ד, וע"ש).
- וסיכום ההבדלים בדיני קריעה - בין השו"ע לרמ"א, ובין על אביו ואמו לשאר קרובים, ראה בדברינו בסוף סי' שמ.
- אסור לשלול את הקרע [היינו תפירה בלתי שוהה]: על שאר קרובים - כל שבעה

טומאת כהנים (סי' שסט-סי' שעד סע' ג)

אסור לכהן להיטמא למת - בין במגע, בין במשא ובין באוהל (רמב"ם הל' טומאת מת פ"א ה"א וע"ש), וי"א אף בהיסט (שם ה"ז, שו"ע סי' שעא סע' ו), [ואסור להיטמא לכל הטומאות הפורשות מהמת, לא לגולל ולא לדופק, לא לאבר מן החי, לא לספק טומאה, לא לטומאת ארץ העמים, וי"א אף לא לחרב שנטמאת במת (סי' שסט)]. **אולם מיטמא לז' קרוביו ולמת מצוה** (סי' שעד). [ואסור להיכנס לביה"ק לקבורת קרובו, והמקל בכך יש לו על מי לסמוך (עיין בדברינו בסי' שעג סע' ז). ומקרים שאינו מיטמא לקרוביו - עי"ש בסוף סי' שעג]. **חלל וכהנת - מותרים להיטמא אף לשאר מתים** (סי' שעג סע' ב).

אבלות (סי' שעד סע' ד-סי' תג)

לאחר הקבורה חלים עליו דיני אבלות,⁷ **ויש להבחין בין היום הראשון לשבעה, לשלושים, ולי"ב חודש** [על אביו ואמו], **כדלהלן**.

[**למנהג האשכנזים וספרדים הנוהגים כהגר"מ אליהו** - אחר הקבורה חולץ את נעלי העוה, ויכול להקל להניח עפר במגעו עד שיגיע לביתו, **אולם לספרדים הנוהגים כהגר"ע יוסף** - א"צ לחולצם עד שיגיע לביתו (ע"ע בדברינו בסי' שעג סע' א)]. ואומרים צידוק הדין⁸, וקדיש זהו עתיד לחדתא עלמא (סי' שעו סע' ד)⁹, [יהא שלמא]. והמנחמים עומדים בשורה¹⁰, ומנחמים את האבל העובר בפניהם, ומי שהיה בלוויה או היוצא מביה"ק - צריך ליטול ידיו קודם שיכנס לביתו או לבית אחרים (זכרון יצחק פ"א סע' כו-לא)].

סעודת הבראה - אסור לאבל לאכול [ביום הראשון לאבלות] סעודה ראשונה משלו, ומצוה על שכניו שיאכילוהו משלהם (סי' שעח). ואם לא הברוהו ביום הראשון עד הלילה - מותר לאכול בלילה משלו, וא"צ הבראה (רמ"א סע' ג, ועי"ש).

[אמנם לפני הקבורה - אסור באכילת בשר ושתית יין משום שהוא אונן, אולם אחר הקבורה שהוא אָבֵל - מותר באכילת בשר ושתית מעט יין בתוך הסעודה כדי לשרות אכילה שבמעיו אבל לא לרוות (שו"ע סי' שעח סע' ח, וכ"כ החזו"ע ח"ב עמ' שטו, ופני ברוך סי' י סע' י)¹¹. נוסח הזימון וברכת המזון בבית האבל, בחול ובשבת - ראה בסי' שעט.

ביום הראשון [שהוא יום מיתה וקבורה] - **אסור בהנחת תפילין** (סי' שפח)¹².

בימי השבעה^{14,13} - האבל אסור במלאכה (סי' שפ), רחיצה וסיכה (סי' שפא), נעילת הסנדל [מעור] (סי' שפב), תשמיש המיטה (סי' שפג), תלמוד תורה (סי' שפד), אינו שואל בשלום אחרים ואין שואלים בשלמו (סי' שפה), חייב בעטיפת הראש (סי' שפז) [אולם בימינו לא נוהגים בכך (רמ"א)], חייב בכפיית המיטה (סי' שפז) [אולם בימינו לא נוהגים בכך (שו"ע סע' ב)]. **יושב ע"ג הקרקע** [בהפסקת בגד] (סי' שפז), **אסור בכיבוס** [לכנס ולבוש המכוס (סי' שפט)], **אינו יוצא מביתו** (סי' שצג), **ובאים בני אדם לנחמו**¹⁵.

בימי השלושים - אסור לשאול בשלמו ולא לתת לו מתנות (סי' שפה סע' א, ג), **אסור בגיהוץ** [דהיינו אסור ללבוש בגד לח"ם-לבן, חדש, מוגוץ (סי' שפט סע' ה)¹⁶, ובדין גיהוץ שבזמננו - נחלקו החזו"ע ומהדב"ס, עיין לקמן בסי' שפט סע' ח]. **אסור בגילוח ותספורת** (סי' שצז)¹⁶, **אסור ליטול ציפורנים בכלי** (סי' שצז סע' ז), **אסור בשמחה** [ובכניסה למקומות שיש בהם שמחה, כגון בית המשתה ונישואין (סי' שצא סע' ב) ושלא לשמוע נגינה], **אסור לצאת לסחורה בשיירא גדולה למקום רחוק** [מכיון ששמחים הרבה בדרך (סי' שפ סע' ה)]¹⁶, **אסור בנישואין** [אם קיים מצות פרו ורבו (סי' שצב)]¹⁷, **אינו יושב במקומו בביהכ"ס עד השבוע השלישי** (סי' שצג).

ועל אביו ואמו, יש ג' דינים שאסורים עד שיגערו בו אחר 30:

- א) גיהוץ [שיעברו 30 יום ויגיע הרגל ויגערו בו (סי' שפט ועי"ש פת"ש ד)].
- ב) גילוח ותספורת (סי' שצז).
- ג) יציאה לסחורה בשיירא [שיגערו בו חבריו ויאמרו: לך עמנו (סי' שפ סע' כה, ועי"ש)].

ולרמ"א נהגו איסור גם בד' הדינים הבאים:

- א) לשנות מקומו בביכה"ס 30 יום (רמ"א סי' שצג).
- ב) איסור רחיצה 30 יום (רמ"א סי' שפא).
- ג) כיבוס [דהיינו שלא ללבוש בגדים מכוסים (רמ"א סי' שפט) 30 יום].
- ד) שלא ללבוש בגדי שבת ובגדים חדשים 30 יום (רמ"א סי' שפט סע' ג)¹⁸, אולם לרדב"ז וכן הסכמת האחרונים - בשבת [אפי' תוך השבעה] לובש בגדי שבת [שלא לנהוג אבלות בפרהסיא], וכן המנהג.

על שאר קרובים - האבלות מסתיימת ביום ה-30, **אולם על אביו ואמו** - האבלות היא י"ב חודש¹⁹.

13. ופשוט: **דמה שאסור בשבעה** - אסור גם ביום הראשון, **ומה שאסור בשלושים** - אסור גם בשבעה, **ומה שאסור בי"ב חודש** - אסור גם בשלושים. **ומנינים את השבעה וה-30 מיום הקבורה** [כי ידוע דאין נעשה שום עליה ותיקון ומיתוק לנשמה, כי אם עד אחר קבורה כנודע" (רב פעלים ח"א י"ד סי' נא)], **ואת הי"ב חודש מונים:** **לש"ך ומשנ"ב** - מיום הקבורה, **ולט"ז והרב פעלים** (שם) - מיום המיתה (וע"ע בסי' תב סע' יב).

14. וג' ימים הראשונים הם חמורים יותר מהשבעה - דוגמ' לכך ראה: סי' שפ סע' ב, ה, סי' שפה סע' א, סי' שצג סע' א, ג, סי' שצד סע' א, ד.

15. **מצות נוחים אבלים:** **לרבינו יונה** (ברכות י"א/ב) - היא מהתורה, **ולרמב"ם** (פ"ד ה"א) - מדרבנן.

16. **ועל אביו ואמו** - אסור עד שיגערו בו אחר 30, כדלקמן.

17. ואם מתה אשתו - אסור להינשא עד שיעברו ג' רגלים, ואם מת בעלה - אסורה להינשא עד שיעברו ג' חודשים (ועיין בסי' שצב מתי מקלים).

18. ברם כל ד' דינים אלו שלרמ"א רק מצד המנהג אסורים [אחר השבעה] כל 30 יום - מותרים ביום ה-29 שחל בערב שבת משום כבוד שבת (רמ"א סי' ת סע' ב).

19. **וסיכום ההבדלים בדיני אבלות** - על אביו ואמו לשאר קרובים, ובין איש לאשה, ראה בדברינו לקמן אחר סי' תג. ובדיני קריעה - עיין לעיל הע' 2.

מי שנהג אבלות קודם הרגל [וכן קודם ר"ה וכיפור] **ואפי' רק שעה אחת** [ואפי' כל שהוא (ש"ך א)] - הרגל מבטל ממנו גזרת ז', **ואם נהג אבלות ז' ימים** **והרגל פגע בו ביום ז'** [או בח' והלאה] **לאבלותו** - בטלה ממנו גזרת 30, [אולם הרגל לא מבטל ג' דינים התלוים בגערה, ולא גזרת י"ב חודש] (סי' שצט סע' א, ג, ד).

קטן שהגיע לגיל חינוך (ראה בדברינו בסי' שמ סע' כז), **וכן קטן שהגדיל תוך ז' או ל'** (סי' שצו סע' ג) - יש מוח' אם חייב באבלות, ומ"מ קורעים לקטן [אף שלא הגיע לחינוך], מפני עגמת נפש שיבכו הרואים (סי' שמ סע' כז).

על שמועה קרובה [דהיינו שמע על מות קרובו תוך 30 יום מהמיתה²³] - **חייב** לנהוג אבלות ז', ל' וי"ב חודש.

על שמועה רחוקה [דהיינו שמע על מות קרובו אחר 30 יום מהמיתה²³] - **נוהג** **אבלות שעה אחת ודיו, ודיני י"ב חודש.**

בסוף י"ב חודש - הסתיימו דיני אבלות. [מונים את הי"ב חודש: **י"א** - מיום הקבורה, **י"ב** - מיום המיתה (ענין לעיל הע' 13, ולקמן בסי' תב סע' ב)].

בהל' אבלות - **קי"ל דהלכה כדברי המקל באבל** (מו"ק יח/א), והרחבה לדין זה, ראה לקמן בדברינו אחרי סי' תג.

יום היארצייט [=זמן השנה/יום הזכרון (סי' תב סע' ב)]

בכל שנה לעולם ביום שמתו²⁴ אביו ואמו - מצוה לעשות דברים לע"נ המת, והם: תענית, להרבות בתורה ובמעשים טובים, אמירת קדיש, לעבור לפני התיבה, להדליק נר נשמה, לתת צדקה, לעלות לתורה, להפטיר בנביא בשבת שלפני היארצייט, לעלות לקבר (וע"ע סי' תב סע' ב).

לרמ"א:

א נהגו להוסיף את יום היארצייט הראשון על אביו ואמו, לנהוג בו גם דין י"ב חודש (סי' שצה סע' ג).

ב בכל שנה בליל היארצייט על אביו ואמו, לא יאכל בסעודה [של חתונה] (רמ"א סי' שצא סע' ג עפ"י פת"ש ס"ק ה, רמ"א סי' תב סע' יב), **וכן דעת כה"ח** (סי' תקסח ס"ק פא), והגר"י אליהו אמר לי בשם אביו הגר"מ אליהו - שאין להיכנס בליל היארצייט וביומו לסעודת נישואין.

אולם לחזו"ע (ח"ג עמ' רד) - בליל היארצייט:

בשנה הראשונה - אין להשתתף בסעודת נישואין.

ובשאר שנים - מותר אפילו בסעודת נישואין (וכ"כ הרה"ג בנייהו דין בשו"ת דברי בנייהו ח"ז סי' מב).

23. ברם **לדגמ"ר** וערוה"ש (א) - מונים את ה-30 מיום הקבורה, בכדי לקבוע אם זו שמועה קרובה או רחוקה.

24. **והמנהג** - לעשות את היארצייט **ביום המיתה** ואף בשנה הראשונה, [ולהמשיך באבלות עד מלאת י"ב חודש ליום הקבורה]. **ואם נתאחר הקבורה ג' ימים ויותר** - יש [מבני אשכנז] שנהגו כש"ף: שהיארצייט הראשון - ביום הקבורה, ובשאר שנים - ביום המיתה (גשה"ח פ"ב ס"ק ח). וע"ע בדברינו בסי' תב סע' יב.

כל י"ב חודש על אביו ואמו - אין אחרים שואלים בשלומו ואין נותנים לו מתנות (סי' שפה סע' א, ג), אסור בשמחה [ובכניסה למקומות שיש בהם שמחה, כגון בית המשתה ונישואין (סי' שצא) ושלא לשמוע נגינה]²⁰.

ולרמ"א נהגו איסור גם בד' הדינים הבאים:

- א** שלא ללבוש בגדים חדשים (סי' שפט סע' ג, ובמנהג הספרדים - ע"ש).
ב תספורת.²¹
ג לא לאכול בשום סעודה בעולם חוץ לביתו (רמ"א סי' שצא סע' ב).
ד לשנות מקומו בביהכ"ס (רמ"א סי' שצג סע' ב).

אומר קדיש ועובר לפני התיבה [בי"ב חודש על אביו ואמו] - **ואחר י"א חודש**

[מיום הקבורה]: **מנהג האשכנזים** - להפסיק לומר קדיש ולהיות ש"צ (רמ"א סי' שעו סע' ד), אבל רשאי להתפלל לפרקים בחודש הי"ב (שו"ת שבט הלוי, דב"ס סי' שעו ס"ק קו). **ומנהג הספרדים** - בסיים י"א חודש עושים לימוד יותר והולכים על הקבר... ופוסקים לומר קדיש במשך שבוע, ואח"כ ממשיכים לומר קדיש עוד ג' שבועות עד סוף י"ב חודש לאבלות (בא"ח שנה א' ויחי סע' יד, חזו"ע ח"א עמ' שלו, וח"ג עמ' קצו-קצט וע"ש).

כל דיני אבלות - נוהגים בין ביום ובין בלילה (רמ"א סי' שפ סע' א), [והמקל בשבעה לצאת בלילה מפני הצורך - לא הפסיד (רמ"א סי' שצג סע' ב)].

נוהג באבלות עד סמוך לשבת (פת"ש סי' ת ס"ק א ע"ש), וע"ע בהערה 22.

בשבת ויו"ט - אינו נוהג אבלות בפרהסיא אלא בדברים שבצינעא (סי' שצט-ת), [וסימני' תר"ת: ת"ת, רחיצה וסיכה, תשמיש המיטה. אולם יש שהתירו ת"ת ביו"ט]. ולדעת פוסקים רבים - דין זה מתייחס אף לדברים הנוהגים בשלושים ובי"ב חודש (סי' ת בהרחבה לסע' א). ובמוצ"ש חוזר לנהוג אבלות אף בדברים שבפרהסיא, עד יום ז' לאבלות.

מקצת היום ככולו [=מקצה"כ] (סי' שצה):

ביום השביעי וביום ה-30 - אומרים מקצה"כ, וכיון שנהג במקצת

מהיום אבלות - קם מהאבלות (סע' א). [ולט"ז - אף ביום ז' לאבלות שחל בשבת - אומרים מקצה"כ (וע"ע בדברינו בסי' תב סע' ז, **ב"ה**, וגבעת שאול)].

ביום האחרון של י"ב חודש - **שו"ע** (סי' שצה סע' ג) - אין אומרים מקצה"כ, אולם **לרדב"ז** - אומרים מקצה"כ.

20. ובכניסה לסעודת מצוה שאין בהם שמחה [הנערכות מחוץ לביתו] - בני אשכנז מחמירים עפ"י הרמ"א (סי' שצא סע' ב), אך יש ספרדים שמקלים עפ"י הברכ"י (שם ס"ק ב), וע"ע **לחזו"ע** ח"ב עמ' שנא, ובילקו"י סי' לח סע' כד-כה, **ובצרוור החיים** פ"ג סע' קצא, ובישמח משה סי' ח סע' ז.

21. דהיינו אם לא גערו בו - אינו מסתפר י"ב חודש, ואם עברו ג' חודשים והכביד שערו וכו' - יש להקל אף שלא גערו בו (רמ"א סי' שצ סע' ד, עפ"י הפני ברוך סי' יט סע' כא-כב), **אולם לספרדים** - **כל שעברו ב' חודשים** [ומנהג ירושלים - כל שעברו 32-33 יום (נתיבי עם סי' שצ)] **מיום הקבורה, מותר בתספורת אף שלא גערו בו** (חזו"ע ח"ג עמ' ק, קב), **ובשיער הזקן** - אם עברו 30 יום מותר לגלחו אף לבני אשכנז ואף שלא גערו בו (פת"ש סי' שצ ס"ק ד, פני ברוך שם).

22. **כתב צרוור החיים** (בהקדמה לפ"א) - סמוך לשבת מפלג המנחה [שהוא כשעה ורבע לפני השקיעה] - יחליף האבל את בגדיו החיצונים, אך לא את בגדיו הפנימיים וילבש בגדי שבת, ינעל נעלי עור ויכול לשבת על כסא רגיל... (וכיוצ"ב בפני ברוך סי' כג סע' ג-ד, ע"ש), **אולם לחזו"ע** (ח"ג עמ' פ-פז) - **רק בשעה שמקבל שבת סמוך לשקיעת החמה** - יחליף בגדיו לבגדי שבת וינעל נעלי עור וישב על כסא וספסל, [והנכון שיקבל שבת אחר פלג המנחה (שהוא שעה ורבע קודם הלילה (וע"ע במשנ"ב סי' רסא ס"ק כה)) - ואז יפסיק האבלות (חזו"ע שם עמ' פג)], וע"ש. **ובדין רחיצת פניו ורגליו בע"ש:** **צרוור החיים** (פ"א סע' קנח) - הקל אף במים חמים [וכן אמר לי הגר"מ אליהו]. אך **סתימת השו"ע והפוסקים** - שירחץ בצונן (וע"ע לקמן בסי' שפא סע' א).

מבואות לטור ולבית יוסף

מראי מקומות
להלכות
ביקור חולים
ואבלות

חובת לימוד המקורות

שו"ת הרא"ש כלל לא סי' ט (מובא בהקדמה לכסף משנה) - וכן טועים כל המורים הוראות מתוך דברי הרמב"ם ז"ל ואינו בקיאין בגמרא, לידע מהיכן הוציא דבריו, טועין להתיר האסור ולאסור את המותר. כי לא עשה כשאר המחברים, שהביאו ראיות לדבריהם והראו על המקומות היכן דבריהם בגמרא, ומתוך זה יכול לעמוד על העיקר ועל האמת. אבל הוא כתב ספרו כמתנבא מפי הגבורה, בלא טעם ובלא ראיה, וכל הקורא בו סבור שמבין בו, ואינו כן, שאם אינו בקי בגמרא, אין מבין דבר לאשורו ולאמתו, ויכשל בדין ובהוראה. לכך לא יסמוך אדם על קריאתו בספרו לדון ולהורות, אם לא שימצא ראיה בגמרא. וכן שמעתי מפי אדם גדול בברצלונה, שהיה בקי בתלתא סדרי, ואמר: תמהתי על בני אדם שלא למדו גמרא וקורין בספרי הרמב"ם ז"ל ומורים ודנים מתוך ספריו וסבורין שיכירו בהם. כי אמר: אני מכיר בעצמי, כי בג' סדרים שלמדתי, אני מבין כשאני קורא בספריו, אבל בספריו בהלכות קדשים וזרעים, אינני מבין בהם כלום, וידעתי שכך הוא להם בכל ספריו. **ושם בכלל מג סי' יב** - אלא שתפח רוחן של אותן הבאים לדון על פי ספרי וחבורי גדולים, ואינם יודעים כלל לא במשנה ולא בגמרא; שלפעמים טעה הסופר בין חיוב לפטור, או בין אסור למותר, או מחמת קוצר דעתם לא יבינו דברי המחברים לאשורן ובאים לידי טעות...

מהר"ל מפראג בספר נתיבות עולם, נתיב התורה סוף פרק טו - ... ואין זה נחשב תורה כאשר אין יודע בירור טעם המשנה והתורה... אבל בדור הזה אם היו פוסקים הלכה מתוך המשנה היה זה די... רק שהם פוסקים הלכה מתוך הפוסקים אשר נתחברו להורות הלכה למעשה ולא נעשו ללמד אותם רק לפסוק מהם, ודבר זה יותר רחוק מן הדעת. ... הרמב"ם ז"ל והטור ז"ל אע"ג שגם הם חיברו הפוסקים בלא בירור, לא היה דעתם רק להורות סוף ההלכה ואשר הוא עולה מתוך התלמוד. אבל לפסוק האדם מתוכה מבלי שידע מאיזה מקום יוצא הדין רק הלכתא בלא טעמא, לא עלה על דעתם ועל מחשבותם... ואילו ידעו המחברים כי החבורים ההם היו גורמין שיהו עוזבים את התלמוד לגמרי ויהיו פוסקין מתוך החיבורים, לא היו מחברים אותם. כי יותר ראוי ויותר נכון שיהיה פוסק מתוך התלמוד...

רבי מרדכי יפה בספר לבוש התכלת בהקדמה לאו"ח - ... וראיתי כי קצור קצרה ידם מאוד [של השו"ע והרמ"א]... כי הם לרוחב בינתם ובקיאותם שהיו בקיאים בכל שיטת הגמרא והפוסקים והיו גלויים להם טעמי כל דין ודין בעל פה, לא כתבו רק ראשי הפרקים ופסקי הדינים בקיצור מופלג, כאילו היו כולם הלכה למשה מסיני בלא טעמים, אשר לא יגיע מזה תועלת מספיק רק להם ולאשר בגילם. והנה הם ערכו שולחנם בכל מיני מעדנים מגדים כפרים עם נרדים, אך האכילונם [מאכלים] כתפל בלי מלח, ואף כי כל חכם לב כל אוכל יטעם בטעם הידוע להם, אבל לנו האביונים איך יטעם אוכל תפל בלי מלח? כי אי אפשר לדין בלא טעם כמו שאי אפשר לאוכל בלי מלח. ולא עוד אלא כי גם ע"י הטעמים יזכר כל דין ודין יותר על בוריו (כבנדה כד/ב) ... כשהוא טורח ויגע ומחשב להבין טעמו של דבר, זהו עיקר שכל לימודו... שצריך ומוטל על האדם לפשפש ולדקדק בירור כל דין ודין... כי דבר ברור הוא שמי שיקרא בספריהם [שו"ע והרמ"א] ולא יקרא בטור או בספר בית יוסף עצמו, באורך הימים יהיו אותם הדברים כזרים בעיניו כל קורא, שלא ידע מהם דבר ולא יהיו מורגלים בפיו...

הסמ"ע בהקדמתו לחושן משפט ד"ה החמישית - ... כוונתן של השו"ע והרמ"א שלא יפסקו מתוכם, כי אם מי שלמד תחילה דברי בעל הטורים עם פירוש הבי"י, וידע מתוכן מקום כל דין עם טעמו מהתלמוד ומגדולי המחברים, וכדי שלא יזונו מזכרונם הדברים, חיברו השו"ע להיות עומד לפנייהם למזכרת. משא"כ בזמנינו רוצים ללמוד התורה על רגל אחת מתוך השו"ע, והן מחריבי עמנו הפרו ברית תורת אלוקנו וגורמים רעה לנפשם. וכמו שדרשו על הפסוק (משלי ז/כו) 'כי רבים חללים הפילה' - הן אלו שלא הגיעו להוראה ומורים (סוטה כב/א). ואני אומר דגם סיפא דקרא ד'ועצומים כל הרוגיה' - רמז לאלו המעצימים עיניהם מראות במקור הדין והטעם, כי אף שהגיעו להוראה, כל שפוסקים מתוך דברי השו"ע הסתום והחתום, אינם מבינים גוף הדברים על בוריים... (עד כאן דבריו עם שינויים קלים).

מהרש"א סוטה כב/א, ד"ה ירא את ה' - ... ובדורות הללו אותן שמורים הלכה מתוך שו"ע, והרי הם אין יודעים טעם העניין של כל דבר, אם לא ידקדקו מתחילה בדבר מתוך התלמוד, שהוא שימוש תלמידי חכמים, וטעות נפל בהוראתם, והרי הם בכלל מבלי עולם, ויש לגעור בהם. (ועי' בפת"ש יורה דעה סימן רמב סק"ח).

שו"ת מהר"ם לובלין סימן קב ... אין מדרכי ועסקי בספר שו"ע, כי הוא ספר חתום מחובר מחלקים רבים. והרבה פעמים מה שיצדק נפרד, לא יצדק מחובר... **ושם בסימן קלה** - ... אין מדרכי להעמיד שום יסוד ובנין של פסק דין על ספרים כאלו [כשו"ע והלבוש], שהם כראשי פרקים ואינם מובנים, ורבים נכשלים בדבריהם להתיר את האסור או לזכות את החייב או בהפוך בעוונותינו הרבים... ולא אאריך בראיות מדברי הגמרא והפוסקים הראשונים והאחרונים כהרגלי לעשות בכל התשובות שאני משיב לשואלי דבר...

הגר"א בביאורו למשלי פרק י פסוק ד - "כאש עשׂה כף רמיה ונד חרוצים תעשיר" - ... ועוד שקאי על התורה, שהכף רמיה, מי שלומד ברמיה, והיינו שאינו לומד השרשי דינים, רק הקיצור דינים, בכדי להראות שהוא יודע כל הדינים, זה [עושה] אותו לכאש, כי לסוף שישכח גם אותם מחמת שאינו יודע שרשן, אבל יד חרוצים - מי שלומד הדין עם שרשו ויודע כל דת ודין, 'תעשיר', שידע הכל.

רבי חיים מוולוז'ין בספר כתר ראש (אות מט) [בסידור אשי ישראל] - ... והלומד פוסק בלא גמרא, אומרים ההמון שזה כדגים בלא פלפלין, ורבינו (הגר"א) אמר: כפלפלין בלא דגים! (הובא בשו"ת משנה הלכות חל ח סימן רמז שער ב, ובשו"ת יביע אומר ח"א או"ח דברי פתיחה).

מסקנת הדברים - שאין ללמוד להסתפק בספרי המלקטים, אלא ילמד תחילה את הגמרא והראשונים [לפי ההדרכה שלהלן במבואות לטור והבי"י, שעמל רב הושקע בהכנתם]¹, ורק אח"כ ילמד את הטור, הבי"י, השו"ע ונו"כ שיהיו לפניו פרוסים כשמלה. ומכאן תוכחה מגולה ללומדים המחפשים קיצורי דרך ואינם מעיינים במקורות הדין, יתכן שבדרך זו יצליחו להיבחן על לימודם, אך ודאי שלא זו הדרך להיות תלמיד חכם, שעליו יאמר "כזה ראה וקדש"!

¹ ברם לומדים שזמנם מוגבל מאוד - מומלץ שיעיינו לפחות בגמ' השייכת לאותו סעיף.

הלכות ביקור חולים ורפואהסימן שלה - מתי מבקרין החולה ואיזה חולים מבקרין וכיצד מתפללין עליו

1. שבת לב/א - "אמר ר' יצחק בריה דרב יהודה לעולם" - "ויאמר פדעהו מרדת שחת".
2. סוטה יד/א - "וא"ר חמא ברבי חנינא מאי דכתיב אחרי ה' אלקיכם" - "אף אתה קבור מתים".
3. בבא מציעא לב/ב - "דתני רב יוסף" - "ולא עבדו לפני משורת הדין".
4. נדרים לח/ב - "מתני' המודר הנאה" - (מ/א) "ואמר רבין אמר רב".
5. שם מא/א - "אמר שמואל אין מבקרין את החולה" - "ומעלי לאישתא".
6. שבת יב/א - "ת"ר הנכנס לבקר את החולה" - (ע"ב) "ה' יסעדנו על ערש דוי".
7. ירושלמי פאה פ"ג ה"ט - (יח/א) "דרך הארץ" - "אלו ואלו נכנסין אצלו מיד".
8. גיטין סא/א - "מבקרין חולי נכרים" - "מפני דרכי שלום".
9. רמב"ם - הלי אבל פי"ד ה"א, ה"ד - ה"ז.
9. רמב"ן [שער המיחוש] - (עמ' טז) מתחילת השער - (עמ' יח) "כשאר תפילות יחיד".

סימן שלו - דיני הרופא

1. בבא קמא פה/א - "דתניא דבי רבי ישמעאל אומר" - "לרפאות". תוד"ה "שניתנה".
2. ברכות ס/א - "הנכנס להקיד דם" - "ברוך רופא חנם".
3. יבמות קו/א - "ת"ר חליצה מוטעת כשרה, אי זו" - "ושכיבן". תוד"ה "אין לו אלא שכרו".
4. סנהדרין עג/א - "גופא מניין לרואה" - "אגורי אימא לא קמ"ל".
5. בכורות כט/א - משנה "הנוטל שכר" - (ע"ב) "כפועל בטל של אותה מלאכה".
6. רמב"ן [עניין הסכנה] - (עמ' מא) "בפרק החובל תנא דבי ר' ישמעאל" - (עמ' מה) "אהדר ליה דליחי עמך".

סימן שלז - חולה שמת לו מת

1. רי"ף מו"ק (טז/ב מדפי הרי"ף) - "ת"ר חולה שמת לו מת" - "ומשתקין הנשים מפניו".
2. רמב"ן [שער הסוף, עניין הוידוין] - (עמ' מו) "במסכת שמחות תנא" - "מלפניו".

סימן שלח - וידוי החולה [שנטה למות] וכיצד אומרים לו [התודה]

1. שבת לב/א - "ת"ר מי שחלה ונטה למות" - "מרדת שחת".
2. סנהדרין מג/ב - משנה.
3. יומא לה/ב - משנה. שם לו/ב - "ת"ר כיצד מתודה" - "בספר אורייתא דמשה".
4. רי"ף יומא (ו/א מדפי הרי"ף) - "ת"ר כיצד מתודה" - "ההלכה כחכמים". ר"ן - ד"ה "ת"ר כיצד".
5. רא"ש יומא - פ"ח סימן יט "תנו רבנן כיצד מתודה" - "ונהיגי עמא כרבנן".
6. רמב"ם - הלי תשובה פי"א ה"א.
7. רמב"ן [שער הסוף, עניין הוידוין] - עמ' מה - מז.

סימן שלט - דיני הגוסס ואמירת צידוק הדין [ומה הם הסימנים היפים למת, טור]

1. שבת קנא/ב - משנה "אין מעצמין" - "תניא רשב"ג".
2. שמחות (אבל רבת) - פי"א א - ה.
3. רמב"ם - הלי אבל פי"ד ה"ה. הגהמ"י אות א.
4. רא"ש מו"ק - פי"ג סימן צז.
5. שלטי גבורים על הרי"ף מו"ק (טז/ב מדפי הרי"ף) - סק"ב - סק"ד [וע"ע בב"ח ד"ה כתוב בשלטי גיבורים, סימן שלט].
6. ר"ן נדרים מא - [בעניין תפלה על חולה שימות] ד"ה "אין מבקש".
7. ע"ז יח/א - "מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון" - "ויש קונה עולמו בכמה שנים".
8. כתובות קג/ב - "והתניא כשחלה רבי" - "אמר ליה אנא אתורה ומצות קא בכינא".
9. שמחות - פי"ג ה"ח - ה"י.
10. מו"ק כח/א - "ת"ר מת פתאום" - "זו היא מיתת נשיקה".
11. רמב"ן [בעניין הפטירה] - עמ' נ - נא.
12. בעניין האם רשאי שלא להאריך את חייו חולה מסוכן הסובל - ראה בעיקרי השולחן סי' שלט בהרחבה לסעי' א.

המלצה ללומדים - לפני לימוד הל' קריעה ואבלות, ללמוד תחילה בגמ' מו"ק את פרק ואלו מגלחין, ורק אח"כ את מראי המקומות שלקמן.

סימן שמ - (הלכות קריעה) ענין הקריעה ושיעורה ומקומה ועל מי קורעין ובאיזה זמן קורעין

סעיפים א-ח

(סעיף א) קריעה מהתורה או מדרבנן

1. **מו"ק כד/א** - "אמר רב תחליפא... אמר שמואל" - "הא אחר שלא פרע ושלא פירס - חייב מיתה". **תוס'** ד"ה "הא".
2. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' סב) "והא דאמרינן בגמרא אבלות לחוד" - (עמ' סג) "ואמרינן דכוותה אבל ששמש מטתו בימי אבלו חייב מיתה".

(סעיף א) קריעה מעומד או מיושב

3. **מו"ק כב/ב** - "אמימר שכיב ליה בר בריה" - (כא/א) "א"ל כעין ארצה". **תוד"ה** "אתא" (כ/ב).
4. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן מד עד "ועיכובא נמי משמע".
5. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' נה) "קרע מיושב לא יצא" - (עמ' נו) "וכן עיקר".
6. **רמב"ם** - הל' אבל פ"ח ה"א. **הגהמ"י** אות א.

(סעיפים ב-ג) מקום הקריעה ושיעורה

7. **מו"ק כו/ב** - "ת"ר תחילת קריעה טפח" - "התם משום כבוד אביו ואמו הוא".
8. **מו"ק כב/ב** - "על כל המתים כולן קורע טפח" - "ואין אחיזה פחות מטפח".
9. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' ס) "ת"ר עד היכן הוא קורע" - "ר' יהודה אומר קורע".

(סעיף ד) קריעה על קרוביו ועל קרובי קרוביו

10. **מו"ק כב/ב** - "ת"ר כל האמור בפרשת כהנים" - "אידכר דמיושב קרע קס קרע מעומד" (בסוף העמ').
11. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן לה.
12. **רמב"ם** - הל' אבל פ"ב ה"ד-ה"ה, פ"ח ה"ה.

(סעיפים ה-ו) קריעה על שאינם קרובים

13. **שבת קה/ב** - משנה: "הקורע בחמתו" - "דלא קאי בשעת יציאת נשמה".
14. **מו"ק כד/ב** - משנה: "אין קורעין" - (כה/א) "חכם כבודו בהספידו".
15. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן נט. **הגהות אשר"י** ד"ה "נהרג". [למעוניינים לקצר - ניתן לראות את המסקנה בסוף דברי הרא"ש ד"ה "מסקנא דמלתא"].
16. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' נא) "תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר" - (עמ' נד) "בשעת חמום הוא".
17. **ר"ן שבת** (לז/ב מדפי הרי"ף) - ד"ה "ובגמ' מוכח".
18. **רמב"ם** - הלכות אבל פ"ט ה"א, פ"א ה"ב. **הגהמ"י** אות ב.

(סעיפים ז-ח) קריעה על חכם ותלמיד חכם

19. **מו"ק כד/א** - "כל קרע שאינו בשעת חימום אינו קורע" - "כשעת חימום דמי".
20. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' נד) "ירושלמי" - (עמ' נה) "ואינו מאחה לעולם".
21. **רמב"ם** - הל' אבל פ"ט ה"א.
22. **בבא מציעא לג/א** - "ת"ר רבו שאמרו" - "וקורעין זה על זה". **תוד"ה** "ומקורעין".
23. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' נט) "מדאמר רב חסדא" - "יוסגי ליה בטפח".

(סעיפים ט-יח) הבדלים בקריעה בין אביו ואמו לשאר קרובים (ודין נשיא)

- [שיעור הקריעה, איזה בגד קורעים, דין אשה לגבי הקריעה, מקום הקריעה, קריעה מבפנים או בחוץ, ביד או בכלי, החלפת בגד תוך ז', שלילה אחר ז' ואיחוי אחר ל', חליצת כתף].
24. **מו"ק כב/ב** - "על כל המתים כולן קורע טפח" - "לבר מנשיא".
 25. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' נו) "על כל המתים כולן קורע טפח" - (עמ' נט) "רכב ישראל ופרשיו".
 26. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן מג.
 27. **מרדכי מו"ק** - פ"ג סימן תתקד - "בשעת צרה".
 28. **רמב"ם** - הל' אבל פ"ח ה"א - ה"ג. **הגהות מימוניות** אות ב.
 29. **מו"ק כד/א** - "תניא אבל כל שבעה" - "מבר קפרא רביה שמיעא ליה".
 30. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' סד) "תנא כל שבעה" - (עמ' סה) "אינו ראוי לסמוך".
 31. **תשובות מימוניות** השייכות לספר שופטים - (תשובה יז עמ' רצו - פרנקל) ד"ה "ול"נ לפרש".
 32. **רי"ף מו"ק** (ג/ב מדפי הרי"ף) - "על כל המתים כולן רצה חולץ" - "כתפו מגולין".
 33. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' נו) "תנו רבנן על כל המתים כלן" - (עמ' נז) "כמו שכתבנו".

שלילה על קרע לחכם או רבו

34. **רמב"ם** - הלי אבל פ"ט הי"ב - י"ג.
35. **רמב"ן** [באיחוי הקרע כיצד] - (עמ' רא) "אבל אסור באיחוי" - "ואיני יודע למה יאסר בו ביום".

קריעה אחר שלשים

36. **מו"ק כ"ב** - "אמר רבי יוסי בר אבין" - "לכבוד אביו ואמו".
37. **רמב"ם** - הלי אבל פ"ח ה"ו.
38. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' סה) "תאני אבוה דר' זירא" - "כדברי בעל הלכות".

(סעיף יט - סוף הסימן) דיני בגד שיש בו קרע

39. **מו"ק כ"ב** - "ת"ר הקורע מתוך השלל" - "אבילות לחוד קריעה לחוד".
40. **רי"ף מו"ק (טז/א מדפי הרי"ף)** - "ת"ר הקורע מתוך השלל" - "והלכתא כוותיה".
41. **רמב"ם** - הלי אבל פ"ט הי"ג - ה"ד.
42. **רמב"ן** [באיחוי הקרע כיצד] - (עמ' רב) "תנו רבנן וכלן רשאין" - (עמ' רג) "ויהיה בו משום הונאה".
43. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' נט) "תנו רבנן הקורע מתוך השלל" - (עמ' ס) "וקיי"ל כוותיה".
44. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן סה.

קרע על מת ושוב צריך לקרוע ודיני תוספת קריעה

45. **מו"ק כ"ב** - "ת"ר תחילת קריעה טפח" - "משום כבוד אביו ואמו הוא".
46. **רמב"ם** - הלי אבל פ"ח ה"י (הגהמ"י קושטנטינא שם - פרנקל).
47. **מרדכי מו"ק** - סוסיי תתקא מ"אם מתו לו".
48. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן ע - עא.
49. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' ס) "ת"ר אמרו לו מת אביו" - (עמ' סב) "ויפה כיון".

קרע בטעות על אחר

50. **נדרים פ"ב** - משנה "נדרה אשתו" - (פז/א) "ומקדש ומגרש" [עניין רש"י, ר"ן, הגהות הבי"ח ס"ק א].
51. **רי"ף מו"ק (טז/א מדפי הרי"ף)** - "גרסינן בסוף נדרים" - "וכן הלכתא".
52. **רמב"ם** - הלי אבל פ"ח ה"ח.
53. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' סד) "בסוף נדרים" - "ודבר זה צריך תלמוד".
54. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן סט.

קריעה לקטן

55. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' סג) "גרסינן מקרעין לקטן" - "ואחד המסתפר".

קרע בשבת

56. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' סז) "בפרק ר' אליעזר" - (עמ' סז) "אפילו קרוביו של מת".

קריעה על קטן מאיזה גיל

57. **שבת קל"א** - "בריה דרב דימי בר יוסף" - "שכלו לו חדשיו" (השני).
58. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' סב) "והא דאמרין בגמרא" - (עמ' סג) "והא ודאי אסמכתא בעלמא היא".

קריעה ביו"ט שני ובחיה"מ

59. **רמב"ם** - הלי אבל פ"א הי"א.
60. **רמב"ם** - הלי יו"ט פ"ו הכ"ג.
61. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' סו) "מתניתין אין קורעין" - "בקרובים של מת קורעים".
62. **תרומת הדשן** - סימן רפח.

ההולך בבגד קרוע או בבגד שאול

63. **מו"ק כ"ב** - "ת"ר היוצא בבגד קרוע" - "הרי זה לא יגע בו".
64. **רי"ף מו"ק (טז/ב מדפי הרי"ף)** - "ת"ר היוצא בבגד קרוע" - "ה"ז לא יגע בו". **נמוקי יוסף**.
65. **רמב"ם** - הלי אבל פ"ח ה"ו - ז.
66. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן עג.
67. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' סה) "ת"ר היוצא בבגד מקורע" - (עמ' סו) "שיצאו ימי המשתה".

קריעה על שמועות רעות וברכת השם

68. **מו"ק כו/א** - "ואלו קרעין שאין מתאחין" - "הא דפגע בירושלים ברישא".
 69. **סנהדרין ס/א** - "קורעין מנלן" - "הא מעיקרא חייב, שמע מינה".
 70. **רמב"ם** - הלי ע"ז פ"ב הי"י.
 71. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' סז) "והרב ר' אשר בר משולם" - (עמ' סח) "צריך לקרוע".
 72. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן סד.

איחוי על קריעה על שמועות הרעות

73. **מו"ק כו/א** - "תנו רבנן וכולן רשאי לשוללן" - (ע"ב) "אמר רב חסדא ובאיחוי אלכסנדר".
 74. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן סה.
 75. **רמב"ם** - הלי אבל פ"ט הי"ג.
 76. **רמב"ן** [באיחוי הקרע כיצד] - (עמ' רב) "ת"ר וכלן רשאי" - (עמ' רג) "ורבנו ז"ל סומך על קבלתו".

הלכות אונן**סימן שמא - מי שמתו מוטל לפניו בשבת או בי"ט ודיני האונן**

1. בעניין ההבדל בין אנינות דאורייתא לאנינות דרבנן ראה סימן שצח ט"ז סק"ב. [ולהרחבה ע"ע ויקרא י יט, דברים כו יד, רמב"ם הלי אבל פ"א הי"א, רמב"ם הלי ביאת המקדש פ"ב הי"ט].
 2. **מו"ק כג/א** - "מפני שאמרו שבת עולה" - (סוף ע"ב) "הכי נמי".
 3. **ברכות ז/ב** - "מי שמתו" - (יח/א) "חוץ לדי אמות נמי פטור". **תוד"ה** "ואינו מברך" (ז/ב).
 4. **ירושלמי מו"ק פ"ג הי"ה** - (יד/א) "אבל כל זמן" - "כמי שנמסר לרבים".
 5. **ירושלמי ברכות פ"ג הי"א** - (כב/א) "א"ר בון" - "כמי שהוא נושא משאו".
 6. **רמב"ם** - הלי אבל פ"ד הי"ו. **הגהמ"י** אות ה.
 7. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן נד - נה.
 8. **רמב"ן** [עניין מי שמתו מוטל לפניו] - (עמ' סט) "מתניתין" - (עמ' ע) "הלכה כרבן שמעון בן גמליאל".

כשאינו עוסק בצרכי המת

9. **הגהות מיימוניות** - הלי אבל פ"ד אות ד.
 10. **רמב"ן** - (עמ' ע) "נמסר לרבים" - (עמ' עב) "עד כאן דברי הרב הגדול ז"ל".
 11. **שבת קנא/א** - משנה: "מחשיכין על התחום" וכו'.

אונן בשבת ויו"ט

12. **רי"ף מו"ק** (יד/ב מדפי הרי"ף) - "ת"ר מי שמתו" - (טו/א) "וקיי"ל כת"ק".
 13. **רבינו יונה ברכות** (יא/א מדפי הרי"ף) - ד"ה "אבל לענין הפסק".
 14. **רמב"ן** - (עמ' עג) "ולענין תשמיש המטה" - "לא גמרי אינשי".

(סעיף ב) אונן במוצ"ש והבדלה

15. **שו"ת הרא"ש** - כלל כז א.
 16. **רא"ש ברכות** - פ"ג סימן ב.

אונן על רבו

17. **הגהות אשר"י מו"ק** - על הרא"ש פ"ג סימן ס ד"ה "משמע".

(סעיף ג) באינו יכול לקוברו

18. **שמחות** - פ"ב הי"ב.
 19. **ירושלמי מו"ק פ"ג הי"ה** - (יב/ב) משנה - (יג/א) הגמ' "יום לא".
 20. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן נו.

(סעיף ה) דיני אבלות קודם קבורה

21. **רמב"ם** - הלי אבל פ"א הי"ב. **כסף משנה**.
 22. **רמב"ן** - (עמ' עג) "והרב רבי יצחק בן גיאות" - (עמ' עד) "וכן דעת רבינו הגדול ז"ל".
 23. **רמב"ן** [באיחוי הקרע כיצד] - (עמ' ריב) "ולענין שאילתא דשאלנא קדמיכון" - (עמ' ריג) "וללמד עליהם זכות".

הלכות אבלותסימן שמב - מי שהכין צרכי חופתו ומת לו מת שחייב עליו אבלות**אבלות וחתן**

1. **כתובות ג/ב** - "כדתניא הרי שהיה פתו אפוי" - (ד/ב) "ואח"כ נוהג שבעת ימי אבלות".
2. **ר"ן על הרי"ף כתובות (א/ב מדפי הרי"ף)** - ד"ה "ומת". [לביאור דברי הר"ן, ניתן להיעזר בריטבי"א המובא בשטמ"ק ד"ה וז"ל הריטבי"א].
3. **רמב"ם** - הלי' אבל פי"א הלי"ז - ח. **הגהמ"י** אות ד.
4. **רמב"ן** [עניין מי שמתו מוטל לפניו] - (עמ' עד) "בפרק בתולה" - (עמ' עה) "למכתבה קמן". [בתשמיש המטה כיצד] - (עמ' קעח) "בכתובות" - (עמ' קעט) "בין בחול בין בשבת".
5. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן לו.

סימן שמג - מצוות הלוויית המת**(סעיף א) התנהגות בני העיר כאשר מת בעיר**

1. **מו"ק כז/ב** - "ואמר רב יהודה אמר רב מת בעיר" - "אי הכי שריא לכו".
2. **נמוקי יוסף מו"ק (יח/א מדפי הרי"ף)** - ד"ה "מת בעיר".
3. **רמב"ן** [עניין מי שמתו מוטל לפניו] - (עמ' עה) "מועד קטן" - "שואלין".
4. **רמב"ם** - הלי' אבל פי"ד הי"י.
5. **ערוך השולחן** - סימן שמג סע' א [ביאר את יסוד המחלוקת בין השיטות השונות].

סעיף ב

6. **שמחות** - פ"א ה"ז "אין שואלין...".

סימן שדמ - חיוב ההספד וגודל שכרו וכיצד ועל מי מספידין**(סעיפים א-ג) הספד - בקול, לא להפליג בשבחו יותר מדי, הספד נשים**

1. **בראשית כג, ב**.
2. **שבת קה/ב** - "דתניא מפני מה מתים בניו" - "בשביל כבוד שעשה", **שם** - "אר"ש בן פזי" - "בשלחה תריבנה".
3. **רמב"ן** [עניין ההספד] - (עמ' פ) "בפרק האורג" - (עמ' פג) "הרב רבי יצחק בן גאות".
4. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן סג, סימן צא.
5. **רמב"ם** - הלי' אבל פי"ב הי"ב, הי"ה.

(סעיפים ד-ו) הספד על קטן

6. **מו"ק כד/א** - "אמר ר' גידל בר מנשיא" - (ע"ב) "שאמר משום רבי ישמעאל".
7. **נמוקי יוסף מו"ק (יז/ב מדפי הרי"ף)** - ד"ה "תינוק יוצא בחיק".
8. **רמב"ן** - (עמ' פו) "יומה הן בהספד" - (עמ' פז) "ואין בכך כלום".
9. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן פח "תניא באבל רבתי".

(סעיף ח) מחותן, מסורס ונפל

10. **נמוקי יוסף מו"ק (יח/א מדפי הרי"ף)** - ד"ה "המסורס" עד "אין מתעסקין להספידם".
11. **רמב"ן** - (עמ' פג) "באבל תניא" - "מפני מה אין אומרים עליו".

(סעיפים ט-י) חיוב יורשים בהספד - (הספד יקרא דחיי או דשכבי)

12. **סנהדרין מ/ב** - "אבעיא להו הספידא" - (מז/א) "ש"מ יקרא דשכבי הוא שמע מינה".
13. **רמב"ן** - (עמ' פז) "בפרק נגמר הדין" - (עמ' פח) "כדבעינן למימר קמן".
14. **רמב"ם** - הלי' אבל פי"ב הי"א.

(סעיף יא) איסור תלישה שער ושריטה על המת

15. **ויקרא יט, כח**.
16. **דברים יד, א**.
17. **רמב"ן** - (עמ' פט) "ואסור למתלש" - "שולחני להרצותן".
18. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן צג.
19. **שו"ע יו"ד** - סימן קפ.

סימן ת - דיני אבילות בשבת

1. **מו"ק כג/א** - "מפני שאמרו שבת" - (כד/א) "דברים שבצינעא נוהגי". **תוד"ה** "הכי א"ר יוחנן".
2. **רמב"ם** - ה' אבילות פ"י ה"א - ה"ב. **הגהמ"י** אות ב.
3. **רמב"ן** [עניין שבתות וימים טובים] - (עמ' רכג) "בני יהודה" - (עמ' רכה) "וכפי מה שפירשנו".
4. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן כח עד "וימי החופה כמועד הו".

סימן תא - דברים הנוהגים בחול המועד**מועד, ר"ח, חנוכה ופורים - לעניין קבורה ואבילות**

1. **מו"ק כד/ב** - "מתני אין קורעין" - (כה/א) "חכם כבודו בהספידו".
2. **מו"ק כז/א** - "מתני אין מוליכין לבית האבלי".
3. **מו"ק כז/ב** - "אין מניחין את המטה ברחוב" - "וכבפניו דמיי".
4. **מו"ק כח/ב** - "מתני נשים במועד".
5. **רמב"ם** - ה' אבילות פ"י ה"א - ה"ה. **הגהמ"י** אות ב.
6. **רמב"ן** [עניין הקריעה] - (עמ' סו) "מתניתין אין קורעין" - "של מת קורעים".
7. **רמב"ן** [עניין ההוצאה] - (עמ' קא) "מועד קטן על כל המתים" - (עמ' קב) "וכן הלכה".
8. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן נט "ולא קאמר במועד", סימן פה, פז.
9. **שו"ע או"ח ס' תקמז** - הסימן המקביל לסימן זה.

סימן תב - דיני שמועה קרובה ורחוקה

1. **מו"ק כז/א** - "יתב רבי חייא בר אבא" - (ע"ב) "כי תניא ההיא לכבוד אביו ואמו". **תוד"ה** "קורעי".
2. **רמב"ם** - ה' אבילות פ"ז ה"א - ה"ג. **הגהמ"י** אות ג.
3. **רמב"ן** [עניין שמועה וליקוט עצמות] - (עמ' רלו) "תנו רבנן שמועה קרובה" - (עמ' רלט) "מקבל עליו אבילות לשעתו ופטור".
4. **רא"ש מו"ק** - פ"ג סימן לא, סימן לו "עוד כתב החכם איכא מ"ד" - עד סוף הסימן.

סימן תג - דיני המלקט עצמות

1. **מו"ק ח/א** - "מתני ועוד אמר ר' מאיר" - (גמ') "ששמחת הרגל עליו", תוד"ה "ולערב".
2. **רי"ף מו"ק (טו/ב מדפי הרי"ף)** - "גרסינן בהאי מסכתא" - "אמרי קילוסין". **נמוק"י** שם "וכתב הריא"ף ז"ל" - "אלא יום אחד בלבד".
3. **רמב"ם** - ה' אבילות פ"יב, ה"ו - ה"ח.
4. **רמב"ן** [עניין שמועה וליקוט עצמות] - (עמ' רלט) "מועד קטן תנו רבנן המלקט" - (עמ' רמא) "ולית הלכתא כחד מינייהו".
5. **רא"ש מו"ק** - פ"א סי' י-יב, ופ"ג סוף סי' נו "ומה שכתב רבינו" - "אבל לא אנינות".

טוב ללכת לבית אבול

6. **מו"ק כח/ב** - "תניא היה ר"מ אומר" - "עלה הנה וגו'".
7. **רמב"ן** [עניין שמועה וליקוט עצמות] - (עמ' רמא) "תניא רבי מאיר" - "יבא בשלוס".

עיקרי השולחן הל' ביקו"ח ואבלות

ובו יבוארו
פסקי השו"ע והרמ"א
עם מקורותיהם
בש"ס ובראשונים
ודברי הנו"כ על השו"ע,
ופעמים שיש
גם מפוסקי דורינו

סימון שלה ובו י' סעיפים
מתי מבקרין החולה ואיזה חולים מבקרין וכיצד מתפללין עליו

סעיף א

מצוה לבקר חולים. הקרובים והחברים נכנסים מיד; והרחוקים, אחר ג' ימים. ואם קפץ עליו החולי, אלו ואלו נכנסים מיד. (טור בקיצור מספר ת"ה להרמב"ן).

נושא הסעיף: מצוות ביקור חולים.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>א <u>סוטה יד/א</u> - ... "אחרי ה' אלוקיכם תלכו" ... הקב"ה ביקר חולים, דכתיב "וירא אליו ה'..." (בראשית יח/א), אף אתה בקר חולים...</p> <p>בבא מציעא ל/ב - "והודעת להם את הדרך ילכו בה" (שמות יח/כ). איזו מצווה מקיימין ע"י הליכה, הוי אומר זה ביקור חולים והלווית המת (פרישה ג).</p>	<p>1. מצווה לבקר את החולה.^א</p>
<p>ב <u>ירושלמי פאה</u> (פ"ג יח/א) - ... דרך הארץ [של ביקור חולים], הקרובים נכנסים אצלו מיד והרחוקים נכנסים אצלו לאחר ג' ימים, אם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסין אצלו מיד...¹</p> <p>והסיבה שלא נכנסים מיד לבקר את החולה - כמוכא בנדרים מ/א - רבא יומא קמא דחליש [שחלה] אמר לא תגלו לאינשי דלא ליתרע מזליה (בי"ח ב), כעניין שאמרו (במו"ק יח/א) ברית כרותה לשפתיים ואל יפתח אדם פיו לשטן לומר שהוא חולה (מהרש"א נדרים מ) ולכן:</p> <p>ג <u>הקרובים והחברים</u> - כיון שנכנסים תדיר גם כשאינו חולה, הלכך כשנכנסים מיד לבקרו לא מורגש כל כך שהוא חולה (בי"ח, ט"ז א).²</p> <p>ד <u>הרחוקים</u> - נכנסים רק אחרי ג' ימים ולא נכנסים מיד, כדי שלא יוטל עליו שם חולה ויורע מזלו (בי"ח, ט"ז א).</p> <p>ה <u>אם קפץ עליו החולי</u> - אזי החולי כבר הכביד עליו והוטל עליו שם חולה, לכן אף לרחוקים מותר לבקרו מיד (בי"ח).</p>	<p>2. מתי נכנסים לבקר את החולה?^ב</p> <p>הקרובים והחברים - נכנסים מיד.^ג</p> <p>הרחוקים - אחרי ג' ימים.^ד</p> <p>אם קפץ עליו החולי - כולם נכנסין מיד.^ה</p>

הרחבה לסעיף א - מעלת מצוות ביקור חולים:

סוטה יד/א - אמר רבי חמא... מאי דכתיב "אחרי ה' אלוקיכם תלכו" (דברים יג/ה), וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכניה? ... אלא להלך אחר מידותיו של הקב"ה... מה הוא... **הקב"ה ביקר חולים דכתיב** [לאחר ברית המילה של אברהם] **"וירא אליו ה'..."** (בראשית יח), **אף אתה בקר חולים...**

בבא מציעא ל/ב - [יש אסמכתא למצוות ביקור חולים ממה שיתרו אמר למשה (בשמות יח/כ)]: "והודעת להם את הדרך ילכו בה..." "את הדרך" - זו גמ"ח, "ילכו" - זה ביקור חולים, "בה" - זו קבורה... **המהרש"א** ביאר "ילכו" - זה ביקור חולים, **"דבהליכתו שם בלחוד בלי שום מעשה מקיימא"**. וכתב הפרישה (ג) - איזו מצווה מקיימין ע"י הליכה? הוי אומר זה ביקור חולים והלווית המת.

נדרים לט/ב - **רמז לביקור חולים מן התורה** מנין? שנאמר (במדבר טו) "אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל אדם" [שבני אדם מבקרין אותם, רש"י וגי'. מאי משמע? אמר רבא [משה אמר על עדת קורח] אם כמות כל האדם ימותון אלה, שהן חולים ומוטלין בעריסתן ובני אדם מבקרים אותן, מה הבריות אומרים? לא ה' שלחני לזה...]

נדרים מ/א - מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ר"ע שחלה לא נכנסו חכמים לבקרו ונכנס ר"ע לבקרו ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו חיה, א"ל רבי החייתני, יצא ר"ע ודרש כל שאין מבקר חולים כאילו שופך דמים... כל המבקר את החולה - גורם לו שיחיה, וכל שאינו מבקר את החולה - גורם לו שימות. מאי גרמא? אילימא כל המבקר את החולה - מבקש עליו רחמים שיחיה, וכל שאין מבקר את החולה - מבקש עליו רחמים שימות, שימות ס"ד? אלא, כל שאין מבקר חולה - אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות.

מטרת ביקור חולים (רמב"ן עמ"י יז) - שמעינן מהכא (מנדרים מ/א) - [שמצוות] ביקור חולים כדי שיכבדו וירבצו לפניו ויעשו לו צרכים הצריכים לחלו וימצא נחת רוח עם חבריו ועוד כדי שיכוין דעתו לרחמים ויבקש עליו, הלכך המבקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים, לא קיים מצווה זו.

רמב"ם (פ"ד ה"א) - מצוות עשה של **דבריהם** לבקר חולים... אע"פ שכל מצוות אלו **מדבריהם** הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך...]

¹ **ושם בירושלמי** - ר' הונה, ר' פנחס, ר' חזקיה, סלקון למבקר לר' יוסי בתר תלתא יומין, אמר לון כי [בני] בעיתון מקיימא מתניתא?!... [מעשה היה שנכנסו רב הונא ור"פ ור"ח לבקר את ר' יוסי לאחר שלשה ימים. א"ל [ר' יוסי] בתמיה, בי אתם רוצים לקיים את האי ברייתא שלא לבקר מקודם ג' ימים והלא חברי אתם. ודין החברים כדין הקרובים שנכנסין לבקרו מיד (פני משה). [ואפשר שלפני הביי הייתה גירסא אחרת בירושלמי (חידושי הגהות ג)].

² **והלבוש** - כתב טעם אחר, כי הקרובים והחברים גורמים לו נחת רוח כשהם עמו ועי"ז יקל עליו חליו, לכן הם נכנסים מיד (דברי סופרים ז).

סעיף ב

אפילו הגדול ילך לבקר הקטן, ואפילו כמה פעמים ביום, ואפילו בן גילו. וכל המוסיף ה"ז משובח, ובלבד שלא יטריח לו. הגה: י"א דשוגא יכול לילך לבקר חולה (מהרי"ל קצ"ו), ולא נראה לי, אלא לא יבקר חולה, ולא ינחם אצל שהוא שוגאו, שלא יחשב ששמה לאידו, ואינו לו אלא לער, כן נראה לי (ש"ס פי כ"ג).

נושא הסעיף: להרבות בביקור חולים, ובלבד שלא יטריח לו.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>^א נדרים לט/ב - תניא ביקור חולים אין לה שיעור, מאי אין לה שיעור? ... אמר אביי אפילו גדול [ילך לבקר] אצל קטן, רבא אמר אפילו מאה פעמים ביום.</p> <p>אמר רבי אחא בר חנינא כל המבקר חולה נוטל אחד מששים בצערו ... כעישורייתא דבי רבי ובבן גילו, [וביאר ה"י (ב), בן גילו - שנוול בשעתו ונוטל 1/60 מחליו, וכן השני נוטל 1/60 ממה שהראשון שיר. (וע"ע בבא מציעא ל/ב)].</p> <p>[רמז לכך מהתורה שהמבקר נוטל 1/60 מחליו מהפסוק (בראשית מח/ב): "וַיָּגֵד לְעֵקֵב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְנֵי יוֹסֵף בָּא אֵלַי וַיִּתְחַזַּק וַיִּשְׂרָאֵל וַיָּשָׁב עַל הַמִּטָּה", הנה=בגימטריה 60, המִטָּה=בגימטריה 59, א"כ לאחר שביקר אותו, נוטל 1/60 מחוליו (קול אליהו לגר"א פרשת ויחי אות מו)].</p> <p>^ב כל בו (סימן ק"ב) - כל המוסיף לבקר את החולה הרי זה משובח ובלבד שלא יטריח.</p> <p>[נראה שהכל בו למד כן, מדברי הגמ' בנדרים - שביקור חולים הוא אפילו מאה פעמים ביום, אך אם הוא בעניין שמטריח שב ואל תעשה עדיף, כחולי מעיים שבסמוך (חינושי הגהות ד)].</p>	<p>1. אפילו הגדול יבקר את הקטן - ואפילו כמה פעמים ביום, ואפילו בן גילו, וכל המוסיף לבקר הרי זה משובח, ^א ובלבד שלא יטריח לו.²</p>
<p>^א מכיון שאם ילך, זה יראה ששמח לאידו ואינו אלא צער. וכן כתב בדרכי משה א, דשב ואל תעשה עדיף.</p> <p>^ב לכ"ח (ט) - הכל לפי מה שהיא השנאה ולפי מה שהם שונאים. ולהלוייה - יכול ללכת השונא, ואין לחוש שיראה שהוא שמח לאידו, באשר הוא סוף כל האדם (ש"ך ב).</p>	<p>2. האם יכול לבקר חולה שהוא שונאו? (רמ"א)</p> <p>י"א (מהרי"ל) - יכול לבקר חולה שהוא שונאו.</p> <p>רמ"א - לא יבקר חולה שהוא שונאו ולא ינחם אָבֵל שהוא שונאו.³</p>

סעיף ג

המבקר את החולה לא ישב ע"ג מטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל, אלא מתעטף ויושב לפניו, שהשכינה למעלה מראשותיו. הגה: ודוקא כשהחולה שוכב על הארץ, דהושב גבוה ממנו, אבל כששוכב על המטה מותר ליטב על כסא וספסל (ב"י בשם הר"ן והגהות מיימוני ותוס'י) וכן נוהגין.

נושא הסעיף: לא ישב במקום גבוה מהחולה.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>^א שבת יב/ב - תניא נמי הכי: הנכנס לבקר את החולה לא ישב לא על גבי מטה [ולא ע"ג ספסל (נדרים מ/א)], ולא על גבי כסא, אלא מתעטף ויושב לפניו [ע"ג קרקע (נדרים מ/א)] מפני ששכינה למעלה מראשותיו של חולה, שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי (וכן בנדרים מ/א).</p> <p>כתבו התוס' (ד"ה לא ישב) - נראה דדווקא כשחולה שוכב בנמוך שלא ישב גבוה ממראשותיו של חולה.</p> <p>^ב המקור לרמ"א - הוא הב"י בשם הר"ן (בנדרים), הגהות מיימוניות (סוף ה' אבא פ"ד אות א) והתוס' הנ"ל.</p> <p>האם מותר לישב למראשותיו או למרגלותיו של החולה - ראה כאן בבית הלל ובמש"כ בשם הזוהר הקדוש.</p>	<p>היכן ישב המבקר את החולה?</p> <p>שו"ע - המבקר את החולה לא ישב ע"ג מטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל, אלא מתעטף ויושב לפניו [על הארץ, רמ"א] משום ששכינה למעלה מראשותיו של החולה.^א</p> <p>וביאר הרמ"א - הדין שהמבקר לא יושב ע"ג כסא וספסל, זה דווקא כשהחולה שוכב על הארץ שאז היושב גבוה ממנו, אבל כשהחולה שוכב על המיטה, מותר לישב ע"ג כסא וספסל.^ב</p>

סעיף ד

אין מבקרין החולה בג' שעות ראשונות של יום, מפני שכל חולה מיקל עליו חליו בבקר, ולא יחוש לבקש עליו רחמים. ולא בג' שעות אחרונות של יום, שאז מכביד עליו חליו ויטיאש מלבקש עליו רחמים. וכל שציקר ולא ציקק עליו רחמים, לא קיים המצוה (ב"י בשם הרמב"ן).

נושא הסעיף: שעות – באיזה שעות³ אין מבקרין את החולה? (מטרת הביקור - לבקש רחמים על החולה)

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>נדרים מ/א - אמר רב שישא בריה דרב אידי: לא ליסעוד איניש קצירא [לא יבקר אדם את החולה] לא בתלת שעי קדמייתא ולא בתלת שעי בתרייתא דיומא, כי היכי דלא ליסח דעתיה מן רחמי, תלת שעי קדמייתא - רווחא דעתייה, בתרייתא - תקיף חולשיה.</p> <p>^א מפני שבבוקר מקל חוליו ולא יחוש לבקש רחמים על החולה.</p> <p>^ב מפני שבערב מכביד חוליו ויטיאש מלבקש רחמים על החולה. והרמב"ם (פ"ד ה"ה) - כתב טעם אחר [שבג' שעות ראשונות וג' שעות אחרונות אין מבקרין את החולה], מפני שבאותם שעות מתעסקים בצרכי החולה.</p> <p>^ג רמ"א וב"י בשם הרמב"ן, עפ"י נדרים מ/א שמטרת ביקור חולים בכדי שיבקש רחמים על החולה.</p> <p>מי שאינו יכול לבקר את החולה אלא ב-3 שעות ראשונות או ב-3 שעות אחרונות - מוטב שיבקר את החולה משיבטל מצווה זו לגמרי כי אולי יועיל לו בביקורו לאיזה דבר (אהבת חסד לחפץ חיים ח"ג פ"ג, ודברי סופרים כא).</p>	<p>בג' שעות ראשונות - אין מבקרין.^א</p> <p>בג' שעות אחרונות - אין מבקרין.^ב</p> <p>כל שביקר ולא ביקש רחמים על החולה - לא קיים מצוות ביקור חולים (רמ"א).^ג</p>

סעיף ה

כשמבקש עליו רחמים, אם מבקש לפניו, יכול לבקש בכל לשון שירצה. ואם מבקש שלא בפניו, לא יבקש אלא בלשון הקדש. **נושא הסעיף: לשון – באיזה לשון מבקש רחמים על החולה?**

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>שבת יב/ב - אמר רבה בר בר חנה: כי הוה אזלינן בתריה דרבי אלעזר לשיולי בתפיחה [לבקר את החולה (ב"י)]. זימנין אמר "המקום יפקדך לשלום" [בלשון הקודש], וזימנין אמר [ליה] "רחמנא ידכרינך לשלם" [בארמית]. היכי עביד הכי? והאמר רב יהודה: לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי! ואמר רבי יוחנן: כל השואל צרכיו בלשון ארמי - אין מלאכי השרת נזקקין לו, שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי! - שאני חולה, דשכינה עמו... שנאמר "ה' יסעדנו על ערש דוי" (תהלים מא/ד)... [ואין המתפלל צריך את המלאכים שיכניסו את תפילתו (רש"י, ט"ז ג, ש"ך ג)].</p> <p>^א מכיון שהשכינה נמצאת עם החולה וא"צ למלאכים שיכניסו את תפילתו (רש"י, ט"ז ג, ש"ך ג).</p> <p>^ב מכיון שצריך את המלאכים, ואינם מכירים כל לשון אלא את לשון הקודש (ט"ז ג, ש"ך ג). וע"ע בהערה⁴.</p> <p>^ג טור או"ח סימן קא בסופו.</p>	<p>כשמבקש לפני החולה - יכול לבקש בכל לשון.^א</p> <p>כשמבקש שלא בפני החולה - יבקש רק בלשון הקודש.^ב</p> <p>אם מתפללים בציבור - מתפללים בכל לשון שירצו אף שזה לא בפני החולה (ב"י).^ג</p>

³ **השעות הנזכרות כאן [שאין מבקרים את החולה] - הם שעות זמניות** (אהבת חסד לחפץ חיים ח"ג פ"ג, ודברי סופרים כב).

⁴ **כשנמצא שלא בפני החולה, באיזה לשון יבקש רחמים כדי שהמלאכים יכירו את תפילתו? (ט"ז ד)**

בלשון הקודש - מוסכם שיכול להתפלל, כי המלאכים מכירים את לשון הקודש.

בלשון ארמי - מוסכם שאינו יכול להתפלל, כי המלאכים אינם מכירים את לשון הארמית.

בשאר לשונות: ר"ף - לא יתפלל על החולה שלא בפניו בשאר לשונות, כי המלאכים אינם מכירים את שאר הלשונות.

רא"ש - יכול להתפלל על החולה שלא בפניו בשאר לשונות, כי דינם כלשון הקודש שהמלאכים מכירים אותם.

הטור פסק כר"ף ולא כאביו הרא"ש - משום שחולה צריך הרבה רחמים, ולכן יתפלל בלשון הקודש, בכדי שיעשה אליבא דכו"ע (ט"ז ד וע"ע בפרישה יא).

סעיף ו

יכלול אותו בתוך חולי ישראל, שיאמר: המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל. ובשבת אומר: שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבא.

נושא הסעיף: נוסח התפילה.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>^א שבת יב/ב – אמר רבי חנינא: מי שיש לו חולה בתוך ביתו צריך שיערבנו בתוך חולי ישראל. ופרש"י - שמתוך שכוללו עם האחרים תפילתו נשמעת בזכותן של רבים (ש"ך ד). [ורבי חנינא מייירי - ביום חול ולא בשבת (ביי ובאר הגולה ז)].</p> <p>^ב שבת יב/א - תנו רבנן: הנכנס לבקר את החולה [בשבת] אומר: [ת"ק] - שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבא... [ולפי שבנא מוסיף]: "ורחמיו מרובין, ושבתו בשלום". [ואפשר ששבנא לא חולק על ת"ק אלא מפרש את דבריו (ביי בהסבר הטור וע"ע בב"ח)].</p> <p>ובשו"ע או"ח (סימן רפז) - ביום שבת - לא יאמר כדרך שאומר ביום חול [המקום ירחם עליך בתוך שאר חולי ישראל], אלא אומר לו שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובים, ושבתו בשלום [כשבנא]. רמ"א - י"א דא"צ לומר ורחמיו מרובים וכו', וכן נהגו [כת"ק].</p>	<p>מהו נוסח התפילה על החולה? ביום חול - יכלול אותו בתוך חולי ישראל, ויאמר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל.^א</p> <p>בשבת - אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא.^ב</p>

הרחבה לסעיף ו - מה נוסח התפילה על חולה ביום שבת?

שבת יב/א - תנו רבנן: הנכנס לבקר את החולה [בשבת] אומר: [ת"ק] - שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבא, **ורבי מאיר אומר**: יכולה היא [השבת] שתרחם [אם תכבדוה מלהצטער בה, רש"י].
רבי יהודה אומר: המקום ירחם עליך ועל חולי ישראל.
רבי יוסי אומר: המקום ירחם עליך **בתוך** חולי ישראל.
שבנא איש ירושלים, בכניסתו אומר: שלום. וביציאתו אומר: שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבא, ורחמיו מרובין, ושבתו בשלום.
כמאן אזלא הא דאמר רבי חנינא: מי שיש לו חולה בתוך ביתו צריך שיערבנו **בתוך** חולי ישראל. כמאן - **כר' יוסי**. [פרש"י - שמתוך שכוללו עם האחרים, תפלתו נשמעת בזכותן של רבים].
ואמר רבי חנינא: בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת.

סיכום השיטות - מה נוסח התפילה על החולה ביום שבת?

רמב"ן (עמ' יח) - **הלכה כרבי יוסי** שבשבת אומר: "המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל".
[ביי - כיון שבגמ' העמידו את רבי חנינא כרבי יוסי, לכן פסק הרמב"ן כרבי יוסי].

רמב"ם (שבת פכ"ד ה"ה) - **הלכה כת"ק** שבשבת אומר "שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבא".
[ביי - הרמב"ם פסק כת"ק שכן דרך הפסק ברוב המקומות. ומה שהגמ' העמידה את רבי חנינא כרבי יוסי, זה לא בכדי לפסוק הלכה כרבי יוסי בשבת אלא ללמדנו שכשמערב את החולה עם שאר חולי ישראל תפילתו נשמעת יותר, ונפקא מינה למתפלל על החולה ביום חול, וכן מדוייק מדברי רבי חנינא שלא דיבר על שבת].

טור יו"ד ושו"ע או"ח (סי' רפז) - **הלכה כשבנא** שבשבת אומר: "שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבא, **ורחמיו מרובין, ושבתו בשלום**". [ביי - לפי הטור אפשר ששבנא לא חולק על דברי ת"ק אלא מפרש דבריו, וכן הסביר באר הגולה את השו"ע באו"ח, וכן פסק הב"ח ביו"ד **כשבנא**].

שו"ע יו"ד (סי' שלה) **ורמ"א או"ח** (סי' רפז) - בשבת אומר: "שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבא". [וכתב הב"ח - דלפי הרמ"א נראה שהשו"ע ביו"ד חזר בו ממה שפסק באו"ח, **ולכן כתב הרמ"א באו"ח**, שנהגו שלא להוסיף "ורחמיו מרובין...". **אולם לב"ח** - אין מחלוקת בין שבנא ות"ק, ונוהגים להוסיף בשבת "ורחמיו מרובין, ושבתו בשלום"].

וכתב המשנ"ב (שם סי' א) - **אמרינן בגמ' בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת, וע"כ לא יפה עושין אותן שכל ימי השבוע אין הולכין, רק בשבת**.

ובדין נוחם אבלים בשבת - ע"ע לקמן בעמ' 398.

סעיף ז

אומרים לו שיתן דעתו על ענייניו, אם הלוח או הפקיד אצל אחרים, או אחרים הלוח או הפקידו אצלו, ואל יפחד מפני זה מהמות.

נושא הסעיף: שיתן דעתו על ענייניו.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>^א <u>רמב"ן עפ"י מסכת שמחות</u> - המקור לדין זה.</p> <p>^ב כלומר אל יפחד שימות מחמת צוואה זו יותר מאם לא עשה צוואה (פרישה טו).</p> <p>ואומרים לו התוודה דווקא כשהגיע לפחות היום השלישי לחולי, אם לא שתקף עליו החולי מאוד אומרים לו התוודה אף ביום הראשון לחולי (דב"ס (לה) עפ"י הגר"א ט).</p>	<p><u>אומרים לחולה שיתן דעתו על ענייניו</u>^א - כגון אם הלוח או הפקיד אצל אחרים וכן להיפך. ואל יפחד מפני זה מהמות.^ב</p>

סעיף ח

אין מבקרין לא לחולי מעים ולא לחולי העין ולא לחולי הראש. וכן לכל חולי דתקיף ליה עלמא וקשה ליה דיבורא אין מבקרין אותו בפניו, אלא נכנסין בבית החיצון ושואלים ודורשין בו אם צריכין לכבד ולרבץ לפניו, וכיוצא בו, ושומעין צערו ומבקשים עליו רחמים.

נושא הסעיף: חולים שאין מבקרים אותם.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>^א <u>נדרים מא/א</u> - אמר שמואל: אין מבקרין את החולה אלא למי שחלצתו [=שלבשתו, ר"ן] חמה. [תוס' - שהחזיק חמימותו ועדיין הוא חולה]. לאפוקי מאי? לאפוקי הא דתניא, ר' יוסי בן פרטא אומר ... <u>אין מבקרין לא חולי מעיים ולא חולי העין ולא מחושי הראש</u>. בשלמא חולי מעיים משום כיסופא [=מחמת בושה שפעמים שצריך לנקביו ומתבייש מהמבקר], אלא חולי העין ומחושי הראש מאי טעמא? משום דרב יהודה, דאמר רב יהודה: דיבורא קשיא לעינא... [כלומר הדיבור קשה לחולי העין ולמחושי הראש שטבע אחד להן (רא"ש)].</p> <p>^ב לכבד = הזזת העפר ממקומו בכדי ליישר את הקרקע.</p> <p>^ג לרבץ = הזיית מים על קרקע שאינה מרוצפת, בכדי שלא יעלה אבק (משני"ב או"ח סימן שלו ס"ק ה-ו).</p>	<p><u>חולים שאין מבקרים אותם</u> [סימנך רע"מ]:^א</p> <p>ר - חולי הראש [משום שהדיבור קשה להם].</p> <p>ע - חולי העין [משום שהדיבור קשה להם].</p> <p>מ - חולי מעיים [משום כיסופא (ש"ך ו), שמא יבוש לומר שצריך לנקביו (דב"ס לח)].</p> <p><u>וכן כל חולה שהדיבור קשה לו - אין מבקרים אותו בפניו, אלא נכנסים בבית החיצון ושואלים ודורשים בו אם צריכין לכבד^ב ולרבץ^ג לפניו וכיוצא בו, ושומעין צערו ומבקשים עליו רחמים</u> (רמב"ן עמי יז). [וגם אין לבקר מי שחלה במחלה מדבקת (חזו"ע)⁵.</p>

סעיף ט

מבקרין חולי עובדי כוכבים, מפני דרכי שלום.

נושא הסעיף: מבקרים חולי עכו"ם.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p><u>גיטין סא/א</u> - ... ת"ר: מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל, ומבקרין חולי נכרים עם חולי ישראל, וקוברין מתי נכרים עם מתי ישראל [לא בקברי ישראל, רש"י], מפני דרכי שלום. [וע"ע ביו"ד סי' שסז סעי' ב ובסי' קנא].</p> <p>^א <u>ומבקרין חולה עכו"ם - אף כשהוא לבד ואינו עם חולה ישראל</u> [ומש"כ הגמ' "עם חולי ישראל", לאו דווקא הוא (ש"ך ח, הגר"א יב, ב"י בסי' שסז בשם הר"ן)], <u>וזה רשות אך לא מצווה</u> (ט"ז יו"ד סי' קנא ס"ק ט).⁶</p>	<p><u>מבקרים חולי עכו"ם - משום דרכי שלום.</u>^א</p>

⁵ חזו"ע (ח"א עמי יז) בשם אשלי רברבי, [נדלא כמש"כ שו"ת הרמ"א (סוף סי' כ) וכנה"ג (הגה"ט אות ב)].

⁶ ומש"כ הגמ': "מבקרין חולה עכו"ם עם חולה ישראל", הוא לא כדי ללמדנו שמבקר עכו"ם דווקא כשיש עמו ישראל, אלא בכדי למנוע טעות, דאם הגמ' הייתה אומרת רק "מבקרין חולה עכו"ם", היינו טועים לומר שביקור חולים של עכו"ם זו מצווה, ואינה אלא רשות מפני דרכי שלום. והפרישה (סי' שסז ס"ק א) - ביאר שכוונת הגמ' "עם חולה ישראל" ללמדנו דכמו שמשתדל עם ישראל, כך צריך להשתדל עם גוי, כדי שלגוי לא תהיה איבה לישראל, וע"ע בסימן שלה בפרישה ס"ק טז.

סיכום מקרים שיש שהקלו שלא לשפוך את המים שבשכונת המת

א) לנקודות הכסף - מי שאינו שכן ממש לבית שהמת בו.

ב) לט"ז (ד), גליון מהרש"א ופת"ש (ו) - בית שכן ג' והלאה, כך:

בית שהמת בו	בית שכן א'	בית שכן ב'	בית שכן ג' והלאה
[וגם בשני הבתים הסמוכים מכל הצדדים לבית שהמת בו (ברכי יוסף יג), וע"ע לעיל הע"י 9]			
צריכים לשפוך את המים			
א"צ לשפוך את המים			

ג) הקומות העליונות והתחתונות: לשבט יהודה (סי"ט שלט) וגשה"ח (עמ' נא) - אין להחמיר עליהם לשפוך מימיהם, [אולם למסגרת השלחן (דף קס"ז ע"ג) - כל הבתים שהם תחת גג אחד, כבית אחד חשיבין] (הובאו בחזו"ע ח"א עמ' קד).

ד) אם יש דרך רשות הרבים מפסקת בין הבתים - הבית שמעבר לרשות הרבים, א"צ לשפוך המים שבו (חזו"ע ח"א עמ' קג).

ה) "מים שלנו" - שהונחו לצורך אפיית מצות לפסח, א"צ לשפוך את המים (אורחות חיים ובי"ט).

ו) כשתינוק מת תוך 30 יום ללידתו - יש מי שהקל שלא לשפוך את המים [אך הברכי יוסף ופת"ש ד - החמירו].

ז) אשה שהפילה נפל - א"צ לשפוך את המים, [ואם יש עוד סניף להקל, יש להתיר גם בתינוק שנולד, ונפטר תוך 30 יום (חזו"ע ח"א עמ' קיד)].

ח) כשגוי מת בבית ישראל - יש מי שהקל שלא לשפוך את המים [אך הברכי יוסף ז - החמיר, וע"ע בחזו"ע ח"א עמ' קטז].

ט) אם בישלו במים אלו לצורך שבת - המאכל מותר (פת"ש ד).

י) כשאפו או בישלו במים שלא היו בבית המת, אלא במים שהיו בבתים הסמוכים - הפת והתבשיל מותרים (הליכות עולם לעיל בהערה 10, וע"ע בחזו"ע ח"א עמ' צג).

יא) אם בשעה שמת, היה שרוי במים אוכלים - אין נאסרים, ואף אם המים היו חמים לבדם בקדרה שעל האש, אין נאסרים ואין צריך לשופכם [דכל דבר שיש בו הפסד אין מלאך המוות עושה שם נזק (בן איש חי שנה ב פרשת פנחס סעי' י)].

יב) כשמת אדם בשבת - הפת"ש (ד) הקל שלא לשפוך את המים בשבת (אלא במוצ"ש¹¹), [אך הברכי יוסף - החמיר].

יג) בדין רחיצה וכיבוס במים אלו: פת"ש (ד) וחזו"ע (ח"א עמ' קט) הקלו, [אך האדני פז - החמיר].

יד) קרח - מים שהיו קרושים בעת שמת, א"צ לשפוך (פת"ש ה).

טו) מים מכוסים - א"צ לשופכם (ערוך השולחן ס"י שלט סוף סעי' ט)¹².

טז) מים שנמצאו תחת אויר הרקיע - יש שהקלו שלא לשפוך מים אלו¹³, [אך הברכי יוסף ה - החמיר בכך].

יז) מים מכונסים בבורות [הואיל ומחוברים לקרקע] וכן מים שבחביות גדולות שעל הגג [כדוד שמש, הואיל ומחוברים דרך הצינורות לקרקע] - החזון עובדיה (ח"א עמ' קד) הקל שלא לשפוך את המים.

יח) שאר משקאות: כגון תה, קפה, משקאות קלים, מי סודה וכן תרופות ומי מלח - יש שהקלו שלא לשופכם.¹⁴

יט) מת שנפטר בבית חולים או בבית אחר והביאוהו אל ביתו - החזון עובדיה (ח"א עמ' קיב) - הקל שלא לשפוך את המים בביתו [אולם הכרם שלמה (סי' שלט) - החמיר בכך].

כ) אם היו מים בבית המת - כתב החיים וחסד (פ"א סעי' כז) שבימינו אין נוהגים לשפוך את המים אפילו השכנים הגרים באותו בניין שמת שם אדם¹⁵. וגם בבית המת¹⁶ יש להתיר, אלא שבזה החמיר לפתוח את הברזים מעט.

כא) מת שנהרג ע"י אדם [או איבד עצמו לדעת] - א"צ לשפוך המים שבשכונת המת, כי אין מיתתו ע"י מלאך המות, כמובאר בזוהר (פרי וירא דף קיד), ואין חשש סכנה (חזו"ע ח"א עמ' קיב), [שלא כמשי"כ התורת חיים (בסנהדרין קיבא)].

כב) מקרים נוספים שהקלו בהם - ראה בבן איש חי (שנה ב פרשת פנחס סעי' י), גשר החיים (ח"א פ"א), חזון עובדיה (ח"א עמ' צג-קית), דברי סופרים (סי' שלט), נטעי גבריאל (אבלות ח"א פרק ח), זכרון יצחק (פרק ד), ובמשי"כ לנו שו"ת דברי בנייהו חכ"ב.

¹² דכיון שהמים מכוסים, אין חשש סכנה. ובנטעי גבריאל (אבלות ח"א פ"א סעי' טז) - הקל דדווקא אם המים מכוסים בפקק ומהודק היטב א"צ לשופכם.
¹³ לפי שמלאך המוות מדיח את סכיניו במקום מוצנע ולא תחת הרקיע שהוא מקום מפורסם שרוב בני אדם שם (חזון עובדיה ח"א עמ' קה הערה ג).
¹⁴ לפי שהם חתומים בכלי, ועוד שאינם מים בפני עצמם אלא עם תערובת, ואין מלאך המוות מדיח בהם את סכיניו אלא במים פשוטים, אבל בשאר משקין אין להחמיר (ראה שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שעה, דברי סופרים לד, חזון עובדיה ח"א עמ' קה, זכרון יצחק פ"ד סעי' ז-ט ושם בהערות 11-13).
¹⁵ דהואיל ונמצא מים בבית המת, לא ידלו מלאך המוות לבית השני להדיח סכיניו (בשם הרב ירך אברהם (סימן יח) והרב זכרונות אליהו מני (מערכת מ אות טז). אולם ע"ע לקמן בהערה 16).
¹⁶ ברם הירך אברהם והבן איש חי - הקלו דווקא במים שבושלו [או אפו בהם] בבית השלישי שאינו סמוך לבית המת [וברב פעלים כתב שהירך אברהם - מתיר גם את המים שבושלו בבית השני כנייל לעיל בהערה 10], אולם אסרו את המים של בית המת, אפילו אם בישלו או אפו בהם. אולם החיים וחסד - התיר אף מים שהיו בבית הסמוך למת, [או בבית המת - אם יפתח את הברזים מעט] (ועיי"ש כמה טעמים על מה שמכחו היום להתיר (פ"א סעי' כז הערות 41-42)). ברם לענ"ד - מחמת שהסכנה יש להקל דווקא באופן שכתבנו בשם הירך אברהם בתחילת הערה זו.

סימן שמ ובו ל"ט סעיפים
ענין הקריעה שיעורה ומקומה ועל מי קורעין ובאיזה זמן קורעין

סעיף א

מי שמת לו מת, והוא מהמתים שראוי להתאבל עליהם - חייב לקרוע עליו. וצריך שיקרע מעומד; ואם קרע מיושב - לא יצא, ולכך לחזור ולקרוע (רי"ף גיאת, הגהות מיימוני, רמב"ן, מרדכי ורא"ש, ולב"י - אפשר שכן דעת הראב"ד ורי"ף). ולכתחלה - לר"ך לקרוע קודם קיסתוס פני הגמ"ט (ב"י בשם סמ"ק).

נושא הסעיף: חובת הקריעה.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>א <u>מו"ק כד/א</u> - ... אמר שמואל: אבל שלא פרע ושלא פירם - חייב מיתה, שנאמר [לאהרן ובניו אלעזר ואיתמר, אחר מיתת נדב ואביהוא], ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרמו ולא תמתו וגו' (ויקרא י), הא אחר [שאינו כהן] שלא פרע ושלא פירם - חייב מיתה.</p> <p>האם חיוב קריעה מדאורייתא או מדרבנן?</p> <p>ב <u>רמב"ן (עמ' סב)</u> - חיוב קריעה מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא [וחיוב מיתה שהוזכר בגמ' הוא כעין מה שאמרו בברכות ד/ב העובר על דברי חכמים חייב מיתה. וכן כתבו התוס' (שם ד"ה הא) דקרא אסמכתא בעלמא הוא, וכן פסקו השו"ע (לפי הגר"א ה, מט), ש"ך (ב, וט"ז (יז)).</p> <p>ג <u>שלא כראב"ד</u> - שחיוב קריעה מהתורה (הובא בריטב"א מו"ק כד/א, וברא"ש (פ"ג סי' ג), וז"ל "ואינו נראה לראב"ד לפרש סתמא דהש"ס דלא כהלכתא..."), ובדב"ס בעמק דבר ס"ק ו, ובדברינו לקמן בס"י שצח).</p>	<p>1. חייב לקרוע - על שבעת קרוביו¹, שראוי להתאבל עליהם.</p>
<p>ב <u>מו"ק כ/ב</u> - אמימר שכיב ליה בר בריה [נכדו], קרע עליוה. אתא בריה - קרע באפיה, אידכר [אמימר] דמיושב קרע - קרע מעומד...</p> <p>ג <u>מו"ק כא/א</u> - אמר רמי בר חמא: מנין לקריעה שהיא מעומד - ... אלא מהכא: ויקם המלך [דוד] ויקרע את בגדיו (במות אמונו, שמואל ב יג).</p> <p>האם קריעה מעומד לעיכובא?</p> <p>לכתחילה - מוסכם שקרע מעומד.²</p> <p>אך בדיעבד - כשקרע מיושב נחלקו האם יצא ידי חובה:</p> <p>ד <u>שו"ע ורמ"א כרוב הפוסקים</u> - שלא יצא וצריך לחזור ולקרוע מעומד.</p> <p>[וכן מוכח מהמעשה של אמימר שחזר לקרוע מעומד (רמב"ן עמ' נה). ועוד נאמר ויקם=ויעמד בדוד וגם באיוב, ללמד שאם קרע מיושב לא יצא בדיעבד, כפי שכתב הראב"ד בתירוץ א'. וכן פסקו: הרי"ף גיאת, הרמב"ן, הרא"ש (פ"ג סי' מד), הגהמ"י בהסבר הרמב"ם, הב"י (כיון שכן פסקו כל הגדולים האלו שלא יצא, ולשיטתו אפשר שאף הרי"ף יודה לכך³, הדרכי משה (ס"ק א בשם המרדכי) והב"ח.⁴</p> <p>ה <u>שלא כראב"ד בתירוץ ב'</u> - שיצא אם קרע מיושב.</p> <p>[מכיון שהמעשה של אמימר שחזר לקרוע מעומד, זו רק חומרא שהחמיר על עצמו ולא משום שקריעה מעומד לעיכובא. וכתב הרא"ש (סי' מד), שכן נראה מהרי"ף שהשמיט את המעשה של אמימר.]</p>	<p>2. קרוע מעומד - ואם קרע מיושב לא יצא, וצריך לחזור ולקרוע מעומד (רמ"א).²</p>

¹ **שבעת קרוביו שראוי להתאבל ולקרוע עליהם [מהתורה] הם: אביו, אמו, בנו, בתו, אחיו, אחותו מאביו הבתולה, ואשתו [הנשואה לו כדת], וחכמים** הוסיפו עוד קרובים (ראה סימן שעד סעי' ד וחיים וחסד פ"ט סעי' א-ב).

² **וחולה [או נכה] שאינו יכול לעמוד - קרוע בישיבה או בשכיבה** (פני ברוך סי' א סעי' ח. ובצורר החיים (פ"ו סעי' ט) - כתב שקורע בברכה).

³ **ביאר הב"י - אף הרי"ף אפשר שמודה שלא יצא, ומה שהרי"ף לא הביא את המעשה של אמימר מכיון שדי בלימוד מדוד ואיוב שלא יצא וא"צ במעשה של אמימר. ומה שהטור כתב שלשיטת הראב"ד אם קרע מיושב - יצא, אין זה מוכרח מכיון שהראב"ד כתב ב' תירוצים ולאחד התירוצים לא יצא והסתפק בדבר.**

⁴ **כשקרע מיושב וחוזר לקרוע מעומד:** **לציץ אליעזר וחזו"ע** (ח"א עמ' רכג) - **לא יברך שוב ברכת "דיין האמת"**, כי הברכה היא על השמועה הרעה שעל המיתה, ולא על הקריעה (וכי"פ חיים וחסד פ"ו סעי' ב, ילקוט יוסף סי' ט סעי' ג). **דלא** **כשבט יהודה** (א) **והנהר מצרים** - שאם בירך וקרע מיושב, חוזר לקרוע מעומד ומברך [בשם ומלכות]. **ולפני ברוך** (סי' א סעי' ח) - חוזר לקרוע מעומד ומברך בלא שם ומלכות.

המשך סעי' א

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מהו זמן הקריעה?</p> <p>בסימן שלט סעי' ג - כתב השו"ע בשעת יציאת נשמה, כשאומר צידוק הדין ומגיע ל"דיין האמת", קורע.</p> <p>בסימן שמ סעי' א - קורע קודם שיסתום פני המת [בקבר⁶]. (ש"ך ג בהסבר הסמ"ק, הבי"י והרמ"א).</p> <p>לכן נראה ליישב (כדברי סופרים ח): תחילת זמן הקריעה - בשעת יציאת נשמה. וסוף זמן הקריעה - קודם שיסתום פני המת [בקבר⁶, ש"ך ג].</p> <p>המנהג בימינו: האשכנזים – נוהגים לקרוע קודם הוצאת המת לקבורה. [מהם לפני ההספד ומהם אחר ההספד (בדח"ש י, ועיין בגשר החיים פ"ד אות ו, כמה טעמים למנהג זה, ובפני ברוך ס"א סעי' ו).]</p> <p>הספרדים – נוהגים לקרוע לאחר הקבורה קודם סעודת הבראה (חיים וחסד פ"ז סעי' ד, ועי"ש סעי' טו, ובזכרון יצחק פ"ו סעי' ח, ובילקוט יוסף סימן ט סעי' ב). וראה עוד בהערה⁷.</p> <p>[ובין לאשכנזים ובין לספרדים] המנהג לברך "דיין האמת" בשם ומלכות [לא בשעת יציאת נשמה אלא] בשעה שקורע מעומד⁴ (ברכי יוסף (א), חיים וחסד פ"ז סעי' ב, ד, בפני ברוך ס"א סעי' ו).</p>	<p>3. זמן הקריעה (עפ"י הסבר דברי סופרים ח): מעיקר הדין: תחילת זמן קריעה – בשעת יציאת נשמה כשאומר צידוק הדין ומגיע ל"דיין האמת", קורע (סימן שלט סעי' ג).³</p> <p>סוף זמן קריעה - קודם שיסתום פני המת [בקבר, ש"ך ג⁶], (סמ"ק, בי"י ורמ"א סימן שמ).⁷</p> <p>המנהג בימינו – עיין בהרחבה.^ה</p> <p>בדיעבד – אם לא קרע בזמן החיוב, אינו קורע אלא תוך שבעה⁵, חוץ מעל אביו ואמו שקורע עליהם אף לאחר שבעה, לעולם (שו"ע להלן סעי' יח ובסי' שצו סעי' א).</p>

מי קורע לאבל את הבגד?

הרב יעקב מולכו - כל קריעה טוב שתהיה ע"י אחר, דמתבייש ממנו ואיכא עגמת נפש טפי שאחר קורע כסותו והוא שותק ומקבל עליו את דינו יתברך [וכן כתבו הברכי יוסף (יב), הפת"ש (א) ועי"ע בחזון עובדיה (ח"א עמ' רכט)].

ערוך השולחן (יב) – צריך שהקריעה תהיה ע"י האבל עצמו ולא ע"י אחרים [דמצווה בו יותר מבשלוחו, שו"ת בית יהודה ס"י כו].

ארץ חיים (לרב סיתתון ס"י שמ סעי' יד) - מנהג צפת שאדם אחר מתחיל לחתוך בשפת הבגד בסכין, ואח"כ האבל קורע בידו את השיעור החייב בקריעה [וכן כתבו צרור החיים פ"ו והזכרון יצחק (פ"ו סעי' יא), והטעם למנהג זה - שע"י כך גם אחר קורע וגם האבל עצמו].

לא יקרע יותר מדי – אף כשקורע בעצמו לא יקרע יותר מדי משום שעובר על בל תשחית (פת"ש א).

מה הטעמים למצוות קריעה? (דברי סופרים ד)

ספר הלכות קטנות (ח"א ס"י קטז) – הטעם לקריעה כדי שיתן את דעתו על הפסד ממונו ויסח את דעתו מהרעה הגדולה שבהול על מתו ועי"י כך לא תטרף דעתו.

שו"ת בית יהודה עינאש (יו"ד ס"י כו) – כתב להפך שהטעם לקריעה כדי שיעורר עצמו בבכי ולהפליג צערן, כמו שאר דיני אבלות שתיקנו כדי שיצטער על מתו ולא יסח דעתו מן האבלות.

שולחן גבוה (ג) – הטעם לקריעה כדי להרבות עגמת נפש לרואים [כדלקמן בסעי' כז – שקורעים לקטן שמת לו מת, משום עגמת נפש ופרש"י כדי שיבכו הרואים].

אגרות משה (או"ח ח"ה ס"י לו ס"ק ב) – אין טעם הקריעה לעורר צער, כי אין שום מצווה להצטער על המת [כמפורש ברש"י כתובות ו/ב ד"ה ואבין] אלא טעם האבילות והקריעה הכל הוא מדיני כבוד המת.

⁵ ובשמועה קרובה על שאר קרובים - קורע אף אחר ז' כל שהוא תוך 30 יום (סעי' יח, לקמן ס"י תב סעי' א).
⁶ אולם ליביע אומר (שלקמן בהערה 7) - מה שכתב הרמ"א "שיסתום פני המת", הכוונה שיסגור את "עיניו" המת, שזה סמוך ליציאת נשמה. שלא כפי שהסביר הש"ך שיסתום פני המת ב"קבר".
⁷ וכתב היביע אומר (ח"יב יו"ד, ס"ס כג אות ה) - ראוי יותר לקרוע ולברך ["דיין האמת"] בשם ומלכות סמוך ליציאת נשמה ולהצדיק דינו יתברך [קודם צאת הלוויה], ומכל מקום הנהגים לברך ולקרוע אחר הקבורה בשעת הבראה [דהיינו לפני הסעודה] יש להם ע"מ שיסמוכו. (תו"ע ח"א עמ' רכו סעי' ה).

סעיף ב

מקום הקריעה - בכל מקום בבית הצואר לפניו; אבל אם קרע לאחוריו, או בשולי הבגד (טור) או מן הצדדין - לא יצא. הגה: וי"א שיואלא אם קורע בשולי הבגד, וכן נהגו להקל לקרוע בשולי הבגד (מנהגים אלו תמצא בהגהות הסמ"ק, במהר"י וייל, בחידושי אגודה ובכל בו), כשקורעין על שאר מתים שאינן מתאבלין עליהם; אבל על המתים שהם קרוביו, ומתאבלים עליהם - אינו יואל בקריעה זו ולכיד לקרוע בבית האואר, וכן נהגו.

נושא הסעיף: מקום הקריעה.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מו"ק כו"ב – תניא: הקורע מלמטה ומן הצדדין לא יצא.... [וכן אם קרע מאחוריו – לא יצא (ורמב"ם פ"ח ה"א)].</p> <p>[אולם במסכת שמחות פ"ט הל' יז וכן כתב הסמ"ק: תניא הקורע מלמטה ומן הצדדין לא יצא, רבי יהודה אומר יצא. וכתב הב"י – ועכשיו לא נהגו לקרוע (למטה או בצדדים) אלא למעלה כרבנן].</p> <p>פירש רי"ף גיאת - הקורע למטה - בשולי הבגד, או מן הצדדין - שמתחת בתי הידים, לא יצא.</p> <p>[וכתב הרמב"ן (עמ' ס) - וכן דעתנו דכל בית הצואר שלפניו מקום הקריעה הוא, שלא לפני בית הצואר מכאן ומכאן נקרא צדדין ולא יצא].⁹</p> <p>²המקלים בכך הוזכרו בהגהות הסמ"ק, במהר"י וייל ובחידושי אגודה, וע"ע בדרכי משה א ובהערה הבאה.</p> <p>³המקלים בשאר מתים לקרוע בשולי הבגד, שמא סמכו בזה על רבי יהודה הנ"ל בשמחות, כמו שכתב רבינו פרץ בהגהות הסמ"ק.</p> <p>⁷וכן כשקרע לרוחב הבגד – לא יצא מפני שאין ניכר שקרע לצורך אבלות ונראה שנקרע מעצמו (חכמת אדם¹⁰, פת"ש ב).</p> <p>ובגדים שלנו [שפתוחים לגמרי מלפנים] - מקום הקריעה הוא למעלה כנגד הלב (ערוה"ש ד).</p> <p>[מכיון שיש לחלק בין הבגדים שהיו בעבר - שלא היו פתוחים לגמרי מלפניו אלא היו עשויים כעין חלוק שלנו, שבהם נאמר הלשון לקרוע את בית הצוואר, לבין הבגדים שלנו - שפתוחים לגמרי מלפנים, שלא שייד לומר בהם לשון "בית צואר", לכן כתב ערוה"ש שמקום הקריעה הוא למעלה כנגד הלב].¹¹</p>	<p>שו"ע - מקום הקריעה, בכל מקום בבית הצואר לפניו; אבל אם קרע לאחוריו או בשולי הבגד או מן הצדדין, לא יצא.⁸</p> <p>י"א ברמ"א - שיוצא ידי חובה, אם קורע בשולי הבגד.²</p> <p>אך נהגו:</p> <p>כשקורע על שאר מתים שאינו מתאבל עליהם – מקלים לקרוע בשולי הבגד.³</p> <p>וכשקורע על קרוביו, שמתאבל עליהם - אינו יוצא⁷ בקריעה זו וצריך לקרוע בבית הצואר.</p>

⁸ ברם בנוסח הגמ' דידן - לא מוזכר רבי יהודה.

⁹ וכתב הדברי סופרים (בביאור הלכה עמ' לא) בשם השבט יהודה שיש מחלוקת בביאור המילה "צדדים":

לרי"ף גיאת - צדדים הכוונה שאם קרע מתחת בתי הידיים (=מתחת השרוולים), לא יצא. אבל אם קרע למעלה בצוואר אפילו בצדדים יצא.

ולרמב"ן – צדדים הכוונה לצדי בית הצוואר, ולכן אף אם קרע למעלה בכתף בצד ימין או שמאל, לא יצא. (שלא כהגהות הפרישה (ד) – שביאר את הרמב"ן כרי"ף גיאת).

¹⁰ והחכמת אדם (כלל קנב דין ב) והפתי"ש (ב) - כתבו דין זה בשם הרדב"ז (ח"ג סי' תקס), אולם ברדב"ז שם לא נמצא דין זה, כפי שכתבו החזון עובדיה (דיני קריעה סוף הערה ח) והזכרון יצחק (פרק ו הערה 32).

¹¹ וכעין זה בזכרון יצחק (פ"ו סעי' טו) – בזמננו שאין צווארון החולצות סגור, יכול לקרוע מהצד [=מקום רכיסת הכפתורים], כיון שהקרע ניכר.

סעיף ג

שיעור קריעה - טפח. ואם קרע על מת, ובא להוסיף באותה קריעה על מת אחר, אם אחר ז' - סגי בכל שהוא. ואם הוא בתוך ז' - צריך טפח. ועל אביו ואמו, אפילו אחר ז' - קורע עד שיגלה את לבו.

גושא הסעיף: שיעור הקריעה (ע"ע סעי' כא) *

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>^א מו"ק כב/ב - על כל המתים כולן - קורע טפח, על אביו ועל אמו - עד שיגלה את לבו. אמר רבי אבהו: מאי קרא? "ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם" (שמואל ב, א), ואין אחיזה פחות מטפח.</p> <p>[וכן בסעי' ט לקמן, על אביו ואמו קורע עד שיגלה את לבו].</p>	<p>1. <u>שיעור הקריעה: על שאר קרוביו</u> - טפח. <u>על אביו ואמו</u> - עד שיגלה את לבו.^א</p>
<p>^ב מו"ק כו/ב - תנו רבנן: תחילת קריעה טפח, ותוספת שלש אצבעות, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: תחילת קריעה שלש אצבעות, ותוספת כל שהו. אמר עולא: הלכה כרבי מאיר בקריעה [טפח], והלכה כרבי יהודה בתוספת [כל שהוא]. תניא נמי הכי, רבי יוסי אומר: תחילת קריעה טפח ותוספת כל שהו.</p> <p>^ג בתוך ז' [ימים למת הראשון] - אם יקרע רק כל שהוא [על המת השני], זה יהיה נראה שהוסיף קרע על המת הראשון ולא יהיה ניכר שקרע זאת על המת השני, לכן צריך לקרוע טפח נוסף.</p> <p>^ד אחר ז' [ימים למת הראשון] - כיון שסיים את ז' ימי האבל של המת הראשון, כל קריעה שקורע, זה ניכר שהוא קורע על המת השני, ולכן די בתוספת קרע כל שהוא וא"צ לקרוע טפח. [כבסעי' כא להלן ומו"ק כו/ב: "...כל שבעה קורע [טפח], לאחר שבעה מוסיף [כל שהוא]..."].</p> <p>^ה על אביו ואמו - קורע קריעה אחרת עד שיגלה את לבו, ואינו יכול להוסיף על קרע שקרע על מת אחר בכדי לקרוע על אביו או אמו, כבסעי' כב-כג, (וש"ד לה-ל) ¹³.</p> <p><u>באיזה צד קורע?</u> (רש"י, ב"ח (יב). ט"ז ו)</p> <p><u>על אביו ואמו</u> - נהוג לקרוע בצד שמאל [כדי שיגלה את לבו].</p> <p><u>על שאר קרובים</u> - נהוג לקרוע בצד ימין.</p> <p>ואם שינה בין בזה בין בזה - יצא כיון שחילוק זה הוא מצד המנהג ולא מעיקר הדין (ערוך השלחן ח).¹⁴</p>	<p>2. <u>הוספה</u> - כשקרע על מת, ורוצה באותו קרע לקרוע על מת נוסף, כמה מוסיף לקרוע?²</p> <p>- <u>אם מת אחד משאר קרוביו</u>: בתוך ז' [ימים למת הראשון] - צריך לקרוע טפח¹² [על שאר קרוביו].^א</p> <p>אחר ז' [ימים למת הראשון] - די בתוספת קרע כל שהוא⁷ [על שאר קרוביו].</p> <p>- <u>ואם מתו אביו או אמו</u> - אף אחר ז' [ימים למת הראשון] קורע עליהם [קריעה אחרת^ה] עד שיגלה את לבו (כסעי' ט).</p>

¹² כלומר שבאותו קרע קורע עוד טפח, או שמרחיק ג' אצבעות מהקרע הראשון וקורע עוד טפח [כדלקמן בסעי' כג ובש"ד לא].

¹³ **ברם** (ל"ח (כד) - אם בקריעה הראשונה על שאר מתים הבדיל את שפת הבגד, יכול להוסיף על אותה קריעה בכדי לקרוע על אביו ואמו וא"צ קריעה חדשה על אביו או אמו, אולם **לש"ד** (לה-ל) - על אביו או אמו - לעולם צריך קריעה אחרת חדשה ולהבדיל את שפת הבגד (ע"ע לקמן הערה 107).

¹⁴ וכעין זה כתב הש"ד (יט) - שההבדל הוא מחמת המנהג ולא מדין הש"ס והפוסקים, אולם ע"ע בדבריו לקמן בהערה 48.

סעיף ד

כשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו, כך קורע בפני קרובו על מת שמת בן בנו או אחי בנו או אס בנו, - חייב לקרוע בפני בנו. וכן קורע על חמיו וחמותו. והאשה - קורעת על חמיה וחמותה. ואין נוהגין עכשיו כן, וכמו שיתבאר לקמן סי' קע"ד לענין אכלות.

נושא הסעיף: קריעה על מת שמת לקרובו (ע"ע לקמן סי' שעד סעי' ו-ז).

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מו"ק כב - ראה בהערה¹⁵. ברם חלק מדיני הגמי עסקו בעניין אבלות (כבסימן שעד), ואעפ"כ למדים משם לעניין קריעה (בסעי' זה).</p> <p>האם צריך לקרוע דווקא בפני קרובו?</p> <p>ש"ע כרמב"ן (עמ' נו) - קורע דווקא בפני קרובו. [וכן מוכח מאמימר שקרע על נכדו שלא בפני בנו, וחזר לקרוע בפני בנו, כדרך שאמרו באבלות שאינו מתאבל עם קרובו אלא בפניו, וכן פסקו: הרי"ץ גיאת והרמב"ם (פ"ב הי"ד)].</p> <p>שלא כרא"ש (סי' לה) - שקורע על מת של קרובו, מיד בשעת מיתה או מיד ששמע, אף שלא בפני קרובו. [כמו שאמימר קרע על נכדו שלא בפני בנו¹⁶ מכיון שעיקר הקריעה היא בשעת חימום. וכן מוכח ממה שרב חייא אמר לבנו שאינו צריך לנהוג אבלות [על חמיו וחמותו] אלא בפני אשתו, אבל הקריעה קורע בשעת מיתה או מיד ששמע אפילו שלא בפניה]. ולב"י - הראב"ד כרא"ש¹⁷.</p>	<p>1. קורע על מת שמת לקרובו דווקא בפני קרובו.^א</p>
<p>על איזה קרובים של קרובו צריך לקרוע?</p> <p>ש"ע כרמב"ם - קורע על קרובי קרוביו וכן על חמיו וחמותו.</p> <p>[בפני קרוביו - קורע על כל קירבת שאר [=ילודה] של קרובו כגון על בן בנו, אחי בנו, אס בנו (כשגירשה, ט"ז א), ולא על קירבת קידושין של קרובו כגון אשת בנו, וע"ע בהערה¹⁸. בפני אשתו - קורע רק על חמיו וחמותו מפני כבוד אשתו, אך א"צ לקרוע על שאר קרובי אשתו [וכן היא קורעת על חמיה ועל חמותה מפני כבוד בעלה ולא על שאר קרובי בעלה¹⁹]. (רמב"ם פ"ב הי"ד, פ"ח הי"ה, ש"ך ו).]</p> <p>שלא כרי"ף - שקורע רק על חמיו וחמותו, אך א"צ לקרוע על שאר קרובי קרוביו. [הרי"ף השמיט את המעשה של אממר שקרע על נכדו, מכיון שזו חומרא שאמימר החמיר על עצמו (בי"ע עמ' קפב)].</p>	<p>2. קורע על קרובי קרוביו [כגון על בן בנו], וכן על חמיו וחמותו.²</p>
<p>כמו שכתב הרמ"א לעניין אבלות (בסימן שעד סעי' ו) - דהאידינא נוהגין להקל באבלות זה של המתאבלים עמו, דאין זה אלא משום כבוד המתאבלים, ועכשיו נהגו כולם למחול. וכן נוהגין האידינא שלא להתאבל כלל עם המתאבלים וכל המחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהים...ומכל מקום קרובי המת הפסולים לו לעדות מראים קצת אבלות בעצמם ועי"ש.</p>	<p>3. אך המנהג היום - שלא לקרוע ולא להתאבל²⁰ [לא על קרובי קרוביו ולא על חמיו וחמותו] (רמ"א).^א</p>

¹⁵ **מו"ק כב - ... (נחמנים אומרים):** כל שמתאבל עליו - מתאבל עמו... כי הא דאמר ליה רב לחייא בריה, וכן אמר ליה רב הונא לרבה בריה: **באפה - נהוג אבילותא, בלא אפה - לא תינהוג אבילותא [משמע שצריך להתאבל רק בפני אשתו, כמו שרב אמר לחייא בנו בפני אשתך - תנהג אבלות, שלא בפניה - אל תנהג אבלות].**

- לא אמרו לכבוד אשתו אלא [על] חמיו וחמותו [ולכן כשמתאבל עם אשתו, מתאבל רק על חמיו וחמותו ולא על שאר קרובי אשתו].

ברם הגמי עסקה לעיל בדין **אבלות** (כבסימן שעד), ואעפ"כ למדים משם לדין **קריעה** על מת שמת לקרובו (בסעי' זה).

- **אמימר** שכיב ליה בר בריה, **קרע** עילויה. אתא בריה - קרע באפיה, אידכר דמיושב קרע קם קרע מעומד [כלומר אממר קרע על נכדו שלא בפני בנו, וחזר לקרוע על נכדו בפני בנו - נמכאן למד הרמב"ן - שצריך לקרוע דווקא בפני קרובו, אולם יש שהסבירו שאמימר חזר וקרע בכדי לקרוע מעומד (כדלעיל בסעי' א), ולא משום שצריך לקרוע בפני קרובו (עיי"ש תוס' ד"ה אתא וברבינו חננאל)].

¹⁶ והרמב"ן (עמ' נו) - הקשה על הוכחה זו, דאם אממר יצא ידי קריעה על נכדו אף **שלא בפני** בנו, מדוע חזר לקרוע אח"כ שנית **בפני** בנו?!

¹⁷ **והשיג הב"ח** (ג) - דשרי ליה מריה לביי שכתב שהראב"ד כרא"ש, מכיון שבין לראב"ד ובין לרמב"ן א"צ לקרוע שלא בפניו אפילו בשעת חימום, ולא נחלקו אלא בשידוע שקרובו יבוא לפניו: **דלראב"ד - קורע מיד בשעת חימום [אף שלא בפניו] (כשיבוא לפניו יחזור ויקרע שנית. ולרמב"ן - אינו קורע [שלא בפניו], ואם קרע טעות הוא וצריך לחזור ולקרוע בפניו** [עכ"ל הב"ח].

¹⁸ **וקורע על קרובי קרוביו - דווקא בקרבת דשאר [קירבת ילודה] כגון על בן בנו, אחי בנו, בת בנו, אך אין קורע על קרבת קידושין שלהם כגון כשמתה אשת בנו או אשת אחיו או בעל בתו או בעל אחותו, דאינו קורע עליהם** [כפי שכתבו הרמב"ם (פ"ב הי"ה) והשו"ע (סי' שעד סעי' ז) לעניין **אבלות**, נלע"ד שהוא הדין לעניין קריעה, כפי שניתן לדייק מהדוגמאות שכתב השו"ע כאן: בן בנו, אחי בנו ולא כתב **אשת** בנו **אשת** אחיו].

¹⁹ **אולם לרמב"ן והרא"ש** - משום כבוד בעלה, האשה מתאבלת עמו על כל קרוביו (ע"ע ברמב"ן עמ' קמב ולקמן בטור בסי' שעד סעי' ו).

²⁰ **וכן כתבו השולחן גבוה** (סימן שעד ס"ק ז) **והיביע אומר** (ח"ד נו"ד סימן לה אות ט) - **כעת לא נהגו כן לא בקריעה ולא באבלות של המתאבלים עמו.**

סעיף ה

העומד בשעת יציאת נשמה של איש, או אשה מישראל - חייב לקרוע (טור בשם רמב"ן ובי"א אף לדעת רש"י). ואפילו אם לפעמים עשה עבירה לתיאבון, או שמניח לעשות מצוה בשביל טורח. הגה: אכל כגיל לעשות עבירה - אין מתאבלין עליו (מרדכי סוף מ"ק). וכל שכן על מומר לעבודה כוכזים (שם ופוסקים וכן מוכח משי"ס פרק נגמר הדין וכמה דוכתי). וי"א שמומר שנהרג בידו גויס - מתאבלין עליו (הגהת אשר"י פרק א"מ וא"י). וכן מומר קטן שהמיר עם אביו או אמו, דהוי כאלום (מרדכי ה"א בשם ר"י ומביאו ב"י סימן שמ"ה) וי"א לאין מתאבלין, וכן עיקר (שם בשם ר"ת). הפוסקים מדרכי כבוד - אע"פ שאין מתאבלין עליהם, מתאבלין על בניהם (א"י). וע"ל סימן שמ"ה (סעיף ה).

נושא הסעיף: 1. העומד בשעת יציאת נשמה, קורע. 2. על מי לא מתאבלים (רמ"א)

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מו"ק כה/א - רבי שמעון בן אלעזר אומר, העומד על המת בשעת יציאת נשמה - חייב לקרוע. למה זה דומה - לספר תורה שנשרף, שחייב לקרוע!... (וכן בשבת קה/ב).</p> <p>ויש ג' פירושים ברש"י לדימוי בין הנשמה לספר תורה - ראה הערה 21.</p> <p>האם קורע כשעומד בשעת יציאת נשמת אשה?</p> <p>מרש"י על הרי"ף במו"ק (ט"א) - משמע שאין לקרוע בשעת יציאת נשמת אשה [ודווקא בשעת יציאת נשמת איש קורע, כיון שעדיין היה יכול ללמוד תורה ודומה לס"ת שנשרף (רמב"ן עמ' נא)].</p> <p>שו"ע כרמב"ן - קורע אף בשעת יציאת נשמת אשה. 23</p> <p>האם קורע כשעומד בשעת יציאת נשמה של קטן?</p> <p>רדב"ז (ח"ג סי' תקנח) - קורע על קטן, אך לא על קטנה (בה"ט ח).</p> <p>ב"ח (ו) - הסתפק [בדין זה לפי הפירושים ברש"י וברמב"ן שבהערות 23, ומסקנתו שלא נהגו לקרוע בשעת יציאת נשמה של קטן, אולם קורע בשעת יציאת נשמת קטן הלומד תורה] [וזה לפי כל הפירושים ברש"י וברמב"ן. (ב"ח, ט"ז ב, ש"ך ז)].</p> <p>האם קורע בשעת יציאת נשמה של קטנה? (פתי"ש ג)</p> <p>רדב"ז - אין קורע בשעת יציאת נשמת קטנה (באר היטב ח).</p> <p>תפארת למה - קורע בשעת יציאת נשמת קטנה (פתי"ש ג).</p> <p>המשך פתי"ש ג - בעמ' הבא.</p> <p>האם קורע בשעת יציאת נשמה של אדם חוטא?</p> <p>שו"ע כמהר"ם מרוטנבורג - קורע על אדם אפילו שלפעמים עשה עבירה לתיאבון [ואפילו זו עבירה חמורה שחייבים עליה מיתת בית דין (פתי"ש ד)], או שלא עשה מצווה מחמת טורח [אך אם עשה עבירה להכעיס או שהמיר דתו אין קורעים עליו (פתי"ש ש)].</p> <p>ולרבינו יונה - אין לקרוע בשעת יציאת נשמה של רשע וחשוד.</p>	<p>1. העומד בשעת יציאת נשמה [בין של איש בין של אשה] - קורע. אולם לשלחן גבוה - היום לא נהגו לקרוע בשעת יציאת נשמה 22.</p> <p>שו"ע (כמהר"ם מרוטנבורג) - אפילו אם לפעמים עשה עבירה לתיאבון או שהניח לעשות מצווה בשביל טורח קורעים עליו. 2.</p> <p>וביאר הרמ"א (כמרדכי) - אבל מי שרגיל לעשות עבירה [אף לתיאבון] 25, אין קורעים (ש"ך ח) [אין מתאבלים עליו].</p> <p>דין מומר - עיין עמ' הבא.</p>

21 ג' פירושים ברש"י לדימוי בין הנשמה לספר תורה:

א. רש"י בשבת קה/ב - הרואה ס"ת שנשרף חייב לקרוע... אף נשמת ישראל הניטלת דומה לו, שאין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצוות.

ב. רש"י במו"ק כה/א - התורה קרויה נר שנאמר (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור, ונשמה נקראת נר דכתיב (משלי כ) נר ה' נשמות אדם. [בערוך השולחן כ] - ביאר הנשמה נקראת נרו של ה', דעד כה קיימה תורה ומצוות וכשרואים שנכבית ונפסק המעיין צריך לקרוע].

ג. רש"י על הרי"ף במו"ק (ט"א) - חייב לקרוע בשעת יציאת נשמה שעדיין היה זה יכול ללמוד [תורה] והוי כס"ת שנשרף [כתב הרמב"ן - לפירוש זה משמע שלא קורע על אשה כיון שאינה חייבת בלימוד תורה, וע"ע לקמן הערה 23].

22 לשלחן גבוה (סי' שמ ס"ק טו) - היום לא נהגו לקרוע בשעת יציאת נשמה, שאל"כ לא נמצא מי שיעמוד אצל אדם בשעת יציאת נשמה, כדי לא לקרוע בגדיו, ונמצא כל אדם מת יחידי בעגמת נפש (כף החיים או"ח סי' תקמו ס"ק כה, גשר החיים ח"א פי"ד ס"ק ט, חזון עובדיה ח"א עמ' רכה סעי' ג, וע"ע לקמן בהערה 46).

אך לאגרות משה (חוי"מ ח"ב סי' עג סק"י) - גם בזמן הזה העומד בשעת יציאת נשמה צריך לקרוע כדי ועי"ש בדין רופא.

ובדברי סופרים (כט) - יש הנהגים גם היום לקרוע קרע כל שהוא כשעומדים בשעת יציאת נשמה [מכיון שלא רצו להקל ולבטל את הקריעה לגמרי].

23 הרמב"ן (עמ' נא) - הקשה על פרש"י שעל הרי"ף, דקשה לומר שקורעים על העתיד בשביל שהיה יכול ללמוד תורה, לכן פירש הרמב"ן - שהדימוי לס"ת משום שהנפש בגוף כאזכרות בגולין, והדימוי לס"ת הוא משל בעלמא לומר שיציאת נשמה היא הפסד גדול וחרדה רבה וקורע אף על אשה.

וכתב הבי"י - שגם לפי שני הפירושים של רש"י שעל הש"ס, צריך לקרוע על אשה: כדמשמע מרש"י בשבת קה/ב - שקורע אף בשעת יציאת נשמת אשה, כיון שיש מצוות רבות שאשה מחויבת בהן. וכן משמע מפרש"י במו"ק כה/א - שקורע בשעת יציאת נשמת אשה, כיון שאף נשמת אשה קרויה נר.

המשך סעי' ה' (רמ"א), [וע"ע לקמן סי' שמה סעי' ה']

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>האם מתאבלים על בן שנשמתד? רבינו גרשום - נתאבל על בנו שנשמתד ומת²⁶ י"ד יום, דקל וחומר לשכינה י"ד יום (ט"ז ג).²⁷</p> <p>אך הדרכי משה (ב) כתב בשם המרדכי - אין ללמוד מרבינו גרשום, דאפשר שרבינו גרשום עשה כן, כיון שהיה לו צער גדול על בנו שלא זכה לחזור בתשובה לפני מותו, ולכן פסק הרמ"א שאין להתאבל על המומר.</p> <p>מומר קטן שהמיר עם אביו ואמו - האם מתאבלים עליו? דרכי משה (ב) רמ"א - מתאבל עליו [כיון שנשמתד בעל כרחו והיה אנוס]. רמ"א העיקר כר"ת - שאין להתאבל עליו (וכן השו"ע בסי' שמה סעי' ה').</p>	<p>2. על מי לא מתאבלים [ולא קורעים]²⁴ (רמ"א) א. על מי שרגיל לעשות עבירה - [אף לתיאבון²⁵, אין קורעים (ש"ד) ו] אין מתאבלים. ב. על מומר לעבודת כוכבים - כל שכן שאין מתאבלים.²⁶</p> <p>ג. על מומר קטן שהמיר עם אביו ואמו - אין מתאבלים (רמ"א).²⁷</p> <p>ד. על הפורשים מדרכי ציבור - אין מתאבלים (או"ז).²⁸</p>
<p>ה' הגהות אשר"י (מ"ק פי"ג סי' נט) - מומר שנהרג בידי גוים, מתאבלים עליו מכיון שמת שלא כדיון, הוא ליה מיתתו כפרה. [ולבוש - הטעם שמתאבל על מומר שנהרג בידי גוי, כיון שחזקה שהרהר בתשובה, אך לש"ד (י) - הלבוש לא דייק בדבריו, דא"כ אף בנהרג בידי ב"ד היה צריך להתאבל עליו].</p>	<p>3. על מי מתאבלים: א. על בניהם של הפורשים מדרכי ציבור - מתאבלים. ב. על מומר שנהרג בידי גוים - מתאבלים²⁹ (רמ"א לפי הסבר ש"ד ט, וע"ע בהע"י).²⁹</p>

הרחבה לסעי' ה חלק 1 - בדין העומד בשעת יציאת נשמה

העומד בשעת יציאת נשמה בשבת [שלא קורע בשבת], האם צריך לקרוע במוצאי שבת? (פת"ש ג, באר היטב ה)

רדב"ז (ח"ב סי' תתלח) - [בשאר קרובים] פטור מלקרוע במוצ"ש. [דכל קרע שאינו בשעת חימום, פירוש ביום מיתה או ביום שמועה, אינו קרע. ובנידון דידן שעת חימום הוא בשעת יציאת נשמה, וכיון שלא קרע בשבת בשעת יציאת נשמה, לא יקרע במוצ"ש. וכן בחת"ס סי' שג]. ומ"מ על אביו ואמו - חייב לקרוע לעולם (כדלקמן בסעי' יח).

תפארת למשה (הל' קריעה) - חייב לקרוע במוצ"ש כל זמן שלא נקבר, אך אם לא קרע עד אחר קבורה פטור מלקרוע.

מי שהיה עם המת אך לא ראה אותו - האם חייב לקרוע? (רדב"ז ח"ב סי' תתלח, פת"ש ג)

אם החזיר פניו בשעת יציאת נשמה - חייב לקרוע כיון שיכול לראות,

[דכל שראוי לבילה - אין בילה מעכבת בו, הלכך הגדר הוא דכיון שיכול לראות אע"פ שלא ראה - חייב לקרוע].

אך מי שאין יכול לראות - אינו חייב לקרוע, אע"פ שהוא בבית אחד עם המת.

²⁴ דבכל סעיף זה כשהוזכר **אבלות** - הוא הדין לעניין **קריעה**, דחד דינא להו (דב"ס לג) בשם הגר"א ושי"ד ח).
²⁵ **אולם השבט יהודה** (יא) - חלק על הש"ד וכתב **דאם רגיל לעבור עבירה לתאבון - מתאבלים עליו** ואין מונעים ממנו כל דבר, ודוקא **במשומד להכעיס - אין מתאבלים עליו. ונהדו בזמן הזה - ראה בשבת הלוי** (ח"ב סוף סי' ריג, ח"ב סי' קסו) ו**בחי"ס וחסד** (מיט סעי' יט ושם בהערה 27), ובדבריו **בסי' שמה סעי' ה**.
²⁶ נתאבל כשבנו **"מות"** - כן הסביר הט"ז (ג), אולם יש שהסבירו שהתאבל בשעה שבנו **"השתמד"** (ע"ע בהגהות והערות יח) על הבי"י סימן שמה, ובדבריו שם בסעי' ה בהערות שוליים, ובשו"ת דברי בניהו ח"ב סי' כז).
²⁷ **כלומר אם מתאבלים** [כשמת] **על אובדן הגוף** [7 ימים], **קל וחומר שיש להתאבל** [כשנשמתד ומת] **על אובדן הגוף והנשמה** [14 יום], [עפ"י ספר מנחם אבליים אות מ סעי' יא ושם אות ד סעי' לב]. [וכענין זה בבבא קמא כה"א - "ניאמר ה' אל משה ואב"ה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים"? (במדבר יב, יד) קל וחומר לשכינה **ארבע עשר יום**?].
²⁸ **הגדרת הפורשים מדרכי ציבור** - הם האנשים שפרקו עול המצוות מעל צווארם, ואין נכללים בכלל ישראל בעשייתם, ובכבוד המועדות ושיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות, אלא הרי הם כבני חורין לעצמן כשאר האומות, וכן המומרים והמוסרים, כל אלו אין אוננים ואין מתאבלים עליהם, אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושומחים (שו"ע לקמן סימן שמה סעי' ה וע"ש).
²⁹ **האם לרמ"א מתאבלים על מומר שנהרג בידי גוים?**

ש"ך (ט) - **לרמ"א [ולכו"ע] מתאבלים** על מומר שנהרג בידי גוים, [מכיון שבדרכ"מ (ב) לא הביא מי שחולק על כך. והי"א שהביא הרמ"א - שאין מתאבלים מיירי רק על מומר קטן שהמיר עם אביו ואמו, דבזה פסק הרמ"א כר"ת שלא להתאבל עליו (דברי סופרים לה)].

לבוש [=עטרת זהב] - לפי מסקנת הרמ"א **אין מתאבלים** על מומר שנהרג בידי גוים. [הלבוש - גרס ברמ"א: "וי"א שאין מתאבלין עלתו וכן עיקר", משמע שהי"א חולקים גם על מומר שנהרג בידי גוים וגם על מומר קטן שהמיר עם אביו ואמו, ובשני המקרים אין להתאבל עליהם].

סעיף ו

על אדם כשר, שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה, ולא סני שומעניה, אע"פ שאינו גדול בתורה אע"פ שלא עמד בשעת יציאת נשמה - חייב לקרוע עליו; והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה; ותלמידי חכמים - פטורים מקריעה זו. הגה: וי"א דאין חייב לקרוע על אדם כשר, אלא אם כן עומד עליו בנעת יציאת נשמה; אבל חייב לככות ולהתאבל עליו (ר"ן פ' האורג והגהות מיימוני פ"א בשם ראב"ה), וכן נהגו להקל.

נושא הסעיף: אדם כשר³⁰ - האם קורעים עליו?

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מו"ק כה/א - ...ואי אדם כשר הוא - חיובי מיחייב למיקרע, דתניא: מפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים כשהן קטנים - ... אלא: מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר. שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר - מוחלין לו על כל עונותיו בשביל כבוד שעשה לו! (ע"ע שבת קה/ב).</p> <p>מכיון ש:</p> <ol style="list-style-type: none"> גירסת הגמרא הנ"ל - "מיחייב למיקרע". הראב"ד - הסביר את הגמ' הנ"ל "הבוכה ומתאבל על אדם כשר" - היינו שקורע (הגהות והערות ל, על הבי"י). הב"י - תמה על מי שלא קורע על אדם כשר, כיון שהוא עושה נגד כל הפוסקים. <p>ושיעור הקריעה על אדם כשר - טפח כשאר אבליים (רמב"ם פ"ט הי"ד).</p> <p>לתוס' ורבינו ירוחם - על אדם כשר חייב לקרוע, אם היה שם בשעת מיתה או קבורה, ולא בשמועה (ב"י סוף עמי קפה).</p> <p>לפי גירסת הראב"ה וי"א בר"ן - בגמ' לא כתוב "למיקרע" ונע"ע בביאור הגר"א יז.</p>	<p>האם חייב לקרוע על אדם כשר³⁰?</p> <p>שו"ע כרמב"ם ורוה"פ - חייב לקרוע על אדם כשר^א, [אף שלא היה לידו בשעת יציאת נשמה], והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה, ורק תלמיד חכם פטור מלקרוע (רמב"ן³¹). [אולם לשי"ד (יג) בשם הראב"ד והרא"ש - אף ת"ח חייב בקריעה זו].</p> <p>רמ"א: נהגו להקל כראב"ה - שא"צ לקרוע על אדם כשר^ב [אא"כ עומד עליו בשעת יציאת נשמה] אבל חייב לבכות ולהתאבל עליו.</p>
<p>האם חייב לקרוע דווקא כשעומד בפניו של אדם כשר?</p> <p>ב"י - חייב לקרוע דווקא כשנמצא בפניו של אדם כשר. [ולשיטתו זו דעת הרמב"ן ואפילו הרא"ש מודה לכך].</p> <p>ב"ח - כיון שידע בין מיתה לקבורה, חייב לקרוע אף כשעומד בביתו שלא בפניו של אדם כשר. [ולשיטתו אמנם הרמב"ן - הקל, אך דעת הרא"ש והטור - להחמיר והכי נקטינן, ודלא כמו שהסביר הב"י בדעת הרא"ש].</p> <p>ש"ך (יב) - משמע שהשו"ע באו"ח (סי' תקמו סעי' ו) מודה לב"ח, ומ"מ האידנא נהגו להקל בכל עניין [וכן ביב"א ח"ד יו"ד סי' לה, ולהלן בעמ' 51].</p> <p>אשה כשרה - צ"ע אם צריך לקרוע עליה (פתי"ש ו).</p>	<p>לשו"ע - החיוב לקרוע על אדם כשר הוא דוקא כשעומד שם [בפניו] בין מיתה לקבורה.^א</p>

³⁰ **מהי הגדרת אדם כשר** - שצריך לקרוע עליו אף שלא בשעת יציאת נשמה?

שו"ע כרא"ש (פ"ג סי' ט) - אדם כשר הוא מי שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה, ולא יוצאות עליו שמועות רעות (רש"י מו"ק יז/א), אע"פ שאינו גדול בתורה, חייב לקרוע עליו [ורש"י במגילה כה/ב פירש סני שומעניה - שיוצאין עליו שמועות רעות ושנואות שהוא נואף].

ב"ח וש"ך (יא) **כרבינו יונה** - אינו נקרא אדם כשר אלא כשנהג מנהג הכשרים לחזור אחר מצוות וגמ"ח [וכן נראה דעת הרמב"ן].

³¹ **האם ת"ח צריך לקרוע על אדם כשר?**

שו"ע כרמב"ן - ת"ח פטור מלקרוע על אדם כשר [כשם שת"ח פטור מלקום בפני מי שקטן ממנו, אולם תלמידי חכמים שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעים זה על זה, מפני שלומדים זה מזה (ב"מ לג/א)].

ראב"ד ורא"ש - ת"ח חייב לקרוע על אדם כשר [לפי הסבר ש"ך יג. ברם בספר אגודת אוזב - דחה את הסבר הש"ך בראב"ד וברא"ש, אך הפתי"ש (ז) - יישב את הסבר הש"ך].

סעיף ז

על חכם ועל תלמיד חכם ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה - קורעין עליו אפילו לאחר קבורה, ביום שמועה, אם הוא תוך ל' יום. וקורע עליו בשעת הספדו. לא קרע ביום שמועה, וכבר עבר זמן הספדו, ולא קרע - קוב לזינו קורע (כך משמע בטור ובי"ט). וקורעין עליו עד שמגלין את לבם. וכבר נהגו תלמידי חכמים בכל מקום - לקרוע זה על זה טפח, אע"פ שהם שוים ואין אחד מהם מלמד את חברו. הגה: וי"א שאין קורעין על חכם, אלא א"כ הוא רבו או שידועין משמועותיו שחדש, דהיינו רבו, (הרא"ש והגמ"י בשם הר"מ), וכן נהגו להקל במדינות אלו.

נושא הסעיף: קריעה על חכם ות"ח.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מו"ק כה/א – והתניא חכם שמת - ... הכל כקרובינו; הכל קורעין עליו, והכל חולצין עליו, והכל מברין עליו ברחבה! ירושלמי - כשם שקורעין על החכמים כך קורעין על תלמידיהן, אי זהו תלמיד חכם... (מו"ק פ"ג ה"ז דף יז/ב). א שבת קיד/א - ... ואמר רבי יוחנן: איזהו תלמיד חכם - כל ששואלין אותו הלכה בכל מקום ואומרה... [וכן לענין קריעה (בי"ט ע"ג ק"פ הרמב"ן ע"ג נד והרא"ש)]. [ובגדר ת"ח - ע"ע בירושלמי שם].</p>	<p>עיקר הסעיף</p> <p>1. הגדרת תלמיד חכם – ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה.³²</p>
<p>מו"ק כה/א - כי נח נפשיה דרב ספרא לא קרעו רבנן עליה. אמרי: לא גמרינן מיניה. אמר להו אביי: מי תניא הרב שמת? חכם שמת תניא. ועוד: כל יומא שמעתתיה בפומין בבי מדרשא. סבור: מה דהוה הוה. אמר להו אביי: תנינא: חכם, כל זמן שעוסקין בהספד - חייבין לקרוע. סבור למיקרע לאלתר. אמר להו אביי, תניא: חכם כבודו בהספדו. מתי קורע על חכם? ש"ע כראב"ד, הרא"ש (פ"ג סי' נט) והטור – קורע על חכם אף לאחר קבורה ואפילו בעיר אחרת, ביום שמועה רק אם לא קרע ביום שמועה קורע בשעת הספד.³³ שלא כרמב"ם (פ"ט ה"ג) – חכם שבא שמועתו שמת אין קורעין עליו אלא בשעת הספדו וזהו כבודו... (א"כ הרמב"ם הבין את הגמ': "חכם כבודו בהספדו", כפשוטו).</p>	<p>2. זמן הקריעה – קורע אפילו לאחר הקבורה ביום השמועה אם הוא תוך 30 יום, ואם לא קרע ביום השמועה קורע בשעת ההספד תוך 30 יום. [אך לאחר 30 יום - אין קורעים³² אפילו בשעת הספד (ש"ך יד)].³</p>
<p>ב"מ לג/א – ... אמר עולא: תלמידי חכמים שבבבל עומדין זה מפני זה, וקורעין זה על זה... רמב"ם (פ"ט ה"א) – נהגו...³⁴ ת"ח לקרוע זה על זה טפח אע"פ שהן שוים ואין אחד מהם מלמד את חברו. ודווקא ת"ח שוים קורעים זה על זה - אבל ת"ח גדול א"צ לקרוע על הקטן ממנו א"כ למד ממנו שום דבר (בי"ט בשם הרמב"ם, הרמב"ן והר"ן).</p>	<p>3. מהו שיעור הקריעה שצריך לקרוע על חכם? (רמב"ם פ"ט)</p> <p>כל אדם – קורע על חכם עד שמגלה את לבו. תלמידי חכמים – נהגו לקרוע זה על זה טפח,³ אע"פ שהם שוים ואין אחד מהם מלמד את חברו (וע"ע לקמן סי' ח).⁷</p>
<p>העל איזה חכם קורעים? [שורש המחלוקת בהסבר הגמרא (מו"ק כה/א)] "אמר להו אביי: מי תניא הרב שמת? חכם שמת תניא. ועוד: כל יומא שמעתתיה בפומין בבי מדרשא". הרא"ש (פ"ג סי' נט) – קורע אף על חכם שלא יודע משמועותיו. [לרא"ש - אביי אמר ב' תשובות מדוע רבנן היו צריכים לקרוע על רב ספרא: (א) הברייתא כתבה "חכם שמת" ולא כתבה "רב שמת", ורב ספרא נחשב "חכם". (ב) ועוד אי"ת שנאמר "רב שמת", מכל מקום היו צריכים לקרוע על רב ספרא, כיון ששמועותיו בפייהם ונחשב כ"רבם", אולם על "חכם שמת" צריך לקרוע אף שלא יודעים משמועותיו, כפי שסתם אביי בתשובה הראשונה. וכתב הב"י – "דברי הרא"ש מבוררים בטעמים ומינה לא תזוז וכן נראה מהרמב"ם (פ"ט ה"א)". וכן פסק הב"ח (ט). וכן משמע מסתימת הש"ע.] רבינו מאיר (מרובנבורג) – קורע רק על [רבו או] חכם שידוע משמועותיו. [לרבינו מאיר - אביי אמר תשובה אחת, שרבנן היו צריכים לקרוע על רב ספרא, כיון שנאמר "חכם שמת" ועוד ששמועותיו בפייהם, ולכן אי"צ לקרוע על חכם שאין יודע משמועותיו (וכן פסק הגהות מיימון דפוס קושטא פי"א ה"ב)].</p>	<p>4. על איזה חכם קורעים?⁷</p> <p>ב"י כרא"ש - קורע אף על חכם שלא יודע משמועותיו.¹</p> <p>רמ"א כרבינו מאיר – קורע רק על רבו או חכם שידוע משמועותיו,³⁵ אך א"צ לקרוע על חכם שאין יודע משמועותיו [וכן פסק הש"ך (סי"ק טז)].²</p>

³² בשמועה רחוקה [=אחר 30 יום] – אין קורע על חכם (רמב"ן ע"ג נה), ראה הסבר לקמן בהערה 45.
³³ **לפי זה לראב"ד מה שנאמר "חכם כבודו בהספדו"** - לא לומר שזה עיקר כבודו, אלא שאם לא קרע ביום שמועה, כבודו לקרוע עליו בשעת הספדו (בי"ט ע"ג ק"פ). **בשו"ע** (או"ח סי' תקמז סעי' ו) – **גם פסק כראב"ד ורא"ש**, דקורע בשעת שמועה [אף שלא בשעת ההספד], וע"ע בדב"ס (נג).
³⁴ ועיין בבי"ט (ע"ג ק"פ) - ג' הסברים מדוע רק נהגו ואין זה מין הדין. **וע"ע לקמן בסעי' ח** - בדין קריעה ת"ח זה על זה.
³⁵ **והש"ך** (ז) – **תמה על מה שלא נהגו לקרוע על חכם שידועים משמועותיו שחידש**, ואפילו [לא נהגו לקרוע] על [חכם] הגדול ממנו, ואין להם על מה שיסמוכו, ואולי הם סבורים [כאגודת], **דלא נקרא ת"ח אלא כשיודע דבר הלכה בכל מקום ואפילו במסכת כלה, ועתה בעונותינו אין ת"ח**, וצ"ע.
ערך השולחן (כב) – **הירא דבר ה' יקיים המצווה כתיקונה** ויכול לקרוע בשולי הבגד (כרמ"א בסעי' ב), ויכול לאחות הקרע מיד.
יביע אומר (ח"ד יו"ד סי' לה אות ט) – **כיום נהגו שקורע רק על רבו המובהק ואינו מאחה לעולם**.

סעיף לט

כל אלו הקרעים - רשאי למוללן, לשללן, ללקטן, לעשותן כמין סולמות, למחרתו; אבל אין מתאחין לעולם.

נושא הסעיף: אלו הקרעים (הני"ל בסעי' לו-לח) – אסור לאחותם לעולם, ומתי מותר לשוללן וכדו'?

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>^א מו"ק כו"א – ואלו קרעין שאין מתאחין הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו שלימדו תורה ועל נשיא ועל אב ב"ד ועל שמועות הרעות ועל ברכת ה' ועל ס"ת שנשרף ועל ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלים (שמחות פ"ט הי"ז) ...</p> <p>תנו רבנן וכולן רשאיין לשוללן ולמוללן ולעשותן כמין סולמות אבל לא לאחותן, אמר רב חסדא ובאיחוי אלכסנדרי [אסור מכיון שזו תפירה טובה].</p>	<p>וכל הקרעים שלהלן ^א:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. על אביו ועל אמו 2. ועל רבו שלימדו תורה (סעי' ח ע"ש) 3. ועל נשיא (סעי' יז) 4. ועל אב ב"ד (סעי' יז) 5. ועל השמועות הרעות (סעי' לו) 6. ועל ברכת ה' (סעי' לה) 7. ועל ס"ת שנשרף (סעי' לז) 8. ועל ערי יהודה בחורבן (סעי' לח) 9. ועל המקדש בחורבנו (סעי' לח) 10. ועל ירושלים בחורבנה (סעי' לח).
<p>הקרעים הני"ל: ^ב לאחותם - לכו"ע אסור [באיחוי אלכסנדרי (כבגמ), ובסעי' כ לעיל].</p> <p>מתי מותר למוללן, לשוללן, ללקטן, לעשותן כמין סולמות? ^א שו"ע כרבינו ירוחם - מותר מיד למחרת למוללן וכו'.</p> <p>[וא"צ להמתין שבעה כדי למלול ולשלול וכו' את הקרעים הני"ל, כיון שאינו חייב באבלות (של ז' או 30), אולם על אביו ואמו - שולל רק לאחר 30 יום, כיון שהוא חייב באבלות (ב"י). וכן פסק הנמוק"י (ט/ב), וכן נראה מהרי"ף (ט/ב), הרמב"ם (פ"ט הי"ז), רמב"ן (עמי רב) והגר"א (נב)].</p> <p>שלא כטור - שרק לאחר שבעה מוללן ושוללן וכו' את הקרעים הני"ל. נכיון שקרעים אלו לא גרעי מקרעים על שאר מתים, שאינו רשאי לשוללם עד לאחר ז' (הסבר הבי"י לטור עפ"י הרא"ש¹⁶³).</p> <p>ביאור מושגים (רבינו ירוחם, ט"ז (יא) ש"ך (נט-סב))</p> <p>למוללן - שאוחז ב' ראשי הקרע בין האצבעות וכורכן יחד ותוחב שתיים או שלש תפירות.</p> <p>לשללן - תפירה רחבה שתפר הרבה במשיכה אחת.</p> <p>ללקטן - שאורג כל הקרע ראשו על סופו ותוחב במחט ב' או ג' פעמים.</p> <p>כמין סולמות - כמעלות הסולם שתופר ב' תפירות וחוזר ותופר למטה והניח בין תפירה לתפירה הפסק.</p> <p>והמשותף לכל תפירות הני"ל - שהן תפירות ארעיות וזמניות, ואינן תפירות גמורות וקבועות (דברי סופרים קמא).¹⁶⁴</p>	<p>לאחותם - אסור לעולם.^ב</p> <p>למוללן, לשוללן, ללקטן, לעשותן כמין סולמות - מותר למחרת [פרט לקרע על אביו ואמו - ששולל רק לאחר 30 יום (סעי' טו)].^א</p>

¹⁶³ **אולם לב"י** (עמי רה) – אפשר דמה שכתב הרא"ש (סי' סה), שמותר לשלול את הקרעים לאחר שבעה, זה מתייחס לשאר מתים (=שאר קרובים), אולם על שמועות הרעות וברכת ה' וכו' הני"ל, אף לרא"ש מותר לשלול מיד או למחרת, "ידמה עניין שבעה לדברים אלו שאינו מתאבל עליהם"?!
¹⁶⁴ וכתב הטי"ז (יא) - הקורע מתוך המלל מתוך השלל... לא יצא כיון שבלאו הכי היה כמין קריעה.
משמע מהטי"ז שכל עוד שלא נתפר באיחוי אלכסנדרי, התפירה היא ארעית וזמנית, ונחשב שלא נתפר, לכן כאן בסעי' לט, מותר למלול ולשלול וכו' את כל הקרעים הני"ל.

סיכום המקרים שבהם קרע – אך לא יצא ידי חובה אף בדיעבד, וצריך לקרוע שנית (סימן שמ)

- א. **קרע במישוב במקום לקרוע במעומד** – יחזור ויקרע מעומד (סעי' א, מו"ק כב, כא/א)¹⁶⁵.
- ב. **קרע מאחורי הבגד או בשולי הבגד**¹⁶⁶ [למטה] או מהצדדים – לא יצא (סעי' ב, מו"ק כחב).
- ג. **קרע לרוחב הבגד** – לא יצא (פת"ש ב בסעי' ב).
- ד. **על שאר קרובים אם קרע את הבגד התחתון במקום לקרוע את הבגד העליון** – י"א שלא יצא ידי חובה (תורת חסד ברעק"א סעי' ט)¹⁶⁷.
- ה. **קרע על אביו או אמו, אך לא קרע את כל בגדיו** – לא יצא וצריך לקרועם (סעי' ט).
- ו. **כתב האור זרוע** (ה'י אבולות ס"י תיח ס"ק ט) – **מסתברא דכל אלו שהצריכו חכמים** [כגון לקרוע על אביו מבחוץ ולא בפנים (סעי' יג)]¹⁶⁸, ולקרוע על אביו **ביד ולא בכלי (סעי' יד)**¹⁶⁹ – **אם קרע בעניין אחר, לא יצא ידי קריעה**.
- ז. **קרע על אביו או על אמו, אבל לא הבדיל את שפת הבגד** – צריך לקרוע את שפת הבגד (כן משמע מהשו"ע בסעי' יב ומש"ך לה-לו)¹⁷⁰.
- ח. **קרע על בנו והבדיל את שפת הבגד, ואח"כ הוסיף על אותו קרע כדי לקרוע על אביו, אך לא הבדיל את שפת הבגד** – לש"ך (לה-לו) לא יצא, וצריך לקרוע במקום אחר כדי להבדיל את שפת הבגד על אביו.¹⁷¹
- ט. **הקורע מתוך המלל, מתוך השלל, מתוך הליקוט, מתוך הסולמות** – לא יצא (סעי' כ, מו"ק כחב).
- י. **אמרו לו במפורש מת אביו וקרע, ואחרי כדי דיבור נודע לו שבנו הוא המת** – לא יצא (סעי' כד, נדרים פ"ב).
- יא. **קרע על חולה שנתעלף, אולם החולה מת רק אחרי כדי דיבור מהקריעה** – לא יצא (סעי' כה, נדרים פ"א).
- יב. **אמרו לו שמת קרובו וקרע, והתברר שהוא חי, ומת רק אחרי כדי דיבור מהקריעה** – לא יצא (רמב"ן, ש"ך לט, ט"ז יד).
- יג. **קרע בבגד גזול** – לא יצא ידי קריעה (סעי' כט, רמב"ן עפ"י הירושלמי בדין מצה גזולה).
- יד. **השואל בגד מחברו ולא הודיעו שהוא הולך לבקר את החולה – אסור לו לקרוע בגד זה, ואם קרע בבגד זה לא יצא** – [דהוי שואל שלא מדעת וגזול הוי וכשקורע בחלוק הגזול לא יצא (כבסעי' כט, ש"ך נ)].

סיכום ההבדלים בין איש לאשה בהלכות קריעה

אשה	איש	
על אשה כשרה שמתה – צ"ע אם קורע (פת"ש ו)	על איש כשר שמת – קורע [ולרמ"א – נהגו שלא לקרוע, ועיי"ש]	על אדם כשר שמת (סעי' ו)
קורעת התחתון ומחזירתו לאחריה, וחוזרת וקורעת העליון (סעי' יא)	קורע כל בגדיו עד שמגלה לבו (סעי' ט)	שיעור הקריעה על אביו ואמו
לאלתר	על שאר קרובים – לאחר ז'. על אביו ואמו – לאחר 30 יום.	מתי שולל את הקרע (סעי' טו)

¹⁶⁵ **וחולה [או נכה] שאינו יכול לעמוד** – קורע בישיבה או בשכיבה (פני ברוך ס"י א סעי' ח. ובצ"ר החיים (פ"ו סעי' סג) – כתב שקורע בברכה).

¹⁶⁶ אולם לרמ"א נהגו להקל לקרוע בשולי הבגד כשקורע על שאר מתים שאינו מתאבל עליהם.

¹⁶⁷ אך לפת"ש (ח) – יצא ידי חובה.

¹⁶⁸ אולם לדעת הרבה פוסקים, הקריעה על אביו בחוץ (בפרהסיא) – אינה לעיכובא (דברי סופרים בעמק דבר ס"ק קפג).

¹⁶⁹ אולם השלחן גבוה (מא) כתב – שהמנהג עכשיו [בזמננו], שגם על אביו ואמו קורע בסכין, משמע שלשיתנו אין קריעה ביד לעיכובא (דברי סופרים צד).

¹⁷⁰ ויקרע את שפת הבגד מיד כל זמן שהוא עסוק בעסק הקריעה, אבל אם היה הפסק בין עיקר הקריעה ובין קריעת השפה, כתב הדברי סופרים דלא מהני (עיי' בדבריו בעמק דבר ס"ק קע).

¹⁷¹ אולם לבי"ח (כד) – כיון שהבדיל את שפת הבגד בקריעה הראשונה, יכול להוסיף על אותה קריעה כדי לקרוע על אביו, וא"צ שוב להבדיל את שפת הבגד במקום אחר (כדלעיל בהערות שוליים על סעי' כב-כג).

סיכום ההבדלים בין השו"ע לרמ"א בהלכות קריעה (סי' שמ)

רמ"א	שו"ע	
רמ"א – י"א שיוצא ידי חובה אם קורע בשולי הבגד. וכן נהגו להקל בקורע על שאר מתים שאינו מתאבל עליהם.	שו"ע – לא יצא ידי קריעה.	א. אם קרע בשולי הבגד (סעי' ב)
רמ"א - האיזנה לא נהגו כן, וע"ע סי' שעד סעי' ו.	שו"ע - קורע בפני קרובו [שמתאבל עליו], על מת שמת לקרובו.	ב. קריעה בפני קרובו, על מת שמת לקרובו (סעי' ד')
רמ"א - נהגו להקל שלא לקרוע על אדם כשר	שו"ע – קורעים על אדם כשר.	ג. על אדם כשר (סעי' ה)
רמ"א – י"א שאין קורעין על חכם אא"כ הוא רבו או שיודעים משמועותיו שחידש, דהיינו רבו. וכן נהגו להקל.	שו"ע – קורע על חכם [אף שלא יודע משמועותיו (רא"ש, ב"י)]	ד. על חכם (סעי' ז)
רמ"א – י"א שא"צ לקרוע אלא על רבו שלמדו רוב חכמתו [=רבו המובהק], אבל האיר עיניו בדבר אחד [=רבו שאינו מובהק] – אינו אלא חומרא בעלמא, ובמקום שנהגו לקרוע יקרעו, ובמקום שלא נהגו לקרוע, אין להורות להם שיקרעו.	שו"ע – קורע על רבו המובהק ועל רבו שאינו מובהק (ועיין בסעי' ח' בהבדל בין רבו המובהק לרבו שאינו מובהק)	ה. על רבו (סעי' ח)
רמ"א – נהגו לא לקרוע את הבגד התחתון ולא את הבגד העליון, אך שאר בגדיו קורע.	שו"ע – נהגו שלא לקרוע את הבגד העליון [הנקרא קאפ"ה] אך קורע את בגד תחתון [הנקרא קאמיז"ה].	ו. [על אביו ואמו קורע את כל בגדיו חוץ מאפרקסותו, אולם] איזה בגדים נהגו שלא לקרוע על אביו ואמו (סעי' י) ¹⁷²
רמ"א – על כל המתים צריך לקרוע את שפת הבגד.	שו"ע - רק על אביו ואמו.	ז. באיזה מתים צריך לקרוע את שפת הבגד? (סעי' יב)
רמ"א - יש שנהגו [על שאר קרובים] לשלול אחר 30 יום.	שו"ע – [על שאר קרובים] שולל אחר ז'.	ח. [על אביו ואמו שולל לאחר 30 יום, אולם] מתי מותר לשלול את הקרע על שאר קרובים? (סעי' טו)
רמ"א (סעי' יז) - בזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף כלל.	שו"ע (סעי' טז) – [על אביו ואמו] חייב לחלוץ כתף. [ולשבט יהודה (לד) – יש לנהוג כן גם בזמן הזה]	ט. האם חייב בחליצת כתף על אביו ואמו? (סעי' טז-יז)
רמ"א - נוהגים לקרוע בחוה"מ רק על אביו ואמו, ועל שאר מתים קורע לאחר המועד, ובמקום שאין מנהג יש לקרוע על כולם בחוה"מ.	שו"ע - על כל המתים שחייב לקרוע עליהם, קורע אף בחוה"מ נאף על אדם חכם/כשר, ושאר קרובים]. [ובחזון עובדיה (ח"א עמי רמב): מנהג ירושלים – כרמ"א (אף לספרדים), ובשאר המקומות - כשו"ע].	י. חול המועד - על אלו מתים קורע בחול המועד? (סעי' לא)

¹⁷² ובימינו יש הבדל בין מנהג הספרדים לאשכנזים, לגבי קריעת החליפה והסוודר, ראה לעיל בהרחבה לסעי' י.

סיכום ההבדלים בדין קריעה על אביו ואמו לשאר קרובים (סימן שמ)¹⁷³

על אביו ואמו	על שאר קרובים	
כל בגדיו ¹⁷⁴	בגד העליון	א. כמה בגדים קורע? (סעי' ט)
עד שמגלה את לבו [שזה יותר מטפח]	טפח	ב. שיעור הקריעה (סעי' ט)
חייב לקרוע את שפת הבגד	ש"ע - זו רשות אם לקרוע את שפת הבגד [או מתחת לשפת הבגד]. רמ"א - על כל המתים צריך לקרוע את שפת הבגד, וכן נוהגים.	ג. האם חייב לקרוע את שפת הבגד? (סעי' יב)
עומד [בפרהסיא] בפני כל אדם ואוחז מחוץ לבגד וקורע	קורע בפנים שלא בפני כל אדם (וע"ע בסעי' יג)	ד. האם קורע בפנים או בחוץ? (סעי' יג)
קורע ביד	רצה קורע ביד רצה בכלי	ה. האם חייב לקרוע ביד? (סעי' יד)
קורע את כל הבגדים שהוא מחליף	אינו צריך לקרוע את הבגדים שמחליף	ו. כשמחליף בגדיו תוך ז' - האם צריך לקרוע? (סעי' יד)
אסור להחזיר קרעו לאחוריו	מותר להחזיר קרעו לאחוריו	ז. האם מותר להחזיר [לסובב] קרעו לאחוריו בתוך ז'? (רמ"א סעי' יד)
שולל - לאחר 30 יום. איחוי - אסור לעולם.	שולל: ש"ע - אחר ז'. רמ"א - יש שנהגו אחר 30 יום. מאחה - לאחר 30 יום.	ח. מתי מותר לשלול ¹⁷⁵ ולאחות? (סעי' טו)
ש"ע (סעי' טז) - חייב לחלוץ כתף. רמ"א (סעי' יז) - בזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף כלל.	ש"ע - רשאי לחלוץ כתף	ט. האם חייב לחלוץ כתף? (סעי' טז)
קורע לעולם	אינו קורע	י. האם קורע כששמע על המיתה לאחר 30 יום - שזו שמועה רחוקה (ס"י שמ סעי' יח, ס"י תב סעי' ד)
קורע לעולם	תוך ז' ימי האבל	יא. מי שלא היה לו חלוק לקרוע ונזדמן לו חלוק (ס"י שמ סעי' יח), או מי שלא קרע בשעת חימום [בין בשוגג בין במזיד (ס"י שצו סעי' א)] עד מתי קורע?
אסור להוסיף על הקרע הקיים, וצריך לקרוע קרע חדש על אביו ואמו.	מותר להוסיף על הקרע הקיים, ואינו חייב לקרוע קרע חדש על שאר קרובים.	יב. [אם קרע על מת, ואח"כ מת לו קרוב נוסף] האם מותר להוסיף על הקרע הקיים, או שצריך לקרוע קרע חדש? (סעי' כג)
מתו אביו [או אמו] ואחד משאר קרוביו כאחד - קורע שני קרעים [אחד על אביו ואח"כ על קרובו] ¹⁷⁶ .	מתו שניים משאר קרוביו כאחד - קורע קרע אחד על שניהם.	יג. מתו שני קרובים כאחד - כמה קרעים צריך לקרוע? (סעי' כג)
נוהגים לקרוע בצד שמאל, כנגד הלב ¹⁷⁷	נוהגים לקרוע בצד ימין ¹⁷⁷	יד. באיזה צד נוהגים לקרוע? (ט"ז ו, ש"ך יט)
על אביו ואמו - נוהגים לקרוע בחוה"מ ¹⁷⁹ .	על שאר קרובים - נוהגים לקרוע רק לאחר המועד.	טו. על מי נוהגים לקרוע בחול המועד? (רמ"א סעי' לא) ¹⁷⁸

סיכום ההבדלים בדין אבילות על אביו ואמו לשאר קרובים – ראה לקמן בעמ' 423.

¹⁷³ ע"ע במו"ק כב/ב, שמחות פ"ט, ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ח.

¹⁷⁴ וראה לעיל שנחלקו השו"ע והרמ"א איזה בגדים נהגו שלא לקרוע על אביו ואמו, ושם בהערה 172.

¹⁷⁵ אך האשה שוללת לאלתר משום כבודה (סעי' טו).

¹⁷⁶ דווקא כשמתו אביו ואחד משאר קרוביו - קורע 2 קרעים, אולם אם מתו אביו ואמו כאחד, קורע קרע אחד על שניהם.

¹⁷⁷ ואם שינה וקרע על אביו ואמו בצד ימין, או שקרע על שאר קרוביו בצד שמאל - יצא כיון שחילוק זה הוא מצד המנהג ולא מעיקר הדין (ערוך השלחן ח).

¹⁷⁸ על מי קורעים בחול המועד – ראה לעיל (בעמ' הקודם) את מחלוקת השו"ע והרמ"א, ואת מנהג הספרדים.

¹⁷⁹ ובשמועה רחוקה על אביו ואמו בחוה"מ: "לרש"ל – אינו קורע בחוה"מ אלא אחר הרגל, ולמהרי"ט – קורע בחוה"מ. (ע"ע לעיל בסעי' לא הערה 134).

סימן שמא ובו ו' סעיפים

מי שמתו מוטל לפניו בשבת או ב"ט ודיני האונן

סעיף א

מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו - קודם קבורה אוכל בבית אחר. אין לו בית אחר - אוכל בבית חברו. אין בית לחבירו - עושה לו מחיצה ואוכל; ואפילו מחיצה של סדין, סגי אם תקע שולי הסדין בענין שאינו ניטל ברוח. ואם אין לו דבר לעשות מחיצה - מחזיר פניו ואוכל. ובין כך ובין כך, ואפילו הוא בעיר אחרת - אינו מיסב ואוכל, ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, ואינו מברך ברכת המוציא ולא ברכת המזון, ואין מברכים עליו ולא מזמנין עליו, אפילו אם אוכל עם אחרים שמברכים, לא יענה אחריהם אמן. ופטור מכל מצות האמורות בתורה, ואפילו אם אינו צריך לעסוק בצרכי המת, כגון שיש לו אחרים שעוסקים בשבילו. וי"א שאפילו אם ירצה להחמיר על עצמו לברך או לענות אמן אחר המברכין - אינו רשאי ועיין ב"ח סי' ע"א. ובשבת ויו"ט - אוכל בשר ושותה יין, א"ס יל"ה (רבינו יונה פי' מי שמתו). ומברך, וחייב בכל המצות, חוץ מתשמיש המטה שאסור בו. ומותר ללכת לבית הכנסת בשבת, ואף בחול אין צו איסור, רק מאחר שאסור להתפלל, מה יעשה עם (כל בו) ואם צריך להחשיך על התחום כדי לעסוק בצרכי המת - חל עליו אנינות ליאסר בכלול משעה שמתחיל ללכת כדי להחשיך על התחום. ואם רוצה לקבור ב"ט ראשון על ידי עממין - אסור בכלול. וכל שכן ב"ט שני, שהוא בעצמו יכול לקבור - שחלו עליו כל דיני אנינות. י"א דתלמיד על רבו מובהק - אסור לאכול בשר ויין כל זמן שמוטל לפניו (הגהות אשרי פי' א"מ).

נדשא הסעיף: דיני אונן (לענין אכילה ופטור מהמצוות): א. ביום חול. ב. בשבת ויו"ט.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>האנינות - היא קודם הקבורה. והאבלות - היא אחר הקבורה [ואפילו באותו יום שמת, אין דין אונן עליו (ש"ך ב, סמ"ג בב"י סוף סעי' ג)].</p> <p>ברכות יזב (ומו"ק כ"ג) - ... מי שמתו מוטל לפניו - אוכל בבית אחר [משום לועג לרש, רש"י] ואם אין לו בית אחר - אוכל בבית חברו, ואם אין לו בית חברו - עושה מחיצה ואוכל, ואם אין לו דבר לעשות מחיצה - מחזיר פניו ואוכל, ואינו מיסב ואוכל, ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, ואינו מברך ואינו מזמן, ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו, ופטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצוות האמורות בתורה³ ...</p> <p>ובגמ' יש מחלוקת מתי יש לו דין אונן שפטור מהמצוות: רב פפא - רק מי שמתו מוטל לפניו, יש לו דין אונן שפטור מהמצוות. שו"ע רב אשי - כל זמן שמוטל עליו לקבור, יש לו דין אונן אף שמתו לא מוטל לפניו ממש נולמדים זאת מאברהם שנאמר (בראשית כג) "ויקם אברהם מעל פני מתו", ואעפ"כ נאמר אח"כ: "ואקברה מתי מלפני", משמע כל זמן שמוטל עליו לקבור, הוא כאילו מתו מוטל לפניו, ויש לו דין אונן].</p>	<p>הגדרת אונן¹ - כל שמת לו מת/קרוב שחייב להתאבל עליו², כל זמן שמוטל עליו לקבורו, הוא אונן אף שמתו לא לפניו (טור, ש"ך א).³</p> <p>א. ביום חול - יש אנינות ולכ"ן:³</p> <ol style="list-style-type: none"> אינו אוכל בפני המת - אלא אוכל בבית אחר, ואם אין לו [או לחברו] בית אחר - עושה מחיצה ואוכל, ואם אין לו מחיצה - מחזיר פניו ואוכל (נמי). וחל עליו דין אנינות אף כשהמת לא לפניו, או בעיר אחרת ולכ"ן: אינו מיסב [על השולחן] ואוכל. אינו אוכל בשר ולא שותה יין. אינו מברך ופטור מכל המצוות³ [עשה], ואף אינו רשאי להחמיר על עצמו ולברך. <p>תלמיד על רבו המובהק - אסור לאכול בשר ויין, כל זמן שמוטל לפניו [ט"ז (ד) - בחול, ולש"ך (ג) - אפי' בשבת] (רמ"א)².</p>
<p>ברכות יח/א - ובשבת - מיסב ואוכל בשר ושותה יין, ומברך ומזמן, ומברכין עליו ומזמנין עליו, וחייב בכל המצוות האמורות בתורה.</p> <p>רבן שמעון בן גמליאל אומר: מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכלול. ואמר רבי יוחנן: מאי בינייהו - תשמיש המטה איכא בינייהו...³</p> <p>המשך הרחבה לסעיף - ראה בעמודים הבאים.</p>	<p>ב. בשבת/יו"ט - אין אנינות ולכ"ן:</p> <p>אוכל בשר ושותה יין. מברך וחייב בכל המצוות, חוץ מתשמיש המיטה שאסור (כת"ק).³</p> <p>אולם יש אנינות בשבת/יו"ט באחד מהמקרים הבאים:</p> <ol style="list-style-type: none"> משהתחיל ללכת להחשיך על התחום כדי לעסוק בצרכי המת (רא"ש סי' נד עפ"י הירושלמי בברכות). כשרוצה לקבור מתו ביו"ט [ביו"ט ראשון - עיי' גויים, וביו"ט שני - שיכול לקבור בעצמו (רא"ש, וש"ע או"ח סי' תקמח סעי' ה)].

¹ ההבדל בין אנינות דאורייתא לאנינות מדרבנן (סי' שצח טור וט"ז ב, ערוך השולחן סי' שמא סעי' ד):

מדאורייתא - דין אונן הוא כל היום אפילו אחר הקבורה, לענין איסור אכילת קדשים ומעשר שני. [במעשר שני נאמר (דברים כו, יד) "... לא אֶכְלֵתִי בְּאֵזִי מִמֶּנּוּ... פרש"י - מכאן שאסור לאונן. ובאכילת קדשים אהרן הכהן אומר (ביום שמתו בניו, ויקרא י, יט) "וְאֶכְלֵתִי חֶסֶת הַיּוֹם הַזֶּה עִינַי הִיוּ" [פרש"י - שאין אונן אלא יום הקבורה (עיי' זבחים דף קב-קא, רמב"ם פי"א ה"א, והל' ביאת המקדש פי"ב ה"ט)].

ואנינות דרבנן [שבו עוסק סימן זה] - היא עוד דינים שאסרו רבנן לפני הקבורה, אך אחר קבורה אפילו באותו יום שמת, אין עליו דין אונן (ש"ך ב).

² והקרובים שצריך להתאבל עליהם - ראה בסי' שעד סעי' ד.

ועל רבו שלמדו חכמה (שו"ע סי' שעד סעי' ז) **רבו המובהק** (רמ"א כא) - מתאבל עליו יום אחד, ונוהג דין אנינות, לענין איסור אכילת בשר ושתיות יין [כל זמן שמוטל לפניו (רמ"א כא, שו"ע סי' רמב סעי' כז, ל), אולם מברך ומזמן [ב"י וש"ע סי' שעד סעי' י, ודין קריעה על רבו - ראה בסימן שמ סעי' ח-ז)].

דרשה לפטור אונן מק"ש [ומהמצוות]: ירושלמי ברכות (פי"ג ה"א דף כ"ב א) - א"ר בון כתיב "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך" (דברים טו), ימים שאת עוסק בהן בחיים ולא ימים שאת עוסק בהן במתים. תני אם רצה להחמיר על עצמו [לקרוא ק"ש] אין שומעין לו, למה מפני כבודו של מת, או משום שאין לו מי שישא משואו, מה נבוק מביניהן? היה לה מי שישא משואו...³

נמצא שהטעמים לכך שאונן פטור מק"ש [ומהמצוות]

א. משום כבודו של מת [שלא יאמרו מת זה קל הוא בעיניו של אונן ואין חרד על מיתתו (משנה ברורה סי' עא ס"ק ה)].

ב. משום שאין לו מי שישא משואו, כלומר כדי שיתעסק עם המת לקבורו ולהוליכו לבית הקברות. [והנפק"מ בין הטעמים הנ"ל בירושלמי - כשיש לו מי שישא משואו ורצה להחמיר על עצמו לקרוא ק"ש - לפי טעם א' - אסור משום כבודו של מת, ולפי הטעם ב' - מותר כיון שיש מי שיתעסק עם מתו (פני משה על הירושלמי ד"ה למה). ועיי' בהלכה סדורה לרב גלעד גרוס סי' שמא אות א].

וכיוצ"ב כתב הלבוש - שאונן פטור מן המצוות כיון שטרוד במחשבת צרכי קבורה דהוא ליה מצווה, והעוסק במצווה פטור מן המצווה. [בענין הטיירה - כ"כ רש"י (ברכות יז, א) דדומיא דחתן דפטור, וכן במדרש רבה (פ"ר וילך פרשה ט) - "כיון שרואה צרתו [=מת] לפניו דעתו מובלגת". ובענין העוסק במצווה פטור מן המצווה - כ"כ הפ"מ בפתחה הכוללת לאו"ח ח"ב אות כח, הובא לקמן בדברינו על פתי"ש ז].

הרחבה לסעיף א

חלק א: ביום חול – יש אַנינות ולכן:

1. האונן אינו אוכל בפני המת⁴ - אלא אוכל בבית אחר⁵, ואם אין לו [או לחברו] בית אחר - עושה מחיצה⁶ ואוכל, ואם אין לו מחיצה - מחזיר פניו ואוכל (גמ').⁷

ונחל עליו דין אַנינות אף כשהמת לא לפניו⁸, או בעיר אחרת⁹ ולכן:

2. אינו מיסב [לאכול כדרך שאוכלים בקביעות סעודה, כגון על שולחן או על המיטה (עפ"י ש"ד ו, ט"ז ב, גשה"ח ח"א עמ' קסה ס"ק א)]¹⁰.

3. אינו אוכל בשר ולא שותה יין¹¹.

4. אינו מברך ופטור מכל המצוות [עשה]¹² בתורה (גמ').

ואף אם אוכל עם אחרים לא יענה אחריהם אמן (ירושלמי ברכות ומו"ק).

ואינו רשאי להחמיר ולברך¹³ (רא"ש עפ"י ירושלמי), [וכן הדין במלקט עצמות לקמן סי' תג סעי' ט].

פ"ש (א-ט) – ראה בעמוד הבא.

⁴ והטעם לאיסור לאכול בפני המת – הוא משום לועג לרש (רש"י ברכות יז, ב) ולכן אפילו אסור לאכול בפני המת (בי"ח א, ש"ד ג). [אולם לפי הפתי"ש, ה"יז (א) מתיר לאונן לאכול בשבת בפני המת, כשם שהט"ז התיר לאדם אחר לאכול בפני המת כדלקמן בהערה 7, וע"ע בעמ' הבא].

⁵ אולם מותר לאכול בחדר אחר - אף שהמת נמצא באותו בית בחדר אחר [וזה נחשב כבית אחר (פרישה א, ש"ד ג)].

⁶ ויכול לעשות מחיצה אף בסדין שתוקעו ואינו ניטל ברוח - וא"צ במחיצה מאבנים או עצים (שו"ע עפ"י רשב"א).

[וסימן לדבר שילון נחשב למחיצה, מהפסוק (שמות כו, לג) "והבדילה הפרכת לכס" (רשב"א ח"ג סי' ש)].

⁷ אדם אחר [שאינו קרוב המת] - האם מותר לו לאכול בפני המת?

☞ ט"ז (א) - מותר [מכיון שדווקא בקרוב המת יש משום לועג לרש, במה שאוכל בפני המת במקום להתעסק בקבורתו].

☞ פת"ש (ב) - אסור אף למי שאינו קרוב המת, לאכול בפני המת [ולפת"ש - ☞ הש"ך (ג) גם אסור. אולם לערוך השולחן (ז) - ☞ הש"ך מותר כט"ז].

⁸ כשהמת לא לפניו – האם יש לקרוב דין אונן? (ברכות יח, א)

שו"ע כרב אשי – יש לקרוב דין אונן, אף כשהמת לא לפניו [דכ"ל שמוטל עליו לקבורו, כמוטל לפניו דמי ויש עליו דין אונן (וכן ש"ך א)].

שלא כרב פפא – שיש לקרוב דין אונן, דווקא כשהמת לפניו.

⁹ האם יש לקרוב דין אונן, כשהמת בעיר אחרת [ויש שם קרובים המוטל עליהם להתעסק בקבורתו]? (ש"ך ה)

שו"ע כרא"ש – יש לקרוב דין אונן, אף כשהמת בעיר אחרת [ויש שם קרובים שיתעסקו בקבורתו].

[אולם משנמסר המת לכתפים, אין לקרובים דין אונן כדלקמן סעי' ג (וע"ע בחיים וחסד פי"ג הערה 5 שיובא להלן בסעי' ג)].

שלא כר"ת והב"ח (ד) – שפסקו כשהקרוב בעיר אחרת אין לו דין אַנינות, כל שיש למת קרובים בעירו המוטל עליהם להתעסק בקבורתו.

[כמעשה שהיה בר"ת שהודיעו בעיר אחרת שאחותו מתה, והוא אכל בשר ושתה יין ואמר שכיון שיש לה בעל שחייב בקבורתה, אינו אסור בבשר ויין (תוס' ברכות יח, א)].

¹⁰ והטעם לאיסור הסבה - כדי להראות הכנעה ושאוכל רק מפני ההכרח (ערוה"ש ט). והרמב"ן (עמ' עד) כתב – שאיסור הסבה הוא כדין (שבסעי' ה להלן) שאונן

אסור לישוב ע"ג מיטה רק ע"ג קרקע, וע"ע בדב"ס (ג).

¹¹ והטעם שהאונן אסור בבשר ויין – כדי שלא ימשך אחריהם ויתעצל בקבורת המת, ולכן לאחר הקבורה - האבל מותר בבשר ויין (שולחן גבוה סי' שעח ס"ק יח).

¹² מה שאונן פטור הוא ממצוות עשה - אך ממצוות לא תעשה, אונן אינו פטור ואפילו מאיסורי דרבנן (פת"ש ד, ז ועיי"ש) ולכן נוטל ידיו שחרית ולסעודה,

ואחר עשיית צרכיו בלא ברכה. ואם אכל בשר לפני שנהיה אונן, צריך להמתין 6 שעות עד אכילת מאכלי חלב וכל כיוצא בזה (ילקוט יוסף סי' ז סעי' לב, וע"ע בגשר החיים (ח"א עמ' קסח)).

¹³ האם אונן רשאי להחמיר על עצמו ולברך? (ע"ע לעיל בהערה 3 בנפיק"מ בין הטעמים שהובאו בירושלמי)

☞ רא"ש, י"א בשו"ע – האונן אינו רשאי להחמיר על עצמו ולברך, אפילו כשאינו צריך לעסוק בצרכי המת, כגון שיש אחרים שעוסקים בשבילו.

[וכתב הרא"ש מו"ק (נד) - שכן משמע מהתלמוד בבלי ומהירושלמי. וגם תוס' (ברכות יז, ב ד"ה ואינו), ורבינו יונה (יא"א מדפי הרי"ף) אסרו לאונן לברך, וע"ע בשו"ע באו"ח

שהבאנו לקמן].

☞ אולם מרש"י והרמב"ם – משמע שאונן רשאי לברך.

[רש"י ברכות יז, א כתב - אונן אינו צריך שיברך. והרא"ש (נד) ביאר - משמע מרש"י שאם רצה לברך הרשות בידו, ומהרמב"ם (הל' ק"ש, פי"ד ה"ז), משמע שסובר כרש"י].

☉ הראב"ה – כיון שירושלמי בעיא זו לא נפשטא, על זה סומכים האוננים שמתפללים והולכים לבית הכנסת במקום שיש קרובים שיתעסקו במת. [ברם

מהראב"ה משמע דדווקא כשיש קרובים שמתעסקים בצרכי המת, שאר הקרובים יכולים להתפלל, שלא כדמשמע מרש"י שבכל מקרה האונן רשאי לברך].

ב"ח (א), והמהר"ל (סי' ע) – לא נהגו העולם להקל בזה כראב"ה.

שו"ע או"ח (סי' עא סעי' א) – אונן שרצה להחמיר על עצמו ולקרוא ק"ש, אינו רשאי (☞ כרא"ש). ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי הקבורה ורצה להחמיר על עצמו ולקרוא, אין

מוחין בידו (☉ כראב"ה). וכתב המשנה ברורה (ה) בתירוץ השני - שאין סתירה בדברי השו"ע, דדעת השו"ע מעיקר הדין כרא"ש שאונן אינו רשאי להחמיר על עצמו ולברך. אולם אין

למחות במי שנוהג כראב"ה ורוצה להחמיר על עצמו ולהתפלל כשיש לו מי שיתעסק בצרכי המת, דיכול לסמוך על הראב"ה. וע"ע בברכי יוסף (או"ח סי' עא אות ב) ושם בפתח הדברי

סי' עא - בהסבר השו"ע.

המשך הרחבה לסעי' א חלק א - דין אונן ביום חול

פת"ש (א) – כשמת קטן/תינוק בתוך 30 יום ללידתו וניש ספק אם כלו לו טי' חודשי עיבור,¹⁴ שאין מתאבלים עליו] - **האם חייבים עליו בדיני אנינות?**
תפארת למשה – מחמיר על קרוב המת שלא יאכל בשר ולא ישתה יין [כיון דהרוב הם לא נפלים,¹⁵ ורק באבלות מקלים].

פת"ש - צ"ע אם לחייב את קרובו בכל המצוות.

ברכי יוסף - אין לחייב את קרובו באנינות [וכן בחזון עובדיה ח"א עמ' קכא].

פת"ש (ב) - האם יש מחלוקת בין הש"ך (ג) לט"ז (א)?

לפי הפת"ש - נחלקו הש"ך והט"ז, האם יש איסור לועג לרש, כשהקרוב אוכל בפני המת בשבת, או לאדם אחר שאוכל [ביום חול] בפני המת:

לש"ך (ג) - כשם שבשבת אסור לאכול בפני המת [משום לועג לרש] אף שכעת לא מוטל עליו לקבורו, הוא הדין שלאדם שאינו קרוב המת אסור לאכול בפני המת [אף שלא מוטל עליו לקבור את המת].

לט"ז (א) - כשם שלאדם אחר שאינו קרוב המת, מותר לאכול בפני המת [כיון שאינו מצווה לקבור את המת ואין לו איסור לועג לרש], הוא הדין שבשבת לאונן מותר לאכול בפני המת, כיון שכעת אינו יכול להתעסק בקבורתו.

אולם לפי ערוך השולחן (ז) - הש"ך והט"ז לא חלוקים:

הש"ך - קמ"ל שגם בשבת אסור לקרוב לאכול בפני המת משום לועג לרש, ואף הט"ז יודה לכך.

הט"ז - קמ"ל שלאדם אחר מותר לאכול בפני המת, דכיון שאינו אונן ולא מוטל עליו לקבורו, אין בזה משום לועג לרש ואף הש"ך יודה לכך.

פת"ש (ג) - אונן אף שאסור בבשר מכל מקום מותר ברוטב של בשר [ת' נודע ביהודה]. [אולם הילקוט יוסף (סי' ז סעי' י) - אסור גם רוטב של בשר].

פת"ש (ד) - האם אונן חייב בנטילת ידיים?

הר"י אלפאנדרי - הסתפק אם האונן חייב בנט"י.

חמודי דניאל - האונן חייב בנט"י בין מים ראשונים בין מים אחרונים. **וכתב** **הברכי יוסף (ה) – הטעם שחייב בנט"י, מכיון שנט"י היא גזרה דרבנן משום סרך תרומה, והאונן חייב בכל הלאוין מדאורייתא ומדרבנן, אך לא יברך** [וכן בחזון עמ' קמג].

פת"ש (ה) - אדם שבעודו אונן אכל ולא בירך, או עשה צרכיו ולא בירך - האם הוא חייב לברך לאחר הקבורה?

ברכת המזון - חייב לברך, אם עדיין לא נתעכל המזון במעי. [אולם לחזו"ע (ח"א עמ' קנא) - לא יברך ברהמ"ז לאחר הקבורה ד"ספק ברכות להקל"י], והנכון לצאת יד ספק, שיאכל כזית פת ויברך ברהמ"ז (חזו"ע שם עמ' קנב, וכיוצא בפת"ש).

וברכת אשר יצר - חייב לברך כל היום. [אולם לילקוט יוסף (סי' ז סעי' יט)] - אין לברך "אשר יצר" לאחר הקבורה [כיון שבשעה שהיה אונן, היה פטור מהברכה].

פת"ש (ו) - אונן שפטור מכל המצוות:

א. בדיקת חמץ – יתן לאדם אחר שיבדוק לו את החמץ [והשליח מברך "על ביעור חמץ"], ונוהגים שהאונן נותן לאחר את חלקו במתנה כדי שהבודק יוכל לברך, דאם לא יתן לו במתנה, אלא רק דרך שליחות, צ"ע אם השליח יוכל לברך. [נאם נמסר המת לכתפים – רשאי האונן לברך בעצמו (חזו"ע ח"א עמ' קפ)].

ב. ספירת העומר - אונן פטור ממצוות ספירת העומר, אך מי שיהיה אונן כל הלילה וכל היום שלמחרת [כגון שבית הקברות נמצא במקום מרוחק מהעיר, ואם לא יספור בלילה לא יוכל לברך גם בימים שאחריו], יספור באותו לילה בלא ברכה, ואז יוכל לברך בשאר ימים [שו"ת נודע ביהודה (מהדו' קמא או"ח סי' כז. וע"ע באו"ח סימן תפט, ביה"ל ד"ה בלא ברכה, וחזו"ע ח"א עמ' קפ)].

ג. מי שהתחיל להתפלל או לקרוא ק"ש ונעשה אונן באמצע תפילתו - יסיים את תפילתו ולא יפסיק [כיון שהדין שאונן לא מתפלל ולא קורא ק"ש, הוא רק מדרבנן (שו"ת שבות יעקב ח"א סי' ז). וכן בחזון עובדיה (ח"א עמ' קל) – הואיל והתחיל בהיתר יגמור התפילה או ברכת המזון, ואח"כ תחול עליו אנינות].

פת"ש (ז) - אונן פטור דווקא ממצוות עשה, אך חייב במצוות לא תעשה (חכם צבי סי' א). והאונן חייב בכל הלאוין מדאורייתא ומדרבנן (ברכי יוסף בפת"ש ד). **ובערב פסח מחצות – האונן פטור ממצוות עשה של "יתשביתו כל שאור" (פמ"ג).**

ובחול המועד: לפמ"ג – [וע"ע שאונן חייב במצוות לא תעשה, מכל מקום] האונן אינו מוזהר על הלאו של "בל יראה ובל ימצא" [כיון שהעוסק במצווה פטור מן המצווה, וכאן עוסק במצוות המת ואינו יכול לבער את החמץ, לכן אינו עובר על הלאו של "בל יראה..."] (פמ"ג בפתיחה הכוללת לאו"ח ח"ב אות כח).

ספר חומות ירושלים (סי' רסו) - השיג על הפמ"ג.

פת"ש (ח) - מי שמת קרובו קודם התפילה, וצריך להתפלל - מתי מודיעים לו על המיתה (חמודי דניאל, וע"ע בחזון עמ' עמ' קכט)

אם יש מי שיתעסק בקבורה - אין להודיע לו על המיתה, בכדי שיוכל להתפלל.

ואם אין מי שיתעסק בקבורה - מודיעים לו שמת קרובו, בכדי שיתעסק בקבורתו.

פת"ש (ט) - אֲחִים שיש להם יארציט [יום הזכרון השנתי] על אמם והם אוננים על אחותם [שיש לה בנים שיתעסקו בקבורתה], האם רשאים לעשות את היארציט על אמם [ולהיכנס לבית הכנסת להתפלל ולומר קדיש על האם]?

שו"ת ארבעה טורי אבן - מותר לאחים לעשות את היארציט על אמם¹⁶.

פת"ש - דבריו צ"ע אם אכן מותר לעשות היארציט על אמם¹⁷.

¹⁴ ובדין תינוק שמת - ע"ע לעיל סימן שמ סעי' ל, ולקמן סי' שעד סעי' ח.

¹⁵ ומשמע שלתפארת למשה - בתינוק שהוא בוודאי נפל [שנולד בחודש חי לעיבור] קרובו מותר בבשר ויין.

¹⁶ **לטורי אבן -** אף שהסכימו האחרונים דכשיש מי שיתעסק בקבורת המת דאסור לאונן להחמיר על עצמו ולקיים מצוות, משום כבודו של מת [אחותם], מ"מ כאן מותר לבנים לעשות את היארציט, כיון שזה כבודו של מת כבוד אמם. ועוד שכבוד אמם קודם לכבוד אחותם [דגם האחות המתה חייבת בכבוד אמה].

¹⁷ **לפת"ש (ט) –** כבוד המקום קודם לכבוד אביו ואמו (בכשי' רמ סעי' טו), ואם החמיר ה' בכבוד המת יותר מכבוד המקום [בוה שפטור את הקרובים ממצוות], כל שכן שכבוד המת [של אחותם] יקדם לכבוד אמם. וצריכים להיות אוננים על אחותם, ולא לקיים את היארציט על אמם.

הרחבה לסעיף א חלק ב

הל' ב: בשבת וביו"ט - אין אנינות ול'כ'ן:

בשבת וביו"ט¹⁹: אוכל בשר ושותה יין,
מברך וחייב בכל המצוות,

חוץ מתשמיש המיטה שאסור (כת"ק²⁰). [ולדעת פוסקים רבים אסור אף בכל דברים שבצניעא (דבי"ס לא)²¹].

אולם יש לו דין אונן בשבת וביו"ט, בכל אחד מהמקרים הבאים (רא"ש סי' נד):

1. **משהתחיל ללכת להחשיך על התחום כדי לעסוק בצרכי המות,**²² הוא אונן (עפ"י ירושלמי).
2. **כשרוצה²³ לקבור את מתו ביו"ט** [ביו"ט ראשון - ע"י גויים. וביו"ט שני²⁴ - שיכול בעצמו לקבור] - הוא אונן,

ובחול המועד - פשוט שנוהג אנינות כל זמן שלא נקבר (סי' שצט סעי' ב).

פת"ש (י-טז) - ראה בעמוד הבא.

¹⁸ **מו"ק כגב - ...ובשבת** - מיטב ואוכל, ואוכל בשר, ושותה יין, ומברך, ומזמן, ומברכין ומזמנין עליו, וחייב בקריאת שמע ובתפילה ובתפילין ובכל מצוות האמורות בתורה. רבן גמליאל אומר: מתוך שנתחייב באלו - נתחייב בכל. ואמר רבי יוחנן: תשמיש המטה איכא בינייהו... [ל'לה"ק - תשמיש בשבת אסור לאונן. ו'ולרי"ג - תשמיש בשבת מותר לאונן]. והעולה מהגמ': **בשבת - אין אנינות. וכתב הרא"ש (נד) - הוא הדין ביו"ט** [ראשון] שאין בו אנינות.

¹⁹ **בשבת וביו"ט שאין אנינות, במה האונן חייב? (ש"ד ז)**

ברכות ותפילה - חייב בשבת וביו"ט, כיון שזה דבר מצווה ולא רשות.

אכילת בשר ויין - בשבת - זו רשות. וביו"ט - זו חובה, ואפילו בליל יו"ט האחרון (רעק"א), [כיון שכל אדם חייב לשמוח ביו"ט, לכן גם אונן שאינו רוצה לקבור את מתו ביו"ט או בליל יו"ט הראשון, חייב בשמחה ואינו רשאי להחמיר על עצמו (שו"ת ושב הכהן או"ח סי' צה, פת"ש יג)].

בשבת אף שאין אנינות - אסור לאכול בפני המת, משום לועג לרש (בי"ח א וש"ד ג).

[ולערך השולחן (ז) - גם ל'לטי"ז (א) אסור לאונן לאכול בפני המת בשבת. אולם לפת"ש (ב) - ל'לטי"ז מותר לאונן לאכול בפני המת בשבת, ע"ע לעיל בעמ' 89 סיכום פת"ש ב].

רמ"א - ומותר לאונן ללכת לביהכ"ס בשבת, ואף בחול אין בו איסור, רק מאחר שאסור להתפלל, מה יעשה שם. (ולגבי אבל - עיין לקמן בסי' שצג סעי' א).

²⁰ **האם אונן מותר בתשמיש המיטה בשבת?** [והמחלוקת היא האם תשמיש מותר או אסור ולא בלשון רשות או חובה. כדמוכח מהירושלמי, ר"י ובי"י (עמ' רז ד"ה דקדק)].

ל'שו"ע כת"ק, ר"י (ט"ו) ורא"ש - אונן אסור בתשמיש המיטה בשבת.

[כתב הרא"ש (נז) - הלכה כתי"ק שאונן אסור בתשמיש המיטה בשבת, ולא שייך כאן לומר הלכה כדברי המקל (ר"י), דאכתי לא חל עליה אבלות, ועוד דאם ההלכה הייתה כר"י, התלמוד בבלי היה משמיע לנו זאת, כתלמוד הירושלמי שפסקו כר"י.

ברם יש מחלוקת בהבנת הרמב"ם (פ"ד ה"ו) שכתב: האונן בשבת חייב בכל המצוות... **חוץ מתשמיש המטה... ל'ב"י - ל'לרמב"ם** תשמיש המיטה אסור בשבת, אולם ל'ב"י (ו) - ל'לרמב"ם תשמיש המיטה בשבת מותר, והוא רשות ואינו חובה, וכן כתב לחם משנה (על רמב"ם פ"א ה"ב)]. וע"ע לקמן בהערה 47 לגבי יום חול.

שלא כרבן גמליאל ורבינו יונה - שהתירו לאונן לשמש מיטתו בשבת.

[לרבינו יונה (ברכות י"א/א מדפי הרי"ף) - כשם שהלכה כדברי המקל באבל (מו"ק י"ח/א), הוא הדין שבאונן הלכה כדברי המקל, לכן כאן יש להקל כתלמוד הירושלמי ורבן גמליאל ולא כתלמוד הבבלי].

האם באונן אמרינן הלכה כדברי המקל וכשם שבאבל אמרינן הלכה כדברי המקל (מו"ק יח)]

ל'רא"ש (סי' נז) - באונן לא שייך לומר הלכה כדברי המקל באבל, מכיון שכל עוד שלא נקבר לא חלה האבלות.

[ולכן פסק הרא"ש כתי"ק שאסור לאונן תשמיש המיטה בשבת (במו"ק כגב) וע"ע בשדי חמד (מערכת אבלות אות ו), שביאר את הבי"י שנראה כסותר את עצמו, דבסימן זה פסק כרא"ש שבאונן לא אמרינן הלכה כמקל, ואילו באו"ח (סי' עא), פסק הבי"י שיש להקל אף באנינות].

רבינו יונה - באונן אמרינן הלכה כדברי המקל [ולכן פסק (רבינו יונה ברכות י"א/א, על הרי"ף) כר"י שאונן מותר בתשמיש המיטה בשבת, שלא כתי"ק שאסר].

²¹ **האם אונן אסור בתלמוד תורה ביו"ט/בשבת** [כשם שאסור בתשמיש המיטה?]

ל'מגן אברהם (או"ח סי' תקמח ט"ק ח) - אונן אסור בתלמוד תורה או לעלות לתורה ביו"ט.

[וכן משמע מהרמ"א שכתב (יו"ד סי' שמא סעי' ה) **האונן אסור בשמחה**, והתורה משמחת שנאמר "ופקודי ה' ישרים משמחי לבי".

ונלע"ד כן משמע מהרשב"א שהובא ברדב"ז (ו) על הרמב"ם פ"ד ה"ו, וממה שכתב השו"ע באו"ח, שהאונן נוהג ברגל בדברים שבצניעא, וביו"ד (ת סעי' א) כתב השו"ע שתי"ת נקרא דבר שבצניעא, שאבל נוהג בו אפילו בשבת ומועד (סי' שצט). **וכן פסק: הגליון מהרש"א** (לקמן בסעי' ה) **והפני ברוד** (הלי אונן עמ' 23 סעי' כ) שאונן אסור בת"ת בשבת].

דגול מרבבה (או"ח סי' תקמח) - מותר לאונן לתלמוד תורה בשבת וביו"ט.

[ומה שהרמ"א (יו"ד סי' שמא סעי' ה), אסר לאונן בשמחה, זה דווקא ביום חול אך לא בשבת וביו"ט, והואיל ובשבת וביו"ט לא חל עליו דין אנינות, למה יהיה אסור בד"ת?! ועוד שהגמ"י במו"ק כגב/א אסרה לפי ת"ק דווקא תשמיש המיטה, אך ת"ת משמע שלכו"ע מותר.

וכף החיים (או"ח סי' תקמח ט"ק כד) **כתב כמה פוסקים שפסקו כדגמ"י. ובזכרון יצחק** (פ"ה סעי' ל) - התיר לאונן לתלמוד תורה בשבת, אך ימנע מלעלות לסי"ת].

²² **ובדין מחשיך על התחום - ע"ע בשו"ע או"ח סימן ע"א סעי' ב,** וסימן תקמח סעי' ה, ובשמירת שבת כהלכתה (ח"י פרק סד סעי' לב).

²³ **אולם כשאינו רוצה לקבור את מתו ביו"ט** [ראשון - ע"י גויים, או ביו"ט שני - בעצמן] - **אין לו דין אונן** (או"ח סי' תקמח סעי' ה), **וכ"פ שבט יהודה (ט) וכה"ח** (סי' ע"א ט"ק יט) **אולם יש שביארו "שאינו רוצה" - הכוונה שאין ביכולתו לקבור את מתו ביו"ט ואינו הדבר תלוי ברצונו האישי** [אולם אם ביכולתו לקבור את מתו ביו"ט - יש לו דין אונן בעל כרחו, אף שאינו רוצה לקבור בו ביום (ל'פמ"ג (או"ח שם סי' ז-ח) **בביאור המנ"א** (ל'קמן בסעי' ה) **והפני ברוד** (הלי אונן עמ' 23 סעי' כ) שאונן אסור בת"ת בשבת].

²⁴ **ביום של יו"ט שני** [של גלויות] דיכול לקבורו בעצמו - **יש לו דין אונן ואסור לקדש** [בין לטי"ז ובין לש"ד].

אולם האם גם ב'ליל יו"ט שני - יש לו דין אונן, ואסור לקדש על היין?

ט"ז (ג) כמהרי"ל - בליל יו"ט שני, אין לו דין אונן, ומותר לעשות קידוש [משום שאין אנינות ביו"ט, ואין דרך לקבור בלילה].

[ואם תקשה - דכשם שבי"ט של יו"ט שני יש לו דין אונן ואסור לקדש, לכאורה הוא הדין **שבביל יו"ט שני** אסור לקדש?]

תירץ הדרישה (ב) - כיון שביו"ט שני לא התירו לעשות את כל המלאכות הנצרכות למת [כגון האיסור לתפור תכריכים, ולחפור קבר ולעשות שאר מלאכות (כבאו"ח תקכו)], אי"כ לא מוטל על הקרוב רבה, ולכן רק ביום [שני] יש לו דין אונן, אך **בלילה אין לו דין אונן**, ולכן מקדש בליל יו"ט שני לפי המהרי"ל, **וכן פסק המגן אברהם** (או"ח סי' תקמח ט"ק ח), הובא כאן בדגמ"ר ובפת"ש טו), **וכ"פ המשנ"ב** סי' ע"א ט"ק יא, עיי"ש.

אולם הש"ד (ט) - דחה את הסבר הדרישה, וכתב שהמהרי"ל [לא סובר כירושלמי והרא"ש אלא] **סובר כסמ"ג וכשי"ת המוסקים** [כתלמוד הבבלי] **שאבלות** [ואנינות] אינה נוהגת כלל ביו"ט שני אפילו ביום, לכן המהרי"ל מתיר לקדש, אולם לש"ד קי"ל כרא"ש שאנינות נוהגת ביו"ט שני, ולכן אסור לקדש כדלקמן].

ל'ש"ד (ט) ושבט יהודה (ט) - אף בליל יו"ט שני יש לו דין אונן, ואסור לקדש.

[כיון שקי"ל כרא"ש (נד) והשו"ע - **דביו"ט שני** [יכול בעצמו לקבור את מתו], **חלו עליו כל דיני אנינות** [והלילה בכלל היום הוא] **ולכן אסור לקדש**. **וכתב הילקוט יוסף** (סי' ז סעי' ט) - **שחלים עליו כל דיני אנינות מליל יו"ט שני**, אבל אם רוצה לדחות את הקבורה לאחר יו"ט, לא חלה עליו אנינות עד מוצאי הרגל, כדן שבת].

ובדין יו"ט שני, ויו"ט שני של ראש השנה - ראה עוד לקמן בפת"ש טו-טז.

סימן שעא ובו ו' סעיפים דין אהל היאך מביא הטומאה

סעיף א

אסור לכהן ליכנס תחת אהל שהמת תחתיו, אפילו הוא גדול הרבה, ואפילו לבית אחר או לעליה אחרת הפתוחים לאותו בית בנקב שיש בו טפח על טפח, ובית לאותו בית, עד עולם; ואם סתם הנקב - מותר לו ליכנס לבית אחר, שהסתימה חוצצת, אפילו לא בטלו להיות שם עולמית. והני מילי, שסתם כל הנקב; אבל אם לא סתם כל הנקב אלא מעטו מטפח - אם נתנו להיות שם עולמית, ממעט וחוצץ בפני הטומאה שלא תעבור; ואם לאו, אינו ממעט. הגה: וכל דבר המקבל טומאה - אינו חולץ בפני הטומאה (הגהת אלפסי פרק בני העיר ובהל' טומאה להרי"ף ורמב"ן ורא"ש ומדרכי ריש פרק לא יחפור). ולא מיקרי סתימה בחלון, אלא"כ יכול לעמוד בלא סמיכה (גי' שם).

נזשא הסעיף: איסור טומאת אוהל (מדאורייתא (במדבר יט, יד)).*

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>במדבר יט, יד - זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הפא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים.</p> <p>הדין שבסעיף זה הובא (בהל' טומאה) ברי"ף וברא"ש (סי' ט) עפ"י המשנה באהלות (פ"ג מ"ז, ופרק ט), ולפיכך אם יש נקב של טפח על טפח במקום אחד, הטומאה עוברת דרכו לחדר אחר, אבל אם אין טפח על טפח במקום אחד, אלא בצירוף הרבה נקבים קטנים [כגון רשת/סורגים¹] אין הטומאה עוברת (סי' א, ש"ך ב, עפ"י המשנה באהלות פ"ח, ורמב"ם סוף פ"ג מהל' טומאת מת, ורש"י חולין קכה/ב).</p> <p>ומ"מ יש לחלק בשיעור הנקב המעביר טומאה (פת"ש ב) בנקב העשוי לתשמיש - שיעור הנקב טפח על טפח.</p> <p>ובנקב העשוי לאורה [כגון שפתוח לאור] - שיעור הנקב כפונדיון (רמב"ם טומאת מת פי"ד ה"א) שזה שיעור כמלא מקדח (ט"ז א, עפ"י אהלות פי"ג מ"א). ולגבי שיעור פתח שנעשה שלא בידי אדם, כגון שחררו רמשים או מים - עיין במשנה כלים פי"ז מ"ב, ובדרכי משה א.</p>	<p>1. טומאת אוהל - אסור לכהן להיכנס תחת אוהל שהמת תחתיו אפילו הוא גדול הרבה, וכן לבית אחר או עליה אחרת הפתוחים לאהל המת בנקב של טפח על טפח. [נהטומאה הבאה מאהל המת אפילו לאלף בתים הפתוחים זה לזה - כולם טומאתם מדאורייתא (שבט יהודה סי' שעב סי"ק ב, ועיי"ש בדברינו בעמ' 208)].</p> <p>2. אם סתם את הנקב - מותר לכהן להיכנס לבית שהמת לא נמצא בו, והסתימה מועלת ולמנוע מהטומאה לעבור [רק בקיום ג' תנאים]:</p> <p>א. כשסתם את כל הנקב [אף בסתימה עראית], או שמיעט את הנקב מגודל טפח [על דעת שהסתימה תהיה שם לעולם] (שו"ע²).</p> <p>ב. כשסתם בדבר שאינו מקבל טומאה (בי"ב יט/ב, רמ"א).</p> <p>ג. כשהסתימה יכולה לעמוד בלא סמיכה (רמ"א).</p>
<p>הרחבה לדין זה - ראה בעמוד הבא.</p> <p>מתי סתימה עראית מועלת למנוע מהטומאה לעבור? (תוס' שבת דף קנ"א) והרי"ף (הל' טומאה דף ב/א), והרא"ש (הלכות טומאה סי' ח-ט).</p> <p>כשסתם את כל הנקב - סתימה עראית מועלת.</p> <p>אך כשסתם רק חלק מהנקב וממעטו מגודל טפח - סתימה עראית לא מועלת, וצריך לבטלה על דעת שתהיה שם לעולם.</p> <p>ואם סתם באוכלים - אף שסתם את כל הנקב, צריך לבטלם שיהיו שם לעולם (פת"ש ג).²</p>	<p>המשך הרחבה לסעיף</p>

המשך הרחבה לסעיף

האם לאשת כהן מעוברת מותר להיכנס לאוהל מת? (פת"ש א)

הרוקח (סו"ס שטו) - מותר לאשת כהן מעוברת להיכנס לאוהל מת מכיון דספק ספיקא הוא, ספק נפל ספק חי, וא"ת העובר חי, יש ספק שמא זכר שמא נקבה (דרישה א, ש"ך א).

מגן אברהם - הקשה על הרוקח דהרי גם בלא הס"ס מותרת להיכנס לאוהל המת, דהרי טהרה בלועה אינה מטמאת! ונשאר בצ"ע (מג"א או"ח סי' שמג סי"ב, עפ"י חולין עא/ב).

רדב"ז (ח"א סי' ר) - תירץ שהרוקח מיירי באשה שקרבו ימיה ללדת ויש לחוש שמא יוציא הולד ראשו ונמצא שהוא כילוד ואינה טהרה בלועה, דאפ"ה לא חיישינן כיון שיש את הספק ספיקא.

ושבט הלוי (שו"ת ח"ו יו"ד סי' קעה) - התיר לאשת כהן להיכנס לביה"ח ללדת שם, למרות שהיא יודעת באופן ברור ע"י בדיקת אולטרה סאונד שהיא מעוברת בנזכר, ועיי"ש וכן בדבריו בח"ב יו"ד סימן רה.³

¹ ובדין סורג מברזל - ראה בעמ' הבא מח"י ט"ז ונקח"כ.

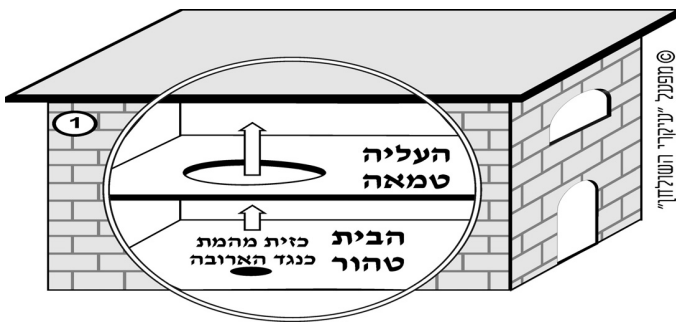
² וא"ת מדוע אוכלים מועלים לסתום, הרי הם מקבלים טומאה, וצריך לסתום בדבר שאינו מקבל טומאה? י"ל שאוכלים שביטלם והניחם על דעת שיהיו שם לעולם, אינם מקבלים טומאה (תוס' ב"ב יט/ב ד"ה ותיפוק, עפ"י חולין קכט/א).

³ ומ"מ עדיף שאשת כהן לא תעשה בדיקת אולטרה סאונד לדעת אם יש לה עובר זכר - כדי שישאר הספק ספיקא כראוי כדברי הרוקח (חזון עובדיה ח"ב עמ' סו) בשם שו"ת אבן ישראל (ח"ח סי' עז לגר"י יעקב פישר).

סעיף ב

ארובה שבין בית לעליה ואין בה פותח טפח, וכזית מהמת למטה בבית כנגד הארובה - הבית טהור והעליה טמאה.

נושא הסעיף: ארובה שבין בית לעליה.

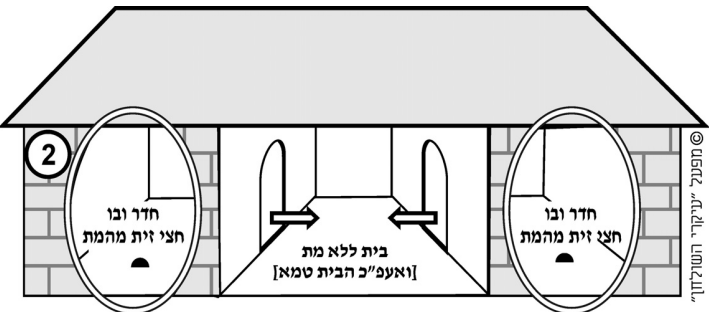
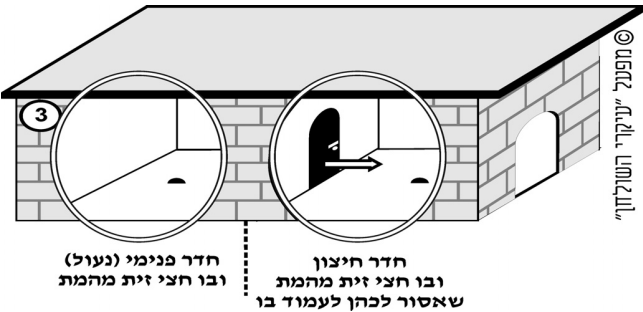
הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מקור הדין – ברא"ש הל' טומאה (דף ב/א) עפ"י אהליות (פ"י).</p> <p>בית יוסף - אף שבמשנה באהליות יש עוד דינים, הטור השמיע לנו דין זה לפי שהוא דבר חידוש שמוטר [לכהן] להיכנס לבית שהמת בתוכו, ואסור להיכנס לעליה שאין המת בתוכו [הואיל והטומאה בוקעת ועולה].</p> <p>א"כלומר מאחר שהטומאה מונחת תחת הארובה, הטומאה עולה כנגדה [אע"פ שפתח הארובה הוא פחות מטפח על טפח], ומטמאה את העליה. אבל הטומאה אינה חוזרת ויורדת לטמא את הבית, מאחר שפתח הארובה הוא פחות מטפח על טפח (עפ"י הרא"ש, ש"ך ד, וטי"ז ד. והוסף הטי"ז - שאין לטמא את פתח הבית מדין סוף טומאה לצאת דרך אותו הפתח (שנזכר להלן בסעי' ז), כיון שאין שם רק כזית מהמת, ועליו אין אוהל⁶, ונחשב כמת שמונח ברשות הרבים ואינו מטמא כלל בבית, וע"ע בפרישה ב).</p> <p>אולם כשיש בית וע"ג עליה, ויש ביניהם פתח של טפח על טפח - הבית והעליה טמאים כיון שנחשבים כמו חדר אחד (ש"ך ד, וביאר הטי"ז ד) שבמקרה זה אף הבית טמא, הן משום שהטומאה חוזרת ויורדת [מהעליה לבית דרך הפתח של טפח על טפח] והן משום שסוף טומאה לצאת דרך הפתח, [מכיון שלא הקל הרא"ש לטהר את הבית אלא במקרה שפתח הארובה הוא פחות מטפח על טפח] (וע"ע בחידושי הגרשוני שביאר את הטי"ז).</p>	<p>איור מס' 1:</p> <p>המקרה - כשיש בית⁶ ועל גביו עליה, ויש ארובה [הוא חור שבגג, דב"ס] המחברת ביניהם עם פתח של פחות מטפח על טפח, וכזית מהמת מונח בבית כנגד הארובה.</p> <p>הדין - הבית טהור והעליה טמאה.</p> <p>הסבר - כיון שבמקרה זה הטומאה בוקעת ועולה ואינה חוזרת ויורדת.^א</p>

⁶ בית ועליו אין אוהל – הכוונה שאין אהל על הבית התחתון, אבל על העלייה יש אהל (חידושי הגרשוני על הטי"ז). ולכן באיור לעיל מסומן שגג העליה סתום ולא פתוח.

סעיף ג

שני חדרים פתוחים לבית - ובכל אחת חצי זית מהמת, ודלתותיהם נעולים, הבית טמא והם טהורים; ואם נפתחו, גם הם טמאים.

נושא הסעיף: סוף טומאה לצאת.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>^אמקור הדין באהלות (פי"ח מ"ו) והרא"ש בהל' טומאה (ועי'ע באהלות פי"ז מ"ג).</p> <p>בית יוסף - גם דין זה כתב הטור מבין כל שאר הדינים השנויים במסכת אהלות, לפי שהוא דבר חידוש [שהחדר שיש בו חצי זית מהמת - טהור, והבית שאין בו טומאה - טמא, הואיל וסוף טומאה לצאת דרך אותו בית (פרישה ד)].</p> <p>אם דלתות החדרים נעולות:^ב הבית טמא - ואסור לכהן להיכנס לבית, הואיל דסוף טומאה לצאת [דרך הבית], ורואה אני כאילו שני חצאי הזיתים מונחים בבית.</p> <p>אך החדרים טהורים - כיון שיש בכל חדר, רק חצי זית מן המת [והוא חצי שיעור], ואין הטומאה נכנסת בחדרים כיון שדלתותיהן נעולות [ועי'ע בי"ח ג להלן].</p> <p>והדין שאם הדלתות נעולות - החדרים טהורים, זה רק כשלכל חדר יש פתח בפני עצמו לבית, אולם כשיש שני חדרים זה לפניו מזה [ויש חצי זית מהמת בכל חדר], אע"פ שהכהן העומד בחדר הפנימי אצל חצי זית אינו נטמא, מ"מ אסור לכהן לעמוד בחדר החיצון, שהרי הטומאה שבחדר הפנימי, סופו לצאת דרך חדר החיצון ורואה אני כאילו שני חצאי זיתים מונחים בחדר החיצון, ונטמא הכהן אע"פ שדלתותיהן נעולות (בי"ח ג).</p>	<p>איור מס' 2: החיצים - מסמנים את כיוון הוצאת חצי זית מהמת.</p> <p>מקרה - שני חדרים פתוחים לבית, ובכל חדר יש חצי זית מהמת [ובבית אין מת]:^א</p> <p>אם דלתות החדרים נעולות - הבית טמא והחדרים טהורים.^ב</p> <p>אך אם דלתות החדרים פתוחות - אף החדרים טמאים [מכיון שהטומאה חוזרת מן הבית לחדרים (שי"ד ו)].</p>
<p>איור מס' 3:</p> 	

סעיף ד

חצר המוקפת זיזין ואכסדראות, וטומאה באחד מהבתים - אם כל פתחי הבתים והחלונות נעולים, טומאה יוצאת לתחת הזיזין והאכסדראות; והטעם, משום דהואיל וסוף הטומאה ללאת דרך פתח, וזיזין כאלו ילאה; ולכן יש מחמירין לכהנים ליכך דרך פתח העיר סוף המעלה ללאת משם (פסקי מהרא"י סימן כ"ה וכל בו), ויש מתירין (שם הביא בשם י"א), והמקיל לא הפסיד במקום שלא נהגו להחמיר; ואם נפתח חלון או פתח מצד האחר, ואותם של צד החצר כולם נעולים - אין הטומאה יוצאת לתחת הזיזין. ואם נפתח גם כן אחד מהם לצד הזיזין - הטומאה יוצאת מהבית לתחת הזיזין. וכן אם טומאה תחת הזיזין - נכנסת מתחתיה לבית; לכן גגים הבולטים למעלה לחוץ על פתחי הבתים, וטומאה באחד מהבתים - כל הבתים שפתחיהם פתוחים, טמאים. הגה: ב' גגין שאין נוגעין זה בזה, אע"פ שאין ביניהם רק פחות מג' - לא היו חבור לטומאה, דלא אמרינן לבד להחמיר (מהרי"ו בפסקיו). ואם היו זה למעלה מזה, אע"פ שאין נוגעים, אמרינן: חבוט רמי, וכאלו נוגעים (נ"י בהלכות טומאה להרי"ף). הכהנים אינן יכולין לכופ לקרובי המת שזיזילו המת ממקומו כדי שיהיו רשאים ליכנס לביתם, אם לא במקום שדרך להוליך כל המתים (תשובת מהרי"ל סימן ס"ח).

נושא הסעיף: חצר המוקפת זיזין ואכסדראות וטומאה באחד מן הבתים - מה דין הבתים, ומתחת הזיזין?

<p>הרחבה לסעיף</p>	<p>עיקר הסעיף</p>
<p>^א דין זה הובא ברי"ף (הל' טומאה דף ב"א), ובר"ש (הל' טומאה סי' ט). ^ב דהואיל וסוף טומאה לצאת דרך פתח, רואין כאילו יצאה⁹ (רמ"א), דגזרו רבנן על כל המקומות שסוף טומאה לצאת מהם ואין ידוע דרך איזה פתח יצא [שאנו רואים את הטומאה כאילו היא כבר שם [תחת הזיזין] (ש"ך ח), (פרישה ז).]</p>	<p>חצר המוקפת זיזין ואכסדראות וטומאה באחד מן הבתים:^{א, 7} א. אם כל פתחי הבית והחלונות שהמת בו נעולים⁸ - טומאה יוצאת לתחת הזיזין.²</p>
<p>^ג כשנפתח פתח [או חלון] של ד' על ד' [טפחים], בצד האחורי של הבית שהמת נמצא בתוכו - אנו אומרים שהמת יצא דרך אותו פתח האחורי, ולא דרך הפתח הפונה לחצר כיון שהוא נעול (ש"ך י"א) עפ"י אהללות פי"ז מ"ג [שם הובא שאפילו רק חשב דרך איזה פתח להוציא את המת - שאר פתחים טהורים].</p>	<p>ב. ואם [בבית שהמת בתוכו (ט"ז ח)] נפתח חלון או פתח מצד האחר [האחורי שלא מתחת הזיזין] וכל הפתחים [של הבית שהמת נמצא בתוכו]¹⁰ (ט"ז ו, ש"ך ח) הפונים לצד החצר כולם נעולים - אין הטומאה יוצאת לתחת הזיזין.³</p>
<p>^ד כל שנפתח [הבית שהמת בו] לצד הזיזין - הטומאה נכנסת מתחת הזיזין, אף שפתחי שאר הבתים נעולים (ט"ז ח).</p>	<p>ג. אם [בבית שהמת בתוכו (ט"ז ח)] נפתח פתח גם לצד האחורי [שלא תחת הזיזין], וגם לצד החצר [תחת הזיזין] - הטומאה יוצאת מהבית, לתחת הזיזין.⁷</p>
<p>^ה כלומר כיון שיש גגות על פתחי הבתים, הטומאה יוצאת דרך פתח הבית הטמא לתחת הגגים [הנוגעים זה לצד זה עפ"י הרמ"א] ונכנסת לבתים אחרים שהם פתוחים תחת גג שלהם (ט"ז ז).</p>	<p>ד. ואם יש טומאה תחת הזיזין - הטומאה נכנסת [גם] לכל בית הפתוח לצד הזיזין (ט"ז ט, ש"ך יב).</p>
<p>^ו כלומר כיון שיש גגות על פתחי הבתים, הטומאה יוצאת דרך פתח הבית הטמא לתחת הגגים [הנוגעים זה לצד זה עפ"י הרמ"א] ונכנסת לבתים אחרים שהם פתוחים תחת גג שלהם (ט"ז ז). הרחבה נוספת לדברי השו"ע - ראה לקמן בעמודים 200-202.</p>	<p>ה. וכן אם יש טומאה באחד הבתים, ויש גגים [נגות בתים] הבולטים לחוץ על פתחי הבתים - כל הבתים שפתחיהם פתוחים [תחת הגג שלהם (ט"ז ז)] טמאים.⁷</p>

סיכום הרמ"א - יובא לקמן בעמ' 203.

⁷ **תאור החצר המוקפת זיזין ואכסדראות** - היא חצר שסביבה יש בתים [מגו רוחותיה (רש"י סוכה יז"א)] ויש לכל בית ב' פתחים, א' לצד החצר וא' לצד האחורי שאין שם זיזין ואכסדראות [וכן לכל בית יש ב' חלונות, א' לצד החצר וא' לצד האחורי], (וכל פתח או חלון צריך שיהיה בו חלל ד' טפחים על ד' טפחים, דאלי"כ אין זה פתח כלל, ערוה"ש כא) וזיזין ואכסדראות [בולטין טפח (ערוה"ש כו)] מקיפין את החצר ומאיהלים על הפתחים, אך לצד השני [האחורי] אינו מוקף בזיזין ואכסדראות, [ונקרא היציאה היא דרך פתח הבית שלצד הזיזין והאכסדראות (ערוה"ש כא), לקמן בה"ע 9] דמשם הם יוצאים לחצר, ומחצרו הם יוצאים למבוי או לרשות הרבים דרך פתח החצר (בדה"ש לז) [ע"ע בפרישה ה, ש"ך ז, חכמת אדם כלל קנט סעי' ט].

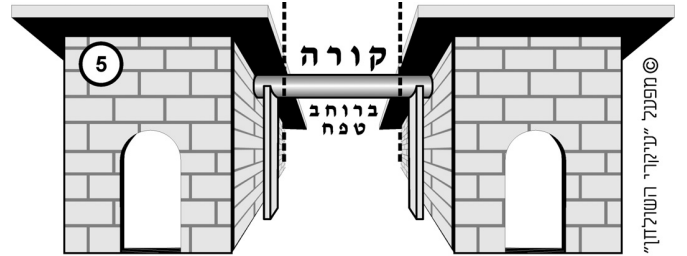
זיזין - אלו בליטות היוצאות מכותל הבית ומאיהלות ע"ג פתח הבית.

אכסדרה - זו כמין תקרה שבוטלת לחוץ מאמצע גובה כותל הבית [ומאיהלה ע"ג פתח הבית] (תפארת ישראל אהללות פי"ו מ"ב). והרב קהתי שם כתב שזו תקרה המונחת על עמודים לפני הבית.

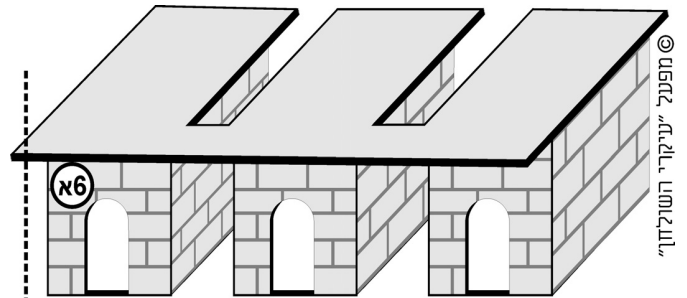
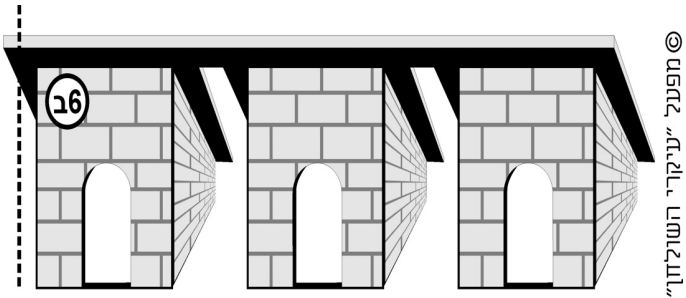
⁸ ואף שלשון השו"ע היא - "אם כל פתחי הבתים והחלונות נעולים", מ"מ הדגש הוא שפתח הבית שהמת בו הפונה לחצר - נעול, ואעפ"כ הטומאה יוצאת לתחת הזיזין [מדין סוף טומאה לצאת], אולם בשאר פתחי הבתים הפונים לחצר - אין נפק"מ אם הם פתוחים או נעולים, לענין זה שהטומאה יוצאת לתחת הזיזין (דרישה ג, ט"ז ו, ש"ך ח). ומ"מ הטומאה שנכנסה תחת הזיזין [מדין סוף טומאה לצאת] - נכנסת גם לכל אותם הבתים הפתוחים לצד הזיזין, וכל מה שבתוכם נטמא (ש"ך ח).
⁹ וביאר ערוה"ש (כא) - "דכלל הדברים: דכשאין הוכחה, אמרינן מסתמא ויצאו המת דרך הפתח שלצד הזיזין ששם הוא עיקר היציאה [ולכן מטמאים את תחת הזיזין - מדין סוף טומאה לצאת], ורק כשיש הוכחה שיוציאוהו מהצד השני [כגון שנפתח פתח מהצד האחורי שאינו מוקף בזיזין], אז טהור תחת הזיזין".
¹⁰ כלומר אפילו אם שאר פתחי הבתים הפונים לחצר פתוחים, ורק פתח הבית שהמת בתוכו ופונה לחצר - נעול, אין הטומאה יוצאת לתחת הזיזין, כיון שיש פתח [פתוח] לצד האחורי של הבית שהמת נמצא בתוכו (ט"ז ז).

הרחבה לסע' ד, חלקה בשו"ע [בדין טומאה שנכנסת לבתים הפתוחים]

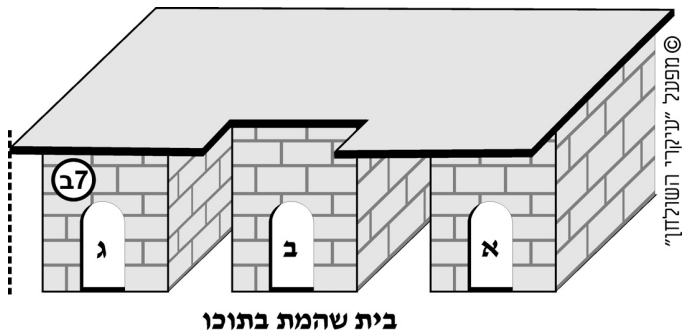
רש"ל (עפ"י הסבר ב"ח ד) - **קורה ברוחב טפח שנכנסת מתחת לגגין מעבירה טומאה מבית לבית ואין לכהן להיכנס לבית זה** (כאיוור מס' 5).
[כלומר במקום שיש עירוב ועשו קורות שיש בהם היקף טפח ממבוי למבוי, וראשי הקורות נכנסין תחת הגגין שמכאן ומכאן, הטומאה נכנסת מתחתיה והקורה מביאה הטומאה מגג לגג ומתפשטת בכל הבתים מכאן ומכאן, ואם יש מת באחד מן הבתים, אין כהן רשאי להיות בשום בית מן הבתים שבמבואות המחוברות ע"י קורות העירוב...]
וביאר הב"ח (עמ' רסב) דמשי"כ הרש"ל "עשו קורות שיש בהם היקף טפח" - צריך לפרש [כשהקורה עגולה] שיש בהיקפה לפחות ג' טפחים, שאם תחלקה יהיה בה רוחב טפח, מכיון דכל שיש בהיקפו ג' טפחים - יש בו רוחב טפח (כלומר קוטר טפח) כבגמי בעירובין סוף יגב, והמשנה באהלות פיי"ב מ"ו. הרש"ל הובא גם בט"ז טובשי"ך יג). (כאיוור מס' 5א)

וכתב הדרישה (ה) - טעות העולם שסוברים שדין טומאת אוהל תלוי במה שגג אחד מאהיל על חבירו מן הצדדים [במקום שהבתים קרובים זה אצל זה] משא"כ בבתים שאין הגגים מאהילים זה על זה מהצדדים, דאין בכך טומאת אוהל - **זוה אינו נכון, אלא הכל תלוי בגג שמעל פתח הבית - ומה שטומאה עוברת מבית לבית זה רק כשיש גג [או קורה רחבה] הכולט טפח מ-על גבי פתח הבית** [הפתוח] שהמת בו, עד-על גבי פתח הבית הסמוך הפתוח¹¹, כאיורים מס' 6א, 6ב: (ועי"ע בשו"ך יד ובט"ז י).

אך כל שאין גג על גבי פתח הבית שהמת בו (בית ב' שבאיור מס' 7) [או ע"ג פתח הבית הסמוך], אף שיש לו גג מן הצד והוא מאהיל על הבתים שסמוכים לו מכל צד **אין הטומאה באה שם** (לבתים א' ו' שבאיור) **אם נסתמו קירות הבתים בצדדים שהגג מאהיל אליהם, כאיורים מס' 7א, 7ב:**

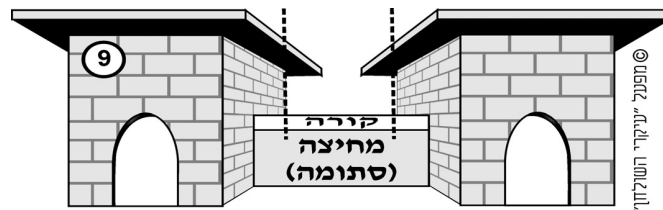
¹¹ ומ"מ אין הדגש דווקא בדבר המאהיל על פתח הבית, אלא אף כשמאהיל על אחד משאר הפתחים כגון חלונות או חורים בקירות הבית הפתוחים טפח על טפח, הטומאה עוברת דרכם (כדמשמע מהמשך דברי הדרישה שם), ולפיכך הכלל העולה מהדרישה: שטומאת אהל עוברת מבית לבית, כל שיש דבר המאהיל באופן רצוף מאחד הפתחים של הבית שהמת נמצא בו עד אחד הפתחים של הבית שאליו עוברת הטומאה. ומ"מ הטומאה עוברת רק כשבדבר המאהיל עצמו וכן בכל אחד משני הפתחים הנ"ל יש לפחות טפח על טפח (למעט מקרים מסויימים שאף נקב הקטן מטפח מעביר את הטומאה, כמבואר בדרישה א).

וכשהבתים לא סמוכים זה אצל זה, אלא שיש מחיצה [סתומה] בין הבתים, וגגות הבתים מאהילין על המחיצה [ולמחיצה אין גג]:

אזי אם בראש המחיצה יש קורה בולטת ברוחב טפח - הטומאה עוברת תחת אותה הקורה הבולטת [כלומר הטומאה עוברת מפתח הבית הטמא אל תחת הגג המאהיל על הפתח, ומשם אל תחת הקורה הבולטת טפח במחיצה, ומשם עד תחת גג הבית הסמוך ונכנסת תוכו דרך פתחים או חורים] **כאיור מס' 8:**

אך אם בראש המחיצה אין קורה בולטת [ואף כשיש קורה ברוחב טפח שמונחת על המחיצה, אך אינה בולטת] - **אין הטומאה עוברת, כאיור מס' 9:**

וכתב הש"ך (סוף ס"ק יד) - [דכדי שטומאת אוהל תעבור מבית המת לבית הסמוך], **צריך שיהיה** [ע"ג שני הפתחים הפתוחים] **גג אהל טפח מתחילה עד סוף**¹², אבל כל שיש ביניהם הפסק בחומה גבוהה אף שהיא עבה כמה טפחים, כיון שאין אהל טפח, שוב אין לטומאה מקום לילך, וכן הסכימו רבים וגדולים וכן המנהג פשוט.

וכשהבתים אינם סמוכים זה לזה אלא שיש מחיצה בין הבתים, והגגין מאהילים על המחיצה, **ובאמצע המחיצה יש פתח מעבר** - יש מחלוקת האם הטומאה עוברת מבית לבית [כאיור מס' 10 שלהלן]:

מהדרישה (ו) משמע - דמחמת הפתח שבמחיצה, **הטומאה עוברת** מבית לבית¹³ [ואע"פ שהפתח שבמחיצה אינו מגיע מתחת לגג הבית, מ"מ מכיון שנכנסים ועוברים דרכו, יש עליו שם משקוף, והוא כמחיצה פתוחה (שמעבירה את הטומאה) ולא כמחיצה סתומה].

ט"ז (ט) - הפתח שבמחיצה, **אינו מעביר את הטומאה** מבית לבית אע"פ ששני הבתים פתוחים, כיון שאין רצף של חלל אוהל מפתח הבית הטמא לפתח הבית הסמוך, אלא יש הפסק מחמת המחיצה הבנויה על הארץ, ובמקרה כזה רק אם היה גג [בולט] ע"ג המחיצה או בליטה של טפח מאותו צד שנכנס תחת הבית הטמא עד לחלק המגיע תחת הגג השני, הטומאה הייתה עוברת].

איור מס' 10:

אולם במקרה שהפתח הפתוח הוא לאורך **כל** המחיצה [ונכנס מתחת לגגות הבתים], גם ה"ט"ז יודה שהטומאה עוברת תחת מחיצה כזו, **כאיור מס' 11:**

¹² אולם הדגמ"ר כתב בשם הרמב"ם (ה'ל' טומאת מת פ"ב ה"ז) - **קורה** שהיא נתונה מכותל לכותל והטומאה תחתיה **אם יש בה פותח [רוחב] טפח - מביאה את הטומאה תחת כולה** וכל הכלים או אדם שתחתיה טמאים **אף ע"פ שאין כולה שוה וקצתו פחותה מטפח** [כלומר אע"פ שיש בקורה מקום שהוא פחות מרוחב טפח - הטומאה עוברת תחת כל אותה קורה] מפני שקצתה מקצת אהל הוא... [וע"ע באהלות פ"ב מ"ו בביאורים השונים למשנה שכתב הרב קהתי].
¹³ כלומר הטומאה עוברת מתחת הגג הבית הטמא אל תחת המחיצה [שיש בה פתח], ומשם אל תחת גג הבית הסמוך ונכנסת תוכו דרך פתחים או חורים.

וכאמור בשו"ע רק הבתים הפתוחים תחת הגג שיש בו טומאה - טמאים, אבל הבתים הסתומים [סגורים] - טהורים (ש"ך טו),

אלא שיש מחלוקת כשיש מת בבית הסמוך והטומאה מגיעה לפתח בית הכהן, האם מותר לכהן לסגור את זלתות הפתחים והחלונות ולהישאר בביתו?

דרישה (ה), ש"ך (טו) - כשיש מת בבית הסמוך, מותר לכהן לסגור את פתחי ביתו והחלונות ולהישאר בביתו, ולא יצא מביתו עד אחר הוצאת המת.¹⁴

ט"ז (סוף ס"ק ט) - כשיש מת בבית הסמוך, אין להתיר לכהן להישאר בביתו אף לאחר שסגר את הדלת והחלונות,¹⁵

ומעולם לא שמענו היתר כזה לכהנים להישאר בבית לאחר סגירת הדלת [ומשמע שלט"ז - הכהן צריך לצאת מהבית].

זלת לפנים מדלת - כתב הנודע ביהודה (יו"ד סי' צד) **כשיש מת בבית הסמוך, יכול הכהן לעשות זלת לפנים מדלת** כדי שיוכלו להביא לו איזה דבר, וטרם יפתחו זלת פנימית יסגרו החיצונה (פתי"ש ט, ועיי' סוף הערה 14). [נוביי לשיטתו שפסק כש"ך שדלת שתלויה בצירי ברזל - חוצצת בפני הטומאה, שלא כט"ז שהחמיר שדלת זו אינה חוצצת].

זלת העשויה מזכוכית - חוצצת בפני הטומאה (נודע ביהודה¹⁶).

מרתף שיש בו מת - האם מותר לכהן להיות בבית שמעליו?

מקרה שהיה מת בשבת, הדרישה (ה) הורה להוציא את המת ולהניחו במרתף [שפתחו לצד חוץ ולא היה גג על גבי פתח המרתף], והתיר לכהנים להישאר בבית שמעל המרתף [משום שאנו אומרים שהטומאה יוצאת מהמרתף לצד חוץ ואינה בוקעת למעלה לבית שהכהנים בו (כבסי' שעב)], אולם יש מחלוקת מתי מתירים:

אם בדלת המרתף יש פתח של טפח - מוסכם שהטומאה יוצאת לצד חוץ ואינה בוקעת למעלה לבית, ומותר לכהנים להיות בבית שמעל המרתף.¹⁷

אולם במקרה שבדלת המרתף אין נקב של טפח, יש מחלוקת האם מותר לכהנים להיות בבית שמעל אותו מרתף:

דרישה (ה) - הקל בדלת שיש בה כמה חורים קטנים, ואף שאין חור אחד בשיעור של פותח טפח, מ"מ כיון שיש בצירוף החורים יחד פתח של כמה טפחים, יש צד להקל שהוא בכלל פותח טפח, והטומאה שבמרתף יוצאת לצד חוץ ולא בוקעת למעלה לבית, ומותר לכהנים להישאר בבית.

ט"ז (ט) - רק אם יש נקב של טפח במקום אחד, הטומאה שבמרתף יוצאת החוצה ולא בוקעת למעלה לבית שהכהנים נמצאים בו, אבל אם אין נקב של טפח במקום אחד, הטומאה אינה יוצאת מהנקבים, ודינו כקבר סתום ומטמא עד לרקיע.

חידושי הגרשוני - התיר אף במקרה שאין בדלת המרתף חורים כלל, דהכהנים יכולים להישאר בבית שמעל המרתף, הואיל ודלת המרתף לצד חוץ והפתח עומד להיפתח¹⁸, לכן הטומאה יוצאת לצד חוץ ואינה בוקעת ועולה (ועיי' בדבריו). **הביאו רעק"א, וכן פסקו: החכמת אדם** (סי' קנט סעי' ד, ו**בדי השלחן** [ביאורים סוף ד"ה הבתים] ועיי"ש).

¹⁴ **וכתב הש"ך (טו) - ולפי זה כהן שהוא בבית או בחדר שהדלת והחלונות בו נעולים, ונודע לו שהטומאה מגיעה אליו [מבית הסמוך שיש בו מת] - אסור לכהן לצאת מן החדר, עד אחר הוצאת המת, שהרי כל זמן שלא נפתח החדר, לא נכנסת הטומאה לתוכו, וכשיפתח החדר תכנס הטומאה לתוכו. נהש"ך** כאן תואם לשיטתו בנקודות הכסף (שהובא בסעי' א), שדלת התלויה בצירי ברזל חוצצת בפני הטומאה. **וכתב הפתי"ש (ט) - שהנודע ביהודה** (סי' צד) **העלה כש"ך**, אך הדגיש הנוביי שצריך להיזהר שתחילת עשיית צירי הברזל [שעליהם סובבת הדלת] תהיה לקבעם בדלת (המחוברת לקרקע), ולא לשם כלי, מכיון שאם תחילת עשייתם הייתה לשם כלי, כבר ירדה עליהם טומאה, ושוב אף שקבעם במחובר לקרקע הרי הם בטומאתם, ודבר הנסמך בהם אינו חוצץ.

¹⁵ **והט"ז - תואם לשיטתו בסעי' א (סי"ג א) שדלת שאינה יכולה לעמוד בפ"ע** [אלא מחמת שהיא מחוברת בצירי ברזל או מחמת שנעלו אותה במפתח], **אינה חוצצת בפני הטומאה**, מכיון שצריך שהחוצץ יוכל לעמוד בפני עצמו ובלא סמיכה.

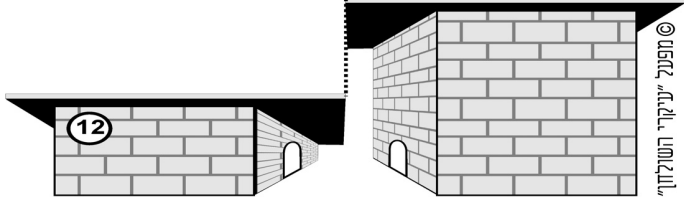
¹⁶ **כתב הנודע ביהודה (סי' צה, צו) - דלת העשויה מזכוכית** להביא את האורה, **חוצצת מפני הטומאה, מכיון שהמחובר לקרקע אינו מקבל טומאה, ועוד שזכוכית זו אינה כלי קיבול, ופשוטי כלי זכוכית אינם מקבלים טומאה. ומ"מ כיון שיש מחמירים שהחריצים שבהם מכניסים את הזכוכית הם כלי קיבול שמקבל טומאה, לכן בתחילה יש לקבוע הזכוכית ע"י מסמרים קטנים של עץ [ולקבעם סביב הזכוכית ובה יהיה קיום לזכוכית בחלון/דלת] ולא יעשה נקבים לקבוע בהם המסמרות של עץ דא"כ יהיה בכך בית קיבול, אלא אפשר לתחוב עץ קשה בעץ רך בלא נקב, אך מ"מ הנוביי תמה על המחמירים מכיון שלשיטתו כל שנעשה מתחלה לקבועו במחובר [בקרקע, כמו דלת זכוכית זאת] אינו מקבל טומאה, כמו שכתב לענין צירי הדלת (פתי"ש ט).**

¹⁷ **לכאורה קשה - הרי רבנן גזרו ב"קבר פתוח"** [דהיינו שיש בו חלל טפח על טפח ובפתחו טפח], **שכהן העובר עליו** [שלא לצורך מצוה] **נטמא** (כמשי"כ התוס' בברכות י"ב/ב ד"ה רוב, והובא בדבריו לקמן בסעי' עב), **ולכאורה נאמר גם כאן דיהיה אסור לכהן להיות בבית שמעל המרתף הפתוח שלא יטמא!**

ונראה לתרץ - שגזרת חז"ל היא דוקא על "קבר" [משום שיש ארונות שאין בהם חלל טפח על טפח], **אולם על "בית" [מרתף] שיש בו פתח לא גזרו, מכיון שאין בית שאין בו חלל של טפח על טפח, ובית אטו קבר לא רצו לגזור** (תוס' ב"ב ק"ב ד"ה ורומן).

¹⁸ **כלומר שאם יש פתח הראוי לפותחו, אע"פ שעכשיו ה"פתח סתום/סגור" - זה נקרא ש"הפתח פתוח" לענין זה שהטומאה יוצאת לחוץ ואינה בוקעת ועולה, דגבי בית [פתוח] לא גזרו חכמים [שטומאה בוקעת ועולה] כמו שגזרו לגבי קבר פתוח (תוס' ב"ב ק"ב ד"ה ורומן שבעה, ועיי' בתוס' ברכות י"ב/ב ד"ה רוב שהובא לקמן בסעי' שעב בסיכום דין מתי טומאה בוקעת ועולה).**

המשך סעיף ד רמ"א:

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>א. אהלות (פי"ז מ"ג) - המת בבית, ובו פתחין הרבה - [אע"פ שכולם נעולים, ר"ע מברטנורא] כלן טמאין. נפתח אחד מהן - הוא טמא וכלן טהורין... [כשכל הפתחים נעולים - כל הפתחים טמאים, מכיון שגורו רבנן על כל המקומות שסוף טומאה לצאת באחד (מהם) ואין ידוע דרך איזה יצא, אבל כשפתח אחד נפתח - אמרינן שדרך אותו פתח יצא (פרישה ה)]. [ושם באהלות הובא - שאפילו רק חשב דרך איזה פתח להוציא את המת - שאר פתחים טהורים].</p>	<p>א. שערי העיר - האם יש לאסור לכהנים לצאת דרך שער העיר [שאמורים להוציא בו את המת] מדין סוף טומאה לצאת? (רמ"א בשם תרומת הדשן, וע"ע בהערה 19): יש מחמירים (ר' מאיר), ויש מתירים (ר' שלם). הלכה - המקל לא הפסיד במקום שלא נהגו להחמיר.</p>
<p>ב. וכתב הט"ז (ה) - שבטומאה לא אמרינן כלל לבדו, בין להקל בין להחמיר. [ואם תאמר שאמרינן לבדו להקל, אי"כ כשיש חלל של טפח, הטומאה לא תעבור, דנאמר שזה כלבדו והוה סתום! אלא ודאי לטומאה לא אמרינן כלל לבדו, וצריכים לומר שמש"כ הרמ"א כאן שלא אמרינן לבדו להחמיר, פירושו אפילו להחמיר].</p>	<p>ב. לא אמרינן לבדו - כגון ב' גגין שאין נוגעים זה בזה, אע"פ שאין ביניהם רק פחות מג' [טפחים], לא הוי חיבור לטומאה, דלא אמרינן לבדו להחמיר (רמ"א בשם מהר"י וי"ל).</p>
<p>ג. רמ"א כתב כן בשם הנמוק"י [על הל' טומאה לרי"ף דף ב (וע"ע באוהלות פי"ב מ"ה)]. הסבר לחבט רמי - פירוש שאנו רואים כאילו הגג העליון נחבט ונשפל עד למטה, ומאחר שאם היה נשפל עד התחתון היה נוגע בו, על כן הולכת הטומאה מזה לזה, אבל אם אפילו כאשר היה נשפל, היה הפסק ביניהם, אפילו כל שהוא, אין הטומאה הולכת. ודווקא כשיש בגגו טפח אמרינן חבט רמי, אבל לא בפחות מטפח, דכך הוא הלכה למשה מסיני (דביס מ) [וע"ע בסוכה כב/א]. ואפילו כשהגג העליון, היה גבוה הרבה למעלה מג' טפחים - כיון שיש בגגו טפח, אמרינן חבט רמי (בי"ח, ש"ך טז).</p>	<p>ג. חבט רמי - אם היו ב' גגין זה למעלה מזה [שכעת אינם נוגעים זה בזה, אך אם הם היו בגובה שווה, הם היו נוגעים זה בזה], אמרינן חבט רמי וכאילו הם נוגעים [ומעבירים טומאה מזה לזה], כבאיור מס' 12:</p>
<p>ד. מהרי"ל (סי' סה) - במקום שרגילים להשהות את המתים [בביתם] משום כבודם [להשמיע עליו רבים שיתעסקו עמו או בכדי לטהרו בביתו], אין הכהנים יכולים לכופ את הקרובים להוציא את המת ולזלזל [בו/במת²¹] כנגד המנהג, ולא שייך לומר כאן שעל המזיק [הקרובים] להרחיק את עצמו, כיון דאנוס הוא, דהואיל ונהוג נהוג [בי"ח סוף ס"ק ד, ט"ז יא]. ובדין נפל - ע"ע בהערות^{20,22}.</p>	<p>ד. הכהנים אינם יכולים לכופ לקרובי המת, שיוציאו את המת ממקומו²⁰, כדי שהם יהיו רשאים ליכנס לביתם, אם לא במקום שדרך להוציא כל המתים (רמ"א בשם מהרי"ל).</p>

¹⁹ מקור האיסור לסוף טומאה לצאת: [וע"ע בהגרי"א ט, בערוה"ש (ח-טז), שבת הלוי ח"ה י"ד סי' קפד, דבי"ח בבירור הלכה, ובדה"ש (לח-מ)].

תה"ד - זו הלכה למשה מסיני [וכן ברש"י ביצה לח/א, ד"ה בדאורייתא, וכן בחכמת אדם כלל קנט ס"ק ח].

ש"ך (ח) - זו גזרת חכמים [וכן ברש"י ביצה י"א ד"ה כולם, וע"ש בהגהות הרב רנשבורג א]. וע"ע דבי"ח במשי"כ בבירור הלכה, ובשו"ת מכתם לדוד סי' נא - בישוב הסתירה שברש"י.

פתח [האהל] **הראשון שבו יוציאו את המת** [אל אויר העולם], **מוסכם שהוא טמא מדין סוף טומאה לצאת, אולם יש מחלוקת מה דין שאר הפתחים שדרכן יועבר המת בהמשך:**

תה"ד (ח"ב סי' כד, בבי"ע עמ' רנח) - נשאל האם יש לאסור לכהנים לצאת דרך שער העיר [שאמורים להוציא בו את המת], **מדין סוף טומאה לצאת?**

ר' מאיר - אסור לכהנים לצאת דרך שער העיר כשסוף המת לצאת דרך שם, עד שיוציאו את המת החוצה.

אבל ר' שלם - התיר לכהנים לצאת דרך שער העיר שאמורים להוציא בו את המת [וכן פסק הדגול מרבבה, והובא בפת"ש ח].

[וביאר תה"ד (עפ"י רש"י בעירובין סח"א ד"ה כולף) **שהטעם להקל הוא כיון דמה שטמא הפתח מדין סוף טומאה לצאת משם אע"פ שאינו תחת אהל המת, הוא הלכה למשה מסיני ואין טעם בדבר, ונוכל לומר כיון שזה דבר בלא טעם, אין להוסיף עליו, ונאמר שכך היא הלכה דווקא באותו פתח שמוציא אותו תחילה מתוך האוהל אל תוך האויר, והאיל ובאותה יציאה נטהר האהל, יאמר שאותו פתח יטמא, ולא מכאן ואילך** [כלומר השערים הנוספים שהמת יועבר דרכם, אין לטמאם]. ועוד י"ל שיתכן שכהן לא מוזהר על דין של סוף טומאה לצאת, כשם שהניזר לא מגלח על כך].

ומסקנת תה"ד - והואיל ורבנן קשישי אסרו [לכהן לעמוד בשער העיר, שמת עתיד לעבור שם] **אין להפליג [לדחות] דבריהם, אך במקום שנהגו להקל אין להחמיר.**

פת"ש ח - הדגול מרבבה הכריע להקל כ"י שלם.

אולם המהרי"ט (ח"א סי' צו) - מצדד בשיטת המחמירים, ולא בגלל הטעם של סוף טומאה לצאת, אלא שמא יביאו בפתע פתאום את המת ויאהיל עליהם [ואף שלא מצינו שחששו חכמים בדבר, מכל מקום נכון להיזהר במוצת]. **ולכן ביום שבת - שבטוח לא יוציאו את המת דרך שם, מותר לכהנים להיכנס באותו שער.** [ובדין פתח של בית צידוק הדין - האם הוא טמא מדין סוף טומאה לצאת, ראה בעמוד הבא].

ובימינו: דעת רוב ככל האחרונים - להקל בעניין שער העיר [כשיש אויר מפסיק בין אהל המת לשער העיר], **אולם הגרי"צ אבא שאול מחמיר** [זכרון יצחק פי"ז הערה 22].

²⁰ **אולם יש מקרים שכופים להוציא את המת:**

א. **כשיש נפל: לב"ח (ד) וש"ך (ז) - כופין להוציא את הנפל. אולם לט"ז (א) - אין כופין להוציא את הנפל** [וע"ע לקמן בהערה 22].

ב. **כשיש בבניין המת כהן חולה שאינו יכול לצאת מביתו - כופין להוציא את המת, בכדי שהכהן לא יעבור על לאו [אוהל] דאורייתא** [מגי"א, פת"ש יב].

ג. **כשיש בבניין המת תינוק כהן שצריך למולו, ואבי הבן הוא מוהל בעצמו - כופים להוציא את המת, מכיון ש: א) מצווים גם בקטנים להפרישם מטומאת מת (טור סי' שעג), והתינוק הוא כחולה שאין יכול להוציאו מביתו. ב) אם יוציאו את התינוק וימולו אותו בבית כנסת, יהיה אסור להחזירו לביתו לאמו, דהוי כמו שמטמאים אותו בידים, שזה אסור לכו"ע (פתי"ש יב) בשם שו"ת דת אש סי' ח].**

ד. **במקום שיש מנהג להוציא את המת מביתו - אז אפילו בשבת מותר לטלטל את המת ע"י גוי משום כבוד הכהנים** [דרכי משה ב].

²¹ **ומהמגן אברהם (או"ח סי' ש"א ס"ק יד) משמע דמה שאין כופין להוציא את המת הוא משום כבוד הקרובים, ולא משום כבוד המת.**

²² **האם במקום שיש נפל [ורגילים להשאיר את המת] - יכולים הכהנים לכפות את הקרובים להוציא את הנפל בכדי שהכהנים יוכלו להיכנס לביתם?**

ב"ח (סוף ס"ק ד) וש"ך (ז) - הכהנים יכולים לכפות להוציא את הנפל [מכיון שאין כאן כבוד המת, והב"ח הוסיף שעל המזיק להרחיק את עצמו (ב"ב יח)].

ט"ז (יא) - אין הכהנים יכולים לכפות להוציא את הנפל [וכאן לא שייך הדין של על המזיק להרחיק את עצמו, מכיון שעל אבי הנפל, אין שם "מזיק", שהרי אינו עושה שום מעשה להזיקו, אלא מן השמים הוא] **אולם הכהן רשאי לשלוח שליח שיוציא את הנפל אל מקום אחר, כיון שהכהן ניזוק, ואבי הנפל אינו יכול לעכב, כיון שאינו חסר כלל.**

סימן שפ ובו כ"ה סעיפים
דברים שהאבל אסור בהם, איסור מלאכה

הקדמה

מו"ק כא/א - ת"ר אלו דברים שאבל אסור בהן אסור במלאכה וברחיצה ובסיכה תשמיש המטה ובנעילת הסנדל ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה במדרש ובהלכות בהש"ס ובאגדות ואם היו רבים צריכין לו אינו נמנע...

וכתב הטור - "וכולם אסמכוה אקרא".

עמוס ח, י - "והפכתי חגיכם לאבל", **ודרשו חז"ל במו"ק טו/ב** - מה חג אסור בעשיית מלאכה אף אבל אסור בעשיית מלאכה.

יחזקאל פרק כד (הביאורים בהערות שוליים הם מהמצודת דוד שם)¹
 (טז) בן אדם הנני לקח ממך את מחמד עיניך² במגפה³ ולא תספד⁴ ולא תבכה ולא תבוא דמעתיך⁵.
 (יז) האנק דם⁶ מתים אבל⁷ לא תעשה פארך חבוש עליך⁸ ונעליך תשים בגליך⁹ ולא תעטה על שפם¹⁰ ולחם אנשים לא תאכל¹¹.
 (יח) ונדבר אל העם בבקר ותמת אשתי בערב נאעש בבקר פאשר צייתי.

- מפסוק יז למדים כמה הלכות כמבואר בהערות שוליים.

שמואל ב (יד, ב) - וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה ויאמר אליה התאבלי נא ולבשי נא בגדי אבל¹² ואל תסוכי שמן¹³ והיית פאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת.

יואב שולח את האשה התקועית ומבקש ממנה להראות כאשה אבלה, ומכך למדו חז"ל כמה דינים לגבי אבל.

ויקרא (י, ו) - [לאחר מות נדב ואביהו, משה אומר לכהנים] "ראשיכם אל תפרעו¹⁴ ובגדיכם לא תפרמו¹⁵ ולא תמתו..."

¹ **שאלה** - מדוע ה' אומר ליחזקאל שלא יתאבל?

תשובה - ה' אומר ליחזקאל שיהיה חורבן גדול וכולם יהיו אבלים, ואין לנהוג מנהג אבלים אלא במקום שיש מנחמים, אבל בעת החורבן שכולם יהיו

אבלים ואין מי שינחם לכן לא יתאבל (מצודת דוד ורש"י שם פסוק כב ועיי"ש ברד"ק).

² "את מחמד עיניך" - אמר זה על אשתו שהיה הנביא אוהב אותה מאד.

³ "במגפה" - ר"ל במיתה פתאומית כדרך המגפה.

⁴ "ולא תספד" - לא תעשה הספד עליה כדרך שעושים למתים.

⁵ "ולא תבוא דמעתיך" - לא תבוא על לחיך דמעתי הבכי וכפל הדבר.

⁶ "האנק דם" - שתוק מן האנחה ולא תאנח, ומכאן למדו איסור ת"ת ושאלת שלום (סי' שפד-שפה).

⁷ "מתים אבל" - ר"ל מנהג האבל שעושים על המתים לא תעשה.

⁸ "פארך חבוש עליך" - התקן עליך מגבעות הראש שהוא לפאר ולהדר וכן נאמר פארי המגבעות (שמות לט, כח) ודרך האבל היה להסיר המגבעות ההיא,

ורז"ל אמרו שעל התפילין יאמר שהאבל אסור בהן [ביום הראשון (סי' שפח)].

⁹ "ונעליך תשים בגליך" - לא כדרך האבל שחולץ המנעל (סי' שפב).

¹⁰ "ולא תעטה על שפם" - לא כדרך האבל שמעטף ראשו עד שער השפתים (סי' שפו).

¹¹ "ולחם אנשים לא תאכל" - לא כדרך האבל שמברין אותו סעודה הראשונה משל אחרים (סי' שעח סעי' א, ועיי"ש בהערת שוליים).

¹² "ולבשי נא בגדי אבל" - איסור כיבוס (סי' שפט).

¹³ "ואל תסוכי שמן" - איסור סיכה ורחיצה (סי' שפא).

¹⁴ "ראשיכם אל תפרעו" - איסור תספורת כל 30 יום (מו"ק יד/ב, ושם כז/ב, סי' שצ).

¹⁵ "ובגדיכם לא תפרמו" - חיוב קריעה (מו"ק טו/א, סי' שמ).

סעיף א

אלו דברים שהאבל אסור בהם: במלאכה, ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה, ואסור לקרות בתורה, ואסור בשאלת שלום ובכביסה, וחיוב בעטיפת הראש ובכפיית המטה, כל שבעה, ואסור להניח תפילין ביום הראשון, ואסור בגיהוץ ובתספורת ושמחה ואיחוי קרע כל ל' יום. וכל דברי אכילות נהגין בין זיוס בין כלילה (בתשובת הרשב"א סימן תמ"ו).

נושא הסעיף: דברים שהאבל אסור בהם - וסימנך: תישמע כ"י מ"ת נאסר"ת, וב-30 אשל"ג [ויתבאר לקמן בהרחבה בסי' שפ-שצג].

הרחבה לסעיף		עיקר הסעיף
ת	תפילין - אסור להניח ביום הראשון (סי' שפח).	מו"ק טו/א - אבל אסור להניח תפילין מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל "פארך חבוש עליך" (יחזקאל כד, יז) - מכלל דכ"ע אסור [רש"י - פארך זה תפילין].
ד	ישיבה - חייב לשבת ע"ג הקרקע כל ז' (סי' שפז)	טור (סי' שפז) - אמר רב יהודה אמר רב מנין לאבל שאינו רשאי לישב על גבי המטה אלא על גבי הארץ דכתיב [ברעיו של איוב] "וישבו אתו לארץ" (איוב ב יג).
ש	שאלת שלום - כל ז' נאחרים לא שואלים בשלמו כל ל', או כל י"ב חודש על אביו ואמו (סי' שפה).	מו"ק טו/א - אבל אסור בשאלת שלום, דקאמר ליה רחמנא ליחזקאל: "האנק דם" (ועיי' ברד"ק ביחזקאל כד, יז).
מ	מלאכה - כל ז' (סי' שפ), [ואבל שעושה מלאכה - מנדים אותו (ט"ז א)].	מו"ק טו/ב - אבל אסור בעשיית מלאכה דכתיב "והפקתי חגיכם לאבלי" (עמוס ח, י) - מה חג אסור בעשיית מלאכה אף אבל אסור בעשיית מלאכה.
ע	עטיפת הראש - חייב כל ז' (שו"ע סי' שפז), [אולם בימינו לא נהגו בכך (רמ"א שם)].	מו"ק טו/א - אבל חייב בעטיפת הראש, מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל "ולא תעטה על שפם" - מכלל דכולי עלמא מיחייבי. [דרך האבל שמעטף ראשו עד שיער השפתים (מצודת דוד ביחזקאל כד, יז)].
כ	כביסה - כל ז' (ולרמ"א - נהגו לאסור כל 30 יום (סי' שפט)).	מו"ק טו/א - אבל אסור בתכבוסת [כל שבעה (תענית יגב)], דכתיב "וישלח יואב תקועה... ויאמר אליה התאבלי נא ולבשי נא בגדי אבלי" (שמואל ב יד, ב).
ד	יציאה מביתו - אסורה כל ז' (סי' שצג).	מו"ק כג/א - ת"ר אבל שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו... [פירוש בשבוע הראשון בימי החול אינו יוצא, אבל בשבת יוצא (רא"ש סי' מו)].
מ	מטה חייב לכפותה - כל ז' [אולם בימינו לא נהגו בכך (סי' שפז סע' ב)].	מו"ק טו/א - אבל חייב בכפיית המטה, דתני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בהן ובעונותיהם הפכתיה, כפו מטותיהן עליה [אולם בימינו לא נהגו בעטיפת הראש ובכפיית המטה (תוס' מ"ק כא/א ד"ה אלו)].
ת	תשמיש המטה - כל ז' (סי' שפג).	מו"ק טו/ב - אבל אסור בתשמיש המטה, דכתיב "וינחם דוד את בת שבע אשתו ונבא אליה" (שמואל ב יב, כד) - מכלל דמעיקרא אסור [דהיינו כשבת שבע היתה אבלה על בנה התינוק, דוד לא בא אליה].
נ	נעילת סנדל מעור - כל ז' (סי' שפב).	מו"ק טו/ב - אבל אסור בנעילת הסנדל, מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל "ויעליך תשים בגליך" (יחזקאל כד, יז) - מכלל דכולי עלמא אסור.
א	איסור שלילת הקרע - כל ז' (ולרמ"א - 30 יום), [ואשה - שוללת לאלתר מחמת כבודה. ועל אביו ואמו - אסור כל 30 יום (סי' שמ סע' טו)].	מו"ק טו/א - אבל חייב בקריעה דקאמר להו רחמנא לבני אהרן "[ובבדיקם] לא תפרמו" (ויקרא י, ו) - מכלל דכו"ע מיחייבי [בקריעה].
ס	סיכה - כל ז' (סי' שפא).	מו"ק טו/ב - "ולא תסוכי שמן" [יואב לאשה התקועית]. תענית יגב - ... לסוך אפילו כל שהוא אסור, ואם לעבר [=להעביר] הוזהמא מותר.
ר	רחיצה - כל ז' (ולרמ"א - נהגו לאסור כל 30 יום (סי' שפא)).	מו"ק טו/ב - אבל אסור ברחיצה, דכתיב [יואב אומר לאשה התקועית], "ואל תסוכי שמן" (שמואל ב יד, ב) ורחיצה בכלל סיכה . תענית יגב - והלכתא אבל אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן כל שבעה, אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר, אבל לסוך...
ת	ת"ת - כל ז' (סי' שפד).	מו"ק טו/א - אבל אסור בדברי תורה, מדקאמר רחמנא ליחזקאל דם.
וב-30 אשל"ג:		
א	איחוי קרע - אסור כל 30 יום [ועל אביו ואמו - אסור לעולם (סי' שמ סע' טו)].	מו"ק כב/ב - ראה לעיל באיסור שלילה.
ש	שמחה - אסורה כל 30 יום [ועל אביו ואמו - י"ב חודש (סי' שצא)].	מו"ק כב/ב - על כל המתים כולן נכנס לבית השמחה לאחר 30 יום, על אביו ואמו לאחר י"ב חודש.
ל	לישא אשה - אסור כל 30 יום [ואם מתה אשתו - אסור לישא אחרת עד שיעברו עליה ג' רגלים, (סי' שצב ועיי' מתי הקלו)].	מו"ק כג/א - ת"ר כל שלשים יום [אסור] לנישואין. פרש"י - עד 30 יום לאחר אבלו אינו יכול לישא אשה [דן זה לא נזכר בסי' זה].
ג	גיהוץ (סי' שפט סע' ה), תספורת [ונטילת ציפורנים בכלי (סי' שצ) - אסורים כל 30 יום, [ודין גיהוץ ותספורת על אביו ואמו - 30 יום+גערה (ועיי'ש)].	מו"ק כז/ב - ... שלשים לגיהוץ ותספורת... מו"ק יד/ב - אבל אסור בתספורת מדקאמר להו רחמנא לבני אהרן "ראשיכם אל תפרעו" (ויקרא י, ו) - מכלל דכולי עלמא אסור. מו"ק כב/ב - על כל המתים כולן מסתפר לאחר שלשים יום, על אביו ועל אמו - עד שיגערו בו חבריו.
	וכל דברי אבלות - נוהגים בין ביום בין בלילה (רשב"א, רמ"א).	והמקל לצאת בלילה [מביתו] - מפני הצורך, לא הפסיד (תה"ד, רמ"א סי' שצג סע' ב).

סעיף ב

מלאכה כיצד, כל ג' ימים הראשונים אסור במלאכה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה; מכאן ואילך, אם הוא עני ואין לו מה יאכל, עושה בצינעה בתוך ביתו, ואשה טווה בפלך בתוך ביתה, אבל אמרו חכמים: תבא מארה לשכיניו שהצריכוהו לכך. כל כך קמותר לכתוב בחול המועד, כך מותר לכתוב בימי חלבו; אבל לא צענין לחתך (כל בו בשם הר"מ ובי"י ס"ס זח).

נזשא הסעיף: מלאכה - מתי ואיזה אבל מותר בעשיית מלאכה? [הקדמה לסעיף ראה בהערה 16]

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>א שׁו״ע כבר קפרא בירושלמי - שכל ג' ימים הראשונים אף אבל עני אסור במלאכה (הגרי"א ו).</p> <p>ב שלא כת"ק בירושלמי - שהתיר לאבל העני ביום שלישי עצמו לעשות מלאכה בצנעה.</p> <p>[ופסק האחרונים - ראה בהערה 17]</p> <p>לאיזה אבל התירה הגמ' [מכאן ואילך] לעשות מלאכה בצינעה בתוך ביתו? [תוס' מו"ק כא/ב ד"ה מכאן ואילך (הראשון)]</p> <p>ג הפוסקים והשו"ע - [הגמ' מיירי באבל עני שבסיפא, ולכן] רק אבל עני שאין לו מה לאכול¹⁷ מותר לעשות מלאכה בצינעה. וכן מוכח מהירושלמי, וכן דעת רבינו מאיר, הראב"ד, תוס' הרב, המרדכי והטור].</p> <p>ד שלא כרב שמעיה - [דהגמ' מיירי בכל אבל שברישא, ולכן] אף אבל עשיר מותר לעשות מלאכה [מכאן ואילך] בצינעה [וכן דעת רבינו שמואל].</p>	<p>כל ג' ימים הראשונים - האבל אסור במלאכה.^א</p> <p>מכאן ואילך¹⁷ - אבל עני שאין לו מה לאכול, מותר לעשות מלאכה בצינעה. ואשה [עניה] - טווה בפלך בתוך ביתה.^{ב18}</p> <p>אבל אמרו חכמים - תבוא מארה לשכיניו שהצריכוהו לכך [ירושלמי¹⁶].</p>
<p>ה כתב הכל בו בשם רבינו מאיר - מותר לאבל לכתוב כתבים בשינוי כדן חוה"מ, ולדברי המתירים לכתוב כתבים בחוה"מ בלא שינוי, גם האבל מותר לכתבם בלא שינוי (בי"י בסוף הסימן).</p>	<p>רמ"א (כל בו) - כדרך שמותר לכתוב בחוה"מ, כך מותר לכתוב בימי אבלו, אבל לא בעניין אחר.^{א20}</p>

¹⁶ **מו"ק ט"ב** - אבל אסור בעשיית מלאכה [כל ז' ימים (שמחות פ"ה ה"א)] דכתיב "והפכתי חגיכם לאבלי" (עמוס ח, י) מה חג אסור במלאכה אף אבל אסור במלאכה. [נטעם האיסור במלאכה - כדי שיהיה פנוי להתאבל על מתו ולהתאונן על חטאיו (רמב"ן עמ' קע, בדה"ש י). **ושם כא/ב** - ת"ר אבל ג' ימים ראשונים אסור במלאכה ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה, מכאן ואילך עושה בצינעה בתוך ביתו והאשה טווה בפלך בתוך ביתה.

ירושלמי (מו"ק פ"ג ה"ה דף ידא) - [ת"ק] - הרי שאין לו מה לוכל [=לאכול] ביום הראשון ובשני אינו עושה מלאכה, **בשלישי הוא עושה בצינעה, אבל אמרו תבוא מאירה לשכיניו שהצריכוהו לכך.** **בר קפרא אמר** - **אפילו בשלישי לא יעשה** כל עיקר, בר קפרא כדעתיה, דבר קפרא אמר אין תוקפו של אבל אלא עד שלשה ימים.

[מוכח מהירושלמי - שרק אבל עני מותר בעשיית מלאכה מכאן ואילך, אלא שנחלקו ת"ק ובר קפרא - האם אף ביום ג' העני מותר במלאכה].

ב' טעמים מדוע ג' ימים הראשונים חמורים משאר ימים:

ירושלמי - משום שג' ימים ראשונים הנפש מרחפת מעל גופו של האדם והיא סבורה לחזור לתוכו, [ואחר ג' ימים] כיון שהיא רואה שהשתנה זיו פניו - עוזבת את הגוף והולכת לה [וע"ע בחכמת אדם כלל קסז דין ה].

הראב"ד - אמרו חז"ל (מו"ק כא/ב) ג' ימים הראשונים לבכי [דהם תוקפו של האבל (בי"י עמ' רפט)], ואם יעסוק במלאכה נמצא מתעצל בבכי.

¹⁷ **האם אבל עני שאין לו מה לאכול - מותר במלאכה אף ביום ג', משום דמקצת היום ככולו?**

ח"י רעק"א - מש"כ השו"ע "כל ג' ימים הראשונים אסור במלאכה", היינו **כל** הג' ימים בכלל האיסור ולא אמרינן בזה מקצת היום ככולו, נוכ"כ החכ"א בקונטרס מצבת משה (אות ד') - דאף הרמ"א שכתב (בסי' שצג סעי' א') דביום ג' אמרינן מקצת היום ככולו [לענין יציאה מביתו לבית האבל ולביה"ק], י"ל דוקא שם כתב כן משום דמצוה שאני, אולם בענין מלאכה הרמ"א לא העיר כלום, עיי"ש.

גשה"ח (ח"א עמ' רטז הערה 1) **וחזו"ע** (ח"ב עמ' קלא-קלה) - **אף ביום ג' אמרינן מקצת היום ככולו**, דכן פסקו: ספר האשכול (סי' מח), הגנת ורדים (יו"ד כלל ה ס"ד) והרבה אחרונים, וקיי"ל דהלכה כדברי המקל באבל [וע"ע בדברינו לקמן בסוף סי' שצה].

וכתב ערוה"ש (ט) - **עני שאין לו מה יאכל**, אם הוא יחידי וא"א לו להתפרנס מצדקה, או אפי' כשהוא בעיר וא"א לצדקה או לשכניו לפרנסו כמו בזמנינו שבעוה"ר רבתה העניות, **יכול לעשות מלאכה גם ביום הראשון בעצמו ואפי' מעשה אומן**, וכל שכן הוא מדבר האבד שהתיר הרמ"א [לעשותו בעצמו כשא"א עיי' אחרים (סעי' ה)], א"כ כשאין לו מה יאכל, כל שכן שמותר לו לעשות כיון שאי אפשר באופן אחר, האם יגוע הוא ובני ביתו ברעב חס וחלילה?! ופשוט הוא.

¹⁸ **ואשה [עניה] טווה בפלך בתוך ביתה** - פירוש אין מתירין לה אלא מלאכה של צינעה ושל עראי כגון להיות טווה בפלך בתוך ביתה [כי סתם אשה יכולה להתפרנס ממלאכת עראי, משא"כ איש אינו יכול להתפרנס ממלאכת עראי אלא מאומנתו (בי"ח)], ומ"מ אם אינה מספקת בזה עושה אומנות שלה בצינעה בתוך ביתה (רמב"ן עמ' קסד, טור, ש"ך א).

¹⁹ ברם יש שנהגו כל השבעה להביא אוכל לאבלים [ולא רק בסעודת ההבראה] - **כדי שלא לבייש את העניים שאין להם מה לאכול** (באר הגולה סוף סי' שעה).

²⁰ **וביאר ערוה"ש** (ז) - **דאין כוונת הרמ"א לומר שכל הדברים שמותר לכתוב בחוה"מ** (שהוזכרו באו"ח סי' תקמה, ושם במשני"ב סי' ק לה, מב-מג) **כך מותר לכתוב בימי אבלו, מכיון שיש כמה דברים שא"א להשוותו**, שהרי בחוה"מ הקלו בכתב שלנו שאינו מעשה אומן, ואילו באבל אין חילוק בין מעשה אומן לאין מעשה אומן, וגם בחוה"מ יש מקילין באגרת שאלת שלום, ואילו באבל פשיטא שאסור בשאלת שלום (כסי' שפה), **אלא כוונת הרמ"א בעיקר: א' למי שפרנסתו מכתובה כגון סופר סת"ם דאם אין לו מה לאכול מותר לכתוב בימי אבלו, ב' דבר האבד, ג' לכתוב חשבונותיו** ודאי מותר דהוי כדבר האבד שמא ישכח, ושאר כתיבות שאין בהם הכרח, וודאי דאסור בימי אבלו כמו בחוה"מ [וע"ע בדב"ס (יט) ובבדה"ש כו].

וחזו"ע (עמ' קלז) **כתב** - **כל מה שמותר לכתוב בחוה"מ כגון בכתב שלנו** [דהיינו כתב משיט"א דאינו מעשה אומן], **מותר לכתוב בימי אבלו לצורך**, [כולל גם חידושי תורה, כיון דהוי דבר האבד (שם עמ' קפז-קצ)].

סעיף ג

כשם שהוא אסור בעשיית מלאכה, כך הוא אסור לישא וליתן בסחורה ולילך ממדינה למדינה בסחורה.

נושא הסעיף: איסור האבל במשא ומתן וסחורה (ועי' לקמן בסעי' ו, כג-כה).

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מו"ק ט"ב - אבל אסור בעשיית מלאכה דכתיב "והפכתי חגיכם לאבלי" (עמוס ח, י) מה חג אסור במלאכה אף אבל אסור במלאכה.</p> <p>רמב"ם (פ"ה ה"ז) - כשם שהוא אסור בעשיית מלאכה, כך הוא אסור לישא וליתן בסחורה ולילך ממדינה למדינה בסחורה (ובאר הגולה ה, והגר"א ח - הפנו לסעי' כא, כג לקמן).²¹</p>	<p>כשם שהאבל אסור במלאכה - כך הוא אסור בסחורה (רמב"ם).^א</p>

סעיף ד

אפילו דבר האבד, אסור האבל לעשות, בין הוא בין עבדיו ושפחותיו ובניו ובנותיו שמעשה ידיהם שלו.

נושא הסעיף: האבל וכל מי שמעשה ידיו שלו [כגון בניו ועבדיו] - **אסורים במלאכה ואפילו בדבר האבד.**

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>שמחות (פ"ה ה"א) - אבל כל שבעת הימים אסור בעשיית מלאכה הוא ובניו ועבדיו ושפחותיו ובהמתו... פירש הרמב"ן (עמ' קסה) - דמיירי בניו ובנותיו [הגדולים וכ"ש הקטנים (ש"ך ג)] הסמוכים על שולחנו שמעשה ידיהם שלו [דהר"ל כאילו הוא עצמו עושה המלאכה (בדה"ש לב)], לפיכך אסורים בעשיית מלאכה.²³ [אבל אם אינם סמוכים על שולחנו - אפילו הם קטנים מעשה ידיהם לעצמם [ומותרים במלאכה] (ש"ך ג)].</p> <p>מו"ק י"ב - ראה בהערה.²⁴</p> <p>ש"ע כ"ב שישא - שאפילו מלאכה שהתירו בחוה"מ לעשות בדבר האבד, אסור לאבל לעשות [וגי' טעמים לכך ראה בהערה²⁵, והפוסקים פסקו כ"ב שישא כיון שיש בגמ' ברייתא כמותו].</p> <p>שלא כ"ב אשי - שסבר שמלאכות שהתירו בחול המועד [לעשות בדבר האבד], פשוט שמוותר לאבל לעשות.</p>	<p>1. האבל וכל מי שמעשה ידיו שלו [כגון בניו ועבדיו] - אסורים בעשיית מלאכה.²²</p> <p>2. אפילו בדבר האבד - הנ"ל אסורים בעשיית מלאכה.²</p>

²¹ **שלא** כמקלים לאבל במשא ומתן (הובאו בנמוקי י"ב, וב"ב סוף הסי' ובדברינו לקמן בסעי' כד), [כיון שאין זוה מלאכה ולא טירחה (ראב"ד, לקמן בהע' 33)].
²² אולם מי שמת לו מת ברגל ויושב שבעה לאחר הרגל - אזי משיכלו ז' לקבורה אף שלא כלו ז' ימי האבל, יש ב' דברים שהקל הש"ע בענין מלאכה שאחרים עושים לאבל (ועי' לקמן בס"י שצט סוף סעי' ב).
²³ וכן אשתו - אסורה במלאכה, שגם מעשה ידיה הם של בעלה, אמנם במקרה שהאבל מוחל לה מעשי ידיה, מהני מחילתו ומותרת לעבוד ולהרויח ואם תרצה לתת לו אח"כ שכן פעולתה, רשאית דמתנה בעלמא הוא דקיהיבא ליה, ונראה דמהני מחילתו גם בבניו ובנותיו הסמוכים על שולחנו, וגם נראה שצריך למחול קודם העבודה, אבל אין לעבוד על סמך שימחול אח"כ, דאיסורא דעבד עבד (בדה"ש לו ועי"ש, ועי' בשו"ת דברי בניהו ח"ח ס"י מח).
²⁴ **משנה מו"ק י"ב** - מי שהפך את זיתיו ואירעו אבל, או [שהפכם סמוך למועד, ואירעו] אונס, או שהטעוהו פועלים [דהיינו ששכרם לסחוט זיתים לפני המועד ולא באו - [בחוה"מ] טוען קורה ראשונה, ומניחה [עד] לאחר המועד [ואז ישלים את סחיטתם]...].
גמרא - פתח באבל וסיים במועד?! [דהיינו קשה מדוע המשנה פתחה בדין אבל, אולם משמיעה את ההיתר רק לגבי מועד].
אמר רב שישא... זאת אומרת דברים המותרין במועד [משום דבר האבד] - אסורים בימי אבלו.
רב אשי אמר - לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא בימי אבלו דמדברנן הוא ושרי, אלא אפילו במועד דאיסור מלאכה מדאורייתא, במקום פסידא שרו רבנן [דהיינו דבר האבד מותר בחוה"מ, ופשוט שמוותר גם בימי אבלו].
תניא כוותיה דרב שישא... אלו דברים העושין לאבל בימי אבלו, זיתיו הפוכין - טוענין לו... [אחרים עושים לאבל, אבל הוא עצמו אינו רשאי (רש"י ד"ה העושין)].
²⁵ **וגי' טעמים מדוע החמירו באבלות שלא יעשה מלאכה בדבר האבד בעצמו**, לעומת חוה"מ שהקלו בכך (בדה"ש לא):
א. משום דבאבל - אפשר לעשותו ע"י אחרים, **משא"כ במועד** - דכולם אסורים במלאכה, לכן הקלו אף לאדם עצמו לעשות דבר האבד (רא"ש פ"ב ס"י ד).
ב. באבלות - כיון שהיא רק מדרבנן, החמירו חז"ל שלא להקל בה, שמא יבאו להקל בה טפי גם שלא מן הדין, **משא"כ חוה"מ** - שהוא דאורייתא, או כעין דאורייתא (תוס' מו"ק י"ב א ד"ה אמר שמואל).
ג. באבלות החמירו - שמא ע"י מלאכתו יהא טרוד ומתבטל מאבלותו וישכח רישו (משלי לא, ז), **משא"כ במועד** (ב"ח ג).

סיכום ההבדלים בדין אַבְלוֹת בין איש לאשה ובדין קריעה – ראה לעיל בסוף סי' שמ)

אשה	איש	
כורכת ומקשרת האיש	אינו כורך ומקשר האשה [שמא יהרהר בה]	א) מי מותר לכרוך תכריכים למת? (סי' שנב סעי' ג) [וכיוצא בו לעניין חולי מעיים (סי' שלה סעי' י)]
מותר לאשה אחת ושני אנשים לקבור יחד [כיון שהאחד בוש מחברו, רש"י]	אסור לאיש אחד ושתי נשים לקבור יחד כיון שדעתן קלה ושתיהן נוחות להתפתות. [ואולם אפשר להקל כאשר הם קרובים למת (מכיון שאין היצר הרע מיגרי בעת צרה), או כשביה"ק סמוך לעיר (בי"א)].	ב) מתי יש איסור יחוד בקבורה (סי' שנב סעי' ד)
קבורת אשה קודמת לקבורת איש [מפני שקרובה להתנוול בכך ששופעת זיבה, ואם המת היה ת"ח - עיי"ש]	קבורת אשה קודמת לקבורת איש [מפני הכבוד שקרובה לניוול (טור)]	ג) קבורת מי קודמת? (סי' שנב סעי' א)
אין מניחים ברחוב [מפני הכבוד שקרובה לניוול (טור)]	מניחים	ד) מהו להניח את המיטה ברחוב לצורך הספד? (סי' שנה סעי' א)
אין עולים בחבר עיר על אשה [לש"ך (ב) – הכוונה שאין כבוד לחכם שכל העיר נוהגין ע"פ ציווי (בתורה), ללוותה לקבורה. והש"ך (א) – הוסיף שאין עומדים בחברה (היינו בצבור/ברוב עם) ברחובה של עיר על אשה, אבל ללוותה פשיטא דאין חילוק בין איש לאשה].	חבר עיר עולה על איש	ה) מהו לעלות בחבר עיר (סי' שנה רמ"א סעי' א)
נהגו שאין הנשים יוצאות (להלוויה) אלא לאחר המטה, ואין לשנות. [בכדי שלא יסתכלו הגברים בנשים]	אנשים יוצאים לפני ואחרי המיטה.	ו) האם יכולים בהלוויה ללכת לפני המיטה? (סי' שנט סעי' א)
יש למנוע מנשים לצאת לביה"ק [בין אחר המטה ובין לפני המטה, רעק"א]	יוצא לביה"ק	ז) מהו לצאת לביה"ק? (סי' שנט סעי' ב)
על אשה ותינוק - נהגו להקל [וא"צ להתבטל מת"ת, כל שיש עשרה שמתעסקים עמם]	על איש – תלוי אם למד, או לימד לאחרים, עיי"ש.	ח) עד כמה מבטלים ת"ת בהלוויה? (סי' שסא סעי' א)
לכהנת [פ"י אשת כהן ובת כהן] – מותר	לכהן – אסור	ט) האם מותר להיטמא למת, שאינו מז' קרובים? (סי' שעג סעי' ב)
אשה אבלה - אין לאנשים להברותה, אֶבְלָ נשים מברין אותה	איש אבל – אנשים מברים אותו [האם מותר לנשים להברות איש? לשלחן גבוה, צ"א, חזו"ע – אסור. לגשה"ח – מותר].	י) למי מותר להביא סעודת הבראה? (סי' שעח סעי' ב)
תוך ז' – אינה טובלת. מהו לרחוץ באותו מקום [לצורך עשיית הפסק טהרה]? לרמ"א (סעי' ה): תוך ז' – אסורה, אך אחר ז' - מותרת (ועיי"ש). למשאת בנימין (סי' ה) – אף תוך ז' מותרת לרחוץ באותו מקום ובין ירכותיה, אף בחמין וללבוש בגדים לבנים.	שו"ע – ז' ימים. רמ"א – נהגו 30 יום, ועיי"ש.	יא) איסור רחצה (סי' שפא)
אשת איש – מותרת אחר ז'. כלה, בוגרת, קטנה – מותרת תוך ז'.	איש, אשה שאינה אשת איש, נערה - אסורים 30 יום (פרישה ו, ש"ך ד)	יב) איסור כיחול ופירקוס (סי' שפא סעי' ו)
שו"ע - מותרת להסתפר אחר ז'. רמ"א - אסורה להסתפר כל ל'.	על כל המתים - לאחר 30 יום. על אביו ואמו - לאחר 30 יום + גערה, ועיי"ש ברמ"א.	יג) מתי מותר בתספורת? (סי' שצ סעי' ד-ה)
מותרת להסתרק תוך ז'	לבוש וט"ז (ב) - מותר תוך ז'. אוי"ז - אסור 30 יום.	יד) מתי מותר להסתרק? (סי' שצ סעי' ו)
אם צריכה לטבול – מותרת ליטול ציפורניה תוך 30 [ש"ך (ד) - עיי' גויה, וְלַטְיָוָה (ג) - אף לאבלה עצמה מותרת [וכן המנהג (ערוה"ש (ו), שו"יג (כג) וחזו"ע]]	30 יום	טו) איסור נטילת ציפורנים בכלי (סי' שצ סעי' ז)
מת בעלה – אסורה להינשא ג' חודשים [משיום הבחנה בין זרע בעל אי לבעל ב']	אם מתה אשתו – נושא אחרת לאחר ג' רגלים, [אא"כ לא קיים מצוות פרי"ו, או שיש לו בנים קטנים, או שאין לו מי שישימשנו, שהקלו, עיי"ש].	טז) מתה אשתו/מת בעלה - מתי מותר להינשא? [ברם במתו שאר קרובים ואפי' אביו ואמו – מותר לאחר ל' (שם סעי' א, ועיי"ש בדבריו בסוף הסימן)]

¹ ובדין אשת איש - ראה לעיל בסוף סי' שפט דחלקו ר"ה רמ"א, ורמב"ן - האם דין 30 של גיהוץ ותספורת נוהג באשת איש.

סיכום ההבדלים בדין אבילות על אביו ואמו לשאר קרובים (ועי' בשמחות פ"ט, ברמ"א סי' שפב סעי' ה). [ובדין קריעה – ראה לעיל בסוף סי' שמ עמ' 86]

על אביו ואמו	על שאר קרובים	
מנהג ירושלים שכל יוצאי ירכו אינם יוצאים אחר מיטת אביהם אולם רשאים ללכת אחר מיטת אמם.	הולכים אחר המיטה	א) מהו ללכת אחר המיטה? (חזו"ע ח"א עמ' דש, גשה"ח ח"א פ"ב סעי' ג). [הטעם הוא עפ"י הקבלה – הובא בדברינו בסי' ששא סוף סעי' א].
חייב לחלוץ כתף [ולרמ"א סעי' יז – בזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף כלל].	רשאי לחלוץ כתף	ב) חליצת כתף (סי' שמ סעי' טז)
אם מתו אבי החתן או אם הכלה [ואין מי שיטרח] + יש הפסד [הסעודה או התמרוקים] – יכניסו את המת לחדר [דאז לא חלה האבלות (ש"ך ב)] וערכו תחילה חופה וז' ימי משתה.	[כשמתו שאר קרובים ואף אם החתן או אבי הכלה] תחילה יקברו את המת וינהגו ז' ימי אבל ואח"כ חופה וז' ימי משתה	ג) חתן וכלה שמת קרובם, האם יש היתר להקדים את החופה וז' ימי המשתה, ולדחות את ימי האבל (סי' שמב, ועי"ש)? [ובדין זמננו: עי"ש ב"ב בנקה"כ, ובמקלים]
באביו ואמו [שחייב להספידם ולקונן עליהם הרבה] – הממהר להוציאם ה"ז מגונה, א"כ היה ע"ש או עיו"ט או גשמים מזלפים על מיטתם [דהממהר ה"ז משובח (חזו"ע ח"א עמ' ש)].	בשאר המתים - הרי זה משובח [לפי שאין דרך להספיד ולהתאבל עליהם הרבה (ש"ך א)]	ד) מהו למהר בהוצאת המיטה? (מ"ק כב,א, סי' שנו סעי' ב)
אסור להיקבר בו עולמית, משום כבוד אביו ואמו.	מותר	ה) החוצב קבר לקרובו, וקברו במקום אחר האם מותר להיקבר בו? (סי' שסד סעי' ז, ובדה"ש שם).
חובה לומר קדיש [י"ב חודש], אך נהגו י"א חודש [שלא יעשו אביהם ואמם רשעים, כי משפט רשעים י"ב חודש], ומנהג הספרדים – להפסיק שבוע בחודש הי"ב, עי"ש.	אין חובה אך יש שנהגו, והולכין בכל זה אחר המנהג. ועי"ע בהע"ז	ו) אמירת קדיש (רמ"א סי' שעו סעי' ד) [ועי"ש בדיני הקדימה בקדיש]
חייב למעט	רשאי למעט	ז) האם חייב למעט בעסק סחורה המותרת לו [כגון למכור דבר האבד ע"י אחרים (סי' שפ סעי' כד), ועי"ש בדברי בדק הבית והחזו"ע]
30 יום + גערה	30 יום	ח) אסור לצאת לסחורה בשיירא גדולה למקום רחוק, ששמחים הרבה בדרך (סי' שפ סעי' כה). [ולערוה"ש (לג) – האידנא לא שייך דין זה].
י"ב חודש [וה"ה דמנחמים אותו י"ב חודש (שם סעי' ב)].		ט) אין לשאול בשלום האבל (סי' שפה סעי' א)
י"ב חודש		י) אסור לשלוח מנות לאבל (רמ"א סי' שפה סעי' ג, ועי"ש שהמג"א והחזו"ע – הקלו בפורים)
נהגו י"ב חודש ³		יא) אסור לבישת בגד חדש [רמ"א סי' שפט סעי' ג] [ולדב"ס (מה) – כוונת הרמ"א אף לבגדי שבת, ועי"ש], [אולם לשו"ע – ראה הע"ז]
30 יום + רגל + גערה [בפתי"ש ד שם, ולשו"ת תשובה מאהבה - די ב-2 תנאים: 30 יום + גערה].		יב) אסור לבישת בגד מגוהץ [לח"ם = לבן + חדש + מגוהץ] (סי' שפט סעי' ה)
30 יום + גערה [ועי"ש ברמ"א].	יג) אסור תספורת (סי' שצ סעי' ד)	
י"ב חודש [ועי"ש בדין סעודת מצוה שיש/שאיין בה שמחה].	יד) אסור כניסה לבית המשתה (סי' שצא סעי' ב)	
אסור כל י"ב חודש	מותר לאחר ז'	טו) מהו להיכנס לסעודת מריעות שחייב לפורעה מיד? (סי' שצא סעי' ב)
נהגו כל י"ב חודש	נהגו כל 30	טז) לשנות מקומו בביהכ"ס [לשו"ע סי' שצא סעי' ב – בשבוע ג' חוזר למקומו, ולרמ"א:]
ביום האחרון של י"ב חודש – לתה"ד ושו"ע (סי' שצה סעי' ג) – לא אומרים מקצה"כ, [ולרדב"ז – אומרים].	ביום ז' וביום ה-30 [אף על אביו ואמו] – אומרים מקצה"כ (סי' שצה סעי' א).	יז) האם אומרים מקצת היום ככולו, ביום האחרון של האבלות? (סי' שצה)

המשך בעמ' הבא:

² כתב צרור החיים (פט"ז סעי' רעג) – נהגו שאומר קדיש על אחיו שנפטר במשך 30 יום, גם כשבני הנפטר אומרים קדיש. ואם המת לא הניח בנים – אביו אומר קדיש במשך שנה, ואם אין לו אב, אומר אחיו או קרוב אחר (שם סעי' רסה, ועי"ע בגשה"ח פ"ל, ח, ס"ק ה-ו).
³ אולם לשו"ע (שם) – לאחר השבעה מותר ללבוש בגדים חדשים, ולחזו"ע (ח"ב עמ' שג) – כעת הקלו [הספרדים] לאחר השבעה ללבוש בגד חדש אף לבן ומגוהץ [וכי"ש צבעוני], ואף כשאבל על אביו ואמו, משום שסמכו על מה שאמרו "גיהוץ שלנו ככיבוס שלהם" [לקמן סעי' ח], דאינו אסור אלא בתוך שבוע. [אולם לחיים וחסד (פ"ד סעי' ז) – כעת גם הספרדים נהגו להחמיר שלא ללבוש בגד חדש [אף שאינו לבן] תוך שלשים יום, ועי"ע לעיל עמ' 327].

על אביו ואמו	על שאר קרובים	
אף שבטלה ממנו גזרת ז' ו-30, מ"מ לא בטלו ממנו דינים התלויים ב-30 וגערה [דהיינו גיהוץ ותספורת], ודיני י"ב חודש.	גזרת ז' ולי - בטלה ממנו [דהיינו אם נהג אבלות שעה לפני הרגל - בטלה ממנו גזרת ז', ואם נהג אבלות ז' ימים קודם הרגל - בטלה ממנו גזרת ל'] [אף על אביו ואמו (כבסי שצב סעי' א)]	יח) אבל שפגע בו הרגל - האם בטלה ממנו האבלות? [שו"ע ס"י שצט סעי' א, ג-ד, ורמ"א ס"י שצ סעי' ד, ושם בדה"ש כו]
אף שבטלה ממנו גזרת ז' ו-30, מ"מ לא בטלו ממנו דינים התלויים ב-30 וגערה [דהיינו גיהוץ ותספורת], ודיני י"ב חודש, [וחייב בקריעה (שם סעי' ד)].	נוהג שעה אחת אבלות ודיו, ובטלה ממנו גזרת ז' ו-30, [ואינו חייב בקריעה (שם סעי' ד)].	יט) כששמע על מות קרובו לאחר 30 יום, זהו שמועה רחוקה (ס"י תב סעי' א)
לרמ"א - אין לאכול בסעודה [של חתונה (פתי"ש ס"י שצא ס"ק ח)] בליל יארצייט של אביו ואמו. לבוש - לא ראיתי שנוהגים לאסור. ערוה"ש וחזו"ע - מחמירים רק ביארצייט הראשון ולא יותר.	מותר	כ) מהו לאכול בסעודה בליל היארצייט? (רמ"א ס"י שצא סעי' ג, וס"י תב סעי' יב)
מצווה להתענות	א"צ להתענות	כא) להתענות ביום היארצייט (רמ"א ס"י שעו סעי' ד וס"י תב סעי' יב, שו"ע או"ח ס"י תקסח סעי' ח)
נכון הדבר שלא ילקטם בעצמו	מותר	כב) האם מותר ללקט עצמות קרובו בעצמו? (ס"י תג סעי' ז)
אולם כהן לא רשאי ללקטם [דשמא נחסר מהמת כל שהוא, דאסור להיטמא לו (ש"ך א)]		

מתי אומרים הלכה כדברי המקל באבל? [=הכדהמ"ב]

[מבוסס בעיקר על מאמרו של הר"ה רבי שמואל פנחסי בהקדמה לספרו חיים וחסד²]

מו"ק יח/א – אמר שמואל הלכה כדברי המקל באבל [ואפילו ביחיד כנגד רבים (עירובין מו/א)]. (וכן במו"ק יט/ב, כ/א, כב/א, כג/ב, בכורות מט/א, חולין נ/א).

העולה מהרא"ש (מו"ק פ"ג ס"י לב) – כל שמצד הדין יש להקל באבלות, אינו רשאי להחמיר, דחומרא דאתי לידי קולא היא שנוהג בשבת דברים שבצינעה, ומבטל דברי תורה כל שבעה, ותפילין ביום הראשון. וכ"כ הט"ז (סי' שצו ס"יק ב) בשם מהר"ם מינץ (סי' צה), והשדי חמד (מערכת ה כלל י) בשם אחרונים רבים, ע"ש.

א. באבלות דאורייתא:

תוס' (עירובין מו/א ד"ה דאמה) **כנה"ג** - אפילו באבלות יום ראשון שהיא מדאורייתא, אמרינן הכדהמ"ב (וכ"כ בפסקי התוס' מו"ק אות קמג, וע"ע בשדי חמד כללים מערכה ה אות ט).

רמב"ן (עמי' ריא) – רק באבלות דרבנן, נאמר הכלל של הכדהמ"ב, אבל באבלות דאורייתא לא מקילים [וע"ע בדבריו בהע' 1].

ב. במחלוקת תנאים – מוסכם שאומרים הכדהמ"ב (אף לתוס' שלקמן).

ג. במחלוקת אמוראים:

תוס' (מו"ק כד/א ד"ה הכי) – במחלוקת אמוראים לא אומרים הכדהמ"ב³.

מרדכי (מו"ק הלי' אבלות ס"י תתפב) – אף במחלוקת אמוראים אומרים הכדהמ"ב.

ד. במחלוקת הפוסקים:

ברכ"י (סי' שצו אות ג) בשם **רוה"פ** – גם במחלוקת הפוסקים [ואף האחרונים (שו"ת גינת ורדים יו"ד כלל ה סי' ט)] אומרים הכדהמ"ב⁴.

הרדב"ז (בשו"ת ח"י"ג סי' תקנח) ו**מהריט"ץ** (בשו"ת סי' עח) – במחלוקת הפוסקים לא אומרים הכדהמ"ב⁵.

ה. כשיש מחלוקת בין קמאי לבתראי:

ספר טוב טעם (מהד' תליתאה ח"י"ב סי' רג) – אמרינן הכדהמ"ב אף כשזה קמאי נגד בתראי [כדמשמע מהב"י סי' שצו סעי' ג].

עקרי הד"ט (הלי' אבלות סי' לו אות ב) – מה שאומרים הכדהמ"ב ואף בפוסקים, היינו דווקא בצירוף הכלל דהלכה כבתראי, אולם אין לומר הכדהמ"ב כשזה קמאי כנגד בתראי המחמירים, מכיון שקי"ל הלכה כבתראי.

ו. כשיש פוסק יחיד נגד רבים:

גינת ורדים (יו"ד כלל ה סי' ט-י) – אפ"ה אומרים הכדהמ"ב [דאל"ה לא גרע משל סופרים שהלך אחר המיקל].⁶

בית דוד (יו"ד ס"י"ס קצח) – לא אומרים הכדהמ"ב⁷.

¹ מה הטעם שהקלו חז"ל בדיני אבלות ואפילו ביחיד כנגד רבים (עירובין מו/א, רא"ש מו"ק פ"ב סוף סי' א)? **ריטב"א** (כ"ב), **רמב"ן** (ת"ה עמי' ריא) – הואיל ודיני אבלות מדרבנן, הקלו לפסוק כדברי המקל. [ואף אינו רשאי להחמיר דחומרא דאתי לידי קולא היא, שנוהג בשבת דברים שבצינעה, ומבטל דברי תורה (רא"ש סי' לב, מהר"ם מינץ סי' צה, ט"ז סי' שצו ס"יק ב)].

אולם לתוס' (עירובין מו/א) ו**כנה"ג** – אף ביום ראשון של אבלות שהוא מדאורייתא הקלו, והרמב"ן (עמי' ריא) כתב דצ"ע לשיטתם מה הטעם שהקלו. **ותירץ הרמב"ן** (עמי' ריב, הובא בדב"ס סי' שצח ס"יק ו) – [דלשיטת תוס' הטעם שאינו מתאבל בספק נפל אע"פ שאבלות יום ראשון מדאורייתא] דשמא מפני שאין דעתו של אדם אוננת מספק ולבו נמשך אחר השמחה, [לכן הקלו שא"צ להתאבל], ומי"מ למסקנה הרמב"ן נשאר צ"ע על התוס' ובה"ג, עיי"ש. **ועוד יש לתרץ** – דכל מחלוקת [ואף כשיש רבים נגד יחיד] הוי ספק, ואף בספק דאורייתא דקי"ל לחומרא [בשאר מקרים], מ"מ התורה לא חייבה להתאבל אלא באבלות ודאי, ולא באבלות ספק [ועיי"ש בחיים וחסד עמי' יט-כא].

ברם השם משמואל (פ"י כי תשא תר"ע, עמי' ריח) **ביאר את הטעם להקל באבל** – עפ"י המבואר במו"ק ט/ב דאבל אינו משלח קרבנותיו, דתניא ר"ש אומר שלמים בזמן שהוא שלם [בדעתו, שדעתו מיושבת עליו (רש"י)] ולא בזמן שהוא אונן [ואינו משלח קרבנותיו כל שבעה (רמב"ם ביאת המקדש פ"ב הי"א)], ומבואר שה'אבל' נקרא חסר בשלמות הנפש, וידוע שבמקום שהוא חסר יכול להיות נשלם מצד אחר מסטרא דמסאבא ח"ו, לכן גזרה התורה דיני אבלות בכדי שיהיה תיקון גם לאבל החי, שישאר בחסרונו ולא ידבק בו כוחות הטומאה. ובכל דור החלישו חז"ל את כוחות הטומאה, ולכן יכלו להקל בדיני אבלות. ועיי"ש דבשבת אין דין אבלות, מפני שבשבת האדם שלם מצד השבת - ואי"צ לתיקון שבא מהאבלות.

² וע"ע בגשה"ח (ח"י"א פ"י"ט סעי' ח), בליעל אומר (ח"י"א יו"ד סי' כה אות יד, ושם סי' כו בהערה בעמי' רנ-רנח, ח"י"ב יו"ד סי' כה אות ג, ח"י"ד יו"ד סי' כה אות ו ושם סי' כט סוף אות ו, ח"י"ח יו"ד סי' לד אות ה, ושם סי' לח), במאור ישראל (על מו"ק עמי' שכב, של"ז), בחזו"ע (ח"י"א עמי' תקמא), בדברי סופרים (סי' שצח ס"יק ו, ושם בבירור הלכה), בקיצור דב"ס (פרק ט), בזכרון יצחק (עמי' שי"ט), בילקוט יוסף (עמי' תתא), בהיכל שלמה (עמי' רכ-רכג).

³ וכ"כ הרא"ש (כתובות פ"א סוף סי' ז), ומהרי"ץ בן גליאת (בספר מאה שערים ח"י"ב הלי' אבל עמי' ס).

⁴ כתב הברכ"י שכן מוכח מדברי הב"י בסי' שצו ומהט"ז שם, עכ"ד. וכן דעת החכם צבי, היעב"ץ, מהריק"ש, וע"ע בשדי חמד (מערכת ה כלל קיח), ובגשה"ח (ח"י"א עמי' קצה), ובשו"ת דברי בניהו (ח"י"ג סי' כג ס"יק ח).

⁵ וכ"כ שו"ת הבי"ח, ש"ד, מהר"ם מינץ, והקרנן נתנאל (סוף מו"ק אות מ) בשם הרשד"ם (ח"י"א סי' רא) ומהר"א ששון (סי' קסד). ⁶ וכ"כ הברכ"י יוסף (סי' שצו אות ג ובספרו שו"ת חיים שאל ח"י"א סי' ב), שלחן גבוה (סי' תב ס"יק יב), מסגרת השלחן (סי' שפא דין ו), הרב שמואל הנגיד (במבוא וקיצור כללי התלמוד סוף מסכת ברכות דף מז"א), וכן נראה דעת היביע אומר (ח"י"ח יו"ד סי' לד אות ה, ועיי"ש בח"ו יו"ד סי' לד אות ד, ובמאור ישראל מו"ק עמי' שכב).

⁷ הביאו היד מלאכי (כלל קפח), וסייעו מדברי הרב זקן אהרן (ס"ס צד), וכ"כ בספר חינוך וחסדא (ח"י"א דף ס רע"ב), וע"ע בספר מנחם אבליים (דף יז רע"א), ובגשר החיים (ח"י"א עמי' קצה).

ז. בסברא הדחוייה מן הפוסקים (עיינו ביד מלאכי אות קפח, במנחם אבליים דט"ז ע"ב, דב"ס סי' שצח בעמק דבר ס"ק ב):

ש"ת בית דוד (יו"ד סי' קצח) - לא אומרים הכדהמ"ב (ודחה את שו"ת כרם שלמה).

שלא כשו"ת כרם שלמה (סי' כח) - דלשיטתו אף בסברא הדחוייה מכל הפוסקים אומרים הכדהמ"ב.

ח. נגד השו"ע:

החיד"א - אין לומר הכדהמ"ב במקום שהשו"ע החמיר.^{9,8}

[אולם כאשר אין דעת השו"ע ברורה - אמרינן הכדהמ"ב (החיד"א בשו"ת ברכה יו"ד סי' שעד אות ב)].

שו"ת דבר משה (אמרינן יו"ד סי' פ) - אומרים הכדהמ"ב אף במקום שהשו"ע החמיר.¹⁰

ט. כתבו כמה אחרונים - דבכל מקום שיש פלוגתא בשו"ע ינהג לאסור ג' ימים ראשונים ולהתיר אחר כך (בית לחם יהודה סי' שפ, דב"ס בקיצור פרק ע סעי' כד).

י. במקום שיש מנהג ברור לאסור - אין לומר הכדהמ"ב (חיד"א)¹¹.

יא. באונן [דהיינו שקרובו לא נקבר]:

רא"ש (פי"ג סי' נו), דבר משה (ח"א יו"ד סי' עב) - באונן לא אמרינן הלכה כמקל.¹²

רבינו יונה, משמרת שלום (הלי שמחות מערכת ה אות כח) - אף באונן אמרינן הלכה כמקל.¹³

שיטת השו"ע - ראה בהערה¹⁴.

יב. בהלכות קריעה:

מו"ק כ"ב - [מקשה הגמ'] והאמר שמואל: הלכה כדברי המקל באבל! [ומתרת הגמ'] אבלות לחוד, קריעה לחוד.

תוס' (מו"ק כ"ב/ד"ה אחד), נמוק"י (ט"ז) - [מגמ' זו משמע שקריעה חמורה יותר מדיני אבלות], ובקריעה לית ביה האי כללא דהלכה כדברי המקל¹⁵ [מכיון שהקריעה היא קודם שתחול האבלות, ואינה בכלל אבלות, דהרי בחוה"מ: קורעים אך לא מתאבלים (נמוק"י שם), ולראב"ד - מחמירים בקריעה מכיון שהיא מדאורייתא (ריטב"א מו"ק כ"ד)].¹⁶

תוס' הרב (בתוס' שם), ב"ח (סי' שמ סעי' יא) - אף בקריעה פסקינן הלכה כדברי המקל.¹⁷

⁸ כ"כ החיד"א (בברכי"א או"ח סי' תקמח ב), וכן נראה בשלחן גבוה (או"ח סי' תקמח ס"ק יח), ובשו"ת דגל מחנה אפרים (יו"ד סוף סי' ב), הגר"ד סתהון בספר ארץ חיים (יו"ד סי' שצט סעי' ב), וביבוע אומר (ח"א יו"ד סי' כה אות יד, וח"ב יו"ד סי' כה אות ג, וח"ד יו"ד סי' כט סוף אות ה), ובמאור ישראל (על מו"ק יח"א) - מסקנתו דאף במחלוקת של ח"א [להקל] וי"א [לאסור] שבדברי מרן השו"ע, הלכה כ"כ בתרא, ולא אמרינן הכדהמ"ב, וכל שכן בסתם מרן להחמיר, דנקטינן כוותיה, הואיל וקיבלנו הוראותיו. וע"ע בשו"ת דברי בנייהו (ח"ג סי' כג ס"ק ה).

⁹ וכתב הדב"ס (בקיצור פרק ע סעי' יג) - [דלפי דברי החיד"א] ה"ה דלאשכנזים, אין לומר הלכה כמקל כנגד הרמ"א.

¹⁰ וכ"כ הרב ישמח לבב (יו"ד סי' מז, אות יג) וז"ל: "קבלה בידינו להקל כדעת הרמ"א בהלכות אבלות, היפך פסק מרן, כי על כן אין אנו נוהגים בכפיית המיטה וחליצת כתף, ואין אנו נוהגים אבלות ביו"ט שני (סי' שצט סעי' יג), וכן בדין כל המתאבל עמו ושאר דיני אבלות, כן שמעתי מרבתי, וכן אנו נוהגים עד היום" עכ"ל, (הובא בחיים וחסד פי"ז סעי' כו, סוף הערה לה). וכ"כ השלחן גבוה (סי' שמא ס"ק ח, סי' תא ס"ק יז), שו"ת פני יצחק (לרב יצחק אבולעפיה ח"ה דקע"ד ע"ד), שו"ת חסד לאברהם (לרב אלקלעי יו"ד סי' כה דקכ"ה ע"א) שו"ת אהל יצחק (חוי"מ סי' פט), ועוד שהקלו ראה ביבי"א (דלעיל בהערה 8), ובמאור ישראל (על מו"ק יח"א).

¹¹ כ"כ החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סוף סי' כג, וסי' לח אות מו) - "בדבר שפשט המנהג לאסור מכמה דורות, אין לומר הלכה כדברי המקל באבלי", וכ"כ בספרו מהזיק ברכה (או"ח סי' תקמח ס"ק ב-ג), וכן ברב פעלים (ח"א יו"ד סי' ט), וע"ע ביבוע אומר (ח"ח יו"ד סי' לד אות ה).

¹² וכן משמע מהב"י סי' שמא, וכן הובא בזכור לאברהם (חיו"ד, הלי אבל אות ה). והטעם דבאונן לא אומרים הלכה כדברי המקל: (א) כיון שבאונן עדיין לא חל עליו אבלות (ב"י ריש סי' שמא עמי רו), (ב) באונן מחמירים כיון שהוא דאורייתא (שו"ת דבר משה (יו"ד סי' עב) עפ"י משי"כ התוס' בכתובות ד"א סד"ה בועל). [אולם באמת דברי התוס' בכתובות אינם מובנים שהרי אונן אסור מהתורה דוקא במעשר וקדשים, אלא שהפני יהושע והשיטה מקובצת בכתובות כתבו שכוונת התוס' דאונן יש לו עיקר מהתורה, ולא שאיסור אונן בעלמא הוי דאורייתא, ולעולם אנינוט אלא מדרבנן משום כבוד המת, וכדברי הרא"ש (חיים וחסד עמי כד), וע"ע בהערה 14 לקמן].

¹³ רבנו יונה (ברכות י"א/ד"ה אבל) - אע"פ שעדיין לא נקבר המת, הכדה"מ, ולכן הלכה כ"כ כ"ג - שאונן מותר בתשיש בשבת, ולא כ"כ כ"ק - שאסר.

¹⁴ כתב גשה"ח (ח"א עמי קצה ס"ק ב) בשם הש"ד חמד (מערכת ה כלל מא) - שהאחרונים העירו על מרן הב"י כאילו סותר את עצמו, דאילו ביו"ד (סי' שמא) כתב - שבאונן לא אמרינן כלל זה, ואילו באו"ח (סי' עא) פסק - להקל גם באנינות! והביא שהרב פתח דביר (שם באו"ח ס"ק ז) מיישב את שיטת מרן הב"י, דאילו בדבר הרשות כגון אכילת בשר ושתית יין - אזלינן לחומרא, משא"כ לבטול מצוות [אם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי הקבורה, ורצה להחמיר על עצמו (שו"ע שם)] - שפיר אמרינן גם באונן הכדה"מ ונקטינן כמיעוט ומותר לו לעשות מצוות (וכ"כ הש"ד ח"ג גם במע' אבלות אות ו ד"ה איברא, וסיים שדבריו חדים ונאמנו מאוד).

¹⁵ ובחינושי הרמב"ן (מו"ק כ"ב/ב) כתב - כי מפקינן קריעה מכלל אבלות, לומר דליתיה בקריעה להאי כללא דהלכה כדברי המקל לעולם [ואפילו ביחיד כנגד רבים], אלא כאשר דברי פוסקים היא והלכה כרבים, א"י אי מסתבר טעמיה דיחיד, יכלינן למיפסק כוותיה להחמיר. ובחינושי הר"ן (מו"ק כ"ב/ב) כתב - דבקריעה פעמים שפסקינן ביחיד היכא דמסתבר טעמיה, בין לקולא בין לחומרא.

¹⁶ מוסקים נוספים שכתבו אין אומרים בקריעה הלכה כדברי המקל - כן משמע מהב"י (סי' שמ סעי' יא), וכ"כ הש"ך (סי' ש"מ ס"ק כה), הגליון מהרש"א (ריש סי' שמו), הרב מנחם אבליים (ערך ה אות י) בשם היד מלאכי (כללים, מעי ה אות קפט) והלחם משנה (הלי אבל פי"ח ה"ח), הרב חקקי לב, גשה"ח (ח"א פי"ט סוף סעי' ח), וכן נוטים דברי החזו"ע (ח"א עמי רכ-רכא), וע"ע בדבריו במאור לישראל (על מו"ק עמי שלו), וביבי"א (ח"א יו"ד סי' כו אות א בהערה בעמי רנ-רנח, ח"ו יו"ד סוף סי' לב, ובח"ח יו"ד סי' לח אות ח). [כאמור יש שכתבו - דמה שאין להקל בקריעה - זה ביחיד נגד רבים, אולם כל שיש רבים נגד רבים, או ספק השקול - אזלינן לקולא אפילו בקריעה (עפ"י משי"כ שו"ת גינת ורדים (יו"ד כלל ה סוף סי' ט וסי' ז), שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שנו, חיים וחסד עמי כח)].

¹⁷ כתב הב"ח (סי' שמ סעי' יא) - אע"פ שאמרה הגמ' "אבילות לחוד וקריעה לחוד", מכל מקום כל היכא דלא איפסיקא הלכתא בהדיא להחמיר, מסתמא אין חילוק בין אבלות לקריעה, ואף בקריעה פסקינן הלכה כמקל. וכ"כ השלחן גבוה (סי' תב ס"ק י"ב) - שגם בקריעה אפילו יחיד נגד רבים במחלוקת הפוסקים אזלינן לקולא, ועי"ש. וע"ע ביד מלאכי (ערך ה, קפט), ובש"ד חמד (מערכת ה, כלל קיד).

יג. האם מקלים אף בתלמיד (רא"ש) כנגד רבו (מהר"ם מרוטנבורג):

ב"י (סי' שצו סעי' ג) – אפ"ה אמרינן הכדהמ"ב [מכיוון שקי"ל דהלכה כבתראי, וקי"ל הלכה כדברי המקל באבל, לכן נקטינן להקל].

ב"ח (שם) – אע"פ שהכדהמ"ב, היינו דוקא בשכנגדו חלוק עליו, אבל לא כנגד רבו, דפשיטא דשומעין לרב בין להקל

ובין להחמיר, [...] "אפילו נחלקו בסברא, כל שכן כשהרב מורה כמו שהיה מקובל מרבנותיו והתלמיד נחלק עליו מסברתו וראייתו, דאין שומעין לתלמיד".

יד. בדבר שהוא בקום עשה (דברי סופרים (בקיצור פרק ע ס"ק כג), זכרון יצחק עמ' שכא):

דב"ס – משמע מהפוסקים דאף בקום עשה אמרינן הכדהמ"ב [כדמשמע מהגמ' במו"ק יט"ב שהקלה להתרחץ בקום עשה ביום השביעי].

דלא כשו"ת לב חיים (לרב פאלגיי ח"יב ס"י קכד) – דבקום עשה, לא אמרינן הכדהמ"ב, אלא רק שב ואל תעשה עדיף.

טו. כשהמחלוקת על דבר אחר ויש לזה נפק"מ לדיני אבלות – האם אמרינן בזה הכדהמ"ב?¹⁸

גינת ורדים (כלל ה ס"י ז) – כשהמחלוקת על דבר אחר ויש לזה נפק"מ לדיני אבלות, בזה לא אמרינן הכדהמ"ב, ורק

כשהמחלוקת באופן ישיר על הלכות אבילות בזה אמרינן הכדהמ"ב.¹⁹

בשמים ראש (ס"י שפה) – הכדהמ"ב, אף שהמחלוקת לא עוסקת ישירות בהלכות אבלות.²⁰

טז. כשיש תרתי דסתרי:

הגר"מ סולובייצ'יק – קי"ל שהכדהמ"ב, אפילו בתרתי דסתרי (ודוגמא לכך ראה בדברינו בסי' שעה בהרחבה לסעי' ב).

דב"ס (בקיצור פרק ע סעי' כא) – באבל מותר לעשות כקולי דמר ודמר, שאם פעמים הוי קולא למר ולפעמים הוי קולא למר,

עושים תמיד קולא, אבל לעשות בשעה אחת כקולא דתרוייהו, אסור (ועי' בדב"ס ס"י שצח בעמק דבר ס"ק כו).

יז. כתב הפת"ש (ס"י שמה ס"ק א) בשם החת"ס (ח"יב יו"ד ס"י שכו) – אף שהכדהמ"ב, מ"מ לענין פגם משפחה אין הלכה כמקל בכבוד

בני אברהם יצחק ויעקב. [מייירי באדם שאיבד עצמו לדעת שהדין הוא שלא מתאבלים עליו, מ"מ כשיש משפחה נכבדת שיהיה להם לבוז ולכלימה עולמית שאחד

מהם קלקל מעשיו, יכול המורה להורות לקרובים להתאבל כדעת הרמב"ן והטור, ואף שהרמב"ם והשו"ע הקלו שלא להתאבל על המאעל"ד (והלכה כדברי המקל באבל), מ"מ

אין הלכה כמקל בכבוד בני אברהם יצחק ויעקב]. (ועי' בשו"ת רב פעלים ח"יג ס"י כט ובשו"ת דברי בניהו ח"יה ס"י כה).

יח. כתב הדב"ס (בקיצור פרק ע סעי' יא) – לא אמרינן הכדהמ"ב אלא כשהמקל הוא מגדולי הפוסקים שיש לו בקיאות נוראה בתלמוד

בבלי וירושלמי וכו' וידעה נכונה בדברי גדולי הפוסקים וכו' ויודע דרכי העיון לשאוב יסודות התלמוד בפרטיו

ממקומות המפוזרים להבין ולהורות כדין... אבל כל שאינו במדרגה זו לא נאמר בזה הכלל הכדהמ"ב.

¹⁸ לדוגמא מי ששלמו לו 30 יום על אביו ואמו בימי חוה"מ [וגערו בו], האם מותר לגלח:

הרב יבוא הלוי (דף לה ע"ג) – מותר לגלח משום דקי"ל הלכה כדברי המקל באבל.

וכתב המעט מים (ס"י לד) - דדברים אלו הם פליטת הקולמוס, דמה שייך לומר הלכה כדברי המקל באבל, ע"ש. ונראה שכוונתו לומר הואיל והמחלוקת היא בקדושת חוה"מ אם מותר להתגלח או לא, ולא ישירות על דיני אבלות, משום הכי לא שייך לומר הלכה כדברי המקל באבל (עכ"ד החיים וחסד עמ' כח).

אולם להלכה קי"ל שאם נשלמו 30 ימי אבל על אביו ואמו בחוה"מ, וגערו בו חביריו – מותר לגלח בחוה"מ [בין בסוכות ובין בפסח], ואף אם הגיע יום ה-30 קודם הרגל, אך כיון שלא גערו בו לא הסתפר, וגערו בו בחוה"מ – מותר להסתפר בחוה"מ, כיון שלא יכל להסתפר קודם הרגל (חזו"ע ח"יג עמ' קי-קיב).

¹⁹ וכ"כ הרמב"ן (בענין כפיית המיטה, עמ' קפד-קפה), היד מלאכי (מע"ה אות קצ), מנחם אבליים (ערך ה אות יב), חסד לאברהם (לרב אלקלעי דף קיט ע"ד), הגר"א מני (זכרונות אליהו מערכת ה), וכן נראה מדברי המעיל צדקה (ס"י ה), ועי' במשמרת שלום (שם אות יח) במש"כ בשם החת"ס (יו"ד סוף ס"י שמג) והלחם משנה (הל' אבל פ"א הי"ח).

²⁰ ברם אחרונים רבים – כינו את הספר "בשמים ראש" בשם "כזבי הראש", שהוא מזוייף ואין לסמוך עליו (ועי' לעיל בסי' שמה עמ' 122 הע' 11).

ושנתם

הל' ביקו"ח ואבלות

ובו נושאי הסימנים
והנושאים העיקריים
והמשניים שבכל סעיף
ודינם,
לשינון וחזרה בעל פה,
שיהיו מחודדים בפך

מעלת החזרה על הנלמד באמצעות "ושננתם"

חז"ל למדונו שהצלחה בלימוד תלויה במספר גורמים, כפי שהובא בגמ' (תענית ח א) "ריש לקיש אמר: אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל, בשביל משנתו שאינה סדורה עליו... מאי תקנתיה? ירבה בישיבה", ופירש רש"י "שקשה הוא לו מרוב קושיות, בשביל משנתו שאינה סדורה לו ואינו זוכר מה כתיב בה... [ותקנה לך היא] שישדירו בני הישיבה משנתם". ועוד בגמ' (קידושין ל א) "ושננתם - שיהו דברי תורה מחודדים בפיך, שאם ישאל לך אדם דבר, אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד". וחשיבות גדולה לחזרה על לימודו, שכן "לימוד ללא חזרה – כזריעה ללא קצירה" (סנהדרין צט א), "ואינו דומה שונה פרקו [החזר על לימודו] 100 פעמים לשונה פרקו 101 [פעמים]" (חגיגה ט/ב)¹. וע"י כך יוכל לזכות ל"אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו" (בבא בתרא יב וע"י ש במהרש"א לגבי מעלת כתיבת הנלמד). ושמעתי שהגר"ע יוסף אמר: "כל מה שאני זוכר, זה בזכות מה שאני חוזר".

ברם לא מעט מהלומדים יש להם אכזבה הנובעת משכחת הלימוד וזאת בשל ריבוי הפרטים ו"תפסת מרובה - לא תפסת, תפסת מועט - תפסת" (יומא פ א), ופעמים שהלומד אינו מוצא את ידיו ואת רגליו, ועל כן חשוב ובפרט בלימוד ההלכה [שיש בו ריבוי של פרטים] להתמקד בעיקרי הדברים, כעין מה שאמרו חז"ל "לעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה" (פסחים ג א), וידועה המליצה על הפסוק "ויאמר [בועז] לקוצרים ה' עמכם" (רות ב, ד) לאמור מי שיודע לקצר ולהתמקד בעיקר - ה' עמו.

בס"ד זכו ספרי "עיקרי השולחן" לעלות על שולחנם של מלכים "ומאן מלכי רבנן", וזכינו לשמוע מלומדים רבים בארץ ובעולם, על התועלת הגדולה שהייתה להם כשנעזרו בספרי "עיקרי השולחן", ועל הצלחתם לזכור סעיפים רבים וסוגיות סבוכות ולהיבחן על לימודם, מכיון שתלמודם היה בידם.

כמובן, אין הדבר מהווה תחליף ללימוד היסודי - מהמקורות בגמ', ראשונים, אחרונים, טור, ב"י, שו"ע וכו' לפי ההדרכה המופיעה בתחילת הספר בחלק "מבואות לטור ולב"י". רק לאחר הלימוד היסודי יש להיעזר ב"עיקרי השולחן" [שבו סוכם כל סעיף בצורה מסודרת ומפורטת], ואח"כ לחזור על לימודו בעזרת "ושננתם" – ובו התמצית העיקרית של כל סעיף. ולהלן מספר עצות שיוכלו להועיל מאוד ללומדים ובפרט לאלו שרוצים להיבחן על לימודם.

הדרך

- א. תחילה חזרה על נושאי הסעיפים [המובאים בתחילת הספר], ואח"כ חזרה באמצעות "ושננתם" - ובו הנושאים העיקריים והמשניים ודינם, המהווים את התמצית העיקרית של כל סעיף.
- ב. על סיכום זה כדאי לחזור בעל פה, כל יום, לפחות בשבועיים הסמוכים ללמידה הראשונה. אין חזרה זו צריכה לעכב את ההתקדמות בלימוד, מכיון שחזרה זו צריכה לקחת עד רבע שעה.
- ג. החזרות יעשו בקול (עירובין נ א) ובחברותא ולסירוגין².
- ד. רצוי שכל חברותא יקבעו לעצמם תוכנית לימוד ותוכנית לחזרות³.

הישגים

כאמור בס"ד זכינו לראות ברכה גדולה בעמלנו, ומכך שאבנו את הכוחות להשקיע אלפי שעות בהכנתם של ספרי "עיקרי השולחן". להלן מספר דוגמאות להישגים שזכינו להם:

- א. שינון בע"פ של נושאי הסעיף בהל' איסור והיתר [=הל' מליחה, בב"ח, תערוכות] - ב-10 דקות.
- ב. שינון בע"פ של הל' מליחה [במתכונת של "ושננתם" - הנושאים העיקריים והמשניים שבכל סעיף ודינם] - בשעה ורבע.
- ג. חזרה על הל' נדה [במתכונת המפורטת של "עיקרי השולחן"] ב-14 שעות - הכוונה לאחד הלומדים אשר הכין תוכנית חזרות על לימודו והגיע לרמה טובה שאפשרה לו לחזור על 30 עמ' תוך שעה, וכך שתוך 14 שעות הקיף 420 עמודים [מ"עיקרי שולחן" הל' נדה לרבות כל הסימנים קפ"ר] וב"ה הצליח ונבחן על כל לימודו.
- ד. חזרה על הל' נדה [במתכונת של "ושננתם"] - ב-20 דקות בלבד.

נמצא שבדרך לימוד זו יוכלו הלומדים: לשנן היטב, לזכור⁴ ולהיבחן על הנלמד, וב"ה יקוימו בהם דברי חז"ל: "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו" (ב"ב יב).

¹ וראה ביאור נפלא לכך בספר כתר ראש לרבי חיים מוולוז'ין, סימן נו בהערות ס"ק לו (מודפס בסידור אשי ישראל).
² יש יתרון עצום לחזרות שנעשות בחברותא, מכיון שכל אחד בודק את חברו. ולכן יקפידו לעשות את החזרה לסירוגין, פעם זה ופעם זה.
³ כלומר כמה זמן מוקדש להתקדמות וכמה זמן לחזרה על מה שנלמד לפני כחודש חודשיים וכן הלאה כמסופר על ר' חייא בר אבא שהיה חוזר על תלמודו כל 30 יום (ברכות לח א). והשו"ע כתב בהקדמתו לאו"ח שמטרת חיבורו, כדי שיחזרו על השו"ע כל 30 יום.
⁴ עצות נוספות המועילות לזיכרון – ראה בספר רמזים לשולחן, להרה"ג אהרן אליהו שליט"א, מהדורת תשע"ב, עמ' 378.

סימן של"ה - מתי מבקרין החולה ואיזה חולים מבקרין וכיצד מתפללין עליו**סע' א - מצוות ביקור חולים.**

1. מצווה לבקר את החולה.
2. מתי נכנסים לבקר את החולה? **הקרובים והחברים** - נכנסים מיד.
הרחוקים - אחרי ג' ימים.
אם קפץ עליו החולי - כולם נכנסין מיד.

סע' ב - להרבות בביקור חולים, ובלבד שלא יטריח לו.

1. **אפילו הגדול יבקר את הקטן** - ואפילו כמה פעמים ביום, ואפילו בן גילו, וכל המוסיף לבקר הרי זה משובח, **ובלבד שלא יטריח לו.**
2. **האם יכול לבקר חולה שהוא שונאו?** **רמ"א י"א (מהרי"ל)** - יכול לבקר חולה שהוא שונאו.
מסקנת הרמ"א - לא יבקר/לא ינחם חולה/אבל שהוא שונאו.

סע' ג - לא ישב במקום גבוה מהחולה.

- אם החולה שוכב על הארץ (רמ"א)** - לא ישב המבקר ע"ג מיטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל [בכדי שלא יהיה גבוה יותר מהחולה], אלא מתעטף ויושב לפניו [על הארץ, רמ"א] משום ששכינה למעלה מראשותיו של החולה (שרי"ע).
אבל כשהחולה שוכב על המיטה - מותר לישב ע"ג כסא וספסל (רמ"א).

סע' ד - בג' שעות ראשונות ואחרונות של היום - אין מבקרין את החולה.

וכל שביקר ולא ביקש רחמים על החולה - לא קיים מצוות ביקור חולים (רמ"א).

סע' ה - באיזה לשון מבקש רחמים על החולה?

- כשמבקש לפני החולה** - יכול לבקש בכל לשון.
כשמבקש שלא בפני החולה - יבקש רק בלשון הקודש.
אם מתפללים בציבור - מתפללים בכל לשון שירצו אף שזה לא בפני החולה (בי"ט).

סע' ו - מהו נוסח התפילה על החולה?

- ביום חול** - יכלול אותו בתוך חולי ישראל, ויאמר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל.
בשבת - אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא.

סע' ז - אומרים לחולה שיתן דעתו על ענייניו.

כגון אם הלוח או הפקיד אצל אחרים וכן להיפך. ואל יפחד מפני זה מהמוות.

סע' ח - חולים שאין מבקרים אותם [סימנך רע"מ: חולי: ראש, עין. מעיים].

וכן כל חולה שהדיבור קשה לו - אין מבקרים אותו בפניו, אלא נכנסים בבית החיצון ושואלים ודורשים בו אם צריכין לכבד ולרבוץ לפניו וכיוצא בו ושומעין צערו ומבקשים עליו רחמים (רמב"ן עמ"י יז).

סע' ט - מבקרים חולי עכו"ם - משום דרכי שלום.**סע' י - 1. חולי מעיים, 2. ילך לחכם, 3. ניחום קודם לביקור"ח.**

1. **בחולי מעיים: האשה** - משמשת את האיש. **האיש** - לא משמש את האשה.
2. **בשיש חולה (רמ"א): א. ילך לחכם** שבעיר שיבקש עליו רחמים.
ב. נהגו לברך את החולה בבית הכנסת, ולקרוא לו שם חדש.
3. ניחום אבלים קודם לביקור חולים (רמב"ם הל' אבל פ"ד, רמ"א).

סימן של"ו - דיני הרופא**סע' א - רשות לרפא.**

1. **רשות** - נתנה התורה רשות לרפא, ומצווה לרפאות (רמב"ן), ואם מונע עצמו הרי זה שופך דמים.
2. **בקי** - לא יתעסק ברפואה א"כ: א. הוא בקי. ב. ולא יהיה שם רופא גדול ממנו.
3. **תשלומין** - האם רופא שהזיק חייב בתשלומין? אם רפא שלא ברשות ב"ד - חייב בתשלומין [אפילו אם הוא רופא בקי].
ואם רפא ברשות ב"ד [הזיק בשוגג] - פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.
ואם הרופא המית ונודע לו ששגג - גולה.

סע' ב - שכר הרופא - האם הרופא רשאי לקבל שכר?

שכר החכמה והלימוד - אסור לו לקבל. **שכר הטורח והבטלה** - מותר לו לקבל.

סע' ג - רופא שהתנה לקבל שכר גבוה - האם תנאו קיים?

אם התנה על מחיר התרופות - אין תנאו קיים ואין לו אלא דמיהם.
אם התנה על שכר חכמת הרפואה - תנאו קיים, וצריך לשלם לרופא אף כשהתנה לקבל שכר גבוה, מכיון שחכמתו מכר לו ואין לכך שיעור בדמים.

סימן שלז - חולה שמת לו מת

סע' א - חולה [הנוטה למות] שקרובו מת.

אין מודיעין אותו, אין קורעין חלוקו, אין בוכין ואין מספידין בפניו – **שלא ישבר לבו**, ומשתיקים את המנחמים בפניו.

סימן שלח - וידוי החולה וכיצד אומרים לו [התוודה]

סע' א - וידוי - חולה שנטה למות, אומרים לו התוודה.

חול'ה שנשטה למות - אומרים לו **התוודה** (שבת לב/א). ועוד אומרים לו הרבה התוודו ולא מתו והרבה שלא התוודו ומתו ובשכר שאתה מתוודה

אתה חי (רמב"ן).

ואם אינו יכול להתוודות בפניו - יתוודה בלבו (רמב"ן).

ואם אינו יודע להתוודות - אומרים לו אמור: מיתתי תהא כפרתי על כל עוונותי (רמ"א עפ"י סנהדרין מג/ב).

אך בפני עם הארץ, קטן, נשים - אין אומרים לחולה התוודה ולא את כל הדברים הנ"ל (רמב"ן).

וחול'ה שלז נטה למות - אין אומרים לו התוודה (בי"ח ושי"ד א).

סע' ב - סדר וידוי שכיב מרע.

סדר וידוי שכיב מרע: מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שרפואתי ומיתתי בידך, יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלמה, ואם אמות תהא מיתתי כפרה על כל חטאים ועונות ופשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך, ותן חלקי בגן עדן, וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים.

רמ"א - ואם רוצה להאריך כוידוי יום כיפור, הרשות בידו (כל ב).

סימן שלט - דיני הגוסס ואמירת צידוק הדין [ומה הם הסימנים היפים למת (טור)]

סע' א - דין הגוסס.

הגוסס - הרי הוא כחי לכל דבר, ולכן אסור לעשות לגוסס את מה שרגילים לעשות למת, כי ע"י כך מקרב את מותו. אין מעצימין עיניו עד שתצא נפשו (שמחות ורמב"ן). **כל המעמץ את עיני הגוסס עם יציאת הנפש - הרי זה שופך דמים** (שבת קנא/ב).

רמ"א:

א. חציבת קבר: אסור לחצוב קבר לגוסס, **עד אשר ימות** (ריב"ש).

אסור לחצוב קבר ולהשאירו פתוח עד למחר [בלא לקבור בו באותו היום] **מכיון שיש סכנה בדבר** [שימות אחד תוך

ששה עשר יום (רבי יהודה החסיד ובי"ט)].

ב. האם מותר למחר את מותו של הגוסס?

לעשות מעשה שימחר את מותו של הגוסס - זה אסור. ולכן אסור לשמוט את הכר והכסת מתחת הגוסס, ולא יזיזנו ממקומו, וכן

אסור להניח מפתחות בית כנסת מתחת ראש הגוסס בכדי לזרז מותו.

הסרת מונע - מותר, דהיינו אם יש דבר שמונע את יציאת נשמת הגוסס, מותר להסירו. כגון אם יש רעש של חוטב

עצים שמעכב את יציאת הנפש, מותר להסירו משם, מכיון שאין בזה מעשה כלל.

סע' ב - מי שהיה גוסס ג' ימים - מתאבלים עליו.

מי שאמרו לו: ראינו קרובך גוסס היום [=זה] (ערוה"ש ח) **שלשה ימים** - צריך להתאבל עליו [דודאי כבר מת].

סע' ג - צידוק הדין וקריעה (ע"ע לקמן סי' תא סעי' ו).

עם יציאת נשמה: אומרים - צידוק הדין, [וכשמגיעים לתיבות "דיין האמת" שבצידוק הדין] האבל קורע [אולם בימינו יש הבדל בין מנהג

האשכנזים לספרדים לגבי זמן הקריעה - ראה לקמן בסי' שמ סעי' א].

סע' ד - לא להניח לבד את הנוטה למות.

הנוטה למות - אין רשאים להיפרד ממנו, כדי שלא תצא נפשו והוא יחיד.

רמ"א - מצווה לעמוד על האדם בשעת יציאת נשמה.

סע' ה - מנהג לשפוך כל המים השאובים שבשכונת המת. [וסיכום מקרים שהקלו - עיין לעיל בעמ' 40].

סימן שטו - ענין הקריעה שיעורה ומקומה ועל מי קורעין ובאיזה זמן קורעין

סע' א - חובת הקריעה.

1. **חייב לקרוע - על שבעת קרוביו,** שראוי להתאבל עליהם [והם: אביו, אמו, בנו, בתו, אחיו, אחותו, אשתו/בעלה (סי' שעד סעי' ד)].

2. **קרוע מעומד - ואם קרע מיושב לא יצא,** וצריך לחזור ולקרוע מעומד (רמ"א).

3. **זמן הקריעה** (עפ"י דב"ס ח):

מעיקר הדין: תחילת זמן קריעה - בשעת יציאת נשמה כשאומר צידוק הדין ומגיע ל"דיין האמת", קורע (סי' שלט סעי' ג).

סוף זמן קריעה - קודם שישתום פני המת [בקבר, שי"ד ג], [סמ"ק, בי"ר ומ"א סי' שמו].

בדיעבד - אם לא קרע בזמן החיוב, אינו קורע אלא תוך שבעה, חוץ מעל אביו ואמו שקורע עליהם אף לאחר שבעה,

לעולם (שו"ע להלן סעי' יח ובסי' שצו סעי' א).

המנהג בימינו: האשכנזים - קורעים קודם הלוי, והספרדים - לאחר הקבורה.

סע' ב - מקום הקריעה.

- **שו"ע** - מקום הקריעה, בכל מקום **בבית הצואר לפניו**; אבל אם קרע לאחוריו או בשולי הבגד או מן הצדדין, לא יצא. **י"א ברמ"א** - שיוצא ידי חובה, **אם קרע בשולי הבגד**.
□ **אך נהגו: כשקורע על שאר מתים שאינו מתאבל עליהם** – מקלים לקרוע בשולי הבגד.
□ **וכשקורע על קרוביו שמתאבל עליהם** - אינו יוצא בקריעה זו וצריך לקרוע בבית הצואר.

סע' ג - שיעור הקריעה (וע"ע סעי' כא).

1. **שיעור הקריעה: על שאר קרוביו - טפח. על אביו ואמו - עד שיגלה את לבו.**
2. **הוספה** - כשקרע על מת, ורוצה באותו קרע לקרוע על מת נוסף, כמה מוסיף לקרוע?
- **אם מת אחד משאר קרוביו: בתוך ז' [נימים למת הראשון] - צריך לקרוע טפח** [על שאר קרוביו].
אחר ז' [נימים למת הראשון] - די בתוספת קרע כל שהוא [על שאר קרוביו].
- **ואם מתו אביו או אמו** - אף אחר ז' [נימים למת הראשון] קורע עליהם [קריעה אחרת] **עד שיגלה את לבו** (כסעי' ט).

סע' ד - קריעה על מת שמת לקרובו (וע"ע לקמן סי' שעד סעי' ו-ז).

1. קורע על מת שמת לקרובו דווקא **בפני** קרובו.
2. קורע על קרובי קרוביו [כגון על בן בנו], **וכן על חמיו וחמותו**.
3. **אך המנהג היום** - שלא לקרוע ולא להתאבל [לא על קרובי קרוביו ולא על חמיו וחמותו, כדלקמן בסי' שעד סעי' ו] (רמ"א).

סע' ה - 1. העומד בשעת יציאת נשמה. 2. האם מתאבלים [וקורעים] על מומר? (רמ"א)

1. **העומד בשעת יציאת נשמה** [בין של איש בין של אשה] - קורע. [אולם לשלחן גבוה - היום לא נהגו לקרוע בשעת יציאת נשמה].
שו"ע (כמהר"ם מרוטנבורג) - אפילו אם **לפעמים** עשה עבירה לתיאבון או שהניח לעשות מצווה בשביל טורח - קורעים עליו.
2. **על מי לא מתאבלים [ולא קורעים]? (רמ"א): א. על מי שרגיל לעשות עבירה** [לש"ך (ח) - אף לתיאבון, ולשבט יהודה (יא) - כשזה להכעיס].
ב. **על מומר לעבודת כוכבים**.
ג. **על מומר קטן שהמיר עם אביו ואמו**.
ד. **על הפורשים מדרכי ציבור**.
3. **על מי מתאבלים: א. על בניהם של הפורשים מדרכי ציבור**.
ב. **על מומר שנהרג בידי גוים** (ש"ך ט).

סע' ו - אדם כשר - האם קורעים עליו?

- **שו"ע כרמב"ם ורוה"פ** - חייב לקרוע על אדם כשר, והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה, ורק ת"ח פטור מלקרוע (רמב"ן).
□ **רמ"א: נהגו להקל כראב"ה** - שא"צ לקרוע על אדם כשר [אא"כ עומד עליו בשעת יציאת נשמה] אבל חייב לבכות ולהתאבל עליו.

סע' ז - קריעה על חכם ות"ח.

1. **הגדרת תלמיד חכם** - ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה.
2. **זמן הקריעה** - קורע אפילו לאחר הקבורה ביום **השמועה** אם הוא תוך 30 יום, ואם לא קרע ביום השמועה קורע בשעת **ההספד** תוך 30 יום. [אך לאחר 30 יום - אין קורעים אפילו בשעת הספד (ש"ך יד)].
3. **מהו שיעור הקריעה שצריך לקרוע על חכם?** (רמב"ם פ"ט)
כל אדם - קורע על חכם עד שמגלה את לבו.
תלמידי חכמים - נהגו לקרוע זה על זה **טפח**, אע"פ שהם שווים ואין אחד מהם מלמד את חברו (וע"ע לקמן סעי' ח).
4. **על איזה חכם קורעים?** □ **ב"י כרא"ש** - קורע אף על חכם שלא יודע משמועותיו.
□ **רמ"א כרבינו מאיר** - קורע רק על רבו או חכם שיודע משמועותיו, [וכן פסק הש"ך (סי"ק טז)].

סע' ח - קריעה על רבו (ודין איננות ואבלות על רבו - לקמן בסי' שעד סעי' י).

1. **על רבו המובהק דהיינו שרוב חכמתו ממנו** - קורע **כעל אביו ואמו**, ולכן:
 - א. קורע כל בגדיו עד שמגלה את לבו [רמב"ם], וי"א שקורע רק טפח [רמב"ן].
 - ב. אין מאחה לעולם.
 - ג. קורע לעולם, אף בשמועה רחוקה [רמב"ן ומרדכי].
 2. **על רבו שאינו מובהק דהיינו שאין רוב חכמתו ממנו** [ואפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד קטן] - קורע **כעל שאר מתים ולכן**:
 - א. קורע רק טפח בבגד העליון [כסעי' ט].
 - ב. קורע רק בשמועה קרובה [תוך 30 יום].
 - ג. **האם מותר לאחות?** ● **מהשו"ע משמע** - מותר לאחות את הקרע [למחרת יום הקריעה, כדין קרע שעל חכם דסעי' יז (בדה"ש צג)].
- **י"א ברמ"א** - אסור לאחות את הקרע לעולם.
□ **אך מסקנת הרמ"א** - להקל [ברבו שאינו מובהק] כדלקמן.

3. תלמידי חכמים שיושבים ולומדים ביחד ושואלים ומתמצים זה לזה (רמ"א):

Ⓢ י"א (רמב"ן וכן נראה מהרמב"ם) - שדינו כרבו שאינו מובהק. [ולשבת יהודה - כן דעת הב"י בסי' רמב (דב"ס ס"ק סד)].

Ⓢ י"א (רש"י, רא"ש והר"ן) - שדינו כרבו המובהק.

Ⓢ מסקנת הרמ"א [בדינים 3-1] - נהגו להקל כ"א [מרדכי], שאין חובה לקרוע אלא על רבו המובהק, אבל חברים הלומדים זה עם זה, או שהאיר עיניו בדבר אחד, אינו אלא חומרא בעלמא, ובמקום שנהגו לקרוע - יקרעו, ובמקום שלא נהגו לקרוע - אין להורות להם שיקרעו.

סע' ט - כמה בגדים קורע, ומה שיעור הקריעה?

על שאר קרובים - די בקריעת טפח בבגד העליון. [וקורע עליהם רק כששמע תוך 30 יום, שזו שמועה קרובה (סי' שמ סעי' יח, סי' תב סעי' ד)].
על אביו ואמו - קורע כל בגדיו עד שיגלה לבו [שזה יותר מטפח], ואם לא קרע - לא יצא וגוערים בו, וכל זמן שהבגד עליו,

קורע אף לאחר 30 יום. [וקורע עליהם אף כששמע על המיתה אחר 30 יום, שזו שמועה רחוקה (סי' שמ סעי' יח, סי' תב סעי' ד)].

סע' י - איזה בגד אינו קורע על אביו ואמו?

א. אף לכתחילה א"צ לקרוע את אפרקסותו (כרמב"ן).

ב. מעיקר הדין - מהי אפרקסותו שא"צ לקרוע? דעה א' בשו"ע - בגד תחתון לזיעה הדבוק לבשרו (הערוך).

דעה ב' בשו"ע - בגד עליון [לצניעות/לכבוד] (רבני צרפת).

ג. לפי המנהג - איזה בגדים נהגו שלא לקרוע על אביו ואמו?

Ⓢ שו"ע - לא קורע את הבגד העליון [שנקרא קאפי"ה], [אפילו על אביו ואמו], אך קורע על הוריו את הבגד התחתון [שנקרא קאמיז"ה].

Ⓢ רמ"א - על אביו ואמו לא קורע את הבגד העליון ולא את הבגד התחתון.

ובשאר מתים - קורע את המלבוש העליון שתחת הסרבל.

סע' יא - קריעת אשה.

דין אשה - שווה לאיש לענין חיוב קריעה, אך כשמתו אביה או אמה וצריכה לקרוע את כל בגדיה (ש"ך כב), היא קורעת תחילה את הבגד התחתון ומסובבתו לאחור וחוזרת וקורעת את הבגד העליון.

סע' יב - קריעת שפת הבגד.

על איזה מתים צריך לקרוע את שפת הבגד?

Ⓢ שו"ע - רק על אביו ואמו צריך לקרוע את שפת הבגד אך על שאר המתים זו רשות.

Ⓢ רמ"א - על כל המתים צריך לקרוע את שפת הבגד, וכן נוהגין.

סע' יג - מקום הקריעה - בפנים או בחוץ? [היכן עומד והיכן אוחז בשעת הקריעה?]

השו"ע כרמב"ם:

על אביו ואמו - עומד [בפרהסיא] בפני כל אדם ואוחז מחוץ לבגד וקורע.

על כל המתים - קורע בפנים שלא בפני כל אדם, [ואם עומד בחוץ ויש שם בני אדם] מכניס ידו בפנים [תחת חלוקן] וקורע בצניעא.

סע' יד - 1. קריעה ביד. 2. המחליף בגדיו תוך ז' ימי האבל. 3. מהו להחזיר קרעו לאחוריו [בתוך ז'].

1. האם חייב לקרוע ביד? על שאר מתים - רצה קורע ביד רצה קורע בכלי.

על אביו ואמו - קורע ביד.

2. המחליף בגדיו בתוך ז' ימי האבל - האם צריך לקרוע את הבגדים שהחליף?

על שאר מתים - א"צ לקרוע.

על אביו או אמו - חייב לקרוע את כל הבגדים שהחליף ואסור לאחותם לעולם.

3. מהו להחזיר [לסובב] קרעו לאחוריו בתוך ז' ימי האבל? (רמ"א רבינו ירוחם): קרע על שאר מתים - מותר.

קרע על אביו ואמו - אסור.

סע' טו - מתי מותר לשלול ולאחות את הקרע?

1. מתי מותר לשלול ולאחות? על כל המתים: Ⓢ שו"ע - שולל לאחר ז' ימי האבל, ומאחה לאחר 30 יום.

Ⓢ רמ"א - יש שנהגו להחמיר לשלול רק לאחר 30 יום.

על אביו ואמו - שולל לאחר 30 יום ואינו מאחה לעולם.

האשה - שוללת לאלתר משום כבודה.

2. חיבור ראש הקריעה במחט - אסור כל זמן שאסור לשלול (רמ"א בשם מהר"י וייל).

3. רמ"א: ואין חילוק אם פגע בהם הרגל או לא.

סע' טז - חליצת כתף.

על כל המתים - רשאי לחלוץ.

על אביו ואמו - חייב לחלוץ כתף, פרט לאדם מכובד שאין זה מכבודו - שא"צ לחלוץ.

וזמן החליצה - הוא עד הקבורה (רמב"ם). רמ"א (סעי' יז): בזמן הזה - לא נהגו לחלוץ כתף כלל (כל בו ורבינו יצחק).

סע' יז - אביו ואמו, נשיא, רבו מובהק וחכם שמתו - אילו דברים נוהג בהם?

על אביו ואמו	על נשיא	על רבו מובהק	על חכם
חליצת כתף			
<p>Ⓢ רמ"א - בזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף כלל [וכן נהגו הספרדים (כה"ח סי' תקמו ס"ק לד)].</p> <p>Ⓢ שו"ע - חולץ כתף.</p>			
[עומד בפרהסיא] אוזו מחוץ לבגד וקורע		א"צ לקרוע מבחוץ	
קריעה - היכן אוזו בקריעה?			
איחוי - האם מותר באיחוי?			
איסור באיחוי לעולם			
שולל לאחר 30		שולל למחר	
שליטה - מתי מותר בשליטה?			
[כיון שהחזיר פניו מהמיטה] שולל [מיד (טור)]			
אבלות - האם מתאבל?			
מתאבל		לא נוהג אבלות	
לא נוהג אבלות		נוהג באבלות מקצת יום אחד (טור).	
לא נוהג אבלות			

סע' יח - עד מתי קורע? [כששמע על המיתה לאחר זמן, או מי שלא היה לו חלוק], [וכן בסי' שצו סע' א, ובסי' תב סע' ז].

1. כששמע על המיתה לאחר זמן - עד מתי קורע? **על שאר מתים** - קורע דווקא כששמע תוך 30 יום.
 2. מי שלא היה לו חלוק ונזדמן לו חלוק - עד מתי קורע? **על שאר מתים** - אם נזדמן לו תוך ז' ימים קורע.
- על אביו ואמו** - קורע [כל בגדיו, רמ"א] אף ששמע אחר 30 יום.
- על אביו ואמו** - קורע [כל בגדיו, רמ"א] לעולם.

סע' יט - קרע שאסור באיחוי - איסור הפיכתו ומכירתו.

- א. קרע שאסור באיחוי - אסור להפוך צד עליון של הבגד הקרוע למטה ולאחותו.
- ב. אפילו הקונה בגד קרוע - אסור לו לאחותו, אא"כ נודע לו בפירוש שהקרע מותר באיחוי. לפיכך המוכר צריך להודיע לקונה כשאסור לאחות את הקרע.
- ג. אסור למכור לגוי - בגד עם קרע שאסור באיחוי.

סע' כ - הקורע [במקום שהיה קרוע ונתפר] רק כשקרע מאיחוי אלכסנדרי - יצא.

- הקורע במקום שהיה קרוע ונתפר - האם יצא ידי קריעה?
אם קרע מתוך המלל, מתוך השלל, מתוך הליקוט, מתוך הסולמות - לא יצא.
אבל אם קרע מתוך איחוי אלכסנדרי [כלומר מתוך תפירה שווה מלמעלה וכולטת מלמטה] - יצא (כראב"ד).

סע' כא - בגד שקרע בו על מת אחד - כיצד ממשיך לקרוע בו על מת נוסף [שאינו אביו] (ע"ע בסע' ג).

1. מהו שיעור הקריעה על מת נוסף? כשמת בתוך ז' [למת הראשון] - קורע עוד טפח.
וכשמת אחר ז' [למת הראשון] - מוסיף כל שהוא.
וכן אם מת לו מת שלישי לאחר שישב ז' על מת שני - די בהוספת קרע כל שהוא.
2. היכן ממשיך לקרוע בבגד על המת הנוסף?
א. ממשיך לקרוע עד הטבור.
ב. הגיע לטבור, מרחיק ג' אצבעות וקורע.
ג. נתמלא מלפניו, מחזירו לאחוריו וקורע מלפניו (שי"ך ל).
ד. נתמלא מלמעלה, הופכו למטה [נויעשה בית צוואר ויקרענו, שי"ך לד].
ה. נתמלא מכאן ומכאן, נעשה כמי שאין לו חלוק, שאינו קורע (ירושלמי).

סעיפים כב - כג - מתו אביו ובנו, האם יכול באותו קרע להוסיף ולקרוע על המת השני, או שצריך לקרוע קרע בנפרד על אביו וקרע בנפרד על בנו?

1. שני מקרים שצריך קרע בנפרד על אביו:

- א. מת בנו וקרע ואח"כ מת אביו (סע' כב, כג) - [בין בתוך ז' בין אחר ז'] מרחיק ג' אצבעות וקורע קרע נפרד על אביו [עד שמגלה את לבו]. [מכיון שאין קרע שעל אביו יכול לבוא רק כתוספת על קרע אחר].
- ב. כשמתו אביו ובנו כאחד (סע' כג) - קורע תחילה קרע נפרד על אביו [עד שמגלה את לבו], ואח"כ מרחיק ג' אצבעות וקורע בנפרד טפח על בנו.

2. המקרים שיכול באותו קרע לקרוע על שני מתים:

- א. מתו שניים משאר קרוביו כאחד או שמע שמועה [קרובה (סע' יח)] על שניים כאחד - קורע קריעה אחת על שניהם (סע' כג).
- ב. מת לו קרוב וקרע ואח"כ מת לו עוד קרוב [שאינו אביו או אמן] - יכול להוסיף ולקרוע בקרע הראשון (סע' כג).
- ג. מת אביו וקרע ואחר ז' מת בנו - יכול להוסיף באותו קרע ולקרוע על בנו (סע' כב, כג).
- ד. מתו אביו ואמו כאחד - קורע קרע אחד על שניהם (רמב"ן עמ' סא, סע' כג).

נושאים נוספים בסעי' כב-כג:

- א. כל קרע שקרע על בנו – מותר לאחותו. אך כל קרע שקרע על אביו או אמו – אסור לאחותו.
 ב. הקורע על בנו: ^{סעי' יב} לשו"ע (סעי' יב) - אינו חייב להבדיל את שפת הבגד. ^{ולרמ"א} - על כל המתים נוהגים להבדיל שפת הבגד.
 אך הקורע על אביו – חייב לקרוע את שפת הבגד עד שמגיע לבנו (סעי' יב, ג).
 ג. כל מקרה שצריך לקרוע קרע נפרד – מרחיק ג' אצבעות מהקרע הראשון וקורע עוד טפח.
 ד. כל מקרה שניתן להמשיך ולהוסיף על הקרע הראשון, יש לחלק בין: מת תוך ז' – קורע טפח (סעי' כא).
 מת אחר ז' – מוסיף כל שהוא (סעי' כא).

סעי' כד - קרע על אביו ואח"כ נודע לו שאביו חי ובנו הוא המת - האם יצא ידי קריעה? [וכן להפך במקרה שקרע על בנו ואח"כ נודע לו שבנו חי ואביו הוא המת (ב"י)].

אם תוך כדי דיבור נודע לו שבנו הוא המת – יצא ידי קריעה.

ואם אחרי כדי דיבור נודע לו שבנו הוא המת:

אם אמרו לו במפורש שאביו מת וקרע, ואח"כ נודע לו שזה בנו - לא יצא ידי קריעה.

ואם אמרו לו בסתם שקרעו מת והוא סבור שזה אביו וקרע, ואח"כ נודע לו שזה בנו - יצא ידי קריעה ^(שו"ע כ"ד, ולא כרמב"ם והטור)

סעי' כה - קרע על חולה שרק אח"כ מת - האם צריך לקרוע שנית?

אם מת תוך כדי דיבור של הקריעה - א"צ לקרוע שנית.

אם מת אחרי כדי דיבור של הקריעה - צריך לקרוע שנית.

סעי' כו - קרע ונהג קצת ימי אבלות, ואח"כ הטעו אותו בדבר תאריך המיתה.

אמרו לו מת אביו וקרע ונהג קצת ימי אבלות - ואח"כ הטעו אותו ואמרו לו שאביו לא מת - והפסיק את אבלותו, ואח"כ אמרו לו שאביו מת כמו שאמרו הראשונים - יצא ידי קריעה וא"צ לחזור ולקרוע שנית ^(כרמב"ן, שלא סכנאון, ולא כרמב"ן גיאת).

סעי' כז - קורעים לקטן שקרעו מת.

סעי' כח - הקורע בשבת - יצא [כיון שבגוף החלוק, אין עבירה].

סעי' כט - הקורע בחלוק גזול - לא יצא [כיון שגוף החלוק בא בעבירה].

סעי' ל - על איזה קטן/תינוק לא קורעים? (ודין אבלות לקמן - הוא עפ"י השו"ע בסי' שעד סעי' ח).

תינוק שזדא כלו חודשיו ^(טי' חודשי עיבור) - מתאבלים וקורעים עליו אף שמת ביום שנולד ^(שו"ע סי' שעד סעי' ח, ש"ד מג כאן).

תינוק שיש שפ"ק אם כלו חודשיו: אם מת ביום ה-31 - מתאבלים וקורעים עליו ^(כבסי' שעד סעי' ח).

אם מת תוך 30 יום ואף ביום ה-30 עצמו: אין מתאבלים ^(בכורות מט/א).

ואין קורעין עליו ^(ובזה שו"ע כרמב"ן, שלא כ"א).

מסקנה - לא קורעים על תינוק רק בקיום ב' תנאים: א. יש שפ"ק אם כלו לו ט' חודשי עיבור. ב. מת בתוך 30 יום, ואף ביום ה-30 עצמו.

סעי' לא - האם קורעים ביו"ט וחול המועד? ^(ע"ע לקמן בסי' תא סעי' ב, ובאו"ח סי' תקמו סעי' ו).

ביום טוב - אין קורעין כלל, אף ביו"ט שני של גלויות ואפילו הקרובים של המת ^(וכן לקמן בסי' שצט סעי' ג).

אך בחול המועד - יש מחלוקת:

^{סו"ע} - בחוה"מ קורע כל קריעה שחייב בה מצד הדין.

רמ"א: ^[באשכנז] על אביו ואמו - קורע בחוה"מ. על שאר מתים - קורעין רק לאחר חוה"מ.

ובמקום שאין מנהג ^[כמלכות פולין (ש"ד מו)] - יש לקרוע על כולם בחוה"מ.

^{[גאוניס וראב"ה - בחוה"מ אין קורעין כלל (אף ביום קבורה)].}

סעי' לב - קורע על שמועה קרובה בחול המועד ^(וע"ע לקמן סי' תא סעי' ג).

שמע שמועה קרובה בחוה"מ - קורע בחוה"מ, אפילו אם אחר הרגל זו תהיה שמועה רחוקה.

ואם שמע שמועה רחוקה בחוה"מ - אינו קורע. ^{[ועל אביו ואמו: "לרש"ל, ב"ח, ט"ז וש"ד - קורע אחר חוה"מ. ולמהר"ט - קורע בחוה"מ, (לעיל עמ' 74)].}

סעי' לג - המראה את עצמו כאילו קרע.

ההולך בבגד קרוע ומראה את עצמו כאילו קרע, אך לא קרע - הרי זה גוזל את החיים ואת המתים.

סעי' לד - בגד שאול - האם מותר לקרוע בו?

אם השואל אמר שהוא הולך לבקר את אביו החולה בבגד זה והלך ומצאו שמת - קורע בגד זה ומאחהו, ^[מחזירו ומשלם דמי קרעו].

אך אם לא אמר שהוא הולך לבקר את החולה בבגד זה - אסור לו לקרוע בגד זה.

סעי' לה - המשאיל חלוק לחברו - מתי יכול לחזור ולקבלו?

יכול לקבל חלוקו בחזרה, רק אחר שיעברו ז' ימי האבל. וכתב הרמ"א - שהשו"ע סותר את עצמו ^[ועיין בדבריו שם 5 תירוצים].

סע' לו - קורעים על שמועות רעות.

כגון כשנקבצו רוב הציבור למלחמה (גמ' ושמעו שנגפו לפני אויביהם אפילו לא נהרגו אלא המיעוט מהם, קורע (רמב"ן).
רמ"א - והוא הדין [שקורעים], אם הלכו [אפי' המיעוט] בשבי (נמוק"ס), [מכיון שהשבי קשה מחרב (ערוך השולחן לז)].

סע' לז - 1. השומע ברכת ה'. 2. הרואה ס"ת שנשרף.

1. השומע ברכת ה' [גידוף של שם ה'] - מתי חייב לקרוע?

השומע מפי ישראל - חייב לקרוע אף כששמע רק כינוי.

השומע מפי גוי - פטור מקריעה אף כשהגוי בירך בשם המפורש.

השומע מפי העדים - חייב לקרוע.

העדים עצמם - א"צ לקרוע פעם נוספת בשעה שמעידים איך פלוני בירך את ה'.

2. הרואה ס"ת שנשרף: או תפילין (גמ'), או מגילה מהנביאים או מהכתובים (רא"ש סי' סד). **קורע שתי קריעות.**

דווקא כשורפים אותו בזרוע, וכמעשה שהיה.

סע' לח - קריעה על ערי יהודה/ירושלים בחורבן. - הרואה ערי יהודה בחורבן או ירושלים או בית המקדש חייב לקרוע.**סע' לט - אלו הקרעים (הנ"ל בסעי' לו-לח) - אסור לאחותם לעולם, ומתי מותר לשולחן וכו'?**

כל הקרעים שלהלן: 1. על אביו ועל אמו. 2. על רבו שלימדו תורה (סעי' ח ע"ש). 3. על נשיא (סעי' יז). 4. על אב ב"ד (סעי' יז). 5. על השמועות הרעות (סעי' לז). 6. על ברכת ה' (סעי' לז). 7. על ס"ת שנשרף (סעי' לז). 8. על ערי יהודה בחורבן (סעי' לח). 9. על המקדש בחורבנו (סעי' לח). 10. על ירושלים בחורבנה (סעי' לח).

לאחותם - אסור לעולם.

למוללו, לשוללו, ללקטו, לעשותו כמין סולמות - מותר למחרת [פרט לקרע על אביו ואמו - ששולל רק לאחר 30 יום (סעי' טו)].

סיכום המקרים בהל' קריעה: א. שצריך לחזור ולקרוע שנית, ב. הבדלים בין איש לאשה, ג. הבדלים בין השו"ע לרמ"א, ד. הבדלים בין אביו ואמו לשאר קרובים, לעיל עמ' 84-86. ה. הבדלים בין אבול על אביו ואמו לשאר קרובים, לעיל עמ' 423.

סימן שפ"א - מי שמתו מוטל לפניו בשבת או ביו"ט ודיני האונן**סע' א - דיני אונן (לעניין אכילה ופטור מהמצוות): א. ביום חול. ב. בשבת ויו"ט.**

הגדרת אונן - כל שמת לו קרוב שחייב להתאבל עליו, כל זמן שמוטל עליו לקבורו, הוי אונן אף שמתו לא לפניו (טור, ש"ך א).
א. ביום חול - יש אגנינות, ולבן:

1. **אינו אוכל בפני המת** - אלא אוכל בבית אחר, ואם אין לו [או לחברו] בית אחר - עושה מחיצה ואוכל, ואם אין לו

מחיצה - מחזיר פניו ואוכל (גמ').

[וחל עליו דין אגנינות אף כשהמת לא לפניו, או בעיר אחרת, ולכן:]

2. **אינו מיסב** [על השולחן] ואוכל.

3. **אינו אוכל בשר ולא שותה יין.**

4. **אינו מברך ופטור מכל המצוות** [עשה], ואף אינו רשאי להחמיר על עצמו ולברך.

תלמיד על רבו המובהק - אסור לאכול בשר ויין, כל זמן שמוטל לפניו (רמ"א).

ב. **בשבת/יו"ט - אין אגנינות, ולבן:** אוכל בשר ושותה יין, מברך וחייב בכל המצוות, חוץ מתשמיש המיטה שאסור (כת"ק).

אולם יש אגנינות בשבת/יו"ט באחד מהמקרים הבאים: 1. כשמחשיך על התחום (רא"ש ס"ק נד). 2. כשרוצה לקבור מתו ביו"ט [ראשון - ע"י עממים. ובי"ט שני - שיכול לקבור בעצמו (רא"ש, וכן בשו"ע או"ח סי' תקמח סעי' ה)].

סע' ב - מי [שמת לו מת בשבת] שהיה אונן במוצ"ש, ומתו נקבר ביום א' - אלו מצוות עליו להשלים?

במוצ"ש: אינו מבדיל ואינו מתפלל ערבית, ומותר לאכול בלא הבדלה [הואיל ופטור מהמצוות].

ביום ראשון לפני הקבורה - לא יתפלל.

ולאחר הקבורה: יתפלל שחרית - אם לא עבר זמנה. ותפלת ערבית - א"צ להשלים מכיון שהיה פטור וכבר עבר זמנה.

ויעשה הבדלה [הואיל ויכול להבדיל עד יום ג'].

מי שעסק בצרכי ציבור ולא התפלל ועבר זמן התפילה - האם צריך אח"כ להשלים את תפילתו [בתפילה הסמוכה]?

דרישה (ג) - א"צ להשלים את תפילתו.

ט"ז (ה) - צריך להשלים את תפילתו, כלומר להתפלל בתפילה הסמוכה שתי תפילות.

סע' ג - מת שמסרוהו לכתפים.

כשהמת נמסר לכתפים - הקרובים מותרים בבשר ויין (שו"ט), וחייבים במצוות (פת"ש כא), ואפילו קודם שהוציאו את המת מהבית, ששוב אינו מוטל עליהם (שו"ע עפ"י רמב"ן עמ' ע). [ברם לנובי - דין זה הוא דוקא כשאין הקרובים הולכים עם המת לקבורו, אבל במקום שהקרובים הולכים עם המת לקבורו - לא בטל מהם דין אונן אף שמסרו לכתפים].

כשנושאים את המת מעיר לעיר (רמ"א בשם רבינו יונה), [וע"ש גי פירושים לרמ"א]:

אם זה למקום קרוב [זה כאילו מתו מוטל לפניו] - **יש לקרובים דין אונן.**

ואם זה למקום רחוק [כגון מהלך שני ימים] - אין להם דין אונן, ומותרים עד שיביאו את המת לעיר קבורתו.

סע' ד - מועד - אין מלקטים עצמות [אביו וכל שכן של שאר קרובים] במועד [דהיינו חול המועד] (כרמב"ם), [כדי שלא לעורר עליו את האבל במועד (לבוש)].

סע' ה - דין שמועה - האם מתאבל על שמועה של ליקוט עצמות קרוביו [שצריך להתאבל עליהם]?
אם שמע שהיום ליקטו עצמות [אחד מקרוביו] - מתאבל, אע"פ שלא היה שם.
אבל שמע שאתמול ליקטו - אין מתאבל.

סע' ו - העצמות והגידים.

בליקוט עצמות - אין מפרקין [אין משברין] את העצמות ולא מפסיקין את הגידים [דגנאי הוא לו למת, אלא קוברן כמו שמצאן (לבוש)].

סע' ז - ממתי מותר ללקט עצמות המת?

ליקוט עצמות - אינו אלא משיכלה הבשר [דכל זמן שלא כלה הבשר, הצורה עדיין ניכרת וגנאי ובויון הוא למת שהוא בזוי אז בעיני העוסקים עמו (לבוש)].
כלה הבשר, אין הצורה ניכרת בעצמות - לפיכך יכול ללקט בידו עצמות אביו ואמו, ואע"פ כ נכון שלא ילקטם בעצמו.

סע' ח - המלקט עצמות שני מתים - האם מותר להניחם אף באפרסקל [=בגד] אחד, או דוקא בארון של ארזים?

רבי יוחנן בן נורי - מלקט עצמות שני מתים באפרסקל [=בגד] אחד, ובלבד שמניח עצמות של כל מת בצד אחר של הבגד.
ר"ע - [סוף האפרסקל [=הבגד] והעצמות להתעכל ונמצאו עצמות שני מתים מתערבים, ולכן] מלקטין ונותנין כל אחד לעצמו בארון של ארזים.
רבי אליעזר בר צדוק - כך אמר לי אבי בשעת מיתתו מתחילה קברוני בבקעה, ולבסוף לקוט עצמותי ותנם בארזים ואל תלקטם אתה בידך שלא יהיו בזויות עליך.

סע' ט - המלקט עצמות, משמר המת והמוליד אותם ממקום למקום - פטור מן המצוות.

דהיינו פטור מקריאת שמע ומתפילה ומתפילין ומכל מצוות [עשה] האמורות בתורה [שהעוסק במצוה פטור מן המצוה (לבוש)]:
א. בין בחול ובין בשבת. ב. בין בעצמות קרובים ובין בעצמות רחוקים.
ג. בין בספינה ובין בדרך. ד. אפילו הם מלקטים רבים [אבל משמרים רבים - זה משמר וזה קורא (ש"ך ג)].
ואף אם רצה להחמיר על עצמו - לא יחמיר, מפני כבוד עצמות.

סע' י - המטלטל עצמות [על החמור בשק או בדסקיא] - לא ינהג בהם מנהג בזיון.

ולכן לא ירכב עליהם. ואם מתירא מן הגנבים - מותר [ברכות יח/א] [לישב עליהן, כיון שעושה זה לכבודם (ערוה"ש ז)].
ואם מפשלים לאחוריו על החמור - מותר [רא"ש שם סי' ז].

רמ"א - והחי יתן אל ליבו ש: מי שספד - יספדו לו, מי שקבר - יקברוהו, מי שטען [נשא לקבורה] - יטענוהו [לקבורתו],
דידל=מי שהרים קולו בבכי והספד - כן יעשו בהספדו.
גדול השלום שניתן לצדיקים - שבשעה שהצדיק נפטר ג' כתות של מלאכים נותנים לו שלום [כתובות קד/א].

סיכום ההבדלים בדין אבלות בין איש לאשה, ובין אביו ואמו לשאר קרובים - ראה לעיל בעמ' 424-422.

הקדמה ללימוד רמזים לשולחן

להלן מובאת רשימה של 69 סימנים מהשו"ע, עם נוטריקונים שיסייעו לזכירת נושאי הסימנים ומקורותיהם בעל פה.

שים לב שברשימת הסימנים יש ד' נושאים עיקריים: א. הל' ביקו"ח ורפואה - סי' שלה-שלט.

ב. הל' הנוגעות לשעת מיתה עד הקבורה - סי' שמ-שסח.

ג. הל' טומאת כהן - סי' שסט-שעד (סע' ג).

ד. הל' אבלות - סי' שעד סע' ד-סי' תג.

בשלב א' - מומלץ ללמוד את נושאי הסימנים [בלא מקורותיהם], כדלקמן:

א. ללמוד זאת רק לאחר לימוד השו"ע ונו"כ.

ב. ללמוד מדי יום 5 נושאים עם הנוטריקונים, ולשננם בע"פ מספר פעמים באותו יום.

ג. למחרת ללמוד 5 נושאים נוספים, ולשננם בע"פ מספר פעמים, ואח"כ לשנן את כל 10 נושאי הסימנים בע"פ.

ד. באותו אופן להמשיך ולהשלים את לימוד 69 הסימנים בעל פה עם הנוטריקונים.

בשלב ב' - מומלץ ללמוד את נושאי הסימנים עם מקורותיהם בגמרא, באופן דומה להנ"ל.

ברם יש מקומות שכתבנו יותר מנוטריקון אחד, והוא סומן בסוגריים. ויש מקרים שנושא הסימן נכתב בנוסח שונה מהמובא בשו"ע שלפנינו, בכדי להקל על הזכירה בע"פ.

תודתנו להרה"ג אהרן אליהו שליט"א [דומ"ץ בקרית ארבע] שנתן לנו את הסכמתו להיעזר בספרו "רמזים לשולחן". ברם יש מקומות שניסחנו את הדברים לפי הנלע"ד ולפי הספר "אור עולם" להרה"ג מאיר מרגליות זצ"ל [אבד"ק אוסטרחה והגליל, נלבי"ע התק"ן].

אני הצעיר כותב שורות אלו יכול להעיד על עצמי שבס"ד ידעתי בעל פה את מרבית ככל נושאי הסימנים בהל' אבלות, אף שלא היו בפני הנוטריקונים שלקמן, ולכם הלומדים ודאי שרמזים אלו יסייעו ללמוד זאת בעל פה.

רמזים לשולחן (מאת הרה"ג אהרן אליהו שליט"א, ראה הקדמה בעמ' הקודם)

סימן	שו"ע		המקור בגמ'	
	נוטריקון	נושא הסימן		
א. הל' ביקור חולים ורפואה	שלה	ביקור חולים [ולבקש עליהם רחמים]	שיש לבקר החולים [המסוכנים] לאלתר	
	שלו	דיני הרופא	שיש לו פסוק המתיר	
	שלז	חולה [מסוכן] שקרובו מת [אין מודיעים לו]	שלא לזעזעו... כשסכנתו ודאית	
	שלח	יודוי החולה [שנטה למות]	שלח חטאים לחולה במותו	
	שלט	דיני הגוסס ואמירת צידוק הדין	שלט... שאסור לעשות לגוסס מה שעושים למת	
	ב. הל' משעת מיתה עד הקבורה	שמ	דיני קריעה	שעת מיתה דווקא כשעומד קורע
		שמא	דיני אונן	שעת מיתה אונן כגוי
		שמב	מי שהכין צרכי חופתו וקרובו מת [האם יקדימו את החופה וימי המשתה או את האבלות?]	שמחה במעונו [עם] דמעה
		שמג	שמלאכתם גומרים ומלווים המת [וע"ע ס' סא]	שמלאכתם גומרים כשמוציאים ז"ל
		שדמ	חייב ההספד	שמספיד דברי קדושה הראויים שלא יגזים
שמה		דין המאבד עצמו לדעת ועוד	שמאבד... בדעת - אין מתעסקים עמו	
שמו		מי שקרובו צלוב בעיר לא ידור בה	שצלוב על עמוד, בעיר אחרת יגור	
שמז		שלושים מקודם זמן חג [יספידוהו]	שלושים מקודם זמן חג [יספידוהו]	
שמח		שורפים מלכים חפציהם, מי שלא חפץ שיקברוהו	שורפים מלכים חפציהם יום אבלם	
שמט		שמזמין טלית ופורסה על המת	איסור הנאה במת ותכריכיו [כשהזמינים לצורך המת ונתנם עליו]	
שנ	שאינו זכרי	דברים שעושים למת [משום עוגמת נפש] ואין בו משום דרכי האמורי		
שנא	שנקבר איתו	דין כלאים וציצית למת		
שנב	שנקבר בלבן	באיזה בגדים קוברין, ואין האיש מלביש את האשה		
שנג	שנמצא גדול או קטן	מת גדול/קטן - היאך מוציאין ובאיזו מיטה		
שנד	שנדמו - איזה קודם	עיר שיש בה שני מתים איזה קודם		
שנה	שנה האשה, [באשה שנה]	דברים שמשנים באשה יותר מבאיש [אין מניחים מיטתה ברחוב, אין עולים עליה בחבר עיר]		
שנו	שנותר	גבו לצורך המת והותירו		
שנז	שנזדרז בהוצאת המת	איסור הלנת המת ומתי מותר להלינו		
שנח	שנושאי המיטה וחלופיהן...	נושאי המיטה [וחלופיהן וחלופי חלופיהן] - פטורים מק"ש ומתפלה		
שנט	שטן	מקום יציאת המת והאבלים [שיש למנוע מנשים לצאת לביה"ק]		
שס	שיש סדר קדימה במת וכלה, [הכלה נותנת ש"ס לחתן]	מת וכלה ו[ברית] מילה, איזה קודם		
שסא	ש"ס [=ת"ת] אבטל	ביטול ת"ת להלווית המת		
שסב	שסובל בארון	לקבור בקרקע, ואם קוברין ב' מתים יחד		
שסג	שלא סובל לגגול, שומתר ליתן על גופת המת	איסור פיגוי המת והעצמות ממקומן		
שסד	שסומך ודורך על הקבר - אסור	איסור הנאה של קבר והאבן והבנין		
שסה	ש"ס"ה מצוות לא תעשה - חייב אך רמ"ח מצוות עשה - פטור, [שסדר הרחקת הקברים מהעיר - הוא 50 אמה]	החופר קבר פטור מכל מצוות [עשה], וכמה מרחיקין הקברות מהעיר		
שסו	שסוחר [בקבר]	דין המוכר קבר ואשה שירשה קבר ממשפחתה		
שסז	ש"ס"ז זה - קוברים מתי גויים, ש"ס"ז [=ת"ת] זלזול [במת]	קוברים מתי גויים, ושסודר בת"ב בד' אמות של המת או בביה"ק וכן לא ילך שם בתפילין וציצית		
שסח	שסיכום חשבונות וקלות ראש - אסורים בביה"ק.	שלא לנהוג קלות ראש בביה"ק		

מותר לצלם עמודים אלו

המקור בגמ'		שו"ע		
נוטריקון	המקור	נושא הסימן	נוטריקון	סימן
	נזיר נד. שמחות פ"ד	על איזה טומאה הכהן מוזהר	שמוזהר ספק טומאה	שסט
	שספק טומאה - נד ממנה			
	חולין כא.	[שבור עורפו אע"פ שעודנו חי -] חשוב כמת [ומטמא]	שבור עורפו	שע
	שבור עורפו - כהן אסור			
	ביצה י.	דין אהל היאך מביא הטומאה	שעליו אוהל	שעא
	שעליו אוהל - יטמא			
	ברכות יט:	היתר טומאה [דרבנן] במקום מצווה, ודין קברי גוים	שעבר בדרך לצורך מצווה	שעב
	שעבר בדרך - יטמא [לצורך מצווה].			
	יבמות כב:	איזה כהן מוזהר על הטומאה ולאיזה מתים ועד מתי מטמא	שעל גדולים חיוב לשמור קטנים	שעג
	שעל גרושתו - כהן באזרה			
	ברכות יט:	טומאת כהן [למת מצווה לנשיא ולרבו (סע' א ג)] ועל איזה מת מתאבלין [סע' ד יא]	שמת על דרכו [מת מצווה]	שענד
	שמת על דרכו - יטמא			
	מו"ק כז.	אימתי מתחיל האבלות	שעת התחלת האבלות	שעה
	שעת התחלת כל ז'			
	מו"ק כז:	מצוות ניהום אבלים	שעושה ניהום אבלים	שעו
	כל ז' - באים לנחמו (רמב"ם פ"ג ה"ג)			
	ברכות טז:	עבדים ושפחות שמתו [זה כשורו - ואין עליהם תנחומי אבלים, אולם על מנוחה-מנחמים].	שמתו עבדיו זה כשורו	שעז
	טבי [העבד] זכאי היה ר"ג לקבל עליו תנחומים			
	מו"ק כז:	סעודת הבראה	שהבראה על חבריו ושכניו	שעח
	שהבראה על חבריו כזית			
	ברכות מו:	ברכת המזון בבית האבל	שמוסיף על טוב ומטיב	שעט
	שמוסיף על טוב ומטיב			
	מו"ק טו ¹ :	איסור מלאכה, ושאר דברים שאבל אסור בהם	שפורש ממלאכה	שפ
	שיעורי פרישה ² טובות והנאות			
	מו"ק טו:	איסור רחיצה וסיכה [שפניו אסור בחמין, וכל גופו אפ"ל בצוננים]	שפורש מאמבטיה	שפא
	ש"פ ² - אמבטיה, טובות והנאות			
	מו"ק טו:	איסור נעילת הסנדל	ש"פ בסנדל	שפב
	ש"פ - בסנדל, טובות והנאות			
	מו"ק טו:	איסור תשיש המיטה	שיעור פרישת גברא, [שפורש מגילוי ערוות אשתו]	שפג
	ש"פ - גברא, טובות והנאות			
	מו"ק טו:	האבל אסור בתלמוד תורה	שפורש מדברי תורה	שפד
	ש"פ - דברי תורה, טובות והנאות			
	מו"ק טו:	איסור שאלת שלום	שפת השלום	שפה
	שפת השלום, טובות והנאות			
	מו"ק טו:	חיוב עטיפת הראש	שפורס	שפו
	שפורס טלית, טובות והנאות			
	מו"ק טו:	חיוב כפיית המטה	שכופה מיטה זקופה	שפז
	שכופה מיטה זקופה, טובות והנאות			
	מו"ק טו:	אסור להניח תפילין ביום ראשון לאבלות	שפורש מחבישת תפילין ³	שפח
	שפורש וחולץ תפילין, טובות והנאות			
	מו"ק טו:	איסור כיבוס וגיהוץ	שפורש מטבילת בגד [=כיבוס]	שפט
	שפורש מטבילת בגד, טובות והנאות			
	מו"ק יח:	איסור גילוח ותספורת [ונטילת ציפורנים בכלי]	שציפורניו ושערו - אסור ליטלם	שצ
	שציפורניו יחתוך בשיניו - מותר			
	מו"ק כב:	איסור שמחה	שמחה - צא	שצא
	שמחה - צא, כבוד המת			
	מו"ק כג:	איסור נישואין 30 יום	שחתן יצמצם בחודש	שצב
	שמחתו יצמצם בחודש, כלי גילה			
	מו"ק כא:	מתי האבל יכול לצאת מביתו	שימתין צאתו ג' [ימים]	שצג
	שימתין צאתו ג' [ימים] כשהוא אבל			
	מו"ק כז:	שלא להתקשות על המת יותר מדאי	שלשה צדדים [ג' - לבכך, ז' - להספד, ל' - לתספורת]	שצד
	שלשה צדדים כבדו זכרו			
	מו"ק יט:	מקצת יום [ז' ול'] ככולו	שעת צאת האבלות	שצה
	שעת צאת האבלות ימתין טיפה			
	מו"ק כ:	מי שלא התאבל בשבעה - משלים את האבלות כל 30, [ודין קריעה - ע"ש].	שצלול ומיושב בדעתו - לא התאבל ולא קרע, [שלושים צורבים]	שצו
	שלושים צורבים כואבים			
	מו"ק כ:	דיני עדות לנהוג אבלות על פיהם	שצריך ז' אעפ"י שזה עד א'	שצז
	שצריך ז' ... כעדים			
	מו"ק כב:	אבלות יום ראשון דאורייתא, וי"א מדרבנן	יש צד חיוב אבלות מדאורייתא	שצח
	ויקרא י - יום א' אנינות [וה"ה לאבלות] מהתורה. וי"א דממו"ק ית. - הל' כדברי המקל באבל, משמע יש חיוב אבלות רק מדרבנן			
	מו"ק יט:	רגל מפסיק את האבלות, ודין אבלות ברגל	שצמצמו מימי טובים [את אבלותו]	שצט
	שצמצמו מימי טובים [את אבלותו]			
	מו"ק כג:	דיני אבלות בשבת	שבת, [ת"ת היו דברים שבצינעא]	ת
	שבת - כבודו גדול			
	מו"ק כז-כז:	דברים הנוהגים בחול המועד	תאחר אבלות	תא
	דברים הנוהגים כל זמן חוה"מ			
	מו"ק כ:	שמועה קרובה ורחוקה	תבא שמועה	תב
	תבא שמועה - כך נוהג			
	מו"ק ח:	ליקוט עצמות	התגלגלו/ליקטו עצמות קרובו	תג
	התג... חייב להתאבל באותו היום			

ג. הל' טומאת כהן
ד. הל' אבלות [המתחילה אחר הקבורה]

¹ בס' שפ-שפט - המקור מו"ק טו, ובו רמז לטובות והנאות שפורש מהם באבלותו.
² ש"פ = שיעור/שיעורי פרישה.
³ (ש)פארך חשוב עליך - זה תפילין שאסור להניחם ביום ראשון לאבלות (רש"י מו"ק טו/א).

**עיקרי
מבחן השולחן
הל' ביקו"ח ואבלות**

ובו שאלות לחזרה
[ומראי מקומות לתשובות]
לפי
סדר הסימנים והסעיפים
שיועילו מאוד לנבחני
"יורה יורה"

תוכן מפורט לעיקרי מבחן השולחן

הל' טומאת כהן		הל' ביקור חולים ורפואה			
487	על איזה טומאה הכהן מוזהר	ששט	478	ביקור חולים	שלה
487	מי חשוב כמת אע"פ שעודנו חי	שע	478	דיני הרפוא	שלו
487	דין אהל היאך מביא הטומאה	שעא	478	חולה שמת לו מת	שלו
488	היתר טומאה במקום מצווה ודין קברי גוים	שעב	478	וידוי החולה וכיצד אומרים לו [התוודה]	שלה
489	איזה כהן מוזהר על הטומאה ולאיזה מתים מטמא ועד מתי מטמא	שעג	478	דיני הגוסס ואמירת צידוק הדין [והסימנים היפים למת]	שלט
490	טומאת כהן למת מצווה לנשיא ולרבו (סעי' א-ג) ועל איזה מת מתאבלין (סעי' ד-יא)	שעד	הל' משעת המיתה עד הקבורה		
הל' אבלות [המתחילה אחר הקבורה]			478	דיני קריעה	שמ
490	אימתי מתחיל האבלות ולמי שמפנין מקבר לקבר	שעה	480	דיני אונן	שמא
492	מצוות ניחום אבלים	שעו	482	מי שהכין צרכי חופתו ומת לו מת שחייב עליו אבלות [האם יקדימו את החופה וימי משתה או יקדימו את ימי האבל?]	שמב
492	דין עבדים ושפחות ומנודה שיש להם אבלות	שעז	482	מצוות הלויית המת	שמג
492	דיני סעודת הבראה לאיש ולאשה	שעה	482	חיוב ההספד	שדמ
492	דין ברכת המזון בבית האבל	שעט	483	דין המאבד עצמו לדעת ומנודה והרוגי ב"ד והפורשין מן הצבור	שמה
493	דברים שהאבל אסור בהם, איסור מלאכה	שפ	483	מי שקרבו צלוב בעיר לא ידור בה	שמו
493	איסור רחיצה וסיכה לאבל	שפא	483	שלא לעורר על מתו שלשים יום לפני הרגל	שמז
494	איסור נעילת הסנדל לאבל	שפב	483	דין שרפה על המת והאומר אל תקברוני	שמח
494	איסור תשמיש המיטה לאבל	שפג	483	איסור הנאה במת ותכריכיו	שמט
494	האבל אסור בתלמוד תורה	שפד	484	דברים העשויים למת [משום עוגמת נפש] ואין בו משום דרכי האמורי	שנ
494	דין שאלת שלום באבל	שפה	484	דין כלאים וציצית למת	שנא
494	עטיפת הראש באבל [האם נוהגת בימינו?]	שפו	484	באילו בגדים קוברין ואין האיש מלביש את האשה	שנב
494	דין כפיית המטה [אינה נוהגת בימינו]	שפז	484	היאך מוציאים מת גדול או קטן ובאיזו מיטה	שנג
494	אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין	שפח	484	עיר שיש בה שני מתים איזה [מהם] קודם	שנד
495	איסור כיבוס וגיהוץ	שפט	484	דברים שמשנים באשה יותר מבאיש	שנה
495	איסור גילוח וסירוק	שצ	484	גבו לצורך המת והותירו	שנו
495	אבל אסור בכל מיני שמחה	שצא	485	איסור הלנת המת ומתי מותר להלינו	שנז
496	אבל אסור כל לי יום לישא אשה	שצב	485	נושאי המטה פטורים מקריאת שמע ומתפלה	שנח
496	מתי האבל יכול לצאת מביתו	שצג	485	מקום יציאת המת והאבלים	שנט
496	שלא להתקשות על המת יותר מדאי	שצד	485	מת וכלה ו[ברית] מילה, איזה קודם	שס
496	מקצת יום השבעה והשלשים ככולו	שצה	485	הלויית המת ובטול ת"ת להלוייתו	שסא
497	דין אבל שלא נהג אבלותו כל שבעה	שצו	485	לקבור בקרקע ואם קוברין שני מתים יחד	שסב
497	דיני עדות לנהוג אבלות על פיהם	שצז	486	איסור פנוי המת והעצמות ממקומן	שסג
498	אבלות יום ראשון דאורייתא [וי"א מדרבנן]	שצח	486	איסור הנאה של קבר והאבן והבנין	שסד
498	דיני אבלות ברגל בראש השנה וי"ט שני של גליות	שצט	487	החופר קבר פטור מק"ש, וכמה מרחיקין הקברות מהעיר	שסה
500	דיני אבלות בשבת	ת	487	דין המוכר קבר ואשה שירשה קבר ממשפחתה	שסו
500	דברים הנוהגים בחול המועד	תא	487	קוברים מתי גויים ושלא יהלך בביה"ק בתפילין וציצית	שסז
500	דיני שמועה קרובה ורחוקה	תב	487	שלא לנהוג קלות ראש בביה"ק	שסח
501	דיני המלקט עצמות	תג			

וזאת למודעי
השאלות שלהלן - מובאות ברשות הרב עדאל קדר בנו של הרה"ג שמואל קדר זצ"ל, מתוך ספרו **שו"ת היכל שלמה**. שאלות המסומנות ע"י כוכבית* הם מהשו"ת החדשות.
בעיקרי מבחן השולחן - **הוספנו שאלות** המסומנות ע"י כוכבית כפולה**, **ולמעלה מ-1000 מראי מקומות לתשובות**, כל הזכויות שמורות למפעל "עיקרי השולחן", טל' - 026514196.

"קְנָה לְךָ חֵבֶר" [חשיבות הכתיבה]

חשוב לִסְכֵם את הלימוד ולענות על השאלות [המצ"ב] ולא להסתפק בלימוד בעל פה, מכמה טעמים:

עיקר הלימוד – כתב המהרש"א בבבא בתרא יב"ב "אשרי שבא לכאן ותלמודו בידו": יש לפרש כי עיקר הלימוד ושנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא מכתבת יד אשר על כן נקראו החכמים סופרים (עכ"ל). וידועה המליצה על המשנה במסכת אבות פ"א מ"ו "קנה לך חבר": אל תקרא "קנה" אלא "קנה" = קולמוס, כלי כתיבה. (וע"ע במו"ק כח"א, בכתובות עז"ב, בפסחים נ"א, בחולין ט"א, במאירי סוף מסכת נדה ובשו"ת משנה הלכות ח"ו ס"י קסה ד"ה אהובי). וסיכום במתכונת של "עיקרי השולחן" – ראה בהערה¹.

חידוד הנלמד – הכתיבה מסייעת לחדד את הנלמד, כי פעמים נראה לו שהבין, אך כשבא לכתוב הוא מתקשה ומגלה שיש צורך לחדד את לימודו. [הרה"ג מצליח מאזו וצ"ל הי"ד היה אומר: "ע"י הבעת הדברים בכתב המחשבה מתבהרת, ולפעמים אינני מרגיש שיבוש שיש בדברים, רק אחרי שאני מעלה אותם על הכתב"].

הרגל בכתיבה – ע"י הכתיבה הולמד מתרגל לסדר כל תשובה בסדר הנכון: מהמקורות בגמרא ועד לפסיקת ההלכה. בפרט אלו העומדים להיבחן בכתב, חשוב שיתרגלו לכך מבעוד מועד, כי לעיתים המעמד של שעת המבחן מרגש ומקשה על סידור התשובה ותכנון הזמן כראוי.

ט"ב [17=] עצות ללומדים²

- א. **סיכום בסמוך לנלמד** – כלומר בגמר לימוד הסעיף או מספר סעיפים, כשהחומר זכור לך היטב, סכם את הנלמד וענה על השאלות, ואל תשאיר זאת לגמר הלימוד או סמוך למועד המבחן, מפאת השכחה המצוייה, ועוד שעלול להתברר לך שלא הכנת את עצמך לרמת הבחינה כראוי.
- ב. **קרא את השאלה פעמיים** – כדי לוודא שהבנת היטב את כוונת השאלה.
- ג. **ענה על השאלה בכוחות עצמך** – ורק אח"כ עיין במראי מקומות שבתחתית העמוד, [בעיקרי השולחן ובשו"ת היכל שלמה].
- ד. **רשום ראשי פרקים או לפחות נקודות לתשובה** – ורק אח"כ כתוב תשובה מסודרת וברורה, מכיון שפעמים בקריאת השאלה נזכרים בפרטים, וכשבאים לכתוב זה נשכח.
- ה. **התשובה לא תהיה קצרה מדי ולא ארוכה מדי** – פעמים החכמה היא לא 'מה לכתוב', אלא 'מה לא לכתוב'.
- ו. **הקפד על סדר השתלשלות ההלכה** – מהמסד עד הטפחות, לאמור: גמרא, ראשונים, טור, ב"י, שו"ע, נו"כ [ופוסקי דורנו במידת האפשר]. ציין היכן התחדש כל דין, האם זה בגמ' או בראשונים וכו', עם מקור מדוייק לדבריך [באיה מסכת/דף/עמ'/סימן/סעי'] – בכדי שזו תהיה כעדות שניתן לבדוק אם אפשר להזימה.
- ז. **כתוב בכבוד על המחברים ולא בחריפות** [וע"ע ב"לקט הקמח" לרבי משה חאגיז (הל' כבוד חכמים על השו"ע יו"ד) ובי"רוח חיים" לגר"ח מוולאז'ין (על מסכת אבות פ"א מ"ד)].
- ח. **הכתב** – נאה, מסודר עם רווח בין הפרשיות, שפה ברורה [נשיאה צריכה פירושים], דקדוקי לשון, סימני פיסוק. להימנע ממרכאות ומסימוני פיסוק מיותרים, וכן מראשי תיבות וקיצורים משונים.
- ט. **הבחן בין דין המוסכם להלכה** – לבין דין שיש בו מחלוקת בין השיטות השונות, כגון בין השו"ע לרמ"א.
- י. **מסקנת ההלכה** – חשוב שתופיע בסוף התשובה בקצרה.
- יא. **קרא ובדוק את התשובה** – ורק אח"כ עבור לשאלה הבאה.

עצות לנבחנים [בנוסף להנ"ל]

- יב. **מנוחה ותזונה מספיקה לפני הבחינה**.
- יג. **ארגון הציוד הדרוש למבחן** – כלי כתיבה איכותיים, אוכל, שתיה, אקמול, מטליות לחות, טישו וכיוצ"ב.
- יד. **הקדם למבחן** – ומצא מקום נוח, מואר, מאורר ושקט שאין בו המולה שתפריע לריכוזך.
- טו. **קרא תחילה את כל השאלות** – סמן את הידועות לך היטב, ענה עליהן תחילה ואח"כ על השאלות הקשות.
- טז. **תכנן את הזמן** – כדי שתספיק לענות על כל השאלות בזמן שהוקצב לך.
- יז. **היה רגוע** – ואל תחשוש, חזק וקוה אל ה' וב"ה תצליח!

¹ **בסיכום יונא** - השתלשלות ההלכה מהמקורות בגמרא ועד לפסיקת ההלכה. עם התייחסות ל: א. מהו נושא הסוגיה? ב. מהו המקור בגמרא, ומהם שמות התנאים או האמוראים ודעותיהם? ג. מהן שיטות הראשונים והאחרונים? ד. כמי פסק השו"ע וכמי פסק הרמ"א (כאיה תנא, אמורא, ראשון). ה. מהם הדינים העיקריים שנוספו בנושאי הכלים? ו. מה ההלכה למעשה? **למעוניינים לסכם במתכונת של "עיקרי השולחן" - כיוון המחשבה לאורך כל הכתיבה צריך להיות: האם נושא זה שייך לעיקר הסעיף, שבצדו הימני של העמוד, או שנושא זה שייך להרחבה לסעיף, שבצדו השמאלי של העמוד. מי שיתמיד בכך ידע להתמקד בעיקר.**

² בעריכת העצות שלקמן נעזרנו בדברי הרה"ג שמואל קדר וצ"ל, ובמאמר "קנה לך חבר" להרה"ג מאיר מאזו שליט"א.

סימנים שלה-שלט: הלכות ביקור חולים ורפואה

(1) **מצוות ביקור חולים (סי' שלה):

א. מה מטרת ביקור חולים? ב. המצווה מדאורייתא או מדרבנן? ג. ממתי ילך לבקר החולה? ד. כמה פעמים? ה. מתי ביום אין מבקרים חולה? ו. היכן ישב המבקר? ז. תפילה על החולה: באיזו שפה, מה נוסח התפילה? ח. האם אומרים לחולה שיעשה צוואה? ט. אלו חולים מבקרים? י. האם מבקרים שונא? יא. למי מותר לשמש חולה מעיים?³

(2) **איזה שכר מותר לרופא ליטול?⁴(3) **האם מודיעים לחולה שמת לו מת?⁵(4) **האם אומרים לחולה להתוודות?⁶(5) **מה מותר/אסור לעשות לגוסס?⁷סימן שמ: הלכות קריעה

סעיף א:

(1) קריעה – מדאורייתא או מדרבנן?⁸(2) מה הדין אם קרע מיושב?⁹(3) מתי זמן קריעה לכתחילה ובדיעבד?¹⁰(4) האם יש שליחות בקריעה, או שהאבל חייב לקרוע בעצמו?¹¹(5) *מתי יש לברך "ברוך דיין האמת" האם בשעת השמועה או בשעת הקריעה?¹²(6) *באלו מקרים יצטרך לקרוע שנית?¹³

סעיפים ב-ג:

(7) באיזה מקום בבגד צריך לקרוע והאם זהו לעיכובא?¹⁴

סעיף ד:

(8) מתי קורע על מת שמת לקרובו, במקרה שידוע שקרובו יבוא לפניו, ומה הדין כשאינו יודע?¹⁵

סעיף ה:

(9) העומד בשעת יציאת נשמה האם חייב לקרוע על אשה או קטן או עבריין לתיאבון, או באם יצה"י היתה בשבת?¹⁶(10) האם מתאבלים על מומר שנהרג ע"י גוים?¹⁷

סעיפים ו-ח:

(11) פרט דיני קריעה על אדם כשר שמת.¹⁸(12) מה דין קריעה על תלמיד חכם בזמננו ביום שמועה?¹⁹

סעיף י:

(13) אלו בגדים קורע אדם על קרובו שמת, ואלו בגדים אין קורעים כלל? פרט ובאר.²⁰(14) האם יש חיוב קריעה בבגד טלית קטן – מה הם הצדדים לכאן ולכאן, ומה מנהג העולם בזה, ומה הטעם?²¹

סעיף יא:

(15) האם אשה קורעת, וכיצד?²²

³ מצוות ביקור חולים (סי' שלה): א. נדרים מ/א, רמב"ן עמי יז. ב. סוטה יד/א, ב"מ ל/א, נדרים לט/ב, רמב"ם (הל' אבל פי"ד הי"א). ג. ירושלמי פאה (פי"ג יח/א), שו"ע סעי' א. ד. נדרים לט/ב, שו"ע סעי' ב. ה. נדרים מ/א, שו"ע סעי' ד. שבת יב/ב, שו"ע סעי' ג. ז. שבת יב/א-ב, שו"ע סעי' ה. ח. שו"ע סעי' ז (עפ"י רמב"ן ומסי' שמחות). ט. נדרים מ/א, שו"ע סעי' ח. י. רמ"א סעי' ב. יא. שמחות פי"ב, שו"ע סעי' י.

⁴ סנהדרין עג/א, בכורות כט/א, יבמות ק/א, שו"ע סעי' שלו סעי' א, ב.

⁵ רי"ף מו"ק טז/ב, שו"ע סעי' שלו סעי' א.

⁶ שבת לב/א, רמב"ן עמי לו, שו"ע סעי' שלח סעי' א.

⁷ שבת קנא/ב, שו"ע ורמ"א סעי' שלט סעי' א, ט"ז (ב), ש"ך (ו), פתי"ש (ב).

⁸ מו"ק כד/א, (תוס' (שם), רמב"ן, שו"ע ולפי הגר"א ה, מט), ש"ך (ב), וט"ז (יז) - קריעה מדרבנן, ר"אב"ד - קריעה מדאורייתא (וע"ע לעיל עמ' 41).

⁹ מו"ק כב, כא/א, רמב"ן עמי נה, רא"ש פי"ג סעי' מד, ראב"ד, שו"ע ורמ"א סעי' א.

¹⁰ שו"ע סעי' שלט סעי' ג, סעי' שמ סעי' א, ש"ך (ג), דב"ס (ח), יבי"א (ח"ד יו"ד סעי' כג אות ה), וע"ע שו"ע סעי' שמ סעי' יח.

¹¹ פתי"ש (א), ברכ"י (יב), חזו"ע (ח"א עמי רכט). וע"ע בדברינו לעיל בעמ' 42, בסוף סעי' א.

¹² ברכות נד/א, שו"ע או"ח סעי' רכב סעי' ב, יו"ד סעי' שלט סעי' ג.

¹³ שו"ע סעי' שמ סעי' א, ב, כ, כד, כה, כט.

¹⁴ מו"ק כז/ב, רמב"ם (פי"ח הי"א), מסי' שמחות פי"ט הל' יז, שו"ע ורמ"א סעי' ב, פתי"ש (ב), ערוה"ש (ד), ט"ז (ו).

¹⁵ מו"ק כב, רמב"ן (עמי נו), רא"ש סעי' לה, שו"ע סעי' ד.

¹⁶ מו"ק כה/א, רש"י (על הרי"ף טו/א), רמב"ן (עמי נא), שו"ע סעי' ה, באה"ט (ה), פתי"ש (ג, ד).

¹⁷ הגהות אשיר"י (פי"ג סעי' נט), ומח"י בהסבר הרמ"א סעי' ה: ש"ך (ט) - מתאבלים, לבוש - לא מתאבלים.

¹⁸ מו"ק כה/א, רמב"ם (פי"ט הי"ד), ב"י סעי' ו, בי"ח שם, שו"ע סעי' ו, ש"ך (יב).

¹⁹ מו"ק כה/א, רא"ש פי"ג סעי' נט, שו"ע ורמ"א סעי' ז.

²⁰ מו"ק כב/ב, רמב"ן עמי נח, סמ"ק (מצווה קז), הגהות סמ"ק (שם), שו"ע ורמ"א סעי' י, ט"ז (ה), ש"ך (כ), ויבי"א ח"ו עמי רכב.

²¹ נצי"ב (שו"ת משיב דבר ח"ב סעי' קט) - אי"צ לקרוע, מהר"ש"ם - חייב לקרוע, (וע"ע ביבי"א ח"ו יו"ד סעי' לב סוף ס"ק ד).

²² מו"ק כב/ב, שו"ע סעי' יא, ש"ך (כב), שו"ת רב פעלים (ח"ג יו"ד סעי' כז), שו"ת יבי"א (ח"ו יו"ד סעי' לב), ובדברינו בסעי' שמ סעי' יא.

סעיף יד:

16) על מי קורעים בצד ימין? על מי קורעים בצד שמאל? על מי קורעים ביד? על מי קורעים בכלי? האם חייב לקרוע שנית אם שינה?²³

17) קרע בגדו כדין, האם מותר להחזיר הקרע לאחריו, החליף בגדו האם חייב לקרוע עוד פעם?²⁴

סעיף טו:

18) האם הרגל מבטל קריעה?²⁵

19) האם הרגל מבטל איסור איחוי הקרע?²⁶

סעיף יח:

20) מת לו מת ולא נודע לו עד לאחר זמן האם חייב לקרוע? ומי שלא היה לו חלוק בזמן חיוב קריעה ונזדמן לו אח"כ האם חייב לקרוע?²⁷

סעיף יט:

21) מוכר בהמה שיש בה איסור אותו ואת בנו, ומוכר בגד קרוע, האם צריך להודיע לקונה?²⁸

22) מה הדין באם מחליפים את כל החתיכה לחדשה?²⁹

סעיף כ:

23) מה פירוש איחוי אלכסנדרי ומה דינו?³⁰

סעיפים כא-כג:

24) קרע על המת ומת לו מת אחר ושוב מת לו מת שלישי, האם חייב לקרוע כל פעם מחדש?³¹

25) מת לו מת וקרע, ומת אחר וקרע, ומת שלישי בתוך ז' לשני. האם יכול להוסיף על הראשון?³²

26) מת קרובו וקרע, ותוך שבעה או אחר שבעה מת אביו, האם מוסיף על הקרע הראשון או צריך לקרוע קריעה חדשה?³³

27) באה לו שמועה על שני קרוביו כאחד, או על אביו ואמו כאחד, או על אביו ושאר קרוב כאחד, האם קורע קריעה אחת או חייב לקרוע שתי קריעות?³⁴

28) בחייב קריעה אימתי ניתן להוסיף על הקרע (ואימתי צריך דוקא קריעה נוספת) ומה הדין בענין תוספת אצל אביו ואמו?³⁴

29) באלו מקרים קורע: א. על שנים כאחד. ב. מוסיף כל שהוא. ג. מוסיף טפח. ד. קורע קריעה אחרת?³⁴

סעיף כד:

30) אמרו לו "מת לך מת" אך לא ידוע לו מי, וקרע סתם, ואחר כדי דיבור נודע שהיה אביו, האם יצא ידי קריעה?³⁵

31) האם קריעה טעונה ידיעה ברורה על מי הוא קורע או שגם בטעות יצא ידי קריעה?³⁶

סעיף כז:

32) קטן האם חייב בדיני קריעה ואבילות? ומה הדין כשהגדיל בתוך ימי האבלות?³⁷

33) קטן שמת לו מת, מאלו טעמים קורעים לו ומה הנפק"מ?³⁸

34) האם יש דין חינוך לקטן לאבלות?³⁷

סעיפים כח-כט:

35) למה הקורע בשבת יצא ידי קריעה אע"פ שעבירה בידו, הרי קיי"ל "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני" ועוד מה בין חילול שבת לגזילה, שאם קרע בחלוק גזול, לא יצא ידי חובת קריעה? נסה לתרץ את שתי השאלות בתרוץ אחד?³⁹

36) האם יש הבדל בין הקורע על מתו בשבת, ובין גזול בגד מחברו וקורעו על מתו?³⁹

סעיף ל:

37) האם קורעים ומתאבלים על קטן שמת תוך ל' יום?⁴⁰

²³ ט"ז (ו), מו"ק כב/ב, שו"ע סעי' יד.

²⁴ מו"ק כד/א, שו"ע ורמ"א סעי' יד.

²⁵ רמב"ם ורמ"א סעי' טו – הרגל מבטל רק לעניין אבלות, אך לא לעניין קריעה. רמב"ן ושו"ת (כה) – הרגל מבטל לעניין אבלות וקריעה.

²⁶ עיין בהע"פ 25 וברעק"א.

²⁷ מו"ק כ"א-ב, שו"ע סעי' יח, שו"ת (כז).

²⁸ מו"ק כ"ב, רמב"ן (עמי רג), שו"ת (כח).

²⁹ בי"ח וט"ז (ז) – מותר לאחר י"ב חודש, ובלבד יוסף ופת"ש (ט) – אסור.

³⁰ מו"ק כ"ב, שו"ע ובי"י סעי' כ כראב"ד, שלא רמב"ן (עמי נט).

³¹ מו"ק כ"ב, שו"ע סעי' כא-כג.

³² דרכי משה (יא), שו"ת (לב).

³³ מו"ק כ"ב, רמב"ם, שו"ע סעי' כב, בי"ח (כד), שו"ת (לה-לו).

³⁴ מו"ק כ"ב, רא"ש (סי' עא), שו"ע סעי' כא-כג.

³⁵ נדרים פ"ב, שו"ת (לח), דרכ"מ (יג).

³⁶ נדרים פ"ב, שו"ע סעי' כד, ערוה"ש (לא).

³⁷ א. קריעה – מקרעים מפני עגמת נפש (מו"ק י"ב, רש"י, שו"ע סעי' כז, ט"ז טו), ב. האם יש דין חינוך לקטן לאבלות – ראה בדברינו לעיל עמ' 71, 304. ג. דין

קטן שהגדיל תוך ימי האבלות – שו"ע סעי' שצ"ו סעי' ג, בי"ח (שם), הובאו לקמן בהערה 292, ולעיל בעמ' 372.

³⁸ מו"ק י"ב, רש"י, טור.

³⁹ שבת ק"ה, ירושלמי שבת (פ"י"ג ה"ג), רמב"ן עמ' סז, שו"ע סעי' כח-כט, שו"ת (מב), ט"ז (טו).

⁴⁰ שבת ק"ה, קלוא, שו"ע סעי' ל, שו"ע סעי' שעד סעי' ח.

סעיפים לא-לב:

- 38) מה דין קריעה בחוה"מ: **א.** כשמת לו מת ברגל. **ב.** כששמע שמועה קרובה ברגל. **ג.** בשמועה רחוקה. **ד.** קרובה שאחר הרגל תהיה רחוקה. **ה.** האם מברך ברכת דין האמת בחוה"מ?⁴¹
- 39) מה ההבדל בין חיוב הקריעה על אביו ואמו ובין שאר קרובים?⁴²
- 40) ציין לפחות ששה הבדלים בין קריעה על אביו ואמו לקריעה על שאר קרובים.⁴²

סעיף לג:

- 41) דין קריעה – מעשה הקריעה או שיהא הבגד קרוע?⁴³

סעיף לד:

- 42) היה לבוש בגד שאול ומת אביו, מה דין הבגד לגבי: חיוב קריעה, חיוב תשלום, תפירת הבגד.⁴⁴
- 43) מי ששאל חלוק האם רשאי לקרוע בו?⁴⁴

סעיף לז:

- 44) האם קורעין על תפילין שנשרפו במלחמה בטנק?⁴⁵

סעיף לח:

- 45) על אלו אירועים חוץ ממוות צריך לקרוע?⁴⁶
- 46) מנה מספר מקרים שבהם ישנו חיוב קריעה. האם הקרעים מתאחים לאחר זמן?⁴⁷

סימן שמא: הלכות אנינות**סעיף א:**

- 1) מה הנימוקים שבגללם אונן פטור מהמצוות? מה הנפקא מינה לדינא?⁴⁸
- 2) אכל לחם או עשה צרכיו ונעשה אונן, האם מברך ברכת המזון וברכת אשר יצר?⁴⁹
- 3) אונן האוכל לחם, מה דינו לגבי ברכת המוציא, ברכת המזון, והאם הוא חייב בנטילת ידיים?⁵⁰
- 4) האם אונן פטור ממש מכל המצוות?⁵⁰
- 5) האם יש דין אנינות בקטן שמת תוך ל'י?⁵¹
- 6) היה אונן בימי ספירת העומר, האם ממשיך לספור העומר מכאן ולהבא?⁵²
- 7) האם חל דין אנינות בפורים?⁵³
- 8) האם אונן מצטרף למנין?⁵⁴
- 9) האם האונן חייב באמירת קדיש לפני הקבורה?⁵⁵
- 10) האם יאמר האונן קדיש בחול ובשבת?⁵⁵
- 11) האם יש דין אונן כשהמת בעיר אחרת?⁵⁶
- 12) אדם שהוא אונן בשבת וביום טוב, כיצד ינהג?⁵⁷
- 13) האם על המטפל להחשיך על התחום חלים דיני אנינות?⁵⁸
- 14) אם אדם רוצה לקבור את קרובו ביום טוב ראשון ע"י נכרים או ביו"ט שני בעצמו, האם חלים עליו דיני אנינות?⁵⁸
- 15) מת ביו"ט ראשון ורוצה לקברו ביו"ט שני, האם מותר לעשות קידוש בליל יו"ט שני?⁵⁹
- 16) מה דין אונן: **א.** בחול. **ב.** בשבת וביו"ט. **ג.** ביו"ט שני. **ד.** בליל יו"ט שני.⁶⁰

⁴¹ א. מו"ק כד/ב, רמב"ם (פ"יא), שו"ע ורמ"א (סעי' לא), פת"ש (יא). **ב, ד.** רמב"ן (עמ"ס), רמ"א (סי' נח-נט), שו"ע סעי' לב. **ג.** ט"ז (יח), ש"ך (מז), פת"ש (יג). **ה.** מברך (גשה"ח עמ"ס, חזו"ע ח"ג עמ"ס קלג).

⁴² שו"ע סעי' ט, יב-טז, יח, כב, כג, לא, וסיכום ההבדלים – הובא בדברינו לעיל בעמ" 86.

⁴³ מו"ק כ"ב, שו"ע סעי' לג.

⁴⁴ מו"ק כ"ב, רמב"ם (פ"ח ה"ז), רמ"א (סי' עג), שו"ע סעי' לד.

⁴⁵ מו"ק כ"א, שו"ע סעי' לו, באה"ט (לה), ערוה"ש (לח), ש"ך (נו), ועי"ש בדברינו בסוף עמ" 81 בהערת שוליים.

⁴⁶ מו"ק כ"א, שו"ע סעי' לז-לח.

⁴⁷ מו"ק כ"א, שו"ע (סעי' לו-לט).

⁴⁸ ירושלמי (ברכות פ"ג ה"א כ"א): **א. מפני כבוד המת. ב. כדי שיתעסק בקבורתו.** ונפק"מ – כשיש לו מי שיטפל בקבורה, וע"ע לעיל עמ" 87 בהע" שוליים.

⁴⁹ ברכות יז/ב-יח/א, מו"ק כ"ב, ירושלמי ברכות (פ"ג ה"א), שו"ע סעי' א, פת"ש (ה).

⁵⁰ שם, פת"ש (ד, ז).

⁵¹ פת"ש (א).

⁵² פת"ש (ו).

⁵³ פת"ש (יא).

⁵⁴ פת"ש (יד), כה"ח (סי' נה ס"ק יג).

⁵⁵ פת"ש (יד), ט"ז (סי' שעו ס"ק ד), נקה"כ (שם), משני"ב (סי' עא ס"ק ז), ילקו"י (סי' ז סעי' כט).

⁵⁶ כשהמת בעיר אחרת (ש"ך ה): שו"ע סעי' א כרא"ש – יש לו דין אונן, שלא כר"ת ובי"ח (ד) – שאין לו דין אונן. ואם הקבורה מתעכבת כמה ימים והוא בעיר אחרת – ראה לקמן בהע" 70.

⁵⁷ ברכות יח/א, רמ"א (סי' נד), שו"ע סעי' א, ש"ך (ז).

⁵⁸ רא"ש (סי' נד), שו"ע סעי' א.

⁵⁹ ט"ז (ג), ש"ך (ט).

17) *א. האם אונן יתפלל מנחה של ערב שבת? ב. כיצד יתנהג אונן ביום השבת?⁶¹

18) *אונן בליל י"ד מה דינו לענין בדיקת חמץ וביטולו?⁶²

19) *כיצד יתנהג אונן בליל הסדר? והאם יש חילוק אם דעתו לקברו בלילה או לא?⁶³

סעיף ב:

20) אדם נפטר בשבת והקבורה היתה ביום ראשון בבוקר – האם ביום ראשון לאחר הקבורה חייב בהבדלה? האם צריך להתפלל פעמיים שחרית, גם כתשלומים לערבית? במקרה והבדיל לפני הקבורה בטעות האם צריך להבדיל שנית?⁶⁴

21) אדם שהיה אונן ויש לו בן למול כיצד עליו לנהוג?⁶⁵

22) *אדם שאביו נפטר במוצאי שבת כשלוש שעות לאחר צאת השבת והוא עדיין לא התפלל ערבית, ולמחרת בבוקר צריך להכניס בנו בברית, באר כיצד ינהג לגבי תפילת ערבית, הבדלה, ברכות הברית וסעודת הברית, האם יהיה הבדל בהלכות הנייל אם אביו נפטר לפני יציאת השבת?⁶⁶

23) *נפטר כשעה לאחר צה"כ ונקבר קודם חצות – האם בנו מברך ברכות השחר ומתפלל תשלומי ערבית?⁶⁷

24) *נפטר לאחר שהגיע זמן תפילת המנחה ונקבר בלילה – האם בנו מתפלל תשלומי מנחה?⁶⁸

סעיף ג:

25) א. האם דין אונן שפטור מהמצוות שייך גם כשמסר את מתו לחברה קדישא? ב. האם רשאי האונן להחמיר על עצמו ולברך?⁶⁹

26) האם מותר לאבלים לקיים מצוות ולהתפלל כשהארון מתעכב מספר ימים?⁷⁰

סעיף ד:

27) מי שנהרג בדין המלכות ולא ניתן לקבורה בגזרת המושל, האם יש על הקרובים אבילות או אנינות?⁷¹

28) מי שמת בבית סוהר ולא ניתן לקבורה האם חלה אנינות או אבילות על הקרובים?⁷¹

29) במקום שניתן הדת שלא קוברים המת מיד אלא חייבים להמתין כמה ימים (לוודא שודאי מת), האם יש איזו תקנה שלא יהא על הקרוב דין אונן שיוכל להתפלל ולקיים מצוות וכן לאכול בשר ולשתות יין?⁷²

30) מי שמת בערב שבת ג' או ד' שעות לפני הלילה והמנהג שאין קוברין מת אחר ב' שעות אחר חצות בע"ש, האם חל על הקרוב דין אונן ופטור מתפלת מנחה או לא?⁷³

31) הבא מקרים שבהם מצד אחד דין אנינות לא חל ומצד שני דין אבילות ג"כ עדיין לא חל?⁷⁴

32) הרוג שלא מצאוהו האם מתאבלים עליו? ומה הדין אם נמצא לאחר זמן והובא לקבורה?⁷¹

סעיף ה:

33) האם הדברים האסורים באבל חלים גם על אונן?⁷⁵

34) רחיצה, שאלת שלום, תספורת, מלאכה, האסורין לאבל האם מותרים לאונן?⁷⁵

35) מה הם ההבדלים שבין אונן לאבל ומה שוה ביניהם?⁷⁵

⁶⁰ א. מו"ק כגב, שו"ע סעי' א. ב. מו"ק כגב, שו"ע סעי' א, שו"ע (ז), ודין ת"ת בשבת לאונן: [מג"א - אסור, דגמ"ר - מותר. ג. ביום של יו"ט שני – שיכול להתעסק בצרכי המת, חל עליו דין אונן (שו"ע סעי' א, וע"ע בפת"ש ס"ק טז). ד. בליל יו"ט שני: ט"ז (ג) – אין לו דין אונן. [שו"ע (ט) – יש לו דין אונן. וע"ע בדברינו לעיל עמ' 90.

⁶¹ א. בערב שבת [זוהי סמוך לשבת שלא יכול להתעסק במת] – יתפלל מנחה (שו"ת יד אליהו, פת"ש (כב), גשה"ח (ח"א פי"ח, א, ט, וחזו"ע (ח"א עמ' קסג)). ב. דין שבת – ראה לעיל בהע' 60 אות ב.

⁶² בדיקת חמץ – יתן לאדם אחר שיבדוק לו את החמץ (פת"ש (ו), לעיל עמ' 89, חזו"ע (ח"א עמ' קפ).

⁶³ בליל יו"ט – נחלקו ה"ט"א [והשו"ע] – אם יש לו דין אונן (כדלעיל בסוף הע' 60). והחזו"ע (ח"א עמ' קפב) פסק כט"ז והעלה, דבליל הסדר: אם רוצה לקוברו בלילה ע"י גוים – פטור מכל המצוות, ובפרט מההגדה. ואם דעתו לקבור מתו למחר ע"י גוים – אין אנינות חלה עליו בליל פסח, וחייב בכל המצוות, וצריך גם כן הסיבה (וע"ע עמ' קפב-קפז).

⁶⁴ רא"ש (פ"ג ברכות סי' ב), שו"ע סעי' ב, שו"ע (יב). וכתב החזו"ע (ח"א עמ' קעג) – אונן ששמע הבדלה במוצ"ש, ונתכוין לצאת, יצא ידי חובה, וא"צ לחזור ולהבדיל אח"כ, וה"ה אם הבדיל בטעות.

⁶⁵ לרמ"א (בכתב יד) – קבורה קודמת, ולרש"ל (סי' ע) – ברית מילה קודמת (וע"ע ט"ז (ו), פת"ש (כ), ולעיל בעמ' 93, ובשו"ע סי' שס).

⁶⁶ רא"ש (ברכות פ"ג סי' ב), שו"ע סעי' ב, ט"ז (ו), פת"ש (י, יח, ט, כ).

⁶⁷ פת"ש (ז, יח), משנ"ב (אר"ח סי' עא סק"ד), ומנהג הספרדים – עיין בדברינו לעיל עמ' 93.

⁶⁸ פת"ש (יח).

⁶⁹ א. ירושלמי (מו"ק פ"ג ה"ה), שו"ע סעי' ג, וע"ע בעמ' 94 בדברי הנודע ביהודה ופת"ש (כא), ובדברי שבט יהודה (יב) בהסברו לרמ"א.

⁷⁰ ב. ירושלמי (ברכות פ"ג ה"א כב"א), [ח"א בשו"ע סעי' א כרא"ש – אינו רשאי, שלא כרש"י ורמב"ם – שרשאי, [ומ"מ אף לשו"ע – אם יש לו מי שיתעסק בצרכי המת ורצה להחמיר על עצמו ולהתפלל – אין מוחים בידו, מכיון שיכול לסמוך על ה"הראב"ה. (משנ"ב סי' עא ס"ק ה בהסבר השו"ע)].

⁷¹ כשיכול להתעסק בצרכי המת – אזי אפי' נשתהה מלקבור את המת ימים רבים, כל עוד לא נקבר יש לו דין אונן (עפ"י הרמב"ם הל' מעשר שני פ"ג ה"ו, חזו"ע ח"א עמ' קיט). אולם כל שלא יכול להתעסק בצרכי המת – כגון שנוסע עם מתו כדי לקוברו בא"י, והמת מונח במטוס, נראה שכל זמן נסיעתו אין עליו דין אונן (חזו"ע שם עמ' קסה-קסז), וה"ה אם מת לו מת בעיר אחרת ומביאים את הארון אחרי כמה ימים – כל הימים שבינתיים אין לו דין אונן, וכשמגיע הארון נעשה אונן עד הקבורה (עפ"י הרמ"א בסעי' ג, פני ברך הל' אונן סעי' נח, ודב"ס (סט), חיים וחסד פ"ג סעי' ז). וע"ע לעיל בהע' 56.

⁷² שמחות (פ"ב ה"ב), רמב"ן (עמ' עא) עפ"י רבי יצחק, שו"ע סעי' ד.

⁷³ פת"ש (כב).

⁷⁴ פת"ש (כב) בשם שו"ת יד אליהו (סי' טז) – האונן חייב להתפלל מנחה [כדין מת בתפיסה שאינו ניתן לקבורה]. וכ"פ גשה"ח (ח"א פי"ח, א, ט, וחזו"ע (ח"א עמ' קסג).

⁷⁵ רמב"ן (עמ' עא) עפ"י רבי יצחק, שו"ע סעי' ד, וה"ה בארון שמתעכב כמה ימים – כל הימים שבינתיים אין לו דין אונן (כדלעיל בסוף הע' 70), וע"ע בדברינו לעיל עמ' 97.

⁷⁵ שמחות פ"א, שו"ע ורמ"א סעי' ה [וע"ע בדברינו מח' ראשונים ומח' בדעת שו"ע].

סימן שמב: מי שהכין צרכי חופתו ומת לו מת שחייב עליו אבלות**סעיף א:**

- 1) מה דין המכין צרכי חופתו ומת אביו של חתן או אמה של כלה?⁷⁶
- 2) באירע אבלות לחתן או לכלה לפני החופה, איך התירו להכנס לחופה אם אבלות יום ראשון מהתורה?⁷⁷
- 3) מה הדין: א. במתה אמו של חתן וכו' ב. באם אין הפסד, או בהפסד חלקי ג. באם מתו אחרי סעודת החתונה, לפני ביאה ראשונה ד. האם כיום יש איסור ייחוד לחתן ולכלה [אחרי שיש איסור נידות]? ה. מה הדין היום?⁷⁸
- 4) מה הדין במקרה שמת לו מת קודם שנכנס לחופה?⁷⁶
- 5) חתן שבתוך שבעת ימי המשחה ארעה לו אבלות, האם היא נדחית?⁷⁹
- 6) חתן שמת לו קרוב בשבעת ימי המשחה שלו ממתי מונה שבעה ושלושים, והאם מותר בתספורת?⁷⁹
- 7) *חתן וכלה תוך שבעת ימי שמחתם, האם יברכו דין האמת על קרוב? ומה דינם ביחס לקריעת הבגד? סעודת הבראה? והאם ישתתפו בלוייה?⁸⁰
- 8) *חתן וכלה שביום חמישי או שישי לשמחתם נפטר להם קרוב מתי מתחילים לשבת, והאם מצטרפים לשאר האבלים?⁸¹

סימן שמג: מצות הלויית המת

- 1) מהם החילוקים בין ביטול תלמוד תורה לביטול מלאכה בענין הוצאת מת?⁸²

סימן שדמ: חיוב ההספד וגודל שכרו וכיצד ועל מי מספידין**סעיף א:**

- 1) *באר כיצד מספידין את המת, מה צריך לומר וממה צריך לזהר שלא לומר?⁸³

סעיפים ט-י:

- 2) באלו מקרים שומעים למת שציוה לבטל הספד או דיני אבלות?⁸⁴
- 3) אבלות יקרא דשכבי או יקרא דחיי?⁸⁵
- 4) האם ההספד הוא כבוד לחיים או למתים, ומה הם הלכות התלויות בשאלה זו?⁸⁶
- 5) האם שומעים להורים שאמרו שלא ינהגו אבלות י"ב חודש?⁸⁵
- 6) ציוה לפני מותו שלא יקברוהו (ראה להלן סי' שמח), שלא יספידוהו, שלא ינהגו עליו דיני אבלות, שלא יאמרו עליו קדיש, מה הדין והיכן בש"ס המקור לדינים אלו?⁸⁷

סעיפים טז-יז:

- 7) מה נוהגים שלא לומר בפני המת? האם יש הבדל אם החדר גדול או לא?⁸⁸
- 8) נחלקו הראשונים לגבי דיבור בפני המת, מהי מחלוקתם ומה המקור למחלוקת?⁸⁸
- 9) אסור לדבר בפני המת, מה הדין במילי דעלמא תוך ד"א?⁸⁸
- 10) הבא כמה דוגמאות להנהגות שיש להימנע מהן בסמיכות לקבר המת משום "לעג לרש". האם יכול לדבר דברי תורה או הספד בסמיכות לקבר המת? באר.⁸⁸

⁷⁶ כתובות ג/ב – ד/ב, שו"ע ורמ"א סעי' א, נקה"כ, פתי"ש (ב).

⁷⁷ ר"ן (כתובות א/ב), רא"ש (כתובות פ"א ס"ק ה), ט"ז (סוף ס"ק א), ש"ך (ד).

⁷⁸ א-ב. שו"ע סעי' א כרמב"ם שמקדים אבלות, שלא כר"י"ך גיאת שמקדים החופה, שלא כרא"ש – שמאחר החופה 30 יום. ג. ט"ז (א), נקה"כ. ובדברינו לעיל בעמ' 101-102. ד. ט"ז (ג) – יש איסור ייחוד, כ"ב"ח (ג), ש"ך (ז) – אין. ה. נקה"כ, פתי"ש (ב).

⁷⁹ רמב"ם (פ"א ה"ז) – שבעת ימי החתנות הרי הן כרגל ומי שמת לו מת בתוך ימי המשחה אפילו אביו ואמו משלים שבעת ימי המשחה ואחר כך נוהג משחתה – מותר בגיהוץ ותספורת (שו"ע סי' שמב סעי' א, ש"ך (יא), ט"ז ה), ומתחיל למנות את ה-30 רק בתחילת ז' ימי האבל (סי' שמב סעי' א). [ברם כ"ב"ח (ה) – בימי המשחה אסור בגיהוץ ותספורת כתשמיש המיטה, משום דהוי דברים שבצינעא].

⁸⁰ בר' דין האמת – יברכו (גשה"ח פ"ט ז, ו).

קריעה: גשה"ח (שם אות ה), ילקו"י (סי' טו סעי' ט) – דוחים הקריעה לתחילת אבלות. שאלת יעב"ץ – קורעים מיד. סעודת הבראה: לאחר ימי המשחה (ילקו"י סי' טו סעי' ט).

השתתפות בהלויה: שבו"י, פתי"ש (ב) – כלה לא תצא, חתן יצא. וכתב ערוה"ש – דבזמנינו גם הכלה תצא, במקום שנוהגות הנשים לצאת ללויה. שד"ח (אבלות, אות רטו) בשם מהרי"ל – אף חתן אינו הולך אחר המטה.

גשה"ח (עמ' קצא אות ז) – החתן והכלה לא ילכו לביה"ק, אבל רשאים ללוות לאו"א במקום שנהגו, ע"ש ובילקו"י (סי' טו סעי' ט).

⁸¹ רמב"ם (פ"א ה"ז), שו"ע סעי' א, יבי"א (ח"ו סי' לד), גשה"ח (פ"ט ז, ד).

⁸² פסקי הרא"ש (סוף מ"ק סי' סא), שו"ע סי' שסא סעי' ב, שו"ע סי' שמג סעי' א, זכרון יצחק (פ"א סעי' ח).

⁸³ שבת קה"א קנ"ג, ברכות ו"ב, סוטה מח"ב, שמחות פ"ג ה"ה, רמב"ן (עמ' פב), שו"ע סעי' א.

⁸⁴ סנהדרין מ"ב, מ"א, שו"ע ורמ"א סעי' י, פתי"ש (א, ב).

⁸⁵ סנהדרין מ"ב, מ"א, דרכ"מ (ד) בשם מהרי" וייל, רמ"א סעי' י.

⁸⁶ סנהדרין מ"ב, מ"א, שו"ע סעי' ט, י, פתי"ש (א).

⁸⁷ קבורה: סנהדרין מ"ב, רמב"ן (עמ' ק"ח), שו"ע סי' שמח סעי' ג.

הספד: לעיל בהערה 86. אבלות: לעיל בהערה 85. קדיש: פתי"ש (א) – שומע לו, חמדת משה (יו"ד סי' פט) – אין שומע לו.

⁸⁸ ברכות ג/ב, יח"א, הספד: שו"ע סעי' טז כרמב"ן (עמ' פט) – מותר, שלא [כ"י ירוחם – שאסור תוך ד' אמות.

מילי דעלמא: שו"ע סעי' טז כרב האי גאון – מותר, שלא [כ"י ובי"ח (ח) – שאסור תוך ד' אמות.

דברי תורה: שו"ע כרמ"ה – לכבוד המת מותר, שלא [כתו"ס] – שאסור תוך ד' אמות. וע"ע בש"ך (יא), שו"ע סי' שסז, ולקמן בהערה 147.

סעי' יט-כ:

(11) האם מותר להכניס את הנפטר תוך בית הכנסת ולהספידו?⁸⁹

סימן שמה: המאבד עצמו לדעת ומנודה והרוגי ב"ד והפורשין מהצבור

סעיפים א-ג:

- (1) מאבד עצמו לדעת, האם רשאים קרוביו להתאבל עליו או לומר קדיש? מה הדין אם יש ספק אם זה היה לדעת?⁹⁰
- (2) מאבד את עצמו לדעת: א. איזה דינים נוהגים בו ואיזה לא? ב. מה הם המקרים שכתבו הפוסקים שיש לומר בהם שאין דינו כמאבד אי"ע לדעת?⁹¹
- (3) המאבד את עצמו מחשש פן יתקפוהו יצרו ולא יעמוד בנסיון, או אדם המיוסר בעניות וחובות רבים משתרגים על צוארו, האם מתעסקים עמו או דינו כדין המאבד את עצמו לדעת?⁹¹

סעיף ו:

- (4) קטן שהמיר עם אביו או אמו, האם מתאבלים עליו?⁹²
- (5) *קטן שהמיר עם אביו, האם שאר קרובין מתאבלים עליו, והאם יש חילוק ביניהם לבין האם לענין אבלות?⁹²

סימן שמו - מי שקרובו צלוב בעיר לא ידור בה

- (1) **א. מתי אסור לדור בעיר שקרובו נהרג שם? ב. מה הטעם? ג. האם נוהג בימינו?⁹³

סימן שמז: שלא לעורר על מתו שלשים יום לפני הרגל

סעיף א:

- (1) *האם מותר לערוך הספד וכדו' ביום השלושים, לאדם שנפטר בכ"ד שבט? פרט.⁹⁴

סימן שמח: דין שרפה על המת והאומר אל תקברוני

סעיף ב:

- (1) אדם שמת והוא עני וקרוביו עשירים, האם ניתן לכופ אותם להוצאות הקבורה המקובלות?⁹⁵
- (2) על מי מוטל תשלום הוצאות הקבורה?⁹⁵

סעיף ג:

- (3) האם מצות קבורה היא משום מניעת בזיון למת ולחיים או משום כפרה לנפטר? מה נפק"מ למעשה?⁹⁶
- (4) אדם שצוה שלא יקברוהו האם שומעים לו?⁹⁶

סימן שמט: איסור הנאה במת ובתכריכיו

סעיף א:

- (1) האם איסור הנאה ממת נכרי הוא מהתורה, והאם בנכרי יש דין כבוד המת? (ענה מסברא)⁹⁷
- (2) מה הדין בעור המת?⁹⁸
- (3) מה דין תכריכי המת?⁹⁹

סעיף ב:

- (4) אלו דברים המחוברים למת נאסרים בהנאה?¹⁰⁰
- (5) במקרה שבית דין גזר עונש מיתה על האשה, האם מותר ליהנות משערה? האם אותו דין יהיה גם בבהמה נסקלת?¹⁰¹

⁸⁹ מגילה כח-א-ב, רמב"ן (עמ' פח בשם רב האי גאון), שו"ע סעי' יט, כ, חכמת אדם (כלל קנה סעי' טז), ילקו"י (סי' יא סעי' ו).
⁹⁰ שמחות (פ"ב, ה"א), שו"ע כרמב"ם – אין מתאבלים עליו, [שלא כרמב"ן וטור – שהקרובים קורעים] [ומתאבלים]. ובדין הקדיש- פת"ש (א), ולעיל עמ' 120. **בספק אם אעל"ד**: פת"ש (א, ב), ערוה"ש (ה), ברכי יוסף (סי' שמה), יבי"א (ח"ב יו"ד סי' כד).
⁹¹ א. **דין מאע"ל** (סעי' א): כבוד החיים עושים לאבלים – ולכן עומדים בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים. אולם כבוד המתים לא עושים לו – ולכן לא מתאבלים עליו ולא מספידים ולא קורעים ולא חולצים. ב. **סיכום מקרים שאין לו דין מאע"ל** – לעיל בעמ' 122.
⁹² שו"ע סעי' ו, רמ"א (סי' שמ סעי' ה) כר"ת – אין מתאבלים, שלא כר"י – שמתאבלים. וע"ע: ש"ך (ז), דגמ"ר (סי' שמה).
⁹³ א. כשקרובו צלוב בעיר, ולא כלה הבשר והעיר אינה גדולה כאנטיוכיא (שמחות פ"ב ה"ג).
 ב. הטעם: בזיון למת (נמוק"י מו"ק יח"א, ש"ך א).
 ג. לא נוהג בימינו משום שהשלטונות מניחים לקוברו וגם לא צולבים בתוך העיר (ש"ך א).
⁹⁴ מו"ק ח"א, ירושלמי (פ"א ה"ה), שו"ע כשמואל וראב"ד – אסור, שלא כר"ב והרמב"ן – בחינם מותר. ע"ע פת"ש (א).
⁹⁵ כתובות מח"א שו"ע סעי' ב, וע"ע בדברינו שם.
⁹⁶ סנהדרין מו"ב, רמב"ן עמ' ק"ח, שו"ע סעי' ג.
⁹⁷ ע"ז כ"ט, שו"ע סעי' א כרשב"א, פת"ש (א) – אסור מדרבנן, שלא כתוס', נקה"כ והגר"א – שמוותר.
⁹⁸ עור מת ישראל – אסור בהנאה מהתורה, ואפ"ל לרפואה אסור (פת"ש סי' שסט ס"ק ב, וכיוצא בערוה"ש סי' שמט (ב)).
⁹⁹ סנהדרין מו"ב, שו"ע סעי' א כר"ב – אם הזמינם לצרכו ונתנם עליו – אסורים בהנאה.
¹⁰⁰ ע"ז כ"ט, ערכין ז"א, שו"ע סעי' ב: א. **עורו, פאה נכרית המחוברת (קשורה) בגופה ולא אמרה תנו, שיניו** – אסורים בהנאה. ב. **טבעות שבידיו, בגדיו** – מותרים בהנאה. ג. **תכשיטים הקשורים למת**: [ב"ח – אף קלועים אסורים, רמ"א – קשורים אסורים, בכור שור – מותרים. שיער: שו"ע וטור כרב – אסור, שלא כרב נחמן בר יצחק וכנקה"כ – שמוותר.
¹⁰¹ טור, רמ"א סעי' ב: שיער – מותר, בהמה – אסור.

- 6) מהו שורש המחלוקת אם שיער המת מותר בהנאה?¹⁰⁰
- 7) האם איסור הנאה ממת חל גם על עורו, שערו, שיניו, טבעות שבידיו, פאה נכרית, ובגדיו, ומה הדין במת נכרי?¹⁰²
- 8) האם מותר להשתמש בארון שהובילו בו את המת?¹⁰³
- 9) מה דעתך באיסור בניתוחי מתים לשם לימוד רפואה?¹⁰⁴
- 10) אברים שהושתלו בחולה כגון כליות ולב, האם מותר להשתמש בהם אחר שמת, וכן בקרנית או רשתית של עינו?¹⁰⁵
- 11) *חולה לב שהכניסו לגופו מכשיר יקר ביותר לרפואתו, וכעבור יומיים נפטר החולה, האם מותר להוציא את המכשיר מגופו בכדי שלא להפסיד את עלות המכשיר? – ואם הוציאו, האם מותר להשתמש במכשיר זה לחולה אחר?¹⁰⁶
- סעיף ג:**
- 12) מה הדין במקרה וזרקו חפצים על מטתו האם נאסרים? ומה סיבת האיסור? ובאלו תנאים הם נאסרים?¹⁰⁷

סימן שנ - דברים העשויים למת ואין בו משום דרכי האמורי

- 1) **אלו דברים עושים למת משום עוגמת נפש, האם נוהגים בכך בזמננו?¹⁰⁸

סימן שנא: דין כלאים וציצית למת

סעיפים א-ב:

- 1) האם מטילין ציצית בתכריכין?¹⁰⁹
- 2) תכריכי המת מותר לעשותם כלאים, ואילו ביחס לציצית ישנה מחלוקת, מדוע? מה ההבדל ביניהם?¹¹⁰
- 3) האם מותר לעשות תכריכים מכלאים, והאם מותר להשאיר ציצית בטלית שקוברים אותה, הסבר את החילוק ביניהם?¹¹⁰

סימן שנב: באילו בגדים קוברין ואין האיש מלביש את האשה

סעיף א:

- 1) אדם שרוצה להקבר בבגדים יקרים וחשובים האם מותר להענות לבקשתו?¹¹¹

סימן שנג: היאך מוציאים מת גדול או קטן ובאיזו מטה?

סעיפים ד-ה:

- 1) כיצד מוציאים קטן שמת לקבורה?¹¹²

סימן שנד: עיר שיש בה שני מתים איזה קודם?

- 1) כשיש שני מתים בעיר, האם יש דין קדימה בקבורה או שקוברים את מי שרוצים?¹¹³

סימן שנה - דברים שמשנים באשה יותר מבאיש

- 1) **האם יש הבדל בין הלויית איש להלויית אשה?¹¹⁴

סימן שנו: גבו לצורך המת והותירו

- 1) אם גבו מעות לצורך מתים ונותר, למי שייך הנותר? ומאיזה דין?¹¹⁵

¹⁰⁰ עיין לעיל הערות 97, 100.

¹⁰¹ **אם נועד רק להוביל את המת** – מותר (וערכין ז', אב, רמ"א ס"ג, ג, רמ"א ס"ג שסד ס"א). **ואם הזמינו לצורך קבורת המת ונתן המת בתוכו** – אסור בהנאה (סנהדרין מז, ב, שו"ע ס"א, א, אולם אחר מותר ליקבר בו (סנהדרין מז, ב, שו"ע ס"ג שסד ס"ז), ולרשב"א – מותר דוקא כשזה בחינם (לעיל עמ' 178)).

¹⁰² גשה"ח (ח"ב עמ' רכג) – אסור.

¹⁰³ **אברים שהושתלו בו לרפואתו כגון כליות או לב** – בודאי שנקברים עמו, ואסורים בהנאה, כיון שנעשו כאברי המת עצמו (חזו"ע ח"א עמ' תעב), **ובענין קרנית ורשתית** – ע"ע בשו"ת צ"ץ אליעזר (חלק יד סימן פד), שו"ת יבי"א (ח"ג יו"ד ס"ג כג), שו"ת שבט הלוי (ח"ה, ס"י צד), סוכמו בשו"ת היכל שלמה עמ' פא.

¹⁰⁴ בענין הוצאת קוצב לב מגופו של מת: [לשו"ת מנחת יצחק (ח"ז ס"ק א)] – אסור, ואם הוציאו אסור **אף בדיעבד** להשתמש בו לצורך חולה אחר, מטעם איסור הנאה מהמת והמחובר בגופו (דלעיל בה"ע 100), כ"ש הכא דבלוע בגופו, דודאי בטל לגופו ואסור בהנאה. [לחזו"ע (ח"א עמ' תנט) – אחר שמת החולה מותר להוציא את הקוצב לב מגופו, כדי שישתמשו בו לחולה אחר, ולא נאסר מדין תשמישי המת שאסורים בהנאה, ואף לא משום איסור ניוול (שם עמ' תסז). וע"ע באג"מ (יו"ד ח"ד ס"ג ג), בצ"ץ אליעזר (חלק יד, ס"י פג), בבנין אב (ח"ג ס"ג נג ס"ק ב) ובהיכל שלמה (החדשות ס"י שמט).

¹⁰⁵ סנהדרין מח/א, שו"ע ס"ג, **כלים [דהיינו בגדים] שזרקן על המת נאסרים רק בקיום ג' תנאים**, וסימך נ"ב (עיין לעיל עמ' 136), **וכאמור כלים שנאסרים בהנאה - הם דוקא בגדים הראויים לתכריכין**, אבל שאר כלים אינם נאסרים (חזון איש ס"ד ר"ט סק"י), **ולפיכך סתם חפצים – לא יאסרו בהנאה**.

¹⁰⁶ שמחות פ"ח ה"ב, ה"ז, שו"ע ס"א, ש"ך (א).

¹⁰⁷ שו"ע ס"א א כרמב"ן ורוקח עפ"י מנחות מא/א – קוברים בטלית עם ציצית.

¹⁰⁸ רמ"א ס"א א י"א כר"ת עפ"י שמחות פ"ב – שאין צריך ציצית. פסק הרמ"א: נהגו לקבור עם ציצית פסולה.

¹⁰⁹ רמב"ן עמ' צט, ב"י ס"י שא ס"ז, ועיין ב"ד התרוצים שהבאנו בעמ' 139.

¹¹⁰ מו"ק כז, ב, שו"ע ס"א, ש"ך (א).

¹¹¹ מו"ק כד/א, שו"ע ס"א, ד, ה.

¹¹² שמחות פ"א, רמב"ן, שו"ע ס"א.

¹¹³ מו"ק כז/א, שמחות פ"א, שו"ע רמ"א ס"א, ט"ז (א), ש"ך (ב).

¹¹⁴ סנהדרין מח/א, רמב"ן (עמ' צז), שו"ע ס"א. ירושלמי, שו"ע ס"י רנג ס"ו.

סעיף ז:

- 12) האם שבת עולה למנין שבעה בתחילת המנין? הבא כמה דוגמאות.³⁴⁶
 13) שומע שמועה קרובה בשבת האם שבת עולה לו?³⁴⁶
 14) מי שחל יום ז' שלו בשבת – האם אמרינן מקצת היום ככולו?³⁴⁷
 15) *כיצד מתנהגים בשבת לענין עליה לתורה בשחרית או במנחה במקרה והשבעה נגמרים בשבת?³⁴⁷

סעיף ח:

- 16) מת ביום א' ונקבר ביום ב' – מאימתי מונים לי יום כדי שתהא שמועה רחוקה?³⁴⁸

סעיף י:

- 17) מי ששמע שמועה קרובה בשבת ערב הרגל, האם הרגל מבטל את השבעה?³⁴⁹

סעיף יא:

- 18) מי שהתפלל ערבית ועדין הוא יום, ושמע שמת לו מת לפני לי יום, האם זו שמועה רחוקה או קרובה?³⁵⁰
 19) *שמע שמועה קרובה בבין השמשות אור ליום ג', והתחיל באבילותו, מתי נגמרים שבעת ימי אבילות?³⁵¹

סעיף יב:

- 20) מי שמת לו אחד משבעת הקרובים האם יש ענין להודיעו כדי שינהג מנהגי אבילות?³⁵²
 21) האם חשבון יום היארצייט (יום השנה) הוא ע"פ יום המיתה או ע"פ יום הקבורה?³⁵³
 22) כשיום הקבורה היה רחוק מיום המיתה – מתי חל היארצייט ומתי יגמר י"ב חודש?³⁵³
 23) אלו דינים נוהגים ביארצייט?³⁵⁴
 24) האם מותר גילוח ותספורת ביום השנה שמת בו אביו?³⁵⁵
 25) מת אביו בחודש אדר ונתעברה השנה, מתי מתענין תענית יארצייט?³⁵⁶

סימן תג: דיני המלקט עצמות

סעיפים א-ב:

- 1) איזה דין אבילות יש בליקוט עצמות?³⁵⁷
 2) מה בין יום ליקוט עצמות ליום קבורה?³⁵⁸
 3) האם יש אנינות בליקוט עצמות?³⁵⁷
 4) כתוב דינים הידועים לך בדין ליקוט עצמות ביחס לאנינות, לאבילות, לקריעה וברכתה. והאם מותר לבן ללקט עצמות אביו?³⁵⁹

סעיף ה:

- 5) מה הדין אם שמע אדם היום שלקטו עצמות קרובו אתמול?³⁶⁰
 6) *אשה שבעלה נפטר ולא נתנו השלטונות להביאו לקבורה, אך עדיין לא התייאשו קרובי המשפחה מלקבורו וכל הזמן משתדלים בכך, תוך כדי זמן זה התחתנה האשה עם אדם אחר, כעבור זמן ניתן לקבורה (בעלה הראשון), האם האשה חייבת בדיני אבילות?³⁶¹

³⁴⁶ דוגמאות למקרים שהשבת עולה למנין שבעה וקם ביום שישי מהאבילות: א. שמע שמועה קרובה בשבת (ש"ע סי' תב סעי' ז כסמ"ג ובה"ג, שלא כרי' יחיאל). ב. אם בשבת נתייאש מלקבורו (סי' ת סעי' ב). ג. שמע שמועה קרובה בשבת ערב הרגל – כיון שנהג בשבת דברים שבצינעא, השבת עולה למנין שבעה, והרגל מבטל ממנו אבילות (ש"ע סי' ט, סי' שצט סעי' א כמהר"ם).

³⁴⁷ ב"ח (ד), ט"ז (ה), שו"ת גבעת שאול (הובא בפת"ש סי' שצה ס"ק ב), סוכמו לעיל בהערה 286.

³⁴⁸ ב"ח וט"ז (ו) – מונים מיום מיתה. אבן העזר ושי"ך בנהק"כ – מונים מיום קבורה. וע"ע בדברינו בעמ' 406 בהערת שוליים.

³⁴⁹ סי' שצט סעי' א, סי' תב סעי' י, שי"ך (ח) (כמהר"ם) – אף שבשבת נהג רק דברים שבצינעא, הרגל מבטל ממנו גזרת שבעה.

³⁵⁰ זה נחשב לשמועה קרובה – וחייב באבילות (מכיון שמה שאמרינן שאם התפלל ערבית זה נחשב כבר ליום המחרת, זה רק לחומרא אך לא לקולא), ע"ע בט"ז (ז), חידושי הגירסוני ובדברינו בעמ' 413.

³⁵¹ ב"ח (סו"ס שעה), פת"ש (סי' שעה ס"ק ה) – ספיקא דרבנן לקולא.

³⁵² פסחים ג/ב – ... ומוציא דבה הוא כסיל (משלי ז), לשו"ע סעי' יב – אין חובה שיאמרו לו אפי' כשמתו אביו ואמו, ולרמ"א – לבנים זכרים נהגו להודיע,

כדי שיאמרו קדיש. [ואם הבעל יודע שמת לאשתו קרוב וכי' והיא אינה יודעת מזה – מותר לשמש עמה, כי אין אבילות חלה קודם שמיעתה (ח"י הגרשוני)].

³⁵³ רמ"א סעי' יב, משאת בנימין, ט"ז (ט), שי"ך (ו), חידושי הגרשוני – וע"ע בדברינו בעמ' 415.

³⁵⁴ תענית (רמ"א סעי' יב וש"ע או"ח סי' תקסח סעי' ח), להדליק נר, לומר קדיש, להיות ש"צ, וע"ע בדברינו בעמ' 414 בהערת שוליים.

³⁵⁵ לרמ"א: ביארצייט הראשון על אביו ואמו – נוהג דין י"ב חודש (רמ"א סי' שצה סעי' ג), וביארצייט שבכל שנה ושנה – אין לאכול בסעודה (של חתן וכלה

(פת"ש סי' שצה ס"ק ח)) בליל יום שמת בו אביו ואמו (רמ"א סי' שצה סעי' ג ורמ"א סי' תב סעי' יב). ולט"ז (סי' שצה ס"ק ג) – בכל יארצייט עד עולם נוהג אבילות של י"ב

חודש. אולם לנקה"כ (שם) – מה שאסר הרמ"א (בסי' שצה וסי' תב) בכל יארצייט – הוא דווקא שלא להיכנס לסעודת משתה ושמחה, וע"ע בדברינו

והחזו"ע (ח"ג עמ' דד). [ובענין התספורת על אביו ואמו – נחלקו אם היא מדיני י"ב חודש, ואם אסורה ביום היארצייט, וע"ע בדב"ס בסי' שצה ס"ק טו, ושם בעמק דבר ס"ק לה].

³⁵⁶ שו"ע או"ח (סי' תקסח סעי' ז) – יתענה אדר ב', רמ"א כאן סעי' יב – מתענה באדר ראשון, רמ"א או"ח (שם) – יש מחמירים להתענות בשניהם.

³⁵⁷ אבילות (ללא אנינות) – מו"ק ח/א, שמחות פי"ב הי"ד. שו"ע ורמ"א סעי' א כרא"ש (שלא כנמוק"י, ושלא כמהר"ם מרוטנבורג).

קריעה ואיסור איהוי – שמחות פי"ב הי"ג, שו"ע סעי' ב.

³⁵⁸ מו"ק ח/א, שמחות פי"ב הי"ד, שו"ע ורמ"א סעי' א כרא"ש (שלא כנמוק"י ושלא כמהר"ם מרוטנבורג), סעי' ג.

³⁵⁹ מו"ק ח/א, שו"ע ורמ"א סעי' א-ב, פת"ש (א). שמחות פי"ב הי"ז, שו"ע סעי' ז כרי' יוחנן בן נורי והטור (שלא כרי"ע).

³⁶⁰ ירושלמי פ"א הי"ה, שו"ע ורמ"א סעי' ה – אין מתאבל.

³⁶¹ אינה מתאבלת על בעלה הראשון – כיון שנישואים שניים, מפיקעים קורבת הראשון לגמרי וכי' (פת"ש (ב) בשם חת"ס סי' שנה).

סעיף ז:

- (7) האם כהן רשאי ללקט עצמות אביו?³⁶²
(8) האם מותר לבן ללקט עצמות אביו?³⁶³

שאלות כלליות

- (1) באלו מקרים אין אומרים הלכה כדברי המיקל באבל, או אבילות מדרבנן ולקולא?³⁶⁴
(2) לגבי אלו דברים הוזכר קטן?³⁶⁵
(3) קטן שמת – מה הדין לגבי קריעה, הספד, קדיש, צדוק הדין, יציאה במטה, עמידה בשורה, ברכת אבלים תנחומי אבלים ואבילות?³⁶⁵
(4) כתוב דברים בדיני אבילות שלא נוהגים היום ולמה?³⁶⁶
(5) ציין ג' דברים שממתין בהם עד שיגער בו חבריו.³⁶⁷
(6) לגבי אלו דברים יש חילוק בין ג' ימים הראשונים שבשבעה לימים אחרונים?³⁶⁸
(7) אלו איסורים, הנהגות או מצוות, נוהג האבל עד סוף השבעה, עד סוף השלושים, עד סוף אחד עשר חודש, ועד סוף השנה כולה? פרט כפי יכולתך.³⁶⁹
(8) *האם אבל יכול לברך ברכת שהחינו במשך שבעת הימים? והאם יש מקרים יוצאים מן הכלל?³⁷⁰

הרוזבון יגדור פרצת עמו ישראל ויזוזם אותם בכנין ירושלים במהרה בימינו אמן.

"בלע המות לנצח - דלעתיד לבא מאחר שחיין שוב אינן מתין (רש"י סנהדרין צא/ב).

תם ועלם, השבזו לאל בורא עולם.

ברוך רוזבון דסייען עד כאן

³⁶² **כהן** – אינו רשאי ללקט עצמות אביו, דשמה נחסר כל שהוא מאביו דאסור ליטמא לו (כדלעיל בסי' שעג סעי' ט, עיי"ש), (דרישה א ש"ד א).
³⁶³ שמחות פ"י ה"ז, שו"ע סעי' ז כטור כ"י יוחנן בן נורי (שלא כר"ע).

³⁶⁴ **אע"ג שקי"ל כשמואל דאמר הלכה כדברי המקל באבל** (מו"ק יח/א), מ"מ יש כמה מקרים שלא הקלו, ולהלן דוגמאות לכך:
א. **קרע על מתו ואח"כ מת אביו** – קרע קרע נפרד על אביו (מו"ק כ"ב/ב) כרבי יהודה בן בתירא, שלא כר"ע – שיכול להמשיך ולקרוע בקרע הראשון, משום שאבילות לחוד וקריעה לחוד, וכן פסק השו"ע ס' שמ סעי' כב-כג.
ב. לרמ"א ס' שמ סעי' טו – הרגל מבטל רק לענין "אבילות" אך אינו מבטל לענין "קריעה", משום ש"אבילות לחוד וקריעה לחוד" (מו"ק כ"ב/ב).
ג. **אונן בשבת** – אסור בתשמיש המיטה (מו"ק כ"ג/ב) שו"ע ס' שמ סעי' א כר"ע, ושלא כר"ג – שהתיר, ולא אמרין הלכה כדברי המקל באבל, מכיון שעדיין לא חלה עליו אבילות (רא"ש ובי"י ס' שמא עמ' רז).
ד. **תספורת לאשה אחר ז' (ס' שצ סעי' ה):**
שו"ע – מותר [כר"ע ורמב"ם כיון שהם מסכימים לדעה אחת (בי"י)].

³⁶⁵ **רמ"א** – אסור כל ל', [מכיון דאע"ג שהלכה כדברי המקל באבל, מ"מ כן הלכתא כרבים, וכ"ש דהרמב"ן והרא"ש שהם בתראי (דרכ"מ ה)].
ה. **מי שמתה אשתו** (ס' שצ סעי' ב) – אסור לישא אחרת עד שיעברו עליו 3 רגלים. (שו"ע כתי"ק והרמב"ם, ואע"ג שרבי יהודה הקל – שדי בהמתנה של ב' רגלים, מ"מ כבר כתבו התוס' (ריש כ"ג/א) – דלא שייך כן לומר הלכה כדברי המקל באבל, דהא מילתא דפלגי בה הכא אין זו באבל, דימי אבלו כלו להן (לאחר 30 יום), (ע"ע בדברינו לעיל בעמ' 348).
ו. **קטן שהגדיל תוך ז' או תוך ל' (ס' שצ סעי' א):**

שו"ע ושו"ע – אינו חייב באבילות [וכתב הבי"י – הלכה כרא"ש, מכיון שהוא בתראי ועוד שהלכה כדברי המקל באבל].
מ"מ רמב"ם מרוטנבורג, בי"ח (ב) – חייב באבילות [וכתב רבינו ירוחם – הלכה כמהר"ם, מכיון שהמהר"ם היה רבו של הרא"ש, ודברי קבלה הן, כל שכן [כשהוא] להחמיר. וביאר הבי"ח – דאע"פ דקי"ל הלכה כדברי המקל באבל, היינו דוקא בשכנגדו חלוק עליו, אבל כשיש מחלוקת בין הרב (מהר"ם) לתלמיד (הרא"ש) – הלכה כרב, וכל שכן כשהרב מחמיר – דהלכה כרב, ובוזה לא אומרים הלכה כדברי המקל באבל].

ז. **ע"ע בדברינו לעיל בעמ' 425 במאמר מתי אומרים הלכה כדברי המקל באבל**, ובשו"ת היכל שלמה עמ' רכא-רכב.
³⁶⁵ **לענין קריעה** – שו"ע ס' שמ סעי' כז, ל. **לענין אנינות** – ס' שמא פתי"ש (א). **לענין חתן וכלה שאסורים ביחוד** – המנהג ליקח אצלם קטן וקטנה (רמ"א ס' שמב). **לענין הספד, קדיש, צדוק הדין** – ס' שד"מ סעי' ד, ש"ך (ב-ג). **לענין יציאה במיטה, עמידה בשורה, ברכת אבלים, תנחומים, ברית מילה** – שו"ע ס' שג סעי' ד-ו. **לענין הבראה** – שו"ע ס' שעח סעי' ו. **לענין אבילות על קטן**: א. שו"ע ס' שעד סעי' ח-ט (קטן שמת). ב. רמ"א ס' שמ סעי' ה [קטן שהמיר עם אביו ומת]. **האם קטן חייב באבילות מדין חינוך** – ראה בדברינו בסי' שמ עמ' 71, ובסי' שפד עמ' 314 [ועיי"ש שאין לבטלם מתי"ת], **ובדין קטן שהגדיל תוך ז' או ל' – שו"ע ס' שצ סעי' ג**.

³⁶⁶ שו"ע ס' שפז סעי' ב לענין כפית המטה, ורמ"א ס' שפז סעי' א לענין עטיפת הראש.
³⁶⁷ א. **גילוח** – שו"ע ס' שצ סעי' ד, ב. **לילך לסחורה** – ס' שפ סעי' כה, ג. **גיהוץ** – ס' שפט סעי' ה.

³⁶⁸ א. **לענין מלאכה בעני שאין לו מה לאכול** – ס' שפ סעי' ב. [ועיי"ש בדברינו בשם הירושלמי – שג' ימים ראשונים הנפש מרחפת מעל גופו של האדם וכו', ובמחלוקת האם ביום ג' אומרים מקצת היום ככולו]. ב. לענין מלאכה בדבר האבד שא"א לעשותו ע"י אחרים – רמ"א ס' שפ סעי' ה. ג. **שאלת שלום** – ס' שפה סעי' א. ד. **הליכה לבית האבל** – ס' שצ סעי' א, ש"ך (א). ה. **אבל מוהל לצאת לבה"כ למול** – רמ"א ס' שצ סעי' ג. ו. **לענין בכי** – ס' שצ סעי' א. ז. **שיראה כאילו חרב מונחת לו בין כתיפיו** – ס' שצ סעי' ד. ח. כתבו כמה אחרונים – **דבכל מקום שיש פלוגתא בשו"ע ינהג לאסור ג' ימים ראשונים ולהתיר אחר כך** (בית לחם יהודה ס' שפ, דב"ס בקיצור פרק ע סעי' כד). ט. **לענין ניהום אבלים**: גשה"ח (ח"א פ"כ עמ' רט) – עדיף אחר ג"י ראשונים. ולחזו"ע (ח"ג עמ' עא) – אף בג"י הראשונים באים לנחם.

³⁶⁹ עיין בהקדמה לספר זה בעיקרי הדינים, ובדברינו בסי' שפ סעי' א.
³⁷⁰ מותר לברך שהחינו אפילו בתוך ז' (או"ח ס' תקנא מג"א ס"ק מב, ומשני"ב (צח), חזו"ע (ח"ב עמ' שה, לעיל עמ' 329), ילקו"י (ס' לח סעי' א), וע"ע בטי"ז או"ח ס' תרעא ס"ק ח – לגבי הדלקת נר חנוכה בלילה הראשון בביהכ"ס, ובחזו"ע ח"ג עמ' קכח – לגבי קריאת מגילה בביהכ"ס).

מפתח עניינים אלפביתי

הלכות
ביקור חולים
ואבלות

מפתח עניינים אלפביתי להלכות ביקור חולים ואבלות

הבהרה: ההפניות במפתח זה מתייחסות למספרי העמודים בחלק "עיקרי השולחן".
מומלץ לעיין בהתאם לסימן והסעיף שב"עיקרי השולחן" גם בחלקים הבאים: "מבואות לטור ולב"י", "ושנתם" ו"עיקרי מבחן השולחן".

90 87	אם החשיך על התחום לעסוק בצרכי המת
90 87	אם רוצה לקבור ביו"ט
	ביו"ט שני
91	יכול לקבור את המת בעצמו
	כשרוצה לקבור מתו ויש חבורה שתתעסק בצרכי המת - האם חייב במצוות
90	בליל יו"ט שני - קידושו על יין
90	במה הוא חייב
91	בשר ויין
90	תלמוד תורה
90	תשמיש המיטה
88 87	דיני אכילתו בחול
88 87	איסור בשר ויין
91	בבשר שנשאר משבת
91	בפורים
88	הטעם
88 87	איסור הסבה
88 87	לא יאכל בפני המת
90	האם הלכה כדברי המקל בו
87	הבדל בין אנינות דאורייתא לדרבנן
96	ישיבה על מיטה
96	כפיית המיטה
96	מלאכה
97	מצבים שאין לקרובים דין אונן
96	נעילת סנדל
96	עטיפת הראש
92	על מי שמת בשבת ונקבר ביום א'
92	השלמת תפילה אחרי הקבורה
92	עשיית הבדלה
88 87	פטור ממצוות בחול
	אם מתו נקבר בין ד' שעות לחצות היום - מה עליו להשלים מהתפילה
88	האם רשאי להחמיר על עצמו ולברך
93	השלמת תפילה לאחר הקבורה
87	טעמים שהוא פטור
	מתפלת מנחה, אם מת בערב שבת בשעה שנהגו לא לקבור
95	לרחיצה וסיכה
96	שאלת שלום
96	שמחה
91	שימוש בסעודת מילה או נישואין, אם זו פרנסתו
96	תספורת
96	תשמיש המיטה
	אכילה
88	בפני המת

א

אב בית דין

116	ביטול בתי המדרש שבעיר במותו
116	שינוי מקומות בבית כנסת במותו

אביו ואמו

424 423	הבדלים ביניהם לשאר קרובים באבלות
86	הבדלים ביניהם לשאר קרובים בקריעה

אבל, אבלות (כללי)

361 307	אם נולד בן במשפחה, נתרפאה - נ"מ להלכה
378	ביום ראשון - מהתורה או מדרבנן
226	הנהגה אבלות על מי שאינו חייב
	הרגשתו בימי אבלו
361	בשבעה ימים ראשונים
361	בשלושה ימים ראשונים
361	בשלושים ימים ראשונים
361	בשנה ראשונה
369	השלמת אבלות למי שלא נהג אותה בשבעה
370	אם נהג חלק מהימים
268	טעם חומרת ג' ימים הראשונים
362	טעמה
	מי שמת קרוב לקרובו - מתי צריך להראות קצת אבלות
227 226	אבלות
226	אם קרובו לא יודע שמת לו מת
412	מי שמתו לו שני קרובים באותו יום
	מי שנהג אבלות והטעו אותו לומר שלא מת קרובו והפסיק את אבלותו
70	הפסיק את אבלותו
109	מי שציווה שלא ינהגו עליו אבלות
361	עד מתי מידת הדין מתוחה כנגדו
125	על חילונו מחלל שבת

אונן

96	איסורו בדברים שאבל אסור בהם
95	אם אין גופה לקבור
88	אם המת אינו לפניו
88	אם המת בעיר אחרת
95	אם המת במאסר
95	אם הקרוב במאסר
94	אם מסרו את המת לכתפים
94	אם נושאים את המת מעיר לעיר
250 91	אמירת קדיש קודם קבורה
	במקום שהשלטון אוסר קבורה לפני 48 שעות
95	מהמיתה
382	בקובר מתו ברגל
90 87	בשבת ויו"ט
90 87	איסור תשמיש

אנינות (ראה: אונן)

ארון המת

- איסורו בהנאה אחרי שפינוהו 170
 העובר ממקום למקום
 אם שלדו קיימת או אינה קיימת 163 127
 אמירת ברכת אבלים וניחום אבלים 127
 ליווי 163
 עמידה בשורה 127
 תליית מפתח המת ופנקסו בארונו 138

ארץ ישראל

- הולכת מת לקבורה בא"י 169
 הנחת עפר מא"י בקבר 167
 פינוי מת כדי לקברו בא"י 168 167

אשה

- אבלות על אשתו שחשב לגרשה אך מתה קודם
 הגירושין 223
 אין עולים בחבר עיר על אשה - משמעותו 150
 הבדלים בין איש לאשה באבלות 422
 חולת מעיים - שימושה ע"י איש 27
 לשמש איש חולה מעיים 27

ב

בגד

בגדים שאסור לאבל ללבוש

- בגד חדש 322
 באבל על אביו ואמו 325
 באבל על שאר קרובים 325
 בגד מגוהץ (ראה: גיהוץ)
 בגד מכובס (ראה: כביסה)
 בגד שיצא מתחת מכבש 322
 בגדי שבת בשבת 322
 לבישת בגדים שחורים על קרובו 226

ביקור חולים

- אמירה לחולה שיתן דעתו על עניניו 26
 בשבת 25
 גדול אצל קטן 23
 זמנו 22
 שעות שאין לבקרו 24
 חולה גוי 26
 חולה שהוא שונאו 23
 חולים שאין לבקר 26
 מטרתו 22
 מעלת המצווה 22
 מקום ישיבת המבקר 23
 נוסח התפילה עליו 25
 ניחום אבלים קודם לו 27
 עם בקשת רחמים עליו 24
 בלשון הקודש או בשאר לשון 24

בית האבל

- אמירת שמועה ואגדה 257

ברכת המזון בו (ראה: ברכת המזון)

- הבאת בשמים 257
 מי בוצע את הלחם 261
 ריבוץ וכיבוד הרצפה 257
 שטיפת כלים 257

בית המקדש

- קריעה על ראיית בית המקדש בחורבנו 82
 איחוי הקרע 83
 תפירת הקרע בלי איחוי 83

בית כנסת

- ביטולו במוות נשיא 116
 הכנסת מת ת"ח אליו 118
 הספד בו 117
 יציאת אבל לבית כנסת 356 355
 בחול, כשיש קריאת התורה 357
 בשבת 357
 שינוי מקומו של אבל בו 354
 אחרי הרגל, אם נהג אבלות לפני הרגל 393
 אם המרא דאתרא אבל, בשבת 358
 באשה אבלה 358
 ביולדת 358
 ברגל 358
 בשבת 358

בית מדרש

- ביטולו במוות חכם, אב"ד ונשיא 116
 הכנסת מת ת"ח אליו 118
 הספד בו 117

בית קברות

- איסור קלות ראש בו 187
 אכילה ושתייה 187
 חישוב חשבונות 187
 להתפנות 187
 רעיית בהמה 187
 מניעת מושל מלרעות שם 187
 איסורו בהנאה גם שלא ע"ג הקבר 188
 אם מושל רוצה לסלול בו דרך 188
 הימים שעולים לקבר 118
 ערב ר"ח ניסן 118
 ערב ר"ח אלול 118
 הנאה למת מעליית קרובו לקבר 118
 הנחת זר פרחים על ארון המת 189
 חליצת מנעלים בו, בזה"ז 295 232
 ליקוט עשבים בו 187
 להגנה על הקבר 187
 לצורך רפואה 187
 מכירתם לצורך מתים או עניים 187
 נטיעת פרחים על הקברות 189
 נסר שנמצא בו - הזותו 171
 עישון והרחת טבק בו 187
 פירות מאילן שבו 189
 קפנדריא בו 187

בכור

תפירת הקרע בלי איחוי 83
מישראל מומר בזמן הזה 80

ברכת כהנים (ראה: נשיאת כפיים)

ברכת שהחינו (לאבל) 327

בשר

אכילתו ע"י אבל 258
אכילתו ע"י אונן 230 88 87

ג

גוי

הנאה ממת גוי 134
הספד על גוי 108
לווייה למת גוי 184 108
ניחום אבל גוי מפני דרכי שלום 184
עשיית 'השכבה' לגוי 184
קבורתו מפני דרכי שלום 184

גוסס

אין להשאיר לבד מי שנוטה למות 38
איסור חציבת קבר בשבילו 35
איסור עצימת עיניו 34
הסרת מה שמונע את מותו 35
זירוז מיתתו 35
מי שראוהו גוסס ג' ימים
אבלות עליו 37
האם מותר לאשתו להינשא 37

גזלן

אבלות על גזלן שמלכות הגויים הרגה 121

גידוף

(ראה: ברכת השם)

גיהוץ

איסורו באבל 267
בשבעה או בשלושים 327 326 321 318
לבישת בגד מוגוץ 327 321
אם לא נכבש במכבש 324
באבל על אביו ואמו 325
באבל על שאר קרובים 324
מפשתן 324
שהוא לבן וחדש 324
הגדרתו 326 323

גר

שנתגייר עם אביו - אבלות זה על זה 224
שנתגייר עם אמו - אבלות זה על זה 224

ד

דבר

אבלות בשעת דבר 231

דיבור

דיבור האבל ברבים 354

הליכה לבית הקברות בנות בן ראשון 231
מנהג טעות לא להתאבל על בן בכור 231

בכי (על המת)

שלושה ימים 360
לת"ח - שלושים יום 360

בל תשחית

בזריקת כלים על מת 136

ברוך דיין האמת

אמירתו עם יציאת הנשמה 38
בברכה רביעית בבהמ"ז לאבל 262
בחול המועד 400
זמן אמירתו, לפי מנהגנו 42
על שמועה קרובה ושמועה רחוקה 406

ברית מילה

השתתפות אבל בסעודה 341
אחרי ל' יום 342
אכילה עם המשמשים 342
אם הוא מוהל או סנדק 342
בתוך ל' לאבל האב 361
יציאת אבל לברית מילה 354
אם הוא אבי הבן 357
אם הוא המוהל 357
לתינוק שמת לפני שנימול 148
מוהל אבל - תיקון צפורניו 357
קדימתה לקבורה 159 93
אם אבי הבן הוא המוהל 93

ברכת הלבנה (ראה: קידוש לבנה)

ברכת המזון

בבית האבל

ברכת אבלים בה אם אין עשרה אנשים 262
בשבת 264
הוספת נחמה בברכה השלישית 263
נוסח הברכה הרביעית 262
נוסח הזימון 264
צירוף אבל לזימון 265

ברכת השם

קריעה על שמיעתה 80 79
איחוי הקרע 83
כינוי 80 79
כששומע מהעדים 80
אם לא אמרו את לשון הגידוף 80
אם שמע שתי עדויות על פלוני שגידף - קריעה בפעם
השנייה 80
שמיעתו מפי עד אחד שלא בב"ד 80
מגוי 80 79
אם ישראל אמר ששמע גוי שגידף 80
מישראל 80 79
שם המיוחד 80 79

105	אמירת דברים שיעוררו לבכי
	בבית כנסת ובבית מדרש
117	כל אדם
117	תלמיד חכם או אשתו
112	הספדים לשני מתים בעיר אחת
112	אם יש די משתתפים לשניהם
112	אם יש ספדן לכל אחד
109	חובת היורש לשלם שכר הספדן
111	חיוב קריאת שמע ותפילה לעוסקים בהספד
111	אחרי הקבורה
111	אם המת אינו מוטל בפניהם
111	אם המת מוטל בפניהם
360	לשבעה ימים
109	מי שציווה שלא יספדוהו
109	בגדול הדור
118	מצבים שאין מספידים
105	מצוותו
106	על אשה
106	חיוב הבעל בהוצאות
108	על גוי
	על חכם
400 118	בחוה"מ בזמננו
402	בשמועה רחוקה
360	י"ב חודש
400 118	כשמיטתו בבית המדרש
109	שיש לו ת"ח שונא בעיר
360	ששמעו על פטירתו לאחר י"ב חודש
108	על כלה - סיפור מעשי אביה ובעלה
119	על מאבד עצמו לדעת
124	על מנודה
108	על נפל
108	על עבד
	על קטן
107	בן חמש או שש
107	בן עשירים או בן עניים
108	סיפור מעשי, מעשי אבותיו או מעשי קרוביו
129	תוך ל' יום הסמוכים לרגל
130 129	אם מת תוך ל' או לפני כן
131	אם שמע שמועה תוך ל'
131	ביום השנה
130	הסמוכים לראש השנה ויום הכיפורים
131	מצבים שמותר
130	על ת"ח גדול הדור
	הפטרה
248	קריאתה ע"י האבל על אביו ואמו
	הרוג
177	קבורתו בלי תכריכים
	התקשטות
292	כיחול ופרכוס לאשה אבלה
292	כלה
292	נערה, בוגרת או קטנה

דרכי האמורי

138	בהנחת דיו וקולמוס בצד מת
138	בעשיית חופה לחתן וכלה שמתו
138	בתליית מפתחו ופנקסו בארון מת

ה

הבדלה

339	אמירת הפסוקים שלפני ההבדלה כשהוא אבל
	במי שהיה אונן במוצ"ש - הבדלה למחרת אחרי
373 372	הקבורה

הודעה על מיתת הקרוב

414	אין חובה להודיע
414	לבן, כדי שיאמר קדיש
414	אם שאל - אין לשקר לו

הכאה

110	הכאת עצמו מצער על מת
110	בהוצאת דם או בלי דם

הלכה

425-427	הלכה כדברי המיקל באבל
425	באבלות דאורייתא
426	באונן
426	בדיני קריעה
425	במחלוקת אמוראים
425	במחלוקת פוסקים
425	יחיד נגד רבים
425	קמאי נגד בתראי
425	במחלוקת תנאים
427	בתלמיד נגד רבו
427	בתרתי דסתרי
426	נגד מנהג
426	נגד שולחן ערוך

הלל

246	אמירתו ע"י אבל
-----	----------------

הלנת המת

153	אברים או עצמות של מת
152	אם היה רשע גמור כל ימיו
152	אם שר גוי מעכב את הקבורה עד שיקבל כסף רב
153	בגוי
153	בנפל
153	הלנתו מיום ה' כדי לקבורו ביום ו' לפני השקיעה
153	כדי שזיהו אותו
153 152	לכבודו
153	למקצת הלילה
153	מיו"ט ראשון ליו"ט שני, כדי שייקבר ע"י ישראל
153	מצבים שלא עובר על "בל תלין"
152	מקור האיסור

הספד

105	איסור הפלגה בשבחים
107	הוספת שבח על בני עשירים ובני חכמים

חכם; תלמיד חכם

- 116 ביטול בית מדרשו במותו.
- 360 בכי לת"ח - שלושים יום
- 400 הנחת מיטתו ברחוב בחול המועד
- הספד עליו
- 117 בבית כנסת ובבית מדרש
- 360 י"ב חודש
- 118 כשמיטתו בבית המדרש
- 401 חליצת כתף עליו בחול המועד
- 402 נשים המענות, מטפחות ומקוננות
- 401 סעודת הבראה עליו בחול המועד
- 118 ימי העלייה לקברו
- 118 עשיית השכבה עליו
- 149 קדימת קבורתו למת אחר
- 48 קריעה על אדם כשר ע"י תלמיד חכם
- קריעה עליו (ראה: קריעה)

חליצת כתף

- 401 ביו"ט, בחול המועד, בחנוכה ובפורים
- 60 זמנה
- 60 על אביו ואמו
- 60 באדם מכובד
- 60 על שאר קרובים

חנוכה

- 401 חליצת כתף בו
- 401 על תלמיד חכם
- 402 לעניין נשים המענות, מטפחות ומקוננות
- 401 סעודת הבראה בו
- 401 על תלמיד חכם

חתונה

- אם הקדימו את החופה לקבורה - דין החתן למחרת הקבורה
- 100 האם שבעת ימי המשתה עולים למנין ל'
- 381 אם נשא אשה לפני הרגל ומת קרובו ברגל
- 159 מצבים שמקדימים את החתן לאבל
- 159 קדימת הבראת אבל לסעודת חתן
- 159 קדימת הכנסת כלה ללוויית המת
- 159 קדימת ניחומי אבל לשמחת חתן
- 98-102 קרוב שמת לפני החופה
- 100 99 אם הסעודה תיפסד
- 100 99 אם מת אבי החתן
- 100 99 אם מתה אם הכלה
- 101 מתי תהיה בעילת מצווה
- 101 ימי המשתה וימי האבלות - מה קודם
- 101 גיהוץ ותספורת בז' ימי המשתה
- 102 הקדמת החופה בזמן הזה
- 298 100 99 ייחוד החתן והכלה
- 100 אם נשא בתולה, שלאחר בעילת מצוה היא נדה
- 99 קרוב שמת בתוך ז' ימי המשתה

חתן (ראה: חתונה)

- 292..... נשואה או רווקה
- 292..... תוך שבעה או תוך שלשים

ו

וידוי

- 32 אומרים לחולה להתוודות
- 33 נוסח וידוי שכיב מרע

ח

חבורה

- 362..... אם מת אחד מהחבורה

חוטא

- 47 אבלות עליו
- 47 על הפורש מדרכי ציבור
- 47 קריעה עליו
- 46 לעומד בשעת יציאת נשמתו

חול המועד

- 400..... הנחת מיטת המת ברחוב בו
- 400..... מיטת תלמיד חכם
- הספד בו (ראה: ת900)
- 401..... חליצת כתף
- 401..... על תלמיד חכם
- 402..... נשים המענות, מטפחות ומקוננות
- 401..... סעודת הבראה
- 401..... על תלמיד חכם
- 400 74 קריעה בו
- 400 74 על אביו ואמו
- 400..... על מי שאינו חייב לקרוע
- 400 74 על שאר קרובים
- 401 75 על שמועה קרובה
- 75 74 על שמועה רחוקה

חולה (ראה גם: גוסס)

- 32 אומרים לו להתוודות
- 32 רק אם נטה למות
- איסור לאיש לשמש אשה חולה
- 27 בחולי שאינו חולי מעיים
- 245..... אמירת 'שב' לחולה
- ביקורו (ראה: ביקור חולים)
- 27 בקשת רחמים עליו ע"י חכם
- 27 ברכתו בבית הכנסת
- 27 בשבת
- 27 חולה הנמצא בעיר אחרת
- 31 הסתרת מות קרובו ממנו
- 369..... מי שלא נהג אבלו מחמת חוליו - השלמת האבלות
- 36 ניתוח לרפואתו, שעלול לזרו את מותו
- 244..... עמידתו בפני נשיא
- 27 קריאת שם חדש
- שלא התאבל מחמת חוליו - השלמת האבלות
- 369..... כשהתרפא

ט

טבילה

- האם מצווה לעשותה בזמנה 290.....
נטילת ציפורניים לטבילת אשה אבלה 337.....
של נדה אבלה 291.....

טהרת המת

- גזיזת שערו וצפרניו 144.....
הדחתו בבשמים 144.....
זמנה 144.....
טיחת ראשו בביצים טרופות 144.....
עצימות עיניו 144.....
פקיקת נקביו 144.....
קשירת לחייו 144.....

טומאה

איסור כהן להיטמא (ראה: כהן)

- בקבר שפינהו 175.....
מקבר המזיק את הרבים 178.....
הגדרת מת לענין טומאה
גוסס 193.....
ולד שיש לו צורת חיה ועוף 192.....
מי שנחתך לרוחבו 193.....
מי שנפצע הרבה פצעים 193.....
מי שנקרע מגבו כדג 193.....
מי שנשררה מפרקתו 193.....
מי שנשחטו בו הקנה והוושט 193.....
חצר של גוי שנמצאה בה מצבת יהודי - האם נחשבת
בית הפרס 192.....

טומאת אוהל

בית הפתוח לבית שיש בו מת

אם סתם את הפתח

- והוא קטן מטפח 195.....
סתיומה שאינה מקבלת טומאה 195.....
סתיומה שיכולה לעמוד בלי סמיכה 196 195.....
דלת בפתח, העומדת בצירי ברזל 196.....
פרוכת על הפתח, התלויה בטבעות מתכת 196.....
במת גוי 210.....
במת משומד 210.....
דלת כפולה החוצצת בפני הטומאה 202.....
העברתה דרך צינורות ביוב 208.....
העברתה מבית לבית ע"י גג משותף 200-201.....
חיבור גגות מדין 'חבוט רמז' 203.....
חיבור גגות מדין 'לבוד' 203.....
חציצה בפניה ע"י סורג ברזל שנקביו פחות מטפח על
טפח 196.....
חצר המוקפת זיזים וטומאה באחד הבתים
אם כל פתחי הבית נעולים 199.....
אם נפתח פתח לכיוון האחר 199.....
מעל ארון של מת 209.....
אם יש חלל טפח או אין 209.....
אם יש פתח בצד או אין 209.....

מת בבית ועל גביו עלייה, וביניהם ארובה, ומת מול

- הארובה 197.....
מת בבית, וקורה מתחת לגג מחוברת לבית אחר 200.....
מת במרתף - דין הבית שעליו 202.....
סוף טומאה לצאת 203 199 198.....
בשאר הפתחים שדרכן יועבר המת 203.....
פתח ביהכנ"ס שעתידים להכניס את המת דרכו 204.....
פתח 'בית צידוק הדין' 204.....
שער עיר שיש בה מת 203.....
שני חדרים הפתוחים לבית, ובכל אחד חצי זית ממת
אם דלתות החדרים נעולות 198.....
אם דלתות החדרים פתוחות 198.....

טעות

מי שחשב שאחיו מת, והתאבל עליו, ונודע שהוא חי ואח

- אחר מת 69.....

י

יארציט

- אבלות ביארציט הראשון על אביו ואמו 367.....
אחרי שנה מעוברת 367.....
אכילה בסעודה בלילו 414.....
מי שאינו יודע מתי היארציט 414.....
מי ששכח לעשות אזכרה ולומר קדיש בו 414.....
תענית ביום השנה לאביו ואמו 414 248.....
אם חל ביום שאין אומרים תחנון 421 415.....
אם חל בערב שבת 415.....
אם שכח לקבל אותה במנחה - האם נחשבת לו 414.....
באב לבן שנימול בו 416.....
בחודש אדר, בשנה מעוברת 421 415.....
בכהן שעושה פדיון הבן בו 416.....
יום המיתה או יום הקבורה 415.....
מצבים שאינו מתענה 416.....

יולדת

- שמתה - קבורתה בלי תכריכים 177.....

יום הכיפורים

- כרגל לעניין הפסקת אבלות 388.....
מניין השלושים אם שמע בו שמועה קרובה 391.....
האם נחשב כז' ימים 411.....

יום טוב

- אם נקבר ביו"ט שני - אבלות בו 394.....
ביו"ט שני של ראש השנה 394.....
האם עולה למנין שבעה 395.....
חליצת כתף בו 401.....
יום טוב שני - מתי עולה למנין הז' 395.....
סעודת הבראה בו 401.....
קריעה בו 401 74.....

ייחוד

- בזמן הוצאת המת לקבורה 147.....
איש אחד ושתי נשים 147.....
אשה אחת ושני אנשים 147.....

319 לבישת בגדים מכובסים
 320 בשבעה או בשלושים
 328 מצבים שמותר לכבס
 323 ע"י אחרים
 323 אם האבל מסר לו את הבגד לפני האבלות
 321 של בגדי קטנים שאביהם מת

כהן

191 164 **איסור היטמאותו לאבר מן החי**
 192 של עצמו
 192 כדי לחברו חזרה לגוף
 192 לחצי אבר
 191 **איסור היטמאותו לארץ העמים**
 207 כדי ללמוד תורה
 207 כדי לנחם אבל
 207 כדי לשאת אשה
 207 להציל ממון מגוי
 207 משום כבוד הבריות - כהן ערום
 190 **איסור היטמאותו למת**
 באוהל המת (ראה: טומאת אוהל)
 202 בבית שמעל מרתף שיש בו מת
 210 במת גוי
 219 במת העטוף בתכריכים וספק אם הוא חסר
 208 בקברי צדיקים
 החובה להקיצו משינה
 211 באוהל המת
 194 בבית שיש בו גוסס
 208 במקום שיש טומאה דרבנן
 206 הסטת המת
 208 יציאתו מבית שיש בו מת, ויש בתים סביבו
 212 כהן חלל
 כהן ערום בבית שיש בו גוסס - התלבשות לפני
 194 196 שיצא
 כהן קטן
 211 אם הקטן מיטמא מעצמו
 211 גדול המטמא את הקטן
 211 שהגיע לחינוך
 212 כהנת
 195 כניסה לאוהל המת
 203 דרישת כהן להוציא את המת מהבית
 208 207 196 כהן שישן בבית שמת בו מת
 208 לימוד בביהמ"ד שחלונו פתוח לבית שיש בו מת
 195 ע"י אשת כהן מעוברת
 217 כניסה לביה"ק לקבור את מתו
 194 193 כניסה לבית שיש בו גוסס
 193 כדי לשאת כפיו
 208 כניסה למערת המכפלה וקבר רחל
 192 לאפר של מת שנשרף
 192 לבית הפרס
 207 כדי להציל ממון מגוי
 207 כדי ללמוד תורה
 207 כדי לנחם אבל

בחתן וכלה שאירע בהם אבל
 298 אם מת הקרוב אחרי בעילת מצווה
 298 100 99 אם מת הקרוב לפני בעילת מצווה
 297 **בין אבל ואשתו או בין אבלה ובעלה**
 298 במי שמת לו מת ברגל

יין

258 שתייתו ע"י אבל
 230 88 87 שתייתו ע"י אונן

יציאה מהבית

איסורה באבל
 267 בלילה
 354 בשבוע הראשון
 354 353 בשבוע השני
 357 353 בשלושה הימים הראשונים
 354 בשעת צורך גדול
 356 355 לבית כנסת
 בחול, כשיש קריאת התורה
 357 בשבת
 354 לברית מילה
 357 אם הוא אבי הבן
 357 אם הוא המוהל
 353 ללוות מת אחר
 353 אם אין די מלווים
 353 בשכונתו או בשכונה אחרת
 353 לנחם אבל אחר
 357 לצורך מצווה שא"א לעשותה בלעדיו
 354 לשמוע ברכות חופה
 359 מצבים שמותר לו לצאת

ירושלים

קריעה על ראיית ירושלים בחורבנה
 82
 83 איחוי הקרע
 82 מה צריך לומר כשקורע
 83 תפירת הקרע בלי איחוי

ישיבה

איסור אבל לשבת על ספסל
 314 312 267
 314 בערב שבת
 314 ישיבה על כר וכסת
 312 ישיבה על מיטה כפויה בשעת שינה ואכילה
 314 312 שינה על מיטה
 312 **ישיבת המנחמים על ספסל**

כ

כביסה

איסורה באבל
 267 אלו שהתירו להם כיבוס בחול המועד
 320 אם תכפוהו אבליו
 320 במטרה להניח לאחר שבעה
 323 בשבעה או בשלושים
 319 318 גיהוץ (ראה: גיהוץ)

כהן (המשך)

נפל - מת תוך ל' ולא כלו לו חדשיו. 218 214 213
 ספק נפל 214
 ספק קרוב 218
 קרוב שגופו נחסר 219
 אם נחסר מחיים או אחר מותו 219
 קרוב שהיה מחלל שבת בפרהסיא 218
 קרוב שהתאבד 218
 קרוב שנהרג בב"ד 218
 קרוב שפרש מדרכי ציבור 218
 שומרת יבם שלו 214
 שלא לצורך הקבורה 215

כיבוד אב

קבורת אדם בקבר שנחצב לאביו 179

כיבוס

בשלושים, אם פגע רגל באמצע השבעה 387
 הקלות באיסור 328
 לענין בגדי שבת 328
 לענין בגדים חדשים 328
 לענין גיהוץ 328

כלאים

עשיית תכריכים מכלאים 139

כלה (ראו: חתונה)**כפיית המיטה**

לאבל 267
 איזו מיטה צריך לכפות 313
 בזמן הזה 314
 ישיבה עליה בשעת שינה ואכילה 312
 מיטה של אכסנאי שבבית האבל 313

ל**לוויית המת**

אשה שמתה - לווייתה ע"י חבר עיר (חכם) 150
 ביטול מלאכה בזמן הלווייה 162
 ביטול תורה בזמן הלווייה (ראו: לימוד תורה)
 החובה ללוותו 163
 החובה לעמוד בפני המלווים 163
 הליכת נשים לבית הקברות 158
 לפני המיטה או לאחריה 158
 חובתה 103
 לגוי 184 108
 לנפל 108
 לעבד 108
 מנהג ירושלים שלא ללכת אחר מיטת אביהם 161
 מנהגנו במת שאין בלווייתו 60 ריבוא 161
 מנהגנו בהוצאת תינוקות של בית רבן ללווייה 161

לועג לרש (ראו גם: לימוד תורה)

במת קטן או אשה 185

כדי לשאת אשה 207
 משום כבוד הבריות - כהן ערום 207
 לגולל ולדופק 190
 לחלקי המת 190
 לחרב שנטמא במת 191
 לימוד רפואה 194
 טיפול רופא כהן בחולה גוסס 194
 לנפל 192
 זכות כהן לכפות את הקרובים להוציאו 203
 לנשיא או לגדול הדור 222 208
 לספק טומאה 191
 לצורך מצווה 207
 נגיעה בכתלי בית שיש בו מת 205
 נסיעה במכונית בכביש בביה"ק תוך ד' אמות מקבר 206 205
 נסיעה במכונית על גבי קברים 206
 נשיאת כפיים במקום שיש טומאת אוהל 208
 תחת גג הסמוך לאהל המת
 אם יש צער חמה או גשמים 208
 אם צריך לנקביו 208
 אם אשתו בסכנה 204

חובתו להתרחק ממת ומקבר

אם אין מחיצה 205
 אם יש מחיצה 205
 ממת שאינו במקום קביעותו בבית או בקבר 205

טיסה במטוס

שיש בו מת 206
 שעובר מעל בית קברות 206
 יציאתו לחו"ל בזמן הזה 191
 כניסה לספינה שיש בה מת 206
 מצוותו להיטמא למת מצווה (ראו: מת מצווה)

מצוותו להיטמא לשבעת הקרובים 212
 אבר מן החי של קרובו 219
 אחיו ואחותו

אחותו הארוסה 213
 אחותו הארוסה שהתגרשה 214
 אחותו שנבעלה 214 213
 מן האב או מן האם 214 213
 משפחה או מגויה 213
 שפסולים 214 213
 אחרי שנסתם הגולל 216
 אם בדעתו לפנותו 216
 אמו שנתחללה 214 213
 אשתו הנשואה 213
 דוקא הכשרה 214 213
 בנו ובתו
 משפחה או מגויה 213
 שפסולים 214 213
 להיטמא למת אחר תוך שהוא נטמא לקרובו 217
 אחרי שפירש מקרובו 217
 מצבים שאינו מיטמא לקרוביו 220

מ

מאבד עצמו לדעת

- 119 אבלות עליו
- 121 אם אמר שיתאבד או לא אמר
- 119 ברכת אבלים
- 127 122 121 הגדרתו
- 119 הספד עליו
- 126 מי שטבע בים או אכלתו חיה
- 123 מתוך אונס
- 119 עמידה בשורה
- 119 קבורתו
- 120 קדיש עליו
- 123 קטן
- 119 קריעה עליו

מוזמר (דאה: משומד)

מוסר

- 125 אבלות עליו
- 125 אנינות עליו

מילה (דאה: ברית מילה)

מים

- 40 39 שפיכת מים שאובים שבשכונת המת
- 39 אם מת בשבת
- 39 רחיצה וכיבוס במים אלו

מלאכה (דאה גם: משא ומתן)

- 267 איסורה באבל
- 271 אומן שרבים זקוקים לו
- 276 אם הוא שכיר אצל אחר
- 276 עשייתה ע"י אחר
- 282 אם מכר את חנותו לאחר לימי האבלות
- 277 אם מלאכת אחרים היתה בידו
- 277 בדבר האבד
- 276 אריס בחמור או בספינה של האבל
- 274 אריס בשדה של האבל
- 274 אריס שהוא אבל
- 274 עבודה ע"י אחר
- 269 באדם שמעשה ידיו שייכים לאבל
- 283 בישול ואפייה
- 272 בליל ז' לאבלות, במלאכה ששכרה רב
- 279 בניית ביתו ע"י קבלן
- 279 בחול או בחול המועד
- 279 בשבת או ביו"ט
- 268 בעני שאין לו מה לאכול
- 268 שלושה ימים ראשונים או אח"כ
- 269 דבר האבד
- 270 בהפסד מרובה או מועט
- 270 שלושה ימים ראשונים או אח"כ
- 278 דבר תלוש שלו שהיה בקבלנות אצל אחר
- 278 בבית האבל או בבית אחר
- 268 כתיבה בשינוי

- 185 הליכה ליד מת או בביה"ק עם תפילין, ציצית, ס"ת
- 186 מצבים שאין בהם משום לועג לרש
- 185 קדיש תוך ד' אמות מהמת

לימוד תורה

- 267 איסורו באבל
- 305 אם הוא להוט אחר התורה
- 303 299 אם רבים זקוקים לו ללמוד
- 299 עם מתורגמן או בלעדי
- 304 בבנים קטנים של האבל
- 300 ברגל
- 300 בשבת
- 303 דברים שיש בהם צער
- 303 לעצמו או לאחרים
- 303 לימוד הלכות אבלות בעיון
- 303 לימוד ע"י אחר בהלכות אבלות בפניו
- 299 לפסוק הלכה לשואלים
- 300 מלמד תינוקות
- 305 מצבים שמוותר ללמוד
- 257 אמירת שמועה ואגדה בבית אבל
- 162 ביטולה בהכנות לקבורה
- 160-162 ביטולה ללוויית המת
- 161 ביטול תינוקות של בית רבן
- מספר המלווים הנדרש
- 161 לאשה ולתינוק
- למת שלא למד
- 160 למת שלימד לאחרים
- 160 למת שלמד ושנה ולא לימד
- 303 חיוב אבל בת"ת
- 185 ליד מת או בבית קברות
- 186 אם יש מחיצה ביניהם
- 186 במרחק ד' אמות
- 186 לכבוד המת

ליקוט עצמות

- 417 אבלות ביום הליקוט
- 417 אם הליקוט נמשך לתוך הלילה
- 170 אם נהגו לקבור באופן זמני
- 418 בחול המועד
- 420 המלקט פטור ממצוות
- 419 זמנו - אחרי שכלה הבשר
- 170 כדי לקבור מת אחר שם
- 418 ניחום אבלים עליו
- 418 סעודת הבראה עליו
- 418 עמידה בשורה עליו
- 419 פירוק העצמות והגידים
- 418 קריעה עליו
- 420 של שני מתים - הנחתם יחד
- שמועה על ליקוט עצמות - אבלות עליה
- 419 אם שמע שאתמול ליקטו
- 419 אם שמע שהיום ליקטו

מלאכה (המשך)

- 415 אם נקבר אחרי יום המיתה
- 370 אם נקבר ביום ראשון בבין השמשות
- 243 אם נקבר סמוך לשבת והאבל הפך פניו ולא ישב
- 235 אם נתנוהו בארון וא"א לקוברו בקרקע
- 235 אם קברוהו על דעת לפנותו לקבר אחר
- 235 לפנותו כשיזדמן
- 235 לפנותו תוך שבעה
- אם שמע בדרך ולא נהג אבלות עד שבא למחרת
- 406 לביתו
- 236 234 בהרוגי מלכות שהשלטון אוסר לקבור
- 236 אם התייאשו לאחר ל' מלקוברו
- 236 אם התייאשו תוך ל' מלקוברו
- 237 במי שהרגוהו לסטים או גררתו חיה
- במי שטבע
- 237 במים שאין להם סוף, נשוי או רווק
- 237 במים שיש להם סוף
- במת שא"א לקוברו - משהתייאשו לקוברו
- 237 במת שמצאו ממנו אברים שאינם ראשו ורובו
- 233 במת שנקבר בעיר אחרת
- 233 אם גדול המשפחה מלווה את המת לשם
- 237 אם נתפס המת ולא ניתן לקבורה זמן רב
- 234 233 התחלת אבלות במי שנשאר כאן
- בקרוב שמגיע באמצע השבעה
- אם בא למקום המיתה או הקבורה או למקום אחר
- 238-242 אם בא ממקום קרוב או רחוק
- 238-242 233 אם גדול הבית הוא שהגיע
- 233 הגדרת גדול הבית
- 238-242 233 אם גדול הבית היה שם
- 240 אם גדול הבית לא היה שם אלא הלך לזמן קצר
- 240 אם חזר אח"כ לביתו
- 238-242 אם ידע מהמיתה לפני שבא או לא ידע
- 242 אם לא מצא את גדול הבית
- 241 במשפחה שאין בה "גדול הבית"
- 238-242 מונה עמהם או לעצמו
- מי שהתחיל אבלות לפני הזמן בטעות
- 237 במי שהתייאשו לקוברו ואח"כ קברוהו
- 236 232 לפני סתימת הקבר
- מי שהתפלל ערבית ובעוד יום שמע שמת לו מת
- 243 מי ששמע על המת בין השמשות
- 406 מניין י"ב חודש - מיום המיתה או מיום הקבורה
- 232 סתימת הקבר
- מס**
- 125 אבלות על מות מי שלא שילם מס
- מעבר דירה (לאבל)
- 327 מצבה
- איסורו בהנאה
- 173 172 מצוות
- דיחוי במצוות
- 372 החופר קבר פטור ממצוות
- 181 אם שניים חופרים
- 181 כן בכותל או קבר בעומק הקרקע
- 181
- מי ששכר מהאבל חמור או ספינה
- 276 275 אם שכר אותם לפני האבלות
- 275 מצבים שהותרה מלאכה
- 285 משרתת שהיא אבלה
- 283 ניקוי הבית
- 283 עבודה בשדהו ע"י קבלן
- 280 עבודת הפועלים שלו
- אם הוא צריך לשלם להם גם כשאינם עובדים
- 270 בעל בית מלון שהוא אבל - עבודת עובדי המטבח בעד האורחים
- 283 היכן מותר להם לעשות מלאכה
- 278 עשייתה ע"י אחר
- 270 בדבר האבד
- 270 צורך המועד
- 273 קבלת מלאכה בימי האבל, לעשות אח"כ
- 277 רופא
- 270 שוחט
- 271 שותפו של אבל - עבודה בעסק המשותף
- 281 אם האבל אדם חשוב
- 281 אם התנו שהאבל לא יקבל מהרווחים
- 282 בצניעה או בפרהסיא
- 281 מצבים שמוותר לשותף לפתוח את תנותם בפרהסיא
- 282 שטיפת כלים
- 283 שכיר יום בשדה של האבל
- 275 איסורה בעיר שיש בה מת
- 103 אם המת לא שילם מס
- 125 אם יש חבורות העוסקות במת
- 103 בשעת הוצאת המת
- 103 שלא בשעת הוצאת המת
- 103 ביטולה לכבוד המת
- בזמן ההכנות לקבורה
- 162 אם יש חבורות העוסקות במת
- 162 בזמן הלווייה
- 162
- מלחמה**
- קריעה על הפסד במלחמה
- 78 מנודה
- אבל שהוא מנודה
- ניחומו
- 252 סעודת הבראה
- 252 הנחת אבן על ארונו
- 124 הספד עליו
- 124 מחמת אי תשלום חוב
- 124 מחמת עבירה
- 252 ניחום אבלים עליו
- 124 קריעה על מותו
- מניין ימי האבלות - זמן התחלתו
- אבל שמת לו קרוב נוסף תוך השבעה
- 243 אם הציבור התפלל ערבית ובעוד יום שמע שמת לו
- מת
- 243 והוא עצמו טרם התפלל, באיש או באשה
- 243 אם יצא קול שמת אבל יש ספק
- 236

134	הנאה ממנו
192	לבישת חגורה מעור אדם
169	מכירתו ללימוד רפואה
169	ניתוח מתים
135	הנאה מנוי המחובר לגופו
135	הנאה מנוי שאינו מחובר לגופו
135	הנאה משערו
135	שנגזז בחייו
134	הנאה מתכריכיו
134	שהזמין אותם לצורך המת
134	שהניחם על המת
145	כיסוי פניו
	תהליך טהרתו (ראה: טהרת המת)

מת מצווה

222	אם יש אנשים שמוכנים לעזור בשכר
221	אם לא מצא ראשו ורובו
221	אם קבר ראשו ורובו ואח"כ מצא עוד אבר
222	אם נמצא במקום שאינו יכול לישראל לעזור
222	אסור לעזוב את המת
222	בספק ישראל
222	אם נמצא בדרך או במקומו הקבוע
221	מצווה על כהן להיטמא לו
176	נקבר במקום שנמצא
176	אם נמצא במיצר שבין שתי שדות
176	אם נמצא בתחום או חוץ לתחום
176	אם נמצא ראשו ורובו או לא
159	קדימת קבורתו לשאר מצוות

מתאבד (ראה: מאבד עצמו לדעת)

מתנה

309	נתינת מתנה לאבל
309	בחול או בשבת

נ**נדה****שהיא אבלה**

291	טבילתה
291	לבישת לבנים
291	רחיצתה
291	בפניה של מטה

נזק

28	רופא שהזיק - חיובו לשלם
----	-------------------------

נידוי (ראה: מנודה)

ניחום אבלים

244	אבל שנענע בראשו כסימן שפוטר אותם
245	אמירת 'מה אפשר לעשות'
245	אמירת 'שב' לאבל
244 308	בג' ימים הראשונים
244	בלילה
382	ברגל

420	המוליך מת ממקום למקום פטור ממצוות
420	המלקט עצמות פטור ממצוות

מקצת היום ככולו

363	ביום השביעי
363	אם אין מנחמים
410 364	אם הוא חל בשבת
363	משעה שעמדו המנחמים
363	ביום השלושים
367	בסוף י"ב חודש
368	מצבים שאומרים כך
368	מצבים שאין אומרים כך
368 366 365	מקצת הלילה

מראָה

257	כיסויה כל שבעה בבית האבל
-----	--------------------------

משא ומתן

269	איסורו באבל
284	אבל על אביו ואמו - חובה למעט בעסק
272	אם יש שיירה שמוכרת בזול או קונה ביוקר
272	בדבר האבד
272	חשש הפסד או מניעת רווח
284	בשבעה או בשלושים
273	גביית חוב
283	ההולך למקום אחר לסחורה ושמע שמת קרובו
283	קניית צרכי חיי נפש
273	הלוואה לגוי בריבית
284	יציאה בשיירה לסחורה למקום רחוק
273	תביעה בדין של מי שחייב לו

משומד (מומר)

125 47	אבלות עליו
126 47	על קטן שהשתמד עם אחד מהוריו
125	אנינות עליו
210	טומאת אוהל במוותו
	שהרגוהו גוים
47	אבלות עליו
249	האם בנו אומר קדיש עליו

משלוח מנות (ראה: פורים)

מת

114 113	אמירת דברי תורה בפניו
115	לכבודו
114 113	אמירת דברים שהם לצרכו בפניו
114 113	אמירת סתם דברים בפניו
	דברים שעושים לו משום עגמת נפש (ראה: עגמת נפש)
136	הנאה מהקרח שעליו נטהר המת
136	הנאה מכלי שנזרק עליו
136	איסור 'בל תשחית' בזריקתו
136	אם הזורק התכוון שייקבר עם המת
136	אם נגע במיטתו או לא נגע
136	אם נזרק ע"י בעליו או ע"י אחר
136	מצווה למנוע את זריקתו

ניחום אבלים (המשך)

נר

- הדלקת נר נשמה כל שבעה בבית האבל 257
- נשיא**
- אבלות עליו 231 61
- ביטול בית הכנסת במותו 116
- ביטול בתי המדרש שבעיירות במותו 116
- עמידת אבל או חולה בפניו 244
- קריעה עליו (דאה: קריעה)

נשיאת כפיים

- בכהן אבל 382
- במקום שיש טומאת אוהל 208

ס

סחורה (דאה: משא ומתן)

סיד

- הנחת סיד על המת לזירוז העיכול 169
- כדי לאפשר קבורתו בעיר 169
- אם המת ציוה שיעשו כך 169

סיכה

- איסורה באבל 267
- להעביר הזוהמא 288
- לרפואה 288
- לתענוג 288

סירוק

- לאבל**
- לאיש או לאשה 335 292
- תוך שבעה 335
- הקלות באיסור 338

סעודת הבראה

- אבל שלא הברוהו עד הלילה - האם בלילה מותר לאכול משלו 255
- אבל שלא קיבל סעודת הבראה - האם מותר לו לאכול 253
- איסור לאבל לאכול סעודה ראשונה משלו 253
- אם צם ביום הראשון 255
- פרפראות של קינוח סעודה או שתייה 253
- אכילת ביצים ועדשים 258
- אם המת נקבר בערב שבת סמוך לחשכה 256
- אנשים שלא יכולים להברות 261
- באבלות שנדחתה מחמת יו"ט או שבת 260
- דחייתה לאחר הרגל 260
- האכלת האבל ע"י מי שזן אותם בהתנדבות 254
- האכלת האבל ע"י מעבידו 254
- האכלת האבל ע"י שכנו 253
- שכן שהאבל האכיל כשהיה אבל 253
- ישיבה על מיטה כפויה או זקופה 259
- לאשה אבלה**
- לא משל בעלה 254
- ע"י אשה דווקא 254
- אם יש לה בנים גדולים - הבאתו ע"י גברים 254

- בשבת 398
- המתנה עד שהאבל יפתח בדיבור 244
- הסבת האבל בראש 244
- ניחום שני אבלים כאחד 14
- עד מתי מנחמים 308
- לאבל על אביו ואמו 308
- לאבל על אשתו 308
- לאבל על שאר קרובים 308
- על אשה שמתה, אם הבעל נשא אחרת 308
- בביתו או בשוק 308
- על מת שאין לו קרובים 246
- עמידה בשורה וברכת אבלים אם נקברו שני מתים 14
- קדימתו**
- לביקור חולים 27
- לשמחת חתן 159

נישואין

- איסור לאבל לשאת אשה**
- באבל על מות אשתו - המתנה ג' רגלים 346 267
- אם אין לו מי שישמשו 350 348
- אם יש לו בנים קטנים 350 349
- אם לא קיים פריה ורביה 349
- ראש השנה ויום הכיפורים - אינם נמנים 349
- הקלות בנישואין של אבל או אבלה 348
- לארס אשה 352
- להשתדך 347
- נישואין תוך שלושים 347
- אשה שמת בעלה - זמן ההמתנה עד שתתארס**
- לאלמן שיש לו בנים קטנים 348
- למי שלא קיים פריה ורביה 351
- השתתפות אבל בסעודת נישואין 351
- אכילה עם המשמשים 341
- להיכנס בלי לאכול 344 343
- להיכנס לחופה בבית הכנסת 343
- לשמוע את ברכות החופה, בפנים או בחוץ 344 343
- השתתפות בהם ביארציט 344
- מצבים שמוותר לאבל ללוות חתן לחופה תוך ל' 344

נסר

- שנמצא בבית קברות - הזנתו 171
- נעילת הסנדל**
- איסורה באבל**
- ביולדת 267
- במקום שיש עקרבים 294
- בעיר שרובה גוים 294
- ההולך בדרך 294
- מצבים שמוותרת לאבל 294
- נעל עץ מחופה עור 295
- נעל שאינה מעור 294
- חליצת הנעל לאחר הקבורה 294
- כשמגיע לביתו או בסתימת הקבר 295
- לפני שמגיע לביתו 232
- לפני שמגיע לביתו 295

עגמת נפש

דברים שעושים למת משום עגמת נפש

- 138 הנחת דיו וקולמוס בצדו
- 138 עשיית חופה לחתן וכלה שמתו
- 138 תליית מפתחו ופנקסו בארונו

עדות

אבלות על סמך עדות על מיתה

- 375 אם שניים אומרים שמת ושניים - שלא מת
- 374 גוי מסיח לפי תומו
- 374 עד אחד
- 374 עד מפני עד

עטיפת הראש

- 267 החובה לאבל
- 311 310 בזמן הזה
- 310 גילוי ראשו כשבאים לנחמו
- 310 צורתה

עצמות מת

- 421 זהירות בכבודם בהובלתם ממקום למקום
- ליקוטם (ראו: ליקוט עצמות)

ערי יהודה

- 82 קריעה על ראייתן בחורבן
- 83 איחוי הקרע
- 83 תפירת הקרע בלי איחוי

פ

פדיון הבן

- 341 השתתפות אבל בסעודה

פורים

- 404 אינו מפסיק אבלות
- 401 חליצת כתף בו
- 401 על תלמיד חכם
- 405 יציאה לבית הכנסת לקריאת המגילה
- משלוח מנות
- 405 309 לאבל
- 405 404 309 ע"י האבל
- 404 נוהגים בו אבלות בצנעא בלבד
- 404 אם נקבר בפורים
- 402 נשים המענות, מטפחות ומקוננות
- 401 סעודת הבראה בו
- 401 על תלמיד חכם
- 404 עולה למנין שבעה
- 404 קריעה בו

פורש מדרכי ציבור

- 125 47 אבלות עליו
- 125 אנינות עליו

פינוי קבר

- 168 אם נקבר בקרקע של גוי בטעות או באונס

261 ממי אין מקבלים סעודת הבראה

261 מצבים שאין סעודת הבראה
על קטן שמת

- 257 אם ידוע שכלו חדשיו
- 257 אם מת תוך ל' או לאחר ל'
- 260 על שמועה רחוקה
- 258 עם בשר ויין
- 258 עשרה כוסות יין
- 259 צמצום מספר האוכלים
- 159 קדימתה לסעודת חתן

סעודת שמחה

- 340 איסור אבל ללכת לבית משתה
- 340 באבל על אביו ואמו
- 340 באבל על שאר קרובים
- 341 בביתו או מחוץ לביתו
- 341 בסעודת מצווה
- 341 שאין בה שמחה
- 341 שאם לא ישתתף, יתבטל המעשה
- 340 בסעודת מריעות
- 340 שהוא חייב לפרוע
- 342 341 ברית מילה
- 345 מצבים שמוותר להשתתף
- 341 נישואין
- 341 פדיון הבן

ספק

- 377 374 מי שספק אם קרובו מת
- 237 מי שטבע במים שאין להם סוף, וספק אם מת
- 237 רווק או נשוי
- 229 ספק בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון
- מי ששמע על מות קרובו וספק אם הוא תוך ל'
- 374-377 אם הורו לו שלא להתאבל, והתברר שהיה בתוך ל'
- 374
- 375 אם כתב לו תלמיד חכם
- 374

ספר תורה

- 185 הליכה ליד מת או בבית קברות עם ס"ת בזרועו
- 145 הנחתו לפני מיטת המת
- 145 מת חכם
- 145 הנחתו על מיטת המת
- קריעה על שריפתו (ראו: קריעה)

סתירת הגולל

- 216 הגדרתו

ע

עבד

- 252 אמירת 'המקום ימלא חסרונך' לאדון
- 252 ניחום אבלים עליו
- 252 עמידה בשורה במותו

צלוב

- איסור לגור בעיר שקרובו צלוב בה 128
 אם כלה הבשר 128
 בעיר קטנה או גדולה 128

ק

קבורה

- בדיקה האם הקבור חי 361
 במת ספק יהודי ספק גוי 222
 בעל תשובה ליד צדיק 166
 בקומות 165
 בקרקע דוקא 164
 בארון בקרקע 164
 בקרקע בלי ארון 164
 האומר שלא יקברו אותו 133
 האומר שלא לשלם מכספו על קבורתו 132
 הגבלת שכר החברא קדישא 162
 הולכת מת לקבורה בעיר אחרת 169
 אם ביקש זאת 169
 כדי לקברו בקברי אבותיו 169
 לארץ ישראל 169
 הוצאת המת לקבורה
 הוצאת מת חכם דרך הגג 145
 הוצאת תינוק (ראה: תינוק)
 הנחתו על המיטה ע"י רחוקים 157
 הנחת מיטה של אשה ברחוב 150
 העברת מת חכם ממיטה למיטה 145
 הרמת המיטה על הכתפיים 157
 ייחוד בהוצאתו (ראה: ייחוד)
 יציאת האבלים מהבית לפני המיטה 157
 מת שאין ראשו ורובו קיים - הוצאתו במיטה 148
 נעילת סנדל ע"י הכתפים, נושאי המיטה 157
 עמידה ברוב עם ברחוב על אשה שמתה 150
 עצירת הלווייה כמה פעמים 157
 החופר קבר פטור ממצוות 181
 הרוג - קבורתו עם בגדיו ונעליו 177
 הרוצה להיקבר בבית קברות חדש ולא בישן 168
 השכבת המת על צדו 164
 התעסקות עמו ע"י רבים
 אם הוא ניכר לרבים או לא 147
 בן י"ב חודש או פחות 147
 זריזות בה
 באביו ואמו 154
 בשאר מתים 154
 כיוון הקבורה בא"י ובחו"ל 164
 כסף שגבו לצורך קבורה ונשאר עודף
 אם גבו למת זה 151
 אם גבו למת סתם 151
 כשפני המת למעלה 164
 מי שיש לו חזקה לקבור - זכותו למנוע מאחר
 לקבור 162

פינוי קבר (המשך)

- אם קברוהו ע"מ לפנותו 167
 כדי לקברו בארץ ישראל 168 167
 כדי לקברו בקברי אבותיו 167
 מצבים שמותר לפנות 167
 מקבר המזיק את הרבים 178
 אם הדרך קדמה לקבר 178
 מקבר שאינו משתמר 167
 מקבר שנמצא 167
 שנמצא קבור בלי דעת בעל השדה 175 174
 מקרקע שנקנתה רק ל-150 שנה 168

פתיחת פה לשטן

- אמירת 'לא נפרעתי כפי מעשי' 245

צ

- צביעת דירה (לאבל) 327
 צחצוח נעליים (לאבל) 327

צידוק הדין

- אם נקבר בלילה 403
 אם נקבר ערב שבת אחרי חצות 403
 אמירתו עם יציאת הנשמה 38
 בחול המועד 403
 ביום טוב 403
 ביום טוב שני 403
 ביום שאין אומרים בו תחנון 403
 על חכם בפניו 403
 על תינוק
 בן י"ב חודש 107
 בן ל' יום 107

ציפורניים

- נטילתן באבל 336
 במוהל אבל 357
 בערב שבת, אם יום ל' לאבלות חל בשבת 399 338
 ברגל 380
 בשבעה או בשלושים 336
 בשינוי 336
 הקלות באיסור 338
 לאשה שצריכה לטבול 337
 ע"י גויה או ישראלית אחרת 337

ציצית

- הליכה ליד מת או בבית קברות עם ציצית גלויה 185
 קשירת שתי ציציות זו בזו 185
 לאבל 316
 ביום הראשון לאבלות 316
 קבורת המת בטלית עם ציצית 140
 במי שלא יכל לקיימה בחייו מפני אונס 141
 פסילת הציצית 140

189 חלוקתו - בקבר חדש או ישן
 187 לקיחת קרקע עולם של הקבר
 187 להגנה על הקבר
 187 לצורך רפואה
 189 מדידתו - בקבר חדש או ישן
 189 מכירתו - בקבר חדש או ישן
פינוי (ראו: פינוי קבר)
פתיחתו

171 אם שכחו להלביש אחד מהתכריכים
 171 כדי לראות אם המת ערום
 171 לזיהוי המת, כדי להתיר אשה מעיגון
 165 שיעור דופן הקבר
 165 פחות משישה טפחים
 179 שנחצב למת אחד - קבורת בנו או אחר בו

קדיש

247 אחרי הקבורה
 251 אמירת אשה על אביה
 115 אמירתו סמוך למת או לקבר
 185 תוך ד' אמות מהמת
 251 אמירתו ע"י מי שהוריו בחיים
 251 אמירתו ע"י נכד
אם כמה אומרים קדיש ואחד מקדים - אחרי מי עונים
 251 אמון יהש"ר
אשה שמתה בלא בנים, ובעלה שכר מי שיאמר

251 קדיש
 421 ביארצייט
 250 249 248 דיני קדימה בקדיש
 248 אורח - האם זכאי לחלק מהקדישים
 251 האומר קדיש שמגיע לחבירו
 250 91 לפני הקבורה
 109 מי שציווה שבנו לא יאמר עליו קדיש
 248 על אביו ואמו י"ב חודש
 249 אם אביו היה משומד והרגוהו גוים
 120 אם אביו התאבד
 421 248 על אמו בחיי אביו
 250 91 על מי שמת בשבת ויו"ט וטרם נקבר
 249 על שאר קרובים
על תינוק
 107 בן י"ב חודש
 107 בן ל' יום
 249 קדיש בתרא, אם אין בבית הכנסת אבל

קטן

373 304 71 חיובו באבלות אם הגיע לחינוך
 חיובו באבלות על מות אביו
 373 372 371 אם גדל תוך שבעה
 373 372 371 אם גדל תוך שלושים
 304 71 קריעתו על מות קרובו

קידוש לבנה

339 אמירתו ע"י אבל
קללה (ראו: ברכת השם)

מי שמת ביום ו' בבוקר - השהייתו עד חצות כדי שיינצל
 153 מחיבוט הקבר
 247 מנהגים אחרי הקבורה
 247 אמירת קדיש
 247 חליצת מנעל
 247 ישיבה שבע פעמים או שלוש פעמים
 247 רחיצת ידיים
 247 תלישת עשבים והשלכתם
 132 מתי גובים מהיורשים את צרכי הקבורה
עיר שיש בה שני מתים - מי קודם לקבורה
 149 איש או אשה
 149 חכם או ת"ח או עם הארץ
 149 מי שמת ראשון
 157 עשיית ז' הקפות סביב המת קודם הקבורה
 169 פיזור עפר א"י על גוף המת
 166 צדיק ליד חסיד
 144 קימוץ יד המת והנחת חתיכת עץ בתוכו
 166 רשע חמור ליד רשע קל
 166 רשע ליד צדיק
 164 של אבר שנקטע
של אשה

183 אם היא רוצה להיקבר ליד בניה
 183 ליד בעלה או ליד אביה
 183 אם כל אחד אינו רוצה אותה לידו
 183 אם כל אחד רוצה אותה לידו
 166 של מת ליד שונאו
 165 של שני מתים זה על זה
 165 בהפרדת עפר ששה טפחים
 165 של שני מתים יחד
 165 איש או אשה עם בנם או בתם הקטנים
 165 הפסקה ביניהם ע"י דופן

קבר

171 איסור פתיחתו
 172 איסורו בהנאה
 175 174 אחרי שפינו את המת
 178 מקבר המזיק את הרבים
 178 שימוש בו לדבר גנאי
 173 חומת בית הקברות שנהרסה
 173 מצבה
 180 מצבים שאין איסור הנאה
 173 172 עפר שכיסו בו את המת
 173 אם נתבטל ברוב עפר אחר
 173 172 קרקע עולם שלו
 172 של בנין
 172 אם הוסיף שורת בנין לשם המת
 180 מצבים שמותר להנות
 172 שנבנה לשם מת ונתן בו מת
 172 שנתן בו מת ע"ד שיהיה בו לעולם
 182 אשה שירשה קבר - מי נקבר בה
 182 המוכר קברו - ביטול המכר ע"י בני משפחתו
 181 הרחקת קברות מהעיר

קריעה

84	אופני קריעה שלא יצא ידי חובה
267	איחוי הקרע
63	אחרי היפוך הבגד
63	בגד שאסור לאחות - מכירתו לגוי
63	בקונה בגד קרוע
83	על אב בית דין
83 59	על אביו ואמו
83 60	על נשיא
59	על שאר קרובים
43	אם קרע לרוחב הבגד
53	אפקרסותו - א"צ לקרוע
55	אשה - אופן קריעתה
52 44	באיזה צד
43	בבגדים שלנו
54 53	בגד עליון
76	בגד שאול
76	איחוי הקרע
76	אם אמר למשאל שהוא יבקר את אביו החולה
76	אם לא אמר למשאל שהוא יבקר את אביו החולה
	בגד שהחליף בתוך שבעה
58	על אביו ואמו
58	על שאר קרובים
65	בגד שנקרע כבר על מת אחר
67 66	אם מת אביו ואח"כ בנו
67 66	אם מת בנו ואח"כ אביו
67 66	אם מתו אביו ובנו כאחת
67	אם מתו שניים משאר קרוביו
54 53	בגד תחתון
52	אם קרע את התחתון - האם יצא
	בחול המועד (דאה: חול המועד)
	ביד או בכלי
58	על אביו ואמו
58	על שאר קרובים
74	ביום טוב
46	במי שעומד בשעת יציאת נשמה
46	של אשה או קטן
46	של חוטא
64	במקום שהיה קרוע ונתפר
64	תפר אלכסנדרי
57	בצינעא או בפרהסיא
57	על אביו ואמו
57	על שאר קרובים
85	בשולי הבגד
86	הבדלים בין אביו ואמו לשאר קרובים
85	הבדלים בין השו"ע לרמ"א בהל' קריעה
41	החובה לקרוע מעומד
41	חולה או נכה שאינו יכול לעמוד
	החזרת הקרע לאחריו תוך שבעה
58	על אביו ואמו
58	על שאר קרובים
75	המציג עצמו כאילו קרע

קרובים שמתאבל עליהם

223	אביו
226 225	אבלות על קרוב של קרובו
225	אשה על קרוב של בעלה
225	בעל על קרוב של אשתו
225	בפני קרובו
226	בשמועה רחוקה
227	קרבה של שאר או של קידושין
	אחותו
223	הבתולה
223	הנשואה
223	הפסולה
223	מאביו
223	מאמו
223	מגויה או משפחה
	אחיו
223	הפסול
223	מאביו
223	מאמו
223	מגויה או משפחה
223	אמו
223	אשתו
223	הארוסה
223	הפסולה
223	בנו
223	הפסול
223	מגויה או משפחה
229 228	מי שספק אם הוא בנו
223	בתו
223	הפסולה
223	מגויה או משפחה
223	שומרת יבם
	קרח
110	איסור תלישת שיער מצער על מת
	קריאת התורה
	עליית אבל לתורה
398	אם נולד לו בן או בת
398 397	בשבת
398	בשבעה, אם יש לו חיוב לעלות
305	מצבים שמותר
305 301	עליית אבל כהן לתורה
301	בחול
301	בשבת, ואין כהן אחר
	קריאת שמע (דאה גס: מצוות)
156	הוצאת מת סמוך לזמן ק"ש
156	של שחרית או של ערבית
181	החופר קבר פטור מק"ש
181	אם שניים חופרים
155	למלואי המת
155	לנושאי מיטת המת
	לעוסקים בהספד (דאה: ה1900)

45..... על קרוב של קרובו

82..... על ראיית בית המקדש בחורבנו

83..... איחוי הקרע

82..... הדר בירושלים ורואה את בהמ"ק בחורבנו

82..... מה צריך לומר כשקורע

83..... תפירת הקרע בלי איחוי

82..... על ראיית ירושלים בחורבנה, וערי יהודה בחורבנו

83..... איחוי הקרע

82..... מה צריך לומר כשקורע

83..... תפירת הקרע בלי איחוי

81..... על ראיית מגילה שנשרפה

81..... על ראיית ספר תורה שנשרף

83..... איחוי הקרע

81..... הרואה ס"ת שנמחק או נקרע

81..... מצבים שאינו קורע על כך

81..... על ספרי תלמוד שנשרפו

81..... שתי קריעות

83..... תפירת הקרע בלי איחוי

81..... על ראיית תפילין שנשרפו

50..... על רבו

83 60 50..... איחוי הקרע

50..... על חברו שמתרצים זה לזה

51 50..... על רבו המובהק

51 50..... על רבו שאינו מובהק

51 50..... שיעורה

83..... תפירת הקרע בלי איחוי

369..... על שאר קרובים אינו קורע לאחר השבעה

78..... על שמועות הרעות - איחוי הקרע

73..... על תינוק שמת תוך ל' יום

73..... אם ידוע שכלו חדשיו

73..... אם לא ידוע אם כלו חדשיו

56..... קריעת שפת הבגד

82..... שיעורה

65 44..... בהוספה על קרע קיים

52 44..... על אביו ואמו

52 44..... על שאר קרובים

267..... שלילת הקרע

59..... על אביו ואמו

83 60..... על נשיא

83 60..... על רבו

59..... על שאר קרובים

ך

ראש השנה

394..... אם נקבר ביומו השני - אבלות בו

395..... האם עולה למנין שבעה

388..... כרגל לעניין הפסקת אבלות

391 390..... מניין השלושים אם נהג אבלות מעט לפני ר"ה

391..... מניין השלושים אם שמע בו שמועה קרובה

411..... האם נחשב כז' ימים

72..... הקורע בגד גזול

72..... הקורע בשבת

41..... הקרובים שקורעים עליהם

השלמתה אם לא קרע בשעת חימום

אם היה אנוס ולכן לא קרע

369..... על אביו ואמו

369..... על שאר קרובים

זמנה

אם שמע על המיתה לאחר זמן

62..... מי שלא היה לו חלוק בשעת המיתה

62..... סוף זמנה

42..... תחילת זמנה

42..... חולצה

54..... חיוב מדאורייתא או מדרבנן

41..... חליפה

54..... טלית קטן וגדול

54..... טעמיה

42..... כמה בגדים קורע

52..... כתונת לילה

54..... לקטן שמת קרובו

71..... מי קורע לאבל

42..... מי שקרע והטעו אותו לומר שלא מת קרובו

70..... מי שקרע על חולה לפני שמת

אם מת אחרי כדי דיבור

70..... אם מת תוך כדי דיבור

70..... מי שקרע על מת, והתברר שהמת הוא קרוב אחר שלו

אם אמרו לו בסתם שקרובו מת

69..... אם אמרו לו שם לא נכון

69..... אם נודע לו אחר כדי דיבור

69 68..... אם נודע לו תוך כדי דיבור

69 68..... מקום אחיזת הבגד

57..... בנשיא

60..... ברבו המובהק

43..... מקומה בבגד

על אביו ואמו

בגד עליון שא"צ לקרוע עליהם - הגדרתו

54..... בגד תחתון העשוי לזיעה (גופיה)

54..... האם צריך לקרוע טלית קטן

54..... על אדם כשר

51 48..... ע"י תלמיד חכם

48..... על ברכת השם (ראה: ברכת השם)

78..... על הפסד במלחמה

47..... על חוטא

49..... על חכם ותלמיד חכם

49..... זמנה

49..... למי שאינו יודע משמועותיו

49..... שיעורה

119..... על מאבד עצמו לדעת

124..... על מנודה

ראש חודש

עשיית מלאכה ע"י אבל בחול המועד

- 382 דבר האבד
- 382 ע"י אחרים
- 388 ראש השנה ויוה"כ - כרגל להפסקת אבלות

רופא (ראה: רפואה)

- 267 **רחיצה (באבל)**
- 286 אם היה מלוכלך
- 289 באיסטניס
- 289 ביולדת
- 288 בסבון, במשך השבעה
- 287 286 בשבעה או בשלושים
- 387 בשלושים, אם פגע רגל באמצע השבעה
- 293 הקלות ברחיצה בשלושים
- 287 286 כל גופו בצונן
- 290 במי שתכפוהו אבליו
- 293 לכבוד שבת
- בערב שבת שבתוך השבעה - רחיצת פניו ידיו ורגליו במים
- 286 חמים
- 289 מי שיש לו ערבוביה בראשו
- 293 מצבים שרחיצה מותרת
- 286 פניו ידיו ורגליו בחמין
- 288 קרם גוף, דאודורנט, או בושם בתוך שבעה
- 291 של נדה
- 290 תוך שבעה בזמן הזה

רחיצת ידיים

- 247 למי שבא מקבורה, לפני כניסה לבית

רפואה

- 28 המצווה לרפא
- 28 הרשות לרפא
- 29 השכר שרופא רשאי לקבל
- 30 אם התנה לקבל שכר גבוה
- 28 מי רשאי לשמש כרופא
- 28 רופא שהזיק - חיובו לשלם
- 28 רופא שהמית בשוגג

ש

שאלת שלום

- 267 איסורה באבל
- 307 אמירת 'בוקר טוב'
- 307 306 אמירת 'לכו לשלום' למנחמים
- 307 בזמן הזה
- 309 בשבת
- 306 השבת שלום ע"י האבל
- 307 לחיצת ידיים
- 307 מצבים שמותר
- 306 שאלת אחרים בשלום האבל
- 306 שאלת האבל בשלום אחרים
- 307 306 תוך י"ב חודש על אביו ואמו
- 306 תוך שבעה או תוך שלושים

- 401 חליצת כתף
- 401 על תלמיד חכם
- 402 נשים המענות, מטפחות ומקוננות
- 401 סעודת הבראה
- 401 על תלמיד חכם

רב

- 230 61 אבלות על רבו
- 230 מקצת יום אחד
- 230 אנינות על רבו
- 230 איסור בשר ויין
- 230 האם פטור ממצוות
- קריעה עליו (ראה: קריעה)

רגל

- 385 אבל על אביו ואמו, שפגע בו רגל אחרי ל'
- 382 אנינות בקובר מתו ברגל
- דיני אבלות הנוהגים ברגל
- דברים שבצנעא 380-382
- השתתפות בשמחת מריעות 380
- ייחוד עם אשתו 382
- לבישת בגד מכובס 380
- נטילת צפורניים 380
- תספורת וגיהוץ, למי שבא ממדינת הים 381 380
- הפסקת אבלות ע"י הרגל**
- אם לא נהג אבלות לפני הרגל 380
- אם נהג אבלות לפני הרגל 379
- אם מסר מתו לקבורה ערב הרגל וקברוהו גוים ברגל 395
- הקובר מתו ברגל**
- הנחת תפילין במוצאי הרגל 383
- מניין שבעה - מאחרי הרגל 383
- יום טוב שני - עולה למנין שבעה 383
- חיוב קרוביו לנהוג עמו אבלות ולשנות בגדיהם בשבת 383
- ניחומו אחרי הרגל 383
- עשיית מלאכה ע"י אחרים אחרי שבעה מהקבורה 383
- הקובר מתו לפני הרגל - רחיצה, תספורת וכביסה ערב הרגל**
- אם חל יום ז' לאבלות בערב שבת שבערב הרגל 384
- אם חל יום ז' לאבלות בשבת שבערב הרגל 384
- אם חל יום ז' לאבלות ערב הרגל 384
- אם חל יום ו' (או פחות) לאבלות ערב הרגל 387 386
- ימי הרגל נחשבים במניין השלושים**
- אם נקבר ברגל 382
- אם נקבר לפני הרגל 380 379
- מבטל גזירת שלושים 384
- מניין השלושים אם נהג אבלות מעט לפני הרגל 389
- לפני יום הכיפורים 391 390
- לפני סוכות 392
- לפני פסח בחו"ל 389
- לפני ראש השנה 391 390
- שינוי מקומו בבית הכנסת אחרי הרגל 393
- ניחום אבלים בו 382

412 אם שמע שתיים באותו יום
 השומע אותה בשבת
 409 בשבת או ביו"ט שהוא יום ל'
 412 בשבת שהוא ערב הרגל
 410 שבת עולה למנין שבעה
 406 חיוב השומע באבלות רגילה
 407 סעודת הבראה

**שמועה רחוקה (ששמע אחרי ל' מהמיתה)
 אחרי ל' יום**

407 לפי ארץ האבל ולא לפי ארץ הנפטר
 406 מיום המיתה או מיום הקבורה
 411 אם בר"ח חשוון שמע על מיתה בערב סוכות
 366 אם נהג אבלות מקצת הלילה
 412 אם שמע שתיים באותו יום
 407 די במעשה אחד של אבלות
 407 הפסקת לימוד תורה, מלאכה או רחיצה לשעה
 409 השומע אותה בשבת או ביו"ט
 406 נוהג אבלות שעה אחת
 407 260 סעודת הבראה
 על אביו ואמו
 406 דינים התלויים בי"ב חודש
 406 דינים התלויים בשלושים ובגערה
 406 קריעה
 408 אם אינו חייב בה
 408 על אביו ואמו
 408 על שאר קרובים

שמחה (ראה גם: סעודת שמחה)

267 איסורה באבל
 414 מי שמת קרובו ואינו יודע - הזמנתו לשמחה

שמיני עצרת

392 ככמה ימים יש למנותו במניין השלושים
 392 מדוע אינו מבטל דין שלושים
 391 מניין השלושים אם שמע בו שמועה קרובה

שפחה (ראה: עבד)

שריטה

110 איסור שריטה מצער על מת
שריפת כלים של מת
 132 של הדיוט
 132 של מלך ונשיא

ת

תינוק

אבלות עליו
 228 אם מת אחרי ל'
 229 אם נולד בחודש השמיני והיה באינקובטור
 229 לפני שעברו ל' יום מעת לעת
 228 73 אם מת תוך ל'
 230 אם אחיו התאום המשיך לחיות
 229 228 73 אם כלו חדשיו
 73 אם לא ידוע אם כלו חדשיו

104 איסורה בעיר שיש בה מת
 104 בכפר קטן
 104 בעיר גדולה
בבית קברות
 104 אם יש מת שלא נקבר
 104 תוך ד' אמות לקבר

שבת

397 396 אבלות בדברים שבצנעא
 לימוד תורה
 397 חזרה על הפרשה
 398 397 עלייה לתורה
 398 397 רחיצה
 397 תשמיש המיטה
אבלות שלשים בערב שבת, אם שבת הוא יום ל'
 399
איסור אבלות בפרהסיא
 397
 בערב שבת סמוך לשבת
 398
 יציאת כהן אבל מבהכ"נ כדי שלא יעלוהו לתורה
 398
 לענין דיני שלושים וי"ב חודש
 398
 עטיפת הראש
 398 397
ברכת אבלים בו
 264
יום שביעי שחל בשבת - אמירת מקצת היום

ככולו
 410 364
לבישת אבל בגדי שבת בשבת
 322
לברך חולה בשבת
 27
עולה למניין שבעה
 397 388
 אם התייאש בשבת מלקבור
 399
עלייה לתורה בה (ראה: קריאת התורה)
 398
קריאת אבל את הפרשה בו
 398
 אם יקום מאבלותו ביום א'
 398
שפיכת המים שבשכונת המת אם מת בשבת
 39
שבועות

אם שמע שמועה קרובה בו - האם נחשב כז' ימים במנין השלושים
 411
שואל

השואל חלוק ללכת לבית אבל - מתי חייב להחזיר ... 77
 קריעת בגד שואל (ראה: קריעה)

שומר

המציל כלי מזריקה על מת - חייב בשמירתו 136
שומר מת
 פטור ממצוות 420 97
 שניים ששומרים מת 97

שליח ציבור

האם אבל יכול להיות ש"צ 302

שם

קריאת שם חדש לחולה 27
 קריאת שם לתינוק שמת לפני שנימול 148

שמועה קרובה (ששמע תוך ל' מהמיתה)

אם שמע אותה ביום אחרי שהתפלל ערבית 413
 אם שמע אחת היום ואחת למחרת 412

155 במלווי המת
 155 בנושאי מיטת המת
 316 243 המתפלל ערבית בעוד יום - האם דינו כלילה
 413

ליד מת או קבר

186 אם יש מחיצה ביניהם
 186 במרחק ד' אמות
 לעוסקים בהספד (ראה: ה90ט)

מי שעסק בצרכי ציבור ועבר זמן התפילה - חובתו

92 להשלים

מנהג להתפלל במקום שמת אדם

302 246 אם אין לו קרובים מתאבלים
 246 אם יש לו קרובים מתאבלים במקום אחר
 302 264 צירוף אבל למניין

תפילין

איסור לאבל

383 316 אם המת נקבר ברגל - דינו במוצאי הרגל
 316 אם נפטר בשבת ונקבר במוצ"ש - דינו ביום א'
 316 ביום הקבורה
 316 אם מת ביום ונקבר בלילה
 315 267 ביום הראשון
 316 אם אחרי תפילת ערבית שמע שמת קרובו
 315 ביום השני לפני נץ החמה
 317 בשעת בכי והספד
 317 לא יסיח דעתו מהתפילין
 407 מי ששמע שמת קרובו - האם צריך לחולצן
 316 תפילין של רבנו תם
 185 הליכה ליד מת או בבית קברות עם תפילין בראשו
 186 תפילין מכוסים
 81 קריעה על שריפתן

תשובה

362 חובת האבל לחזור בתשובה

תשמיש המיטה

297 267 איסורו באבל
 363 בגמר האבלות
 שאר קירבה בין איש לאשתו
 297 אכילה מאותה קערה
 297 חיבוק ונישוק
 297 מזיגת הכוס, הצעת המטה
 297 רחיצת פניו ידיו ורגליו
 297 שינה במיטה אחת

תינוק (המשך)

אופן הוצאתו לקבורה

146 אם מת בן י"ב חודש
 146 אם מת תוך ל' או אח"כ
 146 בחיק, בדלוסקמא או במיטה
 107 אמירת קדיש עליו
 339 החזקת תינוק ע"י אבל - חשש שמחה
 107 צידוק הדין עליו

תכריכים

177 בקבורת אדם הרוג
 177 בקבורת יולדת שמתה
 143 כריכת המת ע"י איש או ע"י אשה
 142 מעלת תכריכים מפשתן
 143 מצבע לבן
 139 עשייתם מכלאים
 142 קבורה בתכריכים יקרים
 142 טעם שאין קוברים בהם היום

תלמיד חכם (ראה: חכס)

תספורת (לאבל)

267 אם תכפוהו אביו
 331 באבל על אביו ואמו - עד שיגער בו
 333 332 אם פגע בו הרגל אחרי ל'
 385 אם פגע בו הרגל תוך ל'
 333 שיעור גערה למי שרגיל לגלח זקנו
 333 באשה אבלה
 334 בשבעה או בשלושים
 334 בנושא אשה תוך שלושים לאבל על אביו ואמו
 333 בערב שבת, אם יום ל' לאבלות חל בשבת
 399 338 בשבעה או בשלושים
 331 330 גילוח השפם המעכב את האכילה
 330 329 מי שהתירו לו לגלח בחול המועד
 331 מי ששמע באמצע תספורת על מות קרובו
 331 מצבים שמותר להסתפר

תענית

ביארציט (ראה: יארציט)

256 ביום מיתת חכם

תפילה

302 אבל כשליח ציבור, אם אין אחר
 אמירת פיטום הקטורת וסדר הקרבנות בתוך
 302 93 השבעה

ראשי תיבות וקיצורים, ספרים שהוזכרו בספר זה

א	<p>א"א = אי אפשר אא"כ = אלא אם כן אעל"ד = איבד עצמו לדעת אה"ע/אהע"ז = אבן העזר או"ז = אור זרוע או"ח = אורח חיים אח"כ = אחר כך א"י = ארץ ישראל איסו"ב = איסורי ביאה א"כ = אם כן א"נ = אי נמי אע"ג = אף על גב אע"פ = אף על פי אעפ"כ = אף על פי כן אפ"ו = אפילו אפ"ה = אפילו הכי אצ" = אין צריך/צרכים א"ר = אמר רב/רבי את"ל = אם תמצוי לומר</p>
ב	<p>בא"ח = בן איש חי בד"ה = בדיבור המתחיל בד"כ = בדרך כלל בדה"ש = בדי השלחן בד"צ = בית דין צדק ב"ה = ברוך ה', בית הלל בה"ג = בעל הלכות גדולות בוה"ז = בזמן הזה ב"ח = בית חדש ב"י = בית יוסף בי"ד = בית דין ביהכ"ס = בית הכנסת ביה"ל = ביאור הלכה ביהמ"ד = בית המדרש ביה"ק = בית הקברות ביה"ש = בין השמשות בכ"ז = בכל זאת בלא"ה = בלאו הכי בסה"כ = בסך הכל בע"ה = בעזרת ה' בע"כ = בעל כרחו בפ"ע = בפני עצמו ב"ק = בבא קמא ברהמ"ז = ברכת המזון ברכ"י = ברכי יוסף [לחיד"א] ב"ש = בית שמאי</p>
ג	<p>גב"ש = גבעת שאול (שו"ת) ג"כ = גם כן גמ" = גמרא גמ"ח = גמילות חסדים ג"פ = ג' פעמים גר"א = גאון רבי אליהו [מיוזנא] גר"מ = גאון רבי מרדכי [אליהו] גרש"ז = גאון רבי שלמה זלמן [אוייערבראך] גרי"ש = גאון רבי יוסף שלום [אלישיב] גר"ע = גאון רבי עובדיה [יוסף] גר"ש = גאון רבי שמואל [הלוי ואגור] / גאון רבי שריה [דבליצקי] גשה"ח = גשר החיים [ליב טוקצינסקי]</p>

ד	<p>דא"ר = דאמר רב/רבי דאל"כ = דאם לא כן דב"ס = דברי סופרים [לרב ירוב] דגמ"ר = דגול מרובה ד"ה = דיבור המתחיל דס"ל = דסבירא ליה/להו דרכ"מ = דרכי משה [לרמ"א] ד"ת = דבר/דברי תורה</p>
ה	<p>הגר"א = הגאון רבי אליהו [מיוזנא] הגהמ"א/הגמ"י = הגהות מיימוניות ה"ה = הוא הדין הו"א = הוה אמינא הו"ל = הוה ליה/להו ה"ז = הרי זה הכדהמ"ב = הלכה כדברי המקל באבל ה"ל = הלכה/הלכות הנ"ל = הנזכר לעיל הרה"ג = הרב הגאון</p>
ו	<p>ווא"א = ואי אפשר וה"ה = והוא הדין וכד"/וכדו' = וכדומה וכו' = וכולי וכ"כ = וכן כתב וכיוצ"ב = וכיוצא בזה וכ"פ = וכן פסק ונ"ל = ונראה לי וע"ע = ועיין עוד וצ"ע = וצריך עיון</p>
ז	<p>זה"ז = זמן הזה זכ"י = זכרון יצחק ז"ל = זה לשונו ז"פ = ז' פעמים</p>
ח	<p>ח"א = חלק א' ח"ב = חלק ב' חזה"מ = חול המועד ח"כ = חתן וכלה ח"ל = חוץ לארץ ח"מ = חושן משפט חזו"א = חזון איש חזו"ע = חזון עובדיה חז"ל = חכמינו זכרונם לברכה ח" = חידושי חיד"א = חיים יוסף דוד אזולאי חכ"א/חכמ"א = חכמת אדם חכ"צ = חכם צבי ח"ק = חברה קדישא חת"ס = חתם סופר</p>
ט	<p>טוש"ע = טור ושלחן ערוך ט"ז = טורי זהב ט"ס = טעות סופר</p>

י	<p>י"א = יש אומרים יא"צ = יארציט יבי"א = יביע אומר י"ד = יורה דעה י"ט = יום טוב י"ל = יש לומר ילקו"י = ילקוט יוסף יש"ש = יש של שלמה</p>
כ	<p>כד' = כדברי/כדעת כה"ג = כהאי גוונא כה"ח = כף החיים כו"ע = כולי עלמא כיו"ב/כיוצ"ב = כיוצא בזה כ"כ = כן כתב כנה"ג = כנסת הגדולה כנ"ל = כנזכר לעיל כמ"ש/כמש"כ = כמו שכתב/שכתבו</p>
ל	<p>לח"ם = לבן, חדש, מגוהץ לכו"ע = לכולי עלמא למ"ד = למאן דאמר לע"נ = לעילוי נשמת לפ"ז = לפי זה לפמש"כ = לפי מה שכתב</p>
מ	<p>מאעל"ד = מאבד עצמו לדעת מבע"י = מבעוד יום מג"א = מגן אברהם מ"ד = מאן דאמר מהדו"ק = מהדורא קמא מהר"י אבוהב = מורנו הרב רבי יצחק אבוהב מהר"י [י"ס] בן לב מהרי"ל = מורנו הרב רבי יעקב [בן משה] מוילין [שו"ת, ומנהגי אשכנז] מהר"ם = מורנו הרב רבי מאיר [מיוזנבורג] מו"צ = מורה צדק מוצ"ש = מוצאי שבת מו"ק = מועד קטן מ"ט = מאי טעמא מ"מ = מכל מקום מעל"ע = מעת לעת מקצה"כ = מקצת היום ככולו משא"כ = מזה שאין כן מש"כ = מזה שכתב/שכתבו/שכתבנו משנ"ב/משנב"ר = משנה ברורה</p>
נ	<p>נוב"י = נודע ביהודה נו"כ = נושאי כלים נ"ל = נראה לי נלע"ד = נראה לעניות דעתי נצי"ב = נפתלי צבי יהודה ברלין נפק"מ = נפקא מינה נקה"כ = נקודות הכסף [לש"ך]</p>

ס	<p>ס"ד = סלקא דעתך סה"כ = סך הכל סה"ת = ספר התרומה סי' = סימן/סימנים ס"ל = סבירא ליה/להו סמ"ג = ספר מצוות גדול סמ"ק = ספר מצוות קטן ס"ס = ספק ספיקא סע' = סעיף/סעיפים ס"ק = סעיף קטן</p>
ע	<p>ע"ג = על גבי ע"ז = עבודה זרה, על זה עט"ז = עטרת זהב ע"י = על ידי ע"ז = על ידי זה עיו"ט = ערב יום טוב ע"ש = עיין שם ע"כ = עד כאן, על כן, על כרחך עכ"ד = עד כאן דבריו עכו"ם = עובד/עובדי כוכבים ומזלות עכ"ל = עד כאן לשונו עכ"פ = על כל פנים עמ" = עמוד ע"מ = על מה/מנת ע"ע = עיין עוד ע"פ, עפ"י = על פי עפ"ז = על פי זה ערוה"ש = ערוך השלחן ע"ש = ערב שבת/עיין שם/על שם</p>
פ	<p>פ"א = פעם אחת פמ"א = פנים מאירות פמ"ג = פרי מגדים פס' = פסוק פקו"נ = פקוח נפש פר"ו = פריה ורביה פר"ח = פרי חדש פרש"י = פירש רש"י פת"ש = פתחי תשובה</p>
צ	<p>צי"א = ציץ אליעזר (שו"ת) ציד"ה = צידוק הדין צה"כ = צאת הכוכבים צ"ל = צריך לומר צל"ח = ציון לנפש חיה צ"ע = צריך עיון</p>
ק	<p>ק"ו = קל וחומר ק"ל = קיימא לן קיצוש"ע = קיצור שלחן ערוך קמ"ל = קא משמע לן</p>

רשימת ראשי תיבות וקיצורים

א
 א"א = אי אפשר
 אא"כ = אלא אם כן
 אהע"ז = אבן העזר
 או"ה = איסור והיתר
 או"ז = אור זרוע
 או"ח = אורח חיים
 אח"כ = אחר כך
 א"כ = אם כן
 אע"ג = אף על גב
 אע"פ = אף על פי
 אעפ"כ = אף על פי כן
 א"צ = אין צריך/צריכה
 א"ר = אמר רב/רבי
 את"ל = אם תמצוי לומר

ב
 בא"ח = בן איש חי
 בב"ח = בשר בחלב
 בד"ה = בדיבור המתחיל
 בד"כ = בדרך כלל
 ב"ה = ברוך ה', בית הלל
 בה"ג = בעל הלכות גדולות
 בזמ"ז = בזמן הזה
 בח"ח = בית חדש
 ב"י = בית יוסף
 ביה"ש = בין השמשות
 בסה"כ = בסך הכל
 בע"ה = בעזרת ה'
 בעה"נ = בעלי הנפש
 בפנ"ע = בפני עצמו
 ב"ק = בבא קמא
 ב"ש = בית שמאי

ג
 גב"ש = גבעת שאול (שו"ת)
 ג"י = ג' ימים
 ג"כ = גם כן
 גמ' = גמרא
 ג"פ = ג' פעמים
 גר"א = גאון רבי אליהו [מבולגא]
 גר"י = גאון רבי יצחק [יוסף]
 גר"ש = גאון רבי יוסף שלום [אלישיב]
 גר"מ = גאון רבי מרדכי [אליהו]
 גר"ע = גאון רבי עובדיה [יוסף]

ד
 דא"ר = דאמר רב/רבי
 דאל"כ = דאם לא כן
 דגמ"ר = דגול מרבה
 ד"ה = דיבור המתחיל
 דס"ל = דסבירא ליה/להו
 דשיל"מ = דבר שיש לו מתירין

ה
 הגהות אשר"י = ר' ישראל איסרל [מקומזא]
 הגר"א = הגאון רבי אליהו [מבולגא]
 הגהמ"י = הגהות מיימוניות
 הגמ"י = הגהות מיימוניות
 ה"ה = הוא הדין
 ה"ז = הרי זה
 ה"ל = הלכה/הלכות

הנ"ל = הנזכר לעיל
 הפס"מ = הפסד מרובה
 הרה"ג = הרב הגאון

ו
 וא"א = ואי אפשר
 ואכמ"ל = ואין כאן מקום להאריך
 וה"ה = והוא הדין וכדו' וכדומה
 וכיו"ב = וכיוצא בזה
 ונ"ל = ונראה לי
 וצ"ע = וצריך עיון

ז
 זה"ז = זמן הזה
 ז"ל = זה לשונו, זכרונו לברכה

ח
 חה"ל = חתיכה הראויה להתכבד
 חו"ד/חו"ד = חוות דעת
 חוה"מ = חול המועד
 חו"מ = חושן משפט
 חזו"א = חזון איש
 חז"ל = חכמנו זיכרונו לברכה
 חיד"א = חיים יוסף דוד אזולאי
 חכ"א = חכמת אדם
 חכ"צ = חכם צבי
 חנ"ן = חתיכה נעשית נבלה
 חת"ס = חתם סופר

ט
 טוש"ע = טור ושלחן ערוך
 ט"ז = טורי זהב

י
 י"א = יש אומרים
 יב"א = יביע אומר
 יו"ד = יורה דעה
 יו"ט = יום טוב

כ
 כה"ח = כף החיים
 כו"ע = כולי עלמא
 כיו"ב = כיוצא בזה
 כנ"ל = כנזכר לעיל

ל
 לכו"ע = לכולי עלמא
 למ"ד = למאן דאמר

מ
 מבע"י = מבעוד יום
 מג"א = מגן אברהם
 מ"ד = מאן דאמר
 מהדו"ק = מהדורא קמא
 מהרי"ל = מורנו הרב רבי יעקב לוי [מבולגא]
 מהר"ם = מורנו הרב רבי מאיר מו"צ = מורה צדק
 מוצ"ש = מוצאי שבת
 מו"ק = מועד קטן
 מ"מ = מכל מקום, מילימטר
 מוסל"ת = מסיח לפי תומו
 מעל"ע = מעת לעת

משא"כ = מה שאין כן
 משב"ז = משבצות זהב
 מש"כ = מה שכתב

נ
 נוב"י = נודע ביהודה
 נו"כ = נושאי כלים
 נט"י = נטילת ידיים
 נ"ט = נותן טעם
 נטל"פ = נותן טעם לפגם
 נ"ל = נראה לי
 נלע"ד = נראה לעניות דעתי
 נ"מ/נפק"מ = נפקא מינה
 נק"ה = נטילת ידיו, קינוח פיו, הדחת פיו.
 נקה"כ = נקודות הכסף
 נקוה"כ = נקודות הכסף

ס
 סד"ט = סדרי טהרה
 סה"כ = סך הכל
 סה"ת = ספר התרומה
 סי' = סימן/סימנים
 ס"ל = סבירא ליה/להו
 סמ"ג = ספק מצוות גדול
 סמ"ק = ספק מצוות קטן
 ס"ס = ספק ספיקא
 סע"י/סעיפים
 ס"ק = סע' קטן

ע
 ע"ג = על גבי
 ע"ז = עבודה זרה, על זה
 עט"ז = עטרת זהב
 עי"ז = על ידי זה
 עיקה"ש = עיקרי השולחן
 עי"ש = עיין שם
 ע"כ = על כן
 עכ"ל = עד כאן לשונו
 ע"ע = עיין עוד
 ע"פ = על פי
 עפ"י = על פי
 עפ"י"ז = על פי זה
 ערוה"ש = ערוך השלחן
 ע"ש = עיין שם, ערב שבת

פ
 פ"א = פעם אחת
 פמ"ג/פרמ"ג = פרי מגדים
 פס' = פסוק
 פקו"נ = פקוח נפש
 פרי"ח = פרי חדש
 פרי"ש = פירוש רש"י
 פת"ש = פתחי תשובה

צ
 צל"ח = ציון לנפש חיה
 צ"ע = צריך עיון

ק
 קי"ל = קיימא לן
 קמ"ל = קא משמע לן
 קשו"ע וט"ב = קורעו שתי וערב וטחו בכותל.

ר
 ראב"ד = רבי אברהם בן דוד
 ראבי"ה = רבי אליעזר בן יואל הלוי
 ראב"ן = רבי אליעזר ב"ר נתן
 ראב"ע = רבי אלעזר בן עזריה
 רא"ה = רבי אהרן הלוי
 רא"ש = רבינו אשר
 רדב"ז = רבי דוד בן זמרא
 רזה"פ = רוב הפוסקים
 רז"ה = רבי זרחיה הלוי
 ר"ח = ראש חודש,
 רבינו חננאל
 רח"ל = רחמנא ליצלן
 ריב"א - רבי יצחק ב"ר אשר
 ריב"ן = רבי יהודה ב"ר נתן
 ריב"ש = רבי יצחק בר ששת
 ריטב"א = רבי יום טוב בן אברהם
 רי"ף = רבי יצחק אלפסי
 ריצב"א = רבי יצחק בר אברהם
 רמ"א = רבי משה איסרליש
 רמב"ם = רבי משה בן מיימון
 רמב"ן = רבי משה בן נחמן
 ר"ן = רבינו נסים
 ר"ע = רבי עקיבא
 רע"א = רבי עקיבא איגר
 רעק"א = רבי עקיבא איגר
 ר"ש = רבי שמעון
 ר"ש = רבינו שמשון
 רשב"א = רבי שלמה בן אברהם [אבן אדרת]
 רשב"ג = רבי שמעון בן גמליאל
 רשב"ם = ר' שמואל ב"ר מאיר
 רש"י = רבי שלמה יצחקי
 רש"ל = רבי שלמה לוריא
 רשד"ם = רבי שמואל די מדינה
 ר"ת = רבינו תם

ש
 שא"א = שאי אפשר
 שה"ה = שהוא הדין
 שו"ע = שלחן ערוך
 ש"ך = שפתי כהן
 של"ה = שני לוחות הברית
 ש"ס = ששה סדרים

ת
 ת' = תשובה/תשובת
 ת"ה = תורת הבית
 תה"ב = תורת הבית
 תה"ד = תרומת הדשן
 תוה"א = תורת הבית הארוך
 תוה"ש = תורת השלמים
 תו"כ = תורת כהנים
 תוס' = תוספות
 תע"ב = תבוא עליו ברכה
 ת"ק = תנא קמא

ראשי תיבות וקיצורים, ספרים שהוזכרו בספר זה

<p>ש"ת = שאלות ותשובות ש"ך = שפתי כהן שכנה"ג = שיירי כנסת הגדולה של"ה = שני לוחות הברית [לרבי ישעיה הורוביץ] ש"מ = שמע מינה שמו"ת = שנים מוקרא ואחד תרגום שמו"ע = שמיני עצרת שעה"צ = שער הציון שע"ת = שערי תשובה ש"ס = ששה סדרים</p> <p style="text-align: center;">ת</p> <p>ת' = תשובה/תשובות ת"ה = תורת האדם [לרמב"ן] ת"ח = תלמיד חכם תה"ד = תרומת הדשן תו"כ = תורת כהנים תוס' = תוספות תע"ב = תבוא עליו ברכה תפל"מ = תפארת למושה ת"ק = תנא קמא</p>	<p>ריצב"א = רבי יצחק בר אברהם רמ"א = רבי משה איסרליש רמב"ם = רבי משה בן מיימון רמב"ן = רבי משה בן נחמן ר"ן = רבינו נסים ר"ל = רצונו לומר, ריש לקיש ר"ע = רבי עקיבא רע"א/רעק"א = רבי עקיבא איגר ר"ש = רבי שמעון/רבינו שמשון [משאנץ] רשב"א = רבי שלמה בן אברהם [בן אדרת] רשב"ג = רבי שמעון בן גמליאל רש"י = רבי שלמה יצחקי רש"ל = רבי שלמה לוריא רש"ש = רבי שלום שרעבי ר"ת = רבינו תם</p> <p style="text-align: center;">ש</p> <p>שא"א = שאי אפשר שאל"ס = שאין להם סוף [מים] שבוי" = שבות יעקב שה"ה = שהוא הדין שו"ע = שלחן ערוך</p>	<p style="text-align: center;">ר</p> <p>ראב"ד = רבי אברהם בן דוד ראב"ה = רבי אליעזר בן יואל הלוי ראב"ן = רבי אליעזר בן נתן ראב"ע = רבי אליעזר בן עזריה רא"ה = רבי אהרן הלוי ראנ"ח = רבי אליהו בן חיים (שו"ת) רא"ש = רבינו אשר רבי" = רבינו רדב"ז = רבי דוד בן זמרא רד"ק = רבי דוד קמחי רוה"פ = רוב הפוסקים רז"ה = רבי זרחיה הלוי ר"ח = ראש חודש, רבינו חננאל רח"ל = רחמנא ליצלן ר"י מייגאש = רבינו יוסף [הלוי] מייגאש [תלמיד הרי"ף ורבו של הרמב"ם] ריב"א = רבי יצחק בר אשר [הלוי] ריב"ל = רבי יהושע בן לוי ריב"ש = רבי יצחק בר ששת ריטב"א = רבי יום טוב בן אברהם רי"ף = רבי יצחק אלפסי</p>
--	---	---

ספרים העוסקים בהלכות ביקו"ח ואבלות שהוזכרו בספר זה (רשימה חלקית)

<p style="text-align: center;">ספרי אחרוני זמננו</p> <p style="text-align: center;">אשכנזים:</p> <p>בדי השלחן (ב"כ על השו"ע) - לרבי שרגא פייולל כהן, ברקליק, ניו יורק, תשס"ו-תש"ע</p> <p>גשר החיים (ב"כ) - לרבי יחיאל מיכל טוקצינסקי, ירושלים, תש"ך</p> <p>דברי סופרים (ב"כ על השו"ע) - לרבי נחום יברוב, ירושלים, תשס"א</p> <p>היכל שלמה (שו"ת) - לרבי שמואל קדר, ירושלים, תשס"ו</p> <p>מעולם ועד עולם [לכלל עדות ישראל] - לרבי גבריאל גולדמן, ירושלים, תש"ע</p> <p>נטעי גבריאל (ב"כ) - לרבי גבריאל צינגער [מברוקלין, ניו יורק], ירושלים, תש"ס-תשס"א</p> <p>פני ברוך - לרבי חיים בנימין גולדברג, ירושלים, תשמ"ו</p> <p style="text-align: center;">ספרדים:</p> <p>זכרון יצחק - לרבי דוד טהרני, ביתר עילית, תש"ס</p> <p>חזון עובדיה (ג"כ) - לרבי עובדיה יוסף, מכון מאור ישראל, ירושלים, תש"ע-תשע"א</p> <p>חיים וחסד - לרבי שמואל פנחס, ירושלים, תשס"ו</p> <p>ילקוט יוסף - לרבי יצחק יוסף, ירושלים, תשס"ד</p> <p>ישמח משה - לרבי יעקב משה הלל, אהבת שלום, ירושלים, תשס"ט</p> <p>נתיבי עם - לרבי עמרם אבורביע, מהדורה ראשונה תשכ"ד</p> <p>צרור החיים - לרבי מרדכי אליהו [נערך על ידי הרב משה בראלי והרב מישאל רובין], מכון דרכי הוראה לרבנים, ירושלים, תשע"א</p>	<p>ברכי יוסף (על השו"ע) - לרבי חיים יוסף דוד אזולאי (החיד"א)</p> <p>הלכות שמחות - למהר"ם מרוטנבורג [רבו של הרא"ש, נלב"ע בה"א ג"ג]</p> <p>חממת אדם [ובסופו קונטרס מצבת משה] - לרבי אברהם דאנציג [מו"צ דווילנא], הוצאת אל בלום, ירושלים, תשנ"ב</p> <p>טור - לרבינו יעקב בן הרא"ש, הוצאת מפעל הטור והשו"ע השלם, מכון ירושלים, תשנ"ג</p> <p>מנחם אבליים - לרבי מנחם ב"ר שמעון מרדכי מאדריאנופולק, אזמיר, תר"מ</p> <p>מעבר ביוק - לרבי אהרן בריכה מודינה, מנטובה, שפ"ו</p> <p>נהר מצרים - לרבי רפאל אהרן בן שמעון [ראב"ד במצרים ואגפיה, דפוס ראשון בתרס"ח], הוצאת מכון טוב מצרים, ירושלים, תשס"ז</p> <p>ערוך השלחן (על סדר השו"ע) - לרבי יחיאל מיכל [ב"ר אהרן הלוי] עפשטיין, ווארשא, תרס"ח</p> <p>קיצור שלחן ערוך - לרבי שלמה גאנצפריד, נלב"ע בתרמ"ו.</p> <p>רמב"ם (משנה תורה, י"ד החזקה) - לרבי משה בן מיימון, [בספר זה - כשכתבנו רמב"ם, כוונתנו לרמב"ם הל אב, א"כ ציינו אחרת].</p> <p>שבט יהודה (על השו"ע) - לרבי יהודה עייאש [בן דורו של החיד"א, מהדורה ראשונה - ליורנו, תקמ"ג], הוצאת מכון בני יששכר, ירושלים, תשנ"ח</p> <p>שלחן גבוה (על השו"ע) - לרבי יוסף מולכו [אב"ד בסלונקי], הוצאת אור ודרך, ירושלים, תשס"ג</p> <p>שלחן ערוך - לרבי יוסף קארו, הוצאת השלחן ערוך המפואר, תשל"ה</p> <p>תורת האדם - לרמב"ן, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים, תשכ"ד. [בספר זה - כשכתבנו רמב"ן, כוונתנו לתורת האדם לרמב"ן, א"כ ציינו אחרת].</p> <p>תפארת למושה (על השו"ע) - לרבי משה ב"ר אברהם, ברלין, תקל"ז</p>
--	---

רשימה נוספת של 260 ספרים - מחבריהם ותקופתם שהוזכרו בספרינו, ראה ב"עיקרי השולחן" הל' נדה עמ' 538.

בס"ד, התשפ"א
סדרת ספרי
מפעל "עיקרי השולחן",
 שיועילו מאוד גם
 לנבחרים לקראת "יורה יורה"

עיקרי השולחן

הלכות מליחה ובשר בחלב
 בתוספת שאלות בהלכות תערובות
 ומראי מקומות לתשובות
 לנבחרים בהלכות איסור והיתר
 מהדורה חמישית

חוברת מבחנים

לנבחרים בהל' איסור והיתר
 בתוספת מראי מקומות לתשובות

עיקרי השולחן

הלכות גדה
 מהדורה חמישית

עיקרי השולחן

הלכות ביקור חולים ואבלות
 מהדורה שנייה

עיקרי השולחן

הלכות חופה וקידושין

תלמודו בידו

הלכות מליחה ובשר בחלב

תלמודו בידו

הלכות גדה
 מהדורה שלישית

תלמודו בידו

הלכות ביקור חולים ואבלות

תלמודו בידו

הלכות חופה וקידושין

"תלמודו בידו"
 הוא קיצור "עיקרי השולחן"

מעלת לימוד הסוגיות ובירור ההלכה

"תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא
 שנאמר (חבקוק ג) 'הליכות עולם לו' אל תקרי הליכות אלא הלכות" (גדה עג/א)

"כל השונה הלכות ר"ל שאחר ששנה הסוגיא דרך מחקר ומשא ומתן, מעלה בידו הראוי
 לברור דרך פסק וקובען לעצמו הלכות הלכות, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שעל ידי
 כך מתיישר בהוראה יפה יפה, ונמצא מזכה את הבריות בהוראותיו ואינו מכשילן כשאר
 התלמידים שאין נוהגין כן. והביאווה דרך רמז מדכתוב 'הליכות עולם לו', אל תקרי
 הליכות אלא הלכות, ר"ל אם הוא שונה הלכות על הדרך שביארנו, עולם לו"
 (עכ"ל המאירי סוף מסכת גדה).

בריך רחמנא דסייען

"ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה" (נחמיה ט,ה)

תושלב"ע

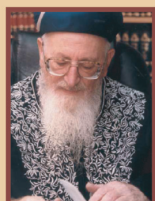
עיקרי השולחן

סדרת ספרי הלכה

עיקרי השולחן

לימוד ושינון
השולחן ערוך ונושאי כליו
 עם מקורותיהם בש"ס ובראשונים
 בשיטת יחודית מאירת עיניים המקלה על הזיכרון
 שזכתה להסכמת גדולי הדור ולברכתם

בברכת מרגן ורבנן

הראש"צ הגאון רבי מרדכי אליהו זצוק"ל
 בעיקר לימוד הלכה צריך שיהיה מהמקור...
 מהמוסד עד השפחות, וזאת עשה המחבר הנ"ל

הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצוק"ל
 ראיתי שהצוות עשו דבר חשוב
 לחזור בקיצור על מה שלמדו בכ"י שלא ישכחו
 ודבר מצוה רב שיעזרו להם בכל מה שאפשר

הראש"צ הגאון רבי עובדיה יוסף זצוק"ל
 עיקרי השולחן נערך בטוב טעם ע"י צוות ת"ח...
 והוא קיצור תמציתי של הש"ו ורחוקים עליו, וע"י
 זה יוכל הלומד לחזור על לימודו בזמן מועט...

הגאון רבי יוסף שלום אלשיך זצוק"ל
 מארך את ראש מפעל עיקרי השולחן לרגל הוצאת
 הספר על הלכות נדה

הגאון רבי עזריאל איערבאך שליט"א
 הרב מתבונן בתוכנית אחד הלומדים, אשר הצליח לחזור על
 כל הלכות נדה והקיף 420 עמודים מהספר "עיקרי השולחן"
 תוך 14 שעות (דברי הרב הובאו בהסכמות).

הראש"צ הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א
 ...עברתי על ההלכות... ניכר כח התמודדות ועינוג...
 כל ספק שרבים יהיו מהספר.
 ...בפרט ת"ח המתכוונים למבחן

הרב באירוע של מפעל עיקרי השולחן
**מאירת עיניים
 הבאים
 איים בשם ה'**
 הגאב"ד רבי אשר זעליג ווייס שליט"א
 ... מכל דף ודף בספר ניכר עמל התורה בעומק
 הלכות אלו וברוחבן, בטוחני שספר זה יהיה לתועלת
 גדולה לכל העוסקים בהלכות חמורות אלו...

הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א
 מעיני בספרי עיקרי השולחן

בין הרבנים שנתנו את הסכמתם/ברכתם (לפי סדר הא'-ב):

הגאון רבי עזריאל איערבאך שליט"א, רב "חניכי הישיבות", בית וגן, ירושלים
 הגאון רבי מרדכי אליהו זצוק"ל, הראשון לציון והרב הראשי לישראל
 הגאון רבי אליהו בקשי דרוזן זצוק"ל, הראשון לציון והרב הראשי לישראל
 הגאון רבי שמאי קהת גרוס הכהן שליט"א, דומ"צ דקהל מחזיקי הדת
 הגאון רבי משה הלברשטאם זצוק"ל, חבר בד"צ העדה החרדית
 הגאון רבי יצחק טובי' ווייס שליט"א, גאב"ד בד"צ העדה החרדית
 הגאון רבי אשר זעליג ווייס שליט"א, גאב"ד "דרכי הוראה", ירושלים
 הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, רב שכונת רמת אלחנן, בני ברק
 הגאון רבי עובדיה יוסף זצוק"ל, הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה
 הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצוק"ל, ראש ישיבת פוניבז' (לצעירים)
 הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א, הראשון לציון והרב הראשי לישראל
 הגאון רבי מנשה קליין [הקטן] זצוק"ל, גאב"ד אונגוואר
 הגאון רבי שראל הונברג שליט"א, גאב"ד בד"צ בני ברק דהגר"נ קרליץ זצוק"ל
 הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א, דומ"צ בד"צ דהגר"ש ואזנר זצוק"ל
 הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א, ראב"ד בד"צ העדה החרדית
 הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצוק"ל, ראש ישיבת "תורה אור"

המעלות שבספרים:

א. סיכום בהיר ותמציתי	ו. זכירת הלימוד
ב. סדר שיטתי	ז. הכנה מצוינת לבחינות
ג. הגדרת הנושאים העיקריים והמשניים שבכל סעיף	ח. תוספת סימונים:
ד. השתלשלות ההלכה מהמקורות עד לפסיקתה	סימון למחמיר
סימון למקל
סימון לשיטה שאינה מחמירה ואינה מקלה
ה. שינון מהיר	

רה' בן ציון 24/8, ירושלים, 9542337, טל': 02-65-14-196, דוא"ל: ikarei613@gmail.com

לרכישה: טל' 02-65-14-196

מוקדי הפצה ומשלוחים: טל' 03-67-65-382, 074-703-71-71